

**EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCÉSZETTUDOMÁNYI KAR**

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

SZŐNYI ÉVA

**A BUDAPESTI KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA
KÖNYVTÁRÁNAK ÉS ARCHÍVUMÁNAK
TÖRTÉNETE**

Történelemtudományi Doktori Iskola

A Doktori Iskola vezetője: **Dr. Erdődy Gábor DSc**, egyetemi tanár

Művelődéstörténet Doktori Program

A Program vezetője: **Dr. Csorba László DSc**, egyetemi tanár

A bizottság elnöke: **Dr. Kósa László MHAS**, professor emeritus

Hivatalosan felkért bírálók: **Dr. Mészáros Andor PhD**, egyetemi adjunktus
Dr. Kovács Ilona CSc

A bizottság további tagjai: **Pogányné Dr. Rózsa Gabriella PhD**, a bizottság titkára
Dr. Kiss Gy. Csaba CSc, címzetes egyetemi tanár
Dr. Varga Júlia PhD, **Dr. Molnár László PhD** (póttagok)

Témavezető: **Dr. Voit Krisztina CSc** **Dr. Szögi László CSc**, címzetes egyetemi tanár

Budapest, 2018.

ADATLAP
a doktori értekezés nyilvánosságra hozatalához

I. A doktori értekezés adatai

A szerző neve: **Szónyi Éva**
MTMT-azonosító: **10048954**
A doktori értekezés címe és alcíme: **A BUDAPESTI KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA
KÖNYVTÁRÁNAK ÉS ARCHÍVUMÁNAK TÖRTÉNETE**
DOI-azonosító: **10.15476/ELTE.2018.239**
A doktori iskola neve: **Történelemtudományi Doktori Iskola**
A doktori iskolán belüli doktori program neve: **Művelődéstörténet Doktori Program**
A témavezető neve és tudományos fokozata: **Dr. Szógi László CSc**, címzetes egyetemi tanár
A témavezető munkahelye: **ELTE BTK Egyetemtörténeti Kutatócsoport**

II. Nyilatkozatok

1. A doktori értekezés szerzőjeként

a) hozzájárulok, hogy a doktori fokozat megszerzését követően a doktori értekezésem és a tézisek nyilvánosságra kerüljenek az ELTE Digitális Intézményi Tudástárban. Felhatalmazom az ELTE BTK Doktori és Tudományszervezési Hivatal ügyintézőjét, Manhercz Mónikát, hogy az értekezést és a téziseket feltöltse az ELTE Digitális Intézményi Tudástárba, és ennek során kitöltse a feltöltéshez szükséges nyilatkozatokat.

b) kérem, hogy a mellékelt kérelemben részletezett szabadalmi, illetőleg oltalmi bejelentés közzétételéig a doktori értekezést ne bocsássák nyilvánosságra az Egyetemi Könyvtárban és az ELTE Digitális Intézményi Tudástárban;

c) kérem, hogy a nemzetbiztonsági okból minősített adatot tartalmazó doktori értekezést a minősítés (dátum)-ig tartó időtartama alatt ne bocsássák nyilvánosságra az Egyetemi Könyvtárban és az ELTE Digitális Intézményi Tudástárban;

d) kérem, hogy a mű kiadására vonatkozó mellékelt kiadó szerződésre tekintettel a doktori értekezést a könyv megjelenéséig ne bocsássák nyilvánosságra az Egyetemi Könyvtárban, és az ELTE Digitális Intézményi Tudástárban csak a könyv bibliográfiai adatait tegyék közzé. Ha a könyv a fokozatszerzést követően egy évig nem jelenik meg, hozzájárulok, hogy a doktori értekezésem és a tézisek nyilvánosságra kerüljenek az Egyetemi Könyvtárban és az ELTE Digitális Intézményi Tudástárban.

2. A doktori értekezés szerzőjeként kijelentem, hogy

a) az ELTE Digitális Intézményi Tudástárba feltöltendő doktori értekezés és a tézisek saját eredeti, önálló szellemi munkám és legjobb tudomásom szerint nem sértem vele senki szerzői jogait;

b) a doktori értekezés és a tézisek nyomtatott változatai és az elektronikus adathordozón benyújtott tartalmak (szöveg és ábrák) mindenben megegyeznek.

3. A doktori értekezés szerzőjeként hozzájárulok a doktori értekezés és a tézisek szövegének Plágiumkereső adatbázisba helyezéséhez és plágiumellenőrző vizsgálatok lefuttatásához.

Kelt: Budapest. 2018. november 17.

a doktori értekezés szerzőjének aláírása

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	3
A KAMARAI INTÉZMÉNY KIALAKULÁSA MAGYARORSZÁGON	9
A PESTI KAMARA	14
VALERO ANTAL, 1850-1853 – APPIANO JÓZSEF, 1854-1856.....	18
FUCHS RUDOLF, 1857-1858.....	22
KÖNYVEK A KAMARAI IRODA „ ALMÁRIUMÁBAN”	24
KOCHMEISTER FRIGYES, 1859-1891	28
AZ ÚJ KAMARAI TÖRVÉNY HATÁSA A KÖNYVTÁRI FEJLŐDÉSRE	32
A KAMARAI KÖNYVTÁR FÖLÚJÍTÁSA	35
WAHRMANN MÓR, 1891-1892	52
LÁNCZY LEÓ, 1893-1920	55
KAMARAI FEJLŐDÉS A XIX. SZÁZAD UTOLSÓ ÉVEIBEN.....	57
NYILVÁNOS SZAKKÖNYVTÁR A KAMARA ÚJ PALOTÁJÁBAN.....	59
SZABÓ ERVIN, 1900-1904.....	61
PPOROSZ INSTRUKCIÓK	63
VÁGÓ JÓZSEF, 1904-1907.....	73
VARRÓ ISTVÁN, 1908-1938	74
A KAMARA KÖNYVTÁRA ÉS KÖZGAZDASÁGI ARCHÍVUMA.....	77
A KAMARAI INTÉZMÉNY AZ 1919-ES ÖSSZEOMLÁSIG	833
KÖNYVTÁR A KAMARAI INTÉZMÉNY ÖSSZEOMLÁSA IDEJÉN (1919)	855
A LÁTOGATÓK KÖNYVEI A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI IDŐKBEN	88
A KAMARA MEGSZÜNTETÉSE (1948).....	96
A MAGYAR KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI EGYETEM KÖNYVTÁRÁNAK SZERVEZÉSE	988
HARASZTHY GYULA, 1910-1990	988
.....	988
ÁTMENETI IDŐK (1949-1951)	1011
A DIMITROV TÉRI ÚJ ÉPÜLET (1951).....	1133
AZ UN. KAMARAI KÖNYVTÁR - KÜLÖN GYŰJTEMÉNYKÉNT.....	1255
A MUZEÁLIS KÜLÖNGYŰJTEMÉNY AZ MKKE KK ÚJ ÉPÜLETÉBEN (1983)...	141
A MUZEÁLIS KÖNYVEK LEVÁLOGATÁSA ÉS FELTÁRÁSA.....	14341
BEFEJEZÉSŰL A KAMARAI KÖNYVTÁR VIRTUÁLIS REKONSTRUKCIÓJA.....	
.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik. ⁴⁷
A DISSZERTÁCIÓ ÖSSZEGZÉSE.....	152
RÖVIDÍTÉS JEGYZÉK.....	157
BIBLIOGRÁFIA.....	158
MELLÉKLETEK.....	165

BEVEZETÉS

A TÉMA SZAKIRODALMÁRÓL ÉS LEVÉLTÁRI FORRÁSAIRÓL

Amikor 1948-ban a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamarát megszüntették, a kamara könyvtári állománya az akkor alapított Magyar Közgazdasági Egyetem Központi Könyvtárához került, az Archívum levéltári anyaga és sajtó-archívuma pedig az Országos Levéltár II. osztályának gyűjteményét alapozta meg.

A gazdag levéltári anyag alapján a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara története már 1967-ben összeállításra került tanulmány formájában a Levéltári Szemlében,¹ majd 2005-ben a tudományos igényvel feltárt kamarai történet Gergely Jenő történész két kötetes monográfiájában² jelent meg, amelynek második kötete lényegében a teljes időszak történeti forrásdokumentumainak digitalizált gyűjteménye. Mindkét idézett szerző biztonsággal támaszkodhatott a kamara fennállásának 50 és 75 éves évfordulóira született, ünnepi történeti monográfiákra.³ Napjainkra pedig a Magyar Országos Levéltár a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara levéltári dokumentumainak szinte teljes állományát digitális formában hozzáférhetővé tette.

Ugyanakkor a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtára és Archívuma történetére – a saját tevékenységét folyamatosan és megbízhatóan dokumentáló Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara – sem fordított különösebben nagy gondot. Amikor tehát Szabó Ervin, a kamarai könyvtár első igazgatója, 1900-ban elsőként tett kísérletet arra, hogy a Katalógusa előszavában a könyvtári gyűjtemény történetét felvázolja,⁴ úgy az irattári, mint a levéltári források is csak esetlegesen és hézagosan állottak rendelkezésére. Csaknem hat évtizeddel Szabó Ervin katalógusának megjelenése után újabb összefoglaló készült a kamarai könyvtár 20. századi történetére vonatkozóan 1958-ban: Varró István, a kamarai könyvtár élén, mintegy három évtizeden keresztül álló igazgató, több évtizedes távolságból, az akkori világ nyugati feléből írta meg visszaemlékezéseit.⁵ Szabó Ervin és

¹SÁRKÖZI Zoltán: *A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara hivaltörténete*. In: *Levéltári Szemle*. – 1. sz. (1967), p. 55-109.

²GERGELY Jenő: *Autonómiák Magyarországon 1848-2000* / szerk. Gergely Jenő. – Bp.: ELTE, 2005. – 1. kötet.

³FRITZ Péter: *A magyar kereskedelmi és iparkamarák keletkezésének, fejlődésének és működésének története 1850-1896*. – Budapest : Pesti Könyvnyomda RT., 1896. – 226 p. és SZÁVAY Gyula: *A magyar kamarai intézmény és a budapesti kamara története*. – Budapest : BKI, 1927. – 648 p.

⁴SZABÓ Ervin: *A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara könyvtárának katalógusa*. – Budapest : Pesti Könyvnyomda Rt., 1902. – XIII, 625 p.

⁵A gépelt kézirat pár év múltán megjelent nyomtatásban is: VARRÓ István: *Szabó Ervin és a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtára* In: *Magyar Könyvszemle*. – ISSN 0025-0171. – 76. évf. 2. sz. (1960), p. 183-193.

Varró István tanulmányait felhasználva kutatta tovább a kamarai könyvtár történetét Walleshausen Gyula, a Közgazdaságtudományi Egyetem Központi könyvtárának 1978-1985 közötti időszak főigazgatója, amikor új könyvtári épület megnyitására készülve elérkezett a történeti visszatekintés ideje.⁶ Walleshausen Gyula tudós könyvtáros és egyetemi tanárként, igényes történeti tanulmányának az első részében foglalkozik a kamarai könyvtár történetének második felével, amely a nyilvános szakkönyvtári időszakot öleli fel. Az 1900-1948 közötti időszak súlyponti kérdéseként tárgyalja Szabó Ervin szerepét a kamarai könyvtár megszervezésében, de még nagyobb teret adott a nagy könyvtárpolitikus ideológiai fejlődését elemző kérdéseknek. Walleshausen az 1980-as évek ideológiai környezetében arra kereste a választ, hogy Szabó Ervin 1904-ben történt távozása a kamarai könyvtárból mennyiben volt törvényszerű abban a szellemi fejlődésben, amelyben egy forradalmár a polgári társadalom szolgálatától eljut a baloldali radikalizálódásig.

A KAMARAI KÖNYVTÁR ÉS ARCHÍVUM TÖRTÉNETÉNEK TÁRGYALÁSA

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtárának és Archívumának történetét tárgyaló értekezés elsőként tűzte ki céljául, hogy összeállítsa a kamarai könyvtár történetét 1850-1948-ig. A történet szerves része a kamarai gyűjtemény további sorsának alakulása egyetemi könyvtár gyűjtemény-részeként, amely azután muzeális állományként, törvényi előírásokban is rögzített módon élvez védeltséget és megfelelő gondozást. Szükségszerű a kamarai gyűjtemény-történet bemutatásához az 1948 őszén alapított Magyar Közgazdaságtudományi Egyetem könyvtárának történetét is felvázolni. Ugyanakkor szorítkoznunk kell kizárólag a kamarai könyvtár 70 000 kötetes könyvgyűjteményével kapcsolatos történésekre!

A teljes történet átfogó bemutatásához az egyes időszakokat tárgyaló tanulmányokra építve, szükséges a kamara történeti összefoglalóiból a könyvtárat is érintő momentumokat a megfelelő helyekre illeszteni. A két esztendő híján évszázados kamarai könyvtártörténet, valamint az utótörténet csaknem fél évszázadának többszemponútú tárgyalását az 1990-es rendszerváltozás nyomán „kinyitott zárolt kiadványok tárában” fellelt történeti irattár forrás-feltárásának közreadása segíti, nem különben az eredeti inventáriumnaplók beszédes adatainak és kommentárjainak közzlése a történeti kronológia

⁶ WALLESHAUSEN Gyula: *A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára : Múlt, jelen és jövő.* 1. rész. In: Egyetemi Szemle. – ISSN 0139-4045. – 6. évf. 4. sz. (1984), p. 40-52.

mentén. A kamarai könyvtár nyilvános szakkönyvtári történetében Barcza Imre kamarai könyvtáros közreműködésének a Régi Magyar Könyvtár kiegészítő köteteinek szerkesztésében fontos adalékai kerültek elő az Országos Széchényi Könyvtár levelestárából. Ugyancsak árnyalja Varró István kamarai könyvtárigazgató életrajzát a Petőfi Irodalmi Múzeum Füst Milán-hagyatékában található leveles mappa, amely Varró István 80 darabos levelezését rejti.

A kamarai könyvtár utótörténetének egyetlen krónikása az 1948-1951-es időszak tekintetében Haraszthy Gyula volt, akinek 1951-ben írott beszámolója⁷ az 1948-ban alapított Magyar Közgazdaságtudományi Egyetem könyvtáráról, a maga nemében unikum. A sehol nem hivatkozott folyóiratcikk egy két évfolyamot megért, kezdetleges technikával előállított és sokszorosított lap hasábjain jelent meg, így elsődleges forrásként szolgál a kamarai könyvtár sorsának alakulásáról és fontos láncszem a közgazdasági szakkönyvtári ellátás történetének közel 170 évet felölelő kronológiájában. Haraszthy a könyvtárszervezés keretében számos levelet írt a főhatósághoz, szakmai kérdésekben az Országos Könyvtárügyi Tanács prominens személyeihez és készültek érdekes jegyzőkönyvek, amelyekből fennmaradt néhány dokumentum a Könyvtári Irattár mélyén. Mindezen apró, megsárgult gépelt- és kéziratok, tartalmukban színes, a korra igen jellemző kis írások, fontos tanúi a kamarai könyvtár további sorsának.

A kamarai fejlődést alapvetően meghatározta a kamarai alapítás 1850-es időpontjától a mindenkori elnök személye – tevékenységi körük, a gazdasági életben betöltött szerepük, érdeklődésük és habitusuk – egyaránt hatással volt a könyvtár anyagi helyzetére, de a könyvek tartalmi gyarapodására is. A kamarai elnökök leglényegesebb életrajzi elemeinek felvázolása, esetenként érdekes új adalékokkal kiegészülve, remélhetőleg, minden korábban összeállított kamarai történetnél jobban mutatja be a kamarai könyvtár történeti fejlődését.

1900-tól Budapest első nyilvános szakkönyvtárában már felelős vezető állott a gyűjtemény élén, vagyis 1948-ig a könyvtárvezető és a könyvtár fejlesztésében elért eredményeinek bemutatása a kronológia vezérfonala. 1948-1951-ig az új Közgazdasági Egyetem könyvtárigazgatójára hárult az örökölt gyűjtemények bevételezése, az új tananyag beszerzése és a könyvtári hálózat megszervezése és működtetése. A továbbiakban a kamarai könyvtár az egyetemi könyvtár állományában, a törzsgyűjtemény mellett, különgyűjteményként funkcionált. Az egyetemi könyvtár szervezeti változásai

⁷ HARASZTHY Gyula: *A Közgazdasági Egyetem Könyvtára*. In: Könyvtárügyi Szemle, 2. köt. 3–4. sz. (1951), p. 7-18.

során egyre nagyobb figyelmet kapott a kamarai könyvtár elhelyezése és szolgáltatásának folyamatos biztosítása, egészen az 1990-es könyvtári rendszerváltásig.

Az 1870-ben elkezdett kamarai Könyvjegyzékben már fellelhetőek, és nyilván már a kamarai könyvtár gyarapodásának első évtizedeiben ott lehettek a szerény kamarai könyvespolcon, a XIX. század második felének hazai és külhoni, nagy közgazdászainak fő művei – mesterek és tanítványaik nemzetgazdasági családfája bontakozik ki a muzeális leltárkönyv lapjain. A kézirat kutatási módszerekkel azonosított címek és szerzők behasonlítása az online katalógusban jelentheti a régi könyvek teljes történetének rekonstruálását.

Budapest első nyilvános szakkönyvtárában a huszadik század első évtizedének végére áttekinthetlenné, egyszersmind tarthatatlanná vált a könyvanyag és a levéltári jellegű, dokumentumok együttes kezelése. Varró István könyvtárigazgató valósította meg az Archívum anyagának leválogatását. E nagyszabású munkához nemzetközi tanulmányút keretében gyarapította már meglévő szakirodalmi alapmereteit. Varró 1912-ben indította el a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Archívumának szolgáltatásait és 1913-ban közreadta *Gazdasági archívumok*⁸ című írását, amelyben nemcsak Nyugat-Európa gazdasági levéltárainak kialakulásáról ad átfogó ismertetést, hanem utal a leginkább a budapestihez közel álló bécsi archívumban tett hosszabb látogatásra és a Bécsben kapott szakirodalmi útmutató kéziratára. A Bibliothek und Zeitungsarchiv der Wiener Kammer igazgatója, Wilhelm Knappich 1912-ben készülő szabályzat-tervezete éppoly fontos alap volt a gazdasági levéltárak működésének megszervezéséhez (az Osztrák Magyar Monarchia területén), mint az 1848-ban alapított bécsi kamara első elnökének, Theodor Friedrich Hornbostel 1849-ben kiadott kamarai törvénye, amelyet alapul vett az 1850-ben (az Osztrák Birodalom teljes területére) kiadott kamarai törvényként hatályos Császári Pátens megszövegezése.

Varró István leveleiből,⁹ nemcsak az 1912-ben Nyugat-Európából visszatérve Bécsben tett szakmai látogatás körülményeit ismerhetjük meg jobban, hanem a kamarai

⁸ VARRÓ István: *Gazdasági archívumok* In: *Tanulmányok a közgazdasági szakképzés köréből*. Bp. 1915. – p. 483-525. (A továbbiakban: VARRÓ István, 1915.)

⁹A Füst Milán – hagyaték az író özvegyének, Helfer Erzsébet (1897-1987) halála után, végrendeletük értelmében vált kutathatóvá. A Petőfi Irodalmi Múzeum Varró István 82 levelét őrzi a Füst Milán hagyatékban. Lásd: PIM V.4140/530

könyvtár igazgatójának 1938-ban Magyarországról való távozásához is támpontot kaphatunk.

Intézménytörténet – gyűjteménytörténet – és könyvtörténet szerves egysége alkotja tehát a kamarai könyvtár és levéltárának történetét, amelynek többszemponú, minden eddiginél teljesebb feltárását megsárgult iratok, hivatalos és magánlevelek sora segíti.

A KAMARAI INTÉZMÉNY KIALAKULÁSA

MAGYARORSZÁGON

A könyvtárak története mindenkor függő viszonyban áll fenntartójuk sorsának alakulásával. Így van ez a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtárának esetében is, amely gyűjteményének gyarapodása a kamara 1850 tavaszán történt alapításával egyidejűleg vette kezdetét, ám - az adott kor elvárásai szerinti korszerű szolgáltatásokat nyújtó – könyvtárként, csak a századforduló kedvező gazdasági, társadalmi és politikai viszonyai folytán felgyorsuló kamarai fejlődés egy magas fokán, nyithatta meg kapuit.

A kereskedelmi és iparkamaráknak uralkodói parancs formájában foganatosított alapítását azonban a magyarországi kereskedők és iparosok önigazgatási törekvéseinek bő másfél évszázados története előzi meg. E törekvések többsége a XIX. század elejéig a céhek és különböző egyéb szűk körű testületek keretei között maradt, mely szervezetek önállósága – és érdeklődése – csupán saját belső ügyeinek intézésére terjedt ki. Kísérletek azonban történtek átfogó jellegű és szélesebb, az adott szakmai kör keretein túlmutató szerveződések létrehozására. A pesti kereskedők önálló kezdeményezései nyomán már a XVII. század végén megalakult a pesti polgári kereskedelmi testület, „Pesti szabad polgári kereskedők és kalmárok testvér-egylete” elnevezés alatt, I. Lipót királynak 1699. augusztus 15-én kelt szabadalom levelével.¹¹ Ez a magánjellegű kezdeményezés a helyi tagság képviselétén túl, különösen a XIX. század első felében, élénk tevékenységet fejtett ki a hazai kereskedelmi érdekek általánosabb képviselése és fejlesztése terén.¹² A XVIII.

¹⁰ „Mindent az Úrnak nagyobb dicsőségére! Ezzel kezdődött valaha minden céhlevél, ezzel minden grémium kiváltság-okirat, ezzel kezdődött minden munka, minden rend.” - írja Szávay Gyula a kamarai intézmény előtörténetében: SZÁVAY Gyula: *A magyar kamarai intézmény és a budapesti kamara története.* – Budapest : BKI, 1927. – 648 p. **42.063** (A továbbiakban: SZÁVAY Gyula, 1927.)

¹¹ A szabadalom levél mindössze négy kereskedő, Brean Mór, Eusserich Sámuel, Augustin György, Dimitrovich János nevét sorolja fel. – közli SZÁVAY Gyula, 1927. – p. 74.

¹² PÓLYA Jakab: *A pesti polgári kereskedelmi testület és a budapesti nagykereskedők és nagyiparosok társulata története.* – Budapest : Franklin-Társulat Nyomdája, 1896. – 526 p. **31.024** (A továbbiakban: PÓLYA Jakab, 1896.)

században eme testület mellett az ország számos többi városában, Budán, Győrött, Pécsen, Károlyvároton, Zágrábon, Pozsonyban, Nagyszombaton, Újvidéken, Temesvároton, Selmecebányán, Debrecenben, Egerben, Lőcsén, Eperjesen, Besztercebányán, Kassán etc. is alakultak különböző kereskedelmi testületek.¹³ Pesten a XIX. században a polgári kereskedők testületéhez előbb az izraelita kereskedők, majd pedig 1846-ban a királyi kiváltságos nagykereskedők testülete csatlakozott.¹⁴ Ezek a szervezetek már több szempontból hasonlóságot mutattak a későbbi kamarákkal, súlyukat azonban jelentősen csökkentette, hogy nem kötelező tagsági rendszer alapján, és szigorú regionális alapon, esetleg privilégiumok mentén szerveződtek, így tevékenységük is szűk korlátok közé szorult.

Magyarország területén az első valódi kamarai intézményt francia hatásra 1811-ben, Fiume városában hozták létre, amely akkor Napóleon seregének megszállása alatt állott. E kamara megalapítása azonban magyar szempontból csupán ideiglenes kísérletnek bizonyult és nagyobb befolyásra nem tudott szert tenni, mivel Fiume akkor még nem számított olyan jelentős kikötőnek, mint majdan a század vége felé, ráadásul Magyarország gazdasági központjaival is csak csekély kereskedelmi kapcsolata volt. A fiumei kamara nem egészen három évig, 1811 novemberétől a francia csapatok távozásáig, 1814 októberéig állt fenn. Helyébe 1829-ben tanácsadói feladatokat ellátó, úgynevezett kereskedelmi küldöttséget (*deputazione mercantil*) szerveztek, amely 1852-ig, az újabb fiumei kamarának uralkodói pátens alapján történt megalakításáig működött.¹⁵

Az 1848 tavaszán bekövetkezett nemzetközi események és a pesti forradalom, illetve az áprilisi törvények nyomán megalakult első magyar alkotmányos minisztérium meg volt győződve a céhrendszer túlhaladott voltáról, modernizálni kívánta a kereskedelem és az ipar területét is. Ennek érdekében tett kezdeményezéseinek első lépése az érintett körök véleményének megismerésére irányult. Klauzál Gábor (1804-1866) kereskedelemügyi miniszter 1848. május 26-i és június 6-i rendeleteiben közzétett felhívásának megfelelően, az akkor működő pesti kereskedelmi testületek, illetve a különböző kereskedelmi körök egy bizottságot alakítottak, amely azt kapta feladatul, hogy

¹³ FRITZ Péter, 1896. – p. 16. **41.356, D 5862**

¹⁴ SÁRKÖZI Zoltán: *A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara hivataltörténete*
In: Levéltári Szemle. – 1. sz. (1967), p. 55-109. - p. 60. (A továbbiakban: SÁRKÖZI Zoltán, 1967.)

¹⁵ FRITZ Péter, 1896. - p. 16-17.

a kereskedelem szervezésére, ezen belül is főleg a kereskedelmi kamarák és kereskedelmi bíróságok szervezésére vonatkozóan, illetve a hazai kereskedelem fejlesztése érdekében teendő intézkedések kapcsán javaslatokat tegyen. A bizottság több ülésén tárgyalta ezeket a kérdéseket, s albizottságának munkája nyomán még 1848 júliusában számos passzusból álló felterjesztést intézett a kormányhoz, amelynek tartalma azonban már a XIX. század végén sem volt ismeretes.¹⁶

A kormány 1848. május 26-i intézkedése valószínűleg egy Pesten felállításra kerülő kamarára irányult, azonban a politikai és harci események megakadályozták az előzőekben említett bizottság javaslatainak hasznosítását és a gazdasági autonómia megnyilvánulását tükröző szervezet megalapítását. Így a kereskedelmi és iparkamarák rendszerének kiépítésére – már egészen más történelmi helyzetben, lényegében politikai és gazdasági jogfosztottságban – csak a szabadságharc leverése után, a neoabszolutizmus keretei között kerülhetett sor Magyarországon.¹⁷

A szűk két évvel a pesti magyar kormány kezdeményezését követően, 1850 márciusában megjelent osztrák uralkodói parancs az egységes birodalom megteremtése érdekében a magyarországi területeken is elrendelte kereskedelmi és iparkamarák létrehozását. Ennek eredményeképpen, az ausztriai gazdasági érdekképviseleti rendszer¹⁸ mintájára, azonos szerkezettel és feladatkörrel létrejött a magyar kamarai rendszer.

A Pest-Budai Kereskedelmi és Iparkamara tagjainak (ami a közgyűlési tagokat jelentette) számát 30 főben maximálták, a vidéki kamarák taglétszámát pedig 15-15 főben szabták meg. (Harminc közgyűlési tagja ekkor a pest-budain kívül csak a bécsi, prágai, a trieszti, a velencei és a milánói kamarának volt.)

A császári pátens értelmében még abban az évben megindult a kamarák szervezése. A soproni és pozsonyi kamara már 1850. augusztus 13-án, illetve 25-én, a pesti 1850. szeptember 28-án alakult meg, majd azt követte a Magyarország területén lévő többi kamara felállítása.

A magyarországi területen lévő, mondhatjuk „anyaországbeli” kamaráknál – Pest, Sopron, Pozsony, Debrecen, Kassa – a legalapvetőbb önkormányzati jog, a kamarai tagok közvetlen választása azon nyomban a megalakulásnál csorbát szenvedett, ugyanis a

¹⁶ FRITZ Péter, 1896. - p. 19.

¹⁷ Az első felelős magyar kormány kamarával kapcsolatos lépéseire vonatkozóan lásd: FRITZ Péter, 1896. – p. 18-20.

¹⁸ STRAUSZ Péter: *Kamarák a két világháború közötti Magyarországon.* – Budapest : L' Harmattan, 2008. – 202 p. - p. 34-38. (A továbbiakban: STRAUSZ Péter, 2008.)

hatalom ezeknél a szervezeteknél a kamarai rendes és póttagokat kinevezéssel állította kamarai pozícióba. A többi kamaránál lefolytathatták a választást. A Magyarországra nézve kivételes eljárást a kormány azzal indokolta, hogy a „választók jegyzékének összeállítása a szükséges adatok hiányában, továbbá a választási utasítás megállapítása (amelyet a törvény 23. §-a szerint a kereskedelmi minisztérium állapít meg) hosszabb időt venne igénybe, a kormány pedig azt óhajtja, hogy a kamarák itt is minél előbb lépjenek életbe és minél gyorsabban kezdhessék meg kormányt támogató működésüket. A bécsi minisztérium tehát azt az eljárást követte, hogy a nevezett öt magyar kamarának rendes és póttagjait választás helyett egyszerűen kinevezte és csak az elnökök és alelnökök választási jogát hagyta meg az általa kinevezett kamaráknál.”¹⁹

A kamarák autonómiájukból fakadó egyik legfontosabb joga ügyrendjük és költségvetésük saját hatáskörben történő kidolgozása volt. Az ügyrend nemcsak a kamarák működési elveit, az ügykezelés szabályait, az egyes kamarai tagok és testületek alapvető jogosítványait, kötelezettségeit és hatásköreit tartalmazta, hanem a szervezet keretén belül felállítandó iroda működését, az apparátust vezető tisztségviselőinek szerepét, valamint a kamara költségvetését, illetve a kamarához forduló ügyeinek intézését is. Az ülések jegyzőkönyvét a helyi hivatalos magyar és német lapokban közzé kellett tenni. Az autonóm belső működés mégsem érvényesülhetett a kezdeti időszakban, mivel a kamarai törvény értelmében a kereskedelmi miniszternek jogában állt a tanácskozással biztost küldeni, aki nem rendelkezett ugyan szavazati joggal, de bármikor szót kérhetett, és első kézből tájékoztathatta a Helytartótanácsot, illetve a minisztériumot az üléseken történtekről.²⁰

Az újonnan létrejött szervezetek működésének anyagi feltételei sem voltak kedvezőek. A kamarák az első években folyamatos pénzügyi nehézségekkel küszködtek: a tevékenységük költségeit fedezni hivatott tagdíj beszedése állandóan akadozott annak ellenére, hogy az egyenes adókkal együtt igyekeztek azt begyűjteni. Mindennek ellenére a

¹⁹ FRITZ Péter, 1986. – p.41.

²⁰ Császári kereskedelmi miniszteri rendelet a kereskedelmi és iparkamarák felállításáról (Bécs, 1850. március 26.). – A rendelet magyar fordítását közli: *Autonómiák Magyarországon 1848-2000* / szerk. Gergely Jenő. – Bp. : ELTE, 2005. - 1. kötet. – p. 517. - Illetve hozzáférhető az eredeti kétnyelvű kiadvány: *A' kereskedelmi ministeriumnak 1850-diki mártius 26-án kelt rendelete kiható a' birodalom egész terjedelmére, melly által a' kereskedelmi 's iparkamarák felállítása tárgyában, Ó Felsége által az 1850-diki mártius 18-kán kelt legfelsőbb határozvánnyal szentesített ideiglenes törvény tétetik közhírré = Verordnung des Handelsministeriums vom 26. März 1850, wirksam für den ganzen Umfang des Reiches, wodurch das von S[eine]r Majestät mit der allerhöchsten Entschliessung vom 18. März 1850 sanctionirte provisorische Gesetz über die Errichtung von Handels- und Gewerbekammern kundgemacht wird.* – Ofen : k. Univ. Buchdruckerei, 1850. – 12, 12 p. **RM 134/2**

kamarák komolyan vették kapott feladataikat és jogosítványaikat, és nagy lendülettel kezdtek bele érdekképviselési, illetve véleményező - tanácsadói tevékenységükbe. A kamarák foglalkoztak többek között a bankkérdés rendezésével, a közúthálózat fejlesztésével, a vasútvonalak kiépítésével, a szabad verseny és ez által az iparszabadság teljes megteremtésével, Pesten egy átmeneti raktár és egy külföldi mintára szervezett kereskedelmi felső iskola²¹ létrehozásával, valamint egy szintén pesti téli kikötő, illetve áru- és értéktőzsde létesítésével. A pesti kamara egyik első jelentése²² általános problémaként rámutatott a kereskedők és iparosok nehéz helyzetére, amelyet a kormányzat korlátozó intézkedései csak súlyosbítottak. Ezzel összefüggésben pedig sürgette a magyar országgyűlés összehívását, és ott megfelelő gazdaságpolitikai döntések meghozatalát. Az érdekképviselők tehát még akár a kormányzat hivatalos irányvonalától eltérő politikai igények szószólói is mertek lenni. Ez egyszersmind bizonyítéka annak, hogy bár a kamarákat felső akarral hozták létre és autonómiájuk sok tekintetben csupán látszólagos volt, működésük során azonban határozottan és lehetőség szerint függetlenül igyekeztek a magyar gazdasági és társadalmi élet főbb problémáira megoldást találni. Még maga a kereskedelmi miniszter, Karl Ludwig Bruck (1798-1860) is elismerte viszonylagos autonóm tevékenységüket: „Ma [1852-ben] Ausztriában a kamarák az egyedüli független szervek, amelyeken keresztül a tartományok óhajaikat és kívánságait a központi kormány tudomására hozhatják. Sokat előreláthatólag nem fognak elérni, azonban nem jelentéktelen fontosságú az, hogy van egy szerv, amelynek legalább beszélnie szabad, míg a többieknek mind hallgatni és engedelmeskedniök kell.”²³

Erőfeszítéseik ellenére a kamarák népszerűsége továbbra sem nőtt sem a tagság, sem pedig a hatalom körében. A tagok szemében nem tette rokonszenvenné az új szervezeteket, hogy azok a szabad kereskedelem és ipar pártján állottak és támogatták a kormányzat 1850-es évek végén meghozott döntését a céhek megszüntetéséről. A kormány pedig sokszor terhesnek érezte állandó okoskodásukat, nem támogatta a kereskedelmi egyletek és testületek létrehozására, az egységes súly- és mértékrendszer bevezetésére irányuló javaslataikat. Kiváltképpen jó ideig ellenállt a pesti tőzsde

²¹ ZACHAR Péter Krisztián: *A szakmai önkormányzatok létrejötte és fejlődése 1850-1918*. In: *Autonómiák Magyarországon 1848-2000* / szerkesztette Gergely Jenő. – Budapest : L'Harmattan, 2005. - 797 p. - p. 117. (A továbbiakban: ZACHAR Péter, 2005.)

²² SÁRKÖZI Zoltán, 1967. – p. 63.

²³ Idézi: RADÓ Rezső - DICZIG Alajos: *A kereskedelmi és iparkamarák hazánkban és külföldön*. – Debrecen : Nagy Károly Grafikai Műintézetében, 1938. – 637 p. – p. 169. **18.790** (A továbbiakban: RADÓ – DICZIG, 1938.)

alapítására irányuló törekvéseknek. Mindkét oldal bizalmatlanságát és kelletlenségét – a tagok nyakukba ültetett sóhivatalnak érezték a kamarákat, a bécsi vezetés pedig az okvetetlenkedést látta bennük – csak a későbbiekben bekövetkező politikai változások oszlathatták el.

A PESTI KAMARA

Császári pátens rendelte el tehát 1850. március 18-án a kereskedelmi és iparkamarák létrehozását a Habsburg Birodalom területén, az a passzus azonban, amelyben világosan megszövegezték, hogy a kamarák működéséhez segédletül könyvek használata rendeltetik, már csak a hivatalos kormánylap²⁴ 1850. szeptember 17-i számában közölt nyílt parancsban olvasható: „Folgende Behelfe:[...] 2. Bücher, welche über einen Handels- oder anderen Gewerbsbetrieb, über industrielle Unternehmungen, Geschäftsvermittlungen oder Geschäftsbeglaubigungen geführt werden.” (A következő segédeszközök:[...] 2. könyvek, amelyeket kereskedelmi, vagy egyéb kisipari üzemekről, ipari vállalkozásokról, üzleti közvetítésekről, vagy megbízásokról vezetnek.)²⁵

Ennek értelmében a kamarai tagoknak és tisztviselőknek szükségük volt ügyintézésükhöz és munkájukhoz, a szükséges tudományos és gyakorlati tájékoztatást nyújtó szakirodalomra is. A köteleességek között már a márciusi törvény is felsorolta (3. §-ában) a következőket. „A kamarák teendői voltak: véleményeket, javaslatokat és tudósításokat adni, s a kereskedelmi minisztérium a részbeli megbízásait foganatosítani; évenként főjelentést tenni, melybe az óhajtások és javaslatok is befoglalandók; mindennemű, a kereskedelmi és ipari statisztikához szükséges lajstromokat vezetni; megvizsgálni és kinevezni az áru- és váltóalkuszokat stb.; véleményt adni a kereskedelmi és iparos osztályból választandó kereskedelmi és váltótörvényszéki ülnökök iránt, továbbá a tervezett részvénytársaságok engedélyezése és a cégbejegyzések iránt.”²⁶

Tehát összességében minden kamaránál, működésének megkezdésétől gyarapodni kezdett bizonyos mennyiségű irodalom, amely a főhatóságtól kapott

²⁴ Landesgesetz- und Regierungsblatt für das Kronland Ungarn. – Ofen : k.k. Universitäts-Buchdruckerei, 1850.

²⁵ *Kaiselisches Patent vom 2. August 1850, mit dem provisorischen Gesetze über die Gebühren von Rechtsgeschäften, Urkunden, Schriften und Amsthandlungen* gültig für die Kronland Ungarn, Croatien, Slavonien, sammt dem Küstengebiete, die serbische Wojwodschafft, das Temescher Banat, Siebenbürgen und die Militärgrenze.

In: Landesgesetz- und Regierungsblatt für das Kronland Ungarn. – 23. (1850). - p. 320-456. **RM 134/1**

²⁶ FRITZ Péter, 1896. – p.. 22.

utasításokból, törvényekből és egyéb leiratokból, saját kiadványokból (amelynek nagy része ügyrendjüknek és jelentéseiknek a magyar és német lapokban kötelezett közzétételéből adódott) és a beszerzett fontosabb szakkönyvekből állott. A kamarai ügyrend előírta, hogy a szervezet keretén belül irodát kell felállítani (és szabályozta az iroda működését is), de az már a kamara mindenkori anyagi viszonyainak függvénye volt, hogy hány helyisége lehetett az irodának és azon/azokon belül a könyveket hogyan raktározták/őrizték. „Ez a könyvtár ötven évig a hivatal üvegalmáriumában meghúzódó kicsi házi apparátus”.²⁷

A kamarák nagy részének történetében könyvtárépítésről a későbbi időkben aligha esik szó, az irodáikban összegyűlt, inkább szürkének tetsző irodalom és esetleges összetételű szakirodalom köteteit legfeljebb segédkönyvtárnak nevezhették, s mint ilyenek csak a fenntartó kamarák működéséig léteztek.

A pesti kamara könyvtárának jobb sors jutott osztályrészül, így a századfordulóra az ország első nyilvános közgazdasági szakkönyvtáraként léphetett Budapest olvasóközönsége elé. E nagyarányú könyvtárfejlesztésnek személyi, helyzeti és mindezek függvényében, anyagi feltételei voltak. Pest városának központi szerepe már a legelső időktől meghatározó. Ezt erősítette az osztrák kereskedelmi miniszter ráutaló magatartása is, amikor Bruck 1850 decemberében „személyesen jött Pestre, hogy a magyar kereskedelmi főpiacz szükségleteit megismerje.” A miniszter lépését közvetlenül kiváltó előzmény, hogy a pesti mellett „a legtöbb kamara hálából feliratot intézett a kereskedelmi minisztériumba a kamarai intézmények, mint a kereskedelem és ipar képviselőjének oly gyors megvalósításáért.”²⁸ A magas rangú vendéget Valero Antal selyemgyáros, az első kamarai elnök ünnepélyes keretek között fogadta, egyszersmind demonstrálva, hogy a kamarai választások és az új szervezet hirdetmény általi megismertetése, népszerűsítése annak rendje és módja szerint megtörtént. „A legelső szervezéskor Geringer báró, akkori császári polgári teljhatalmú biztos,²⁹ 1850-ik évi szeptember 4-éről 13.389/G. szám alatt Koller pesti cs. kir. miniszteri biztoshoz intézett

²⁷ Jellemzi Varró István (1878-1963) a kamarai könyvtár 1908-1938 közötti évek igazgatójaként, visszaemlékezésében igen találóan a kamarai könyvtár első évtizedeit. Lásd bővebben: VARRÓ István, 1960. - p. 183-193.

²⁸ FRITZ Péter, 1896. – p. 39.

²⁹ Geringer Károly (1806-1889) 1848 előtt bécsi központi kormányzésekénél szolgált, 1849-ben Haynau mellett polgári ügyekben meghatalmazott császári biztos volt. Haynau leváltása után ideiglenes jelleggel megbízták a Helytartóság vezetésével.

rendeletével, az utóbbinak elnöklete alatt működött bizottság javaslatára, a következőket nevezte ki a budapesti kamarához, nevezetesen:

Rendes kamarai tagokká (tanácsosokká, Rätthe) a kereskedelmi osztályba összesen 20 rendes kamarai tagot (vagy tanácsost)

Appiano J. ³⁰	pesti nagykereskedőt
Malvieux C.J.	„ „
Lackenbacher Jakab	„ „
Schulhof Lipót	„ „
Halbauer J.G.	„ „
Valero J. Antal ³¹	„ „
Liedemann J.S.F.	„ „
Fröhlich Frigyes	„ „
Aigner Ferencz	„ vasárust
Fuchs Rudolf	„ dohánykereskedőt
Velkov Döme	„ terménykereskedőt
Ebenführer Mátyás	„ fűszer és borkereskedőt
Graefl József	budai kereskedelmi testületi főnököt
Hauszmann Ferencz	„ fűszerest
Tiry János	„ vasárust
Lichtenstein József	miskolczi kereskedőt
Steinhauser Károly	egri „
Spanrath János	esztergomi „
Tóth János	szegedi „
Ybl N.	székesfehérvári „

az ipari osztályba összesen 10 rendes tagot (tanácsost)

Hild József pesti építészt

³⁰ Appiano József (1792-1856) Pest helyettes polgármestere abban az időben.

³¹ Helyesen Valero Antal (1792k.–1859k.). Fritz Péter nyomán a szakirodalom is hajlamos összetéveszteni a Valero család másik ágában, egy emberöltővel korábban élt rokonával: Valero Jakab (Antal Vincze) (1725-1798) kegyes tanító rendi áldozópap és tanárral, aki később (1795-96) helyettes rendtartományi főnök volt a piaristáknál. Filozófiát, teológiát és geometriát oktatott a rend gimnáziumaiban, irodalmi munkássága került Szinyeyi látóterébe. Lásd: SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái*. I–XIV. kötet. - Budapest: Hornyánszky, 1891–1914. (A továbbiakban: SZINNYEI József, 1891-1914.)

Heckenast Gusztáv	„	könyvnyomdászt
Würtzler Vilmos	„	gyógyszerészt
Steindel Ferencz	„	asztalosmestert
Fehr L.	„	hengermalom-igazgatót
Varnhagen	„	cukorfinomító gyári igazgatót
Trifonovits János	„	papírkereskedőt
Kölber Fülöp	„	kocsi gyárost
Werther Frigyes		budai gépgyárost
Gretschl József	„	ezüst mívest”. ³²

Póttagnak a kereskedelmi osztályhoz 10 tagot – köztük elsőként Eggenberger Frigyes pesti könyvkereskedőt, – az ipari osztályhoz 5 tagot neveztek ki.

A kinevezett kamarai tanácsosok azután megválaszthatták az elnököt, alelnököt, a kamarai titkárt, tollvivőt, illetve másodtitkárt. A kamarai választmány soron következő teendője pedig, az 1851. év első negyedében, és azután is minden év márciusában, szavazni az alapvetően a kamarai illetékekből szűkösen befolyó és azután felosztható költségvetésről. A költségvetési tételek között pedig már az első évben megtalálhatjuk a könyvtár állománygyarapítási keretét. A kamarai elnököknek és a vezető tisztségviselőknél mindenkor meghatározó szerepe volt a könyvtári állomány alakulásában, az anyagi eszközök biztosításán túl is: a működési területüknek és érdeklődési körüknek megfelelő irodalom beszerzése éppúgy, mint saját írásaik, illetve a kamara által megjelentetett bárminemű kiadvány szerzeményezése kötelező feladat volt. De a választmányi tagok mesterségének, szakterületének könyvei is bekerültek a legelső évtizedek könyvjegyzékébe.

A pesti kamara választott elnökei, működésének első évtizedében, 1850-1860 között:

Valero Antal	1850-1851 júniusáig (leköszönéséig),
Appiano József	1851 júniustól – 1852 áprilisig (ideiglenes helyettes),
Valero Antal	1852 áprilistól – 1853,
Appiano József	1854-1856,
Fuchs Rudolf	1857-1858.

³² FRITZ Péter, 1896. – p. 135-138.

Kochmeister Frigyes, (utóbb báró) 1859-től 1891. szeptemberi leköszönéséig. (Kochmeister elnökségének második éve már a provizórium időszakába esik, azután pedig az új kamarai törvény nyomán megindul a kamarai fejlődés és ezzel együtt a könyvtárban is nagy változások lesznek...)

A pesti kamara első alelnökének Hild József (1789-1867) építészt választották, aki 1850-1851 júniusáig vállalta a megbízatást, s Valero első leköszönésével egy időben ő is távozott az elnökségből. Őt Perger Ignác pesti üveggyáros, a Szépítő Bizottság³³ tagja követte, egészen 1868-ig, amikortól már külön alelnökei voltak a kereskedelmi és külön az iparosztálynak.

VALERO ANTAL, 1850-1853 – APPIANO JÓZSEF, 1854-1856

1850-től 1857-ig a Valero - Appiano páros³⁴ felváltva elnökölte a pesti, majd 1852-től Pest-budai Kereskedelmi és Iparkamara kinevezett tanácsos testületét. Kettőjük összefonódó kapcsolata mögött Pest város első gyára születésének, a reformkori iparfejlesztés első félszázadának, és az 1848-as forradalomban való aktív részvétel fordulatos története zajlott.

A gyáralapító Valerok őse, a cordovai császári és királyi vértés ezred tagja, III. Károly (1685-1740) spanyol király kíséretével érkezett Bécsbe.³⁵ Az ő fiát Valero Ferencnek hívták, aki feleségével (Durand Róza) Magyarországon telepedett le 1730 körül. Ők már Bajáról költöztek Pestre, ahol fiaik, Valero István (1744-1803) és Valero Tamás (1746-1818) vetették meg az első selyemgyár alapjait. A terézvárosi telekátírási jegyzőkönyvek tanúsága szerint,³⁶ Valero István 1786. január 13-án vette meg azt a

³³ Verschönerungs-Commission – Szépítő Bizottság, illetve Szépítő Bizottmány-nak fordították. József nádor (1776-1847) 1805. június 1-én terjesztette az uralkodó elé a főváros történetében korszakalkotó memorandumát Pest szállításáról. A Királyi Szépítő Bizottságot a Közmunkatanács elődjeként mutatja be a hatvan éves évfordulóra készült kötet. Lásd: SIKLÓSSY László: *A Fővárosi Közmunkák Tanácsa története : Hogyan épült Budapest (1870-1930)*. – Budapest : Fővárosi közmunkák Tanácsa, 1931. – 623 p. **11.140** (A továbbiakban: SIKLÓSSY László, 1931.)

³⁴ BUD Melitta: *A Valero Selyemgyár : Az első pesti gyár története*. – Budapest : Kellner, 1941. – Az igényes kiállítású, szép táblaképekkel illusztrált kötetéről Török Pál (1885-1943) történész írt igen elismerő recenziót.

In: Századok. - 78. évf. 4-6. sz. (1944), p. 320-321. **20.465** (A továbbiakban: BUD Melitta, 1941.)

³⁵ III. Károly magyar király és német-római császár, (1701-1714-ig spanyol király is) a Habsburg-ház spanyol ágának kihalását (1701) követő spanyol örökösödési háborút lezáró békekötések (Utrecht, 1713., Rastadt, 1714.) után tért vissza Bécsbe.

³⁶ A székesfővárosi Levéltár adatait közli BUD Melitta, 1941. – p. 77.

telket, amelyen háza állott, valószínűleg egy kisebb gyárral, majd - egyesítve azt később a mellette lévő két telekkel, nyerve így igazán impozáns méretű teret, amelyen - felépíthették az első selyemgyárat 50 000 forint költséggel, a mai Király, Dob és Akácfa utcák által határolt területen.

1813. november 1-én került felosztásra a Valero-vagyron István örökösei és Tamás között, azután léphetett színre a selyemgyár vezetésében István négy gyermeke közül a család legkiemelkedőbb tagja, Valero Antal. Az európai méreteken is tisztes termelésű gyár 1802-ben 200 szövőszékkal és 5 436 orsóval rendelkezett, amelyeken évente 50-100 mázsa selymet dolgoztak fel. Az 1800-1810 közötti időszak általános visszaesését megszenvedte ugyan a selyemtermelés is, ám az apja öröksége körüli családi viszályoknak is véget vető Valero Antal talpra állította a gyárat, a filatoriummal (selyemfonó) együtt és így 1815. december 29-én nagykereskedés nyitására kért engedélyt. Idősebb húgát, Borbálát 1818-ban vette feleségül Appiano József,³⁷ aki később üzlettársa lett mind a gyárban, mind a nagykereskedésben.

Valero Antal 1827-es alapításától volt tagja Széchenyi István (1791-1860) Pesti Kaszinó társaságának, amely 1830-tól Nemzeti Kaszinóként működött, amellet aktív szerepet vállalt a legnagyobb magyar iparfejlesztő programjainak legtöbbjében.³⁸ Valero 1831. november 26-án lett Pest Választott Polgára, e testület tagjaként módjában állott Széchenyivel többször is együtt szavazni a konzervatívabb beállítottságú pesti polgárok ellenében. Így vihették sikerre a Lánchíd, majd a Hengermalom ügyét, s alakulhatott meg a Pesti József Hengermalom Társaság 1839. október 19-én 200 000 forint alaptőkével. Széchenyi többször is járt a Valero gyár épületében, (amely egyben a család lakóháza is volt) és vallotta, hogy a mezei gazdaság fellendítésének és a nemzeti ipar megteremtésének reformkori mozgalmában a selyemtermelés szerepe igen jelentős. Az 1830-as évek végétől sűrűn jelentek meg cikkek e témában az újságok, különösen a Magyar Gazda hasábjain, Széchenyi István, Kossuth Lajos (1802-1894), Bezerédj István (1796-1856), Wesselényi Miklós (1796-1850), Fényes Elek (1807-1876), Mészáros Lázár (1796-1858) és mások tollából. Széchenyi könyvet is írt³⁹ a témáról.

³⁷ A Valero családfa leszármazási tábláját szerkesztette BUD Melitta, 1941. – p. 72.

³⁸ Széchenyi István naplóbejegyzéseit idézi BUD Melitta, 1941. – p. 74-75.

³⁹ SZÉCHENYI István: A mű eredeti kiadása: *Selyemrül*. - Pesten : Trattner és Károlyi betűivel, 1840. - 56 p. - Lásd utóbb: *Selyemrül* / [előadó] Endrei Walter. – Budapest : Széchenyi Alap, 1991. – 13 p. (*Gróf Széchenyi István összes művei : Előadássorozat születésének 200. évfordulója alkalmából; 12.*) B 48 712

A század eleji gazdasági visszaesést követően tehát talpra állt a terézvárosi Valero gyár, visszanyerte hitelképességét, piacait, sőt az 1830-as évek közepétől egyre emelkedett a kereslet az igényesebb luxuscikkek között a gyár termékei iránt. Fejlesztésre a Terézvárosban azonban már nem adódott lehetőség. Így a selyemgyár épületét 1839 márciusában eladták és májusban vásárolta meg Valero Antal a Lipótvárosban, az Újépület mögött azt a telket, amelyen Hild József tervei szerint 1839-1841-ig felépült az a kétemeletes, háromhomlokzatos, klasszicista épület, amely már a Valero Selyemgyár nagyüzemi termelésének adhatott otthont.⁴⁰ A gyár további fellendülésében nagy része volt az 1844. október 6-án alakult Honi Iparvédegyeletnek (közkeletű nevén Védegyelet), ahol Valero Antal választmányi tag volt. Valero már az 1842. évi kiállításon aranyérmeket nyert gyártmányaival, s Jelentésében⁴¹ Kossuth a két legfontosabb iparág között említette, a cukorfinomítás mellett, a selyemtermelést kiemelve a kiállított nemzeti termékek sorából. „[...] Ezen két gyáriparág, ha kellő kiterjedésben 's kellő szilárdsággal meghonosul, hazánkra nézve kimondhatatlan fontossággal bír. [...] Milly biztos áldás, mind kincsforrás fekszik az éghajlatban, melly a' selyemtenyésztésre alkalmas” - Kossuth Lajos elismerő szavaival felvértezve, Valero az 1846. évi iparműkiállításra elkészítette V. Ferdinánd (1793–1875) arcképét selyemkártyaként. De siker tekintetében ezt is felülmúlta a legújabb párizsi divat szerint készült ruhák és bútorszövetek kiállítása, s a közönség főleg a tombolán megnyerhető, "teljesen berendezett hölgyi alvószobának" járt csodájára. Ebben az évben Valero Antal a kiállítás fődíját, a "Nagyarany érdempénzt" kapta meg.⁴²

Valero Antal közéleti tevékenységének csúcspontjára ért, amikor részt vett a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank alapításában. A forradalom során egyértelműen kiderült, hogy Bécs pénzügyi fennhatósága csak önálló jegybank létesítésével szüntethető meg. Az addigi vezető, Ürményi Ferenc (1780–1858) azonban hajlott korára hivatkozva visszavonult, s a kormány Valero Antalt bízta meg a vezetéssel. Ő azonban a lipótvárosi

⁴⁰ A Honvéd, Markó, Stollár Béla, Falk Miksa utca által határolt területen álló műemlék épületen ma tábla őrzi az egykori Valero Selyemgyár emlékét.

⁴¹ KOSSUTH Lajos: *Jelentés az első magyar iparműkiállításról 1842 / A' magyar iparegyesület igazgató-választmánya megbízásából szerkeszté Kossuth Lajos, választmányi aligazgató.* - Pesten : Nyomatott Landerer és Heckenast Könyvnyomó-intézetében, 1843. - 76 p. **RM 234**

⁴² HÁMORI Péter: *Egy dicső bukás története : Másfél százada szűnt meg Valero Antal pesti selyemgyára* In: *Az élő hagyomány.* – Budapest : Gondolat, 2007. (A továbbiakban: HÁMORI Péter, 2007.)

gyár építéséhez tetemes kölcsönt vett fel a banktól, s tisztában volt vele, hogy nem lehet egyszerre a bank kormányzója és adója. Így a felelős poszt betöltéséért cserében azt kérte, hogy gyárát vegye meg az állam 300 ezer forintért, annak érdekében, hogy a termelés tovább folytatódjék, és a munkásokat se kelljen elbocsátani. Vállalta egyszersmind, hogy az üzemet az államtól továbbra is bérelni fogja, és a selyemgyártást folytatja.

A szabadságharc leverése után a gyárban többé nem indulhatott meg a termelés: kaszárnyának és raktárnak használták az épületet. 1850-től kezdődően Valero többször kérvényezte, hogy bérletbe, vagy részlet-fizetésre adják vissza üzemet, ám eleinte válasza sem méltatták.⁴³ Amikor pedig a döntés megszületett, nem volt benne köszönet: a 300 ezer forintért megvett épületet – melynek berendezését gyakorlatilag elpusztították – 360 ezer forint összegű lefizetéséért adták volna vissza eredeti tulajdonosának. Az árat nem véletlenül srófolta az osztrák kereskedelmi minisztérium ilyen magasra: nyilvánvaló volt, hogy ennyi pénzt senki sem tud kifizetni. A Valero család számára nem maradt más lehetőség, mint elhagyni az országot, és másutt keresni boldogulást.

Annak a kitüntetett szerepnek, amelyet a liberális, fejlett szociális érzéssel megáldott gyáros magára vállalt – úgy a reformkori magyar iparfejlesztés terén, mint az 1848-as szabadságharc idején –, egyenes következménye volt, hogy 1849 után a „rebellis” Valerok, gazdasági értelemben, elvesztették lábuk alól a talajt. A köztisztviselőben álló gyárost a pesti kereskedelmi és iparkamara választmánya elnökének jelölte ugyan, de pénzügyi mozgástere oly mértékben beszűkült, hogy Valero Antal 1851-ben pesti gyárát végleg átadta a kincstárnak, majd 1852-ben két fiával a csehországi Horickában alapítottak új selyemgyárat. Ő maga Bécsben telepedett le s ott nagykereskedést nyitott. „Valero Antal nem tudta egykönnyen elhagyni Pestet és még esztendőig eleget tett vállalt elnöki kötelezettségének a Kamara élén. Fiai, Viktor és Kornél 1856-ban nyertek bécsi illetőséget és 1857-ben Valero Antal, a szívben, lélekben magyar polgárrá lett spanyol nemes és egykori pesti selyemgyáros is bécsi lakossá lett.”⁴⁴

Az 1852-től hivatalos néven Pest-budai Kereskedelmi és Iparkamara elnöki székében Valero Antalt már 1852-ben csaknem egy évig helyettesítő Appiano József,

⁴³ A Valerok már korábban, sikeres működésük csúcspontjain, két ízben is, eredménytelenül folyamodtak nemességért. Pedig pártolók között volt 1801-ben József nádor (1776-1847), 1840-ben pedig Kopácsy József (1813-1893) esztergomi érsek is. Közli BUD Melitta, 1941. – p. 26-27, 51.

⁴⁴ BUD Melitta, 1941. – p. 68.

1853-1856-ig volt elnöke a kamarának. Életútjuk a rokonságon (sógorságon) túl is sok hasonlóságot mutatott.

A Bécsből bevándorló Appiano testvérek vagyona 1808-ban 20 000 forint volt és apjuktól átvett textiláru raktáruk 52 000 forintot ért. Az osztrák fővárosba visszatért apjuk nagykereskedői háza és fiai pesti üzlete között szoros kereskedelmi kapcsolat bonyolódott. 1809-ben a két testvér, Appiano Ferenc és Alajos magukhoz vették a katonaállítás elől Pestre szökött legfiatalabb testvérüket, Józsefet, aki könyvelőként dolgozott bátyjai üzletében. 1815-ben már a két testvér társnak is be akarta venni öccsüket az üzletbe, de 1821-ben Appiano József (a Valero Borbálával 1818-ban kötött házasságuk után), Valero Antallal társult. Saját szállítmányozási üzletét is megtartva, Pest egyik legjelentősebb és legtehetősebb polgárává lett, s mint ilyen, nyerte el később a főváros polgármesteri székét. Majdan a kereskedelmi és iparkamara elnökeként számos nagy kezdeményezés fűződik a nevéhez, része volt 1853-ban a Pesti Lloyd-társulat megalakulásában, s a kereskedelmi szakoktatás első előterjesztőjeként tartják számon, akinek javaslatára 1856-ban ténylegesen elindultak azok az előkészületi munkálatok, melyek nyomán 1857. november 1-jén megnyitotta kapuit a pest-budai Kereskedelmi Akadémia.⁴⁵

FUCHS RUDOLF, 1857-1858

A kamarai fejlődés első évtizedének vége felé egy évig Fuchs Rudolf (1808-1892) elnökölt a Pest – budai Kereskedelmi és Iparkamara élén. Leköszönte után is tagja maradt a kamarai testületnek és számos kapcsolódó területen vállalt vezető tisztséget. 1857. december 27-től 1859. május 10-ig a Kereskedelmi Akadémia vezérő bizottságának elnöke, azt követően 1888-ig elnökhelyettese volt. Haláláig tagja maradt a kereskedelmi és iparkamara választmányának és a kereskedelmi akadémia vezérő bizottságának.⁴⁶ Az első kamarai választmány tagjai közé, mint pesti dohánykereskedő került, miután az 1840-es években alapítója s társtulajdonosa volt az első magyar dohány- és szivargyárnak, amely 1850-ig, a dohánymonopólium bevezetéséig állott fenn. Azután terménykereskedéssel foglalkozott, ahol szakszerű ismereteivel és szolid üzleti elveivel jó

⁴⁵ SZUPPÁN Vilmos: *A Budapesti Kereskedelmi Akadémia : 1857-1907.* – Budapest : Pesti Könyvnyomda Részvény-Társaság, 1907. – 248 p. **D 2239** (A továbbiakban: SZUPPÁN Vilmos, 1907.)

⁴⁶ SZUPPÁN Vilmos, 1907. – p. 129.

hírnévre és tekintélyes vagyona tette szert. Buzgó híve volt a pesti német evangélikus egyházkerületnek, kötetben foglalta össze az 1854. évben működő egyházi alapítványokat és azok pénzügyi helyzetét.⁴⁷ Hírlapíróként is tevékenykedett, kereskedelmi tárgyú cikkei jobbjára az 1854. január elsején induló Pester Lloydnál jelentek meg. Az 1850-es évek végéig ügyködött a Műegylet képek fölött ítélő műbizottmányában (Barabás Miklós (1810-1898) és Canzi Ágost (1808-1866) festők, gr. Pejacsevich János (1803-1885) műpártolásáról ismert főúr és Ráth József (1817-1868) pest-lipótvárosi plébános⁴⁸ egyleti tagok társaságában).

Az 1860-as években több kiváló kereskedelmi intézet megalapításában volt része; egyik alapítója és sokáig igazgatója volt az első magyar általános biztosító társaságnak, később a magyar általános hitelbanknak, melynek igazgató tanácsosa, s 1892-ig alelnöke volt. Úgyszintén hosszú évekig töltötte be a pesti hengermalom-részvénytársaság, valamint az alföld-fiumei vasút igazgatói tisztségét. Mindezen pozíciói mellett, avagy éppen annak érdekében, hogy ezeknek minél jobban megfeleljen, a nemzetgazdaság szakirodalmával is behatóan foglalkozott. Élénk levélváltásban állott több híres közgazdasági íróval, közöttük a XIX. század egyik vezető amerikai közgazdászával. Meglehet, hogy szakmai kapcsolatuk révén jelentek meg Henry Charles Carey (1793-1879) kötetei a kamarai könyvtár korai beszerzései között.⁴⁹

Fuchs Rudolf 1892. november 22-én, 84 éves korában hunyt el, s a Kerepesi úti temetőben helyezték végső nyugalomra. A gyászjelentés egykori, újságírói működésének színterein, az *Egyetértésben* és a *Pester Lloydban* jelent meg, harmadnapra.⁵⁰

⁴⁷ FUCHS Rudolf: *Rechnung über den allgemeinen Kirchenfond für das Jahr 1854* / Rudolf Fuchs. – Pest : Evang. Gemeinde A.B., 1855.

⁴⁸ A könyvkiadó Ráth Mór (1829-1903) távoli unokabátyja 1850 szeptemberében volt, még káplán korában, az egyik esküvői tanú Szendrey Júlia (1828-1868) második házasságkötésénél. Lásd: *Szendrey Júlia ismeretlen naplója, levelei és halálos ágyán tett vallomása* / [sajtó alá rendezte] Mikes Lajos és Dernői Kocsis László. – Budapest : Genius, 1930.

⁴⁹ CAREY, Henry Charles: *Essay on the rate of wages : With an examination of the causes of the differences in the condition of labouring population throughout the world.* – Philadelphia : Carey, 1835. – 255 p. **RM 965**

CAREY, Henry Charles: *A társadalmi tudomány kézikönyve : Carey Henrik "Principles of social science" című munkájának átdolgozata* / angolból fordította Halász Imre. – Pest : Heckenast, 1867. – 575 p. **RM 1426**

⁵⁰ Fuchs Rudolf (1808-1892) In: *Egyetértés*, 325. sz. - november 24. (1892.), p. 4. – In: *Pester Lloyd*, 268. sz. - november 24. (1892.), p. 8.

KÖNYVEK A KAMARAI IRODA „ALMÁRIUMÁBAN”

A pesti kamara nehéz anyagi viszonyai és annak megfelelően szűkös elhelyezkedése következtében, a könyvtár 1895-ig külön helyiséggel sem rendelkezett. Az első évtizedekben valószínűleg a kamarai irodahelyiségek egyikében, vélhetőleg zárható könyvszekrényben gyarapodott az állomány, amelyhez az előirányzott évenkénti költségvetési összegek a gyűjtemény kiegészítését a megfelelő irodalommal, rendre megengedték volna. De az előirányzatnak igen kis részét fordították ténylegesen könyvek beszerzésére. Amikor azonban Szabó Ervin (1877-1918)⁵¹ 1900 februárjában a kamarai könyvtár fejlesztését feladatul megkapta, és ennek keretében elsőként kísérelte meg a könyvtár történetének rekonstruálását, ellentmondást fedezett fel a tényleges kiadások és a rendelkezésre állott keretösszegek között. A költségelőirányzatok elemzése azt mutatta, hogy például az 1852. évre szánt 800 p. forintból ténylegesen csak 192,07 p. forintot használtak fel. Az 1853. évre le is szállították az előirányzatot 400 p. forintra. Mennyit adtak ki ebből valójában, azt a bizonylat-maradványokból már Szabó Ervin sem tudta kideríteni, de kevésnek bizonyulhatott, mert már 1854-re ismét 600 pengő forintra emelték. Ez a költségvetés indoklásában olvasható, amely a nemzetgazdasági tudomány haladásának feltételeként állítja a kamarai könyvállomány gyarapodását, mint a kamarai működés egyik fontos alapkövét. Ettől kezdve egészen az 1860-as évek végéig a könyvtári előirányzat 300–420 pengő forint között ingadozott, de a tényleges kiadás mindenkor alatta maradt ennek. Szabó Ervin szerint „ez a takarékoskodás annál különösebb, mivel Pesten akkoriban nemzetgazdasági állományú könyvtár egyáltalában nem volt, a pesti nagy könyvtárak „jogi s államtani összes műveit” pedig 191 oldalas kismolcadrétű Címmutatóba⁵² foglalhatta össze Márki József (1815-1888) még 1865-ben is.”⁵³ De aligha lehetett az első időkben elvárni a kamarai tisztek bármelyikétől is, hogy figyelemmel kísérje a nyomdákban kikerülő köteteket, illetve hogy a tudatos

⁵¹ Szabó Ervin 1900 februárjától 1904 januárjáig állt a kamarai könyvtár élén, működésének részletesebb bemutatására annak idején, egy későbbi fejezetben kerül sor.

⁵² MÁRKI József: *Címmutató a m. kir. egyetem s Pest város könyvtárainak magyar, német, latin s francia nyelven írott jogi s államtani összes műveihez / egybeírta s rendezte Márki József Tudor.* – Pest : Magyar Királyi Egyetemi Nyomdából, 1865. – 191 p. **0234** (A továbbiakban: MÁRKI József, 1865.)

⁵³ SZABÓ Ervin, 1902. – p. V.

állománygyarapításnak akár csak a csírája megjelenjék a kamarai irodában. Annál nyilvánvalóbban volt jelen, valószínűleg, a nyomasztó helyszűke.

Mégis a Címmutató tárgyköreinek majd mindegyikében találhatunk olyan szerzőket és műveiket, amelyek már az 1869/70-ben elkezdett könyvjegyzékben szerepeltek.⁵⁴ Az Egyetemi Könyvtár kötetei közül az Első részben, *Észjog* alá tartozó tizenkét címből egyetlen tétel közös a kamarai könyvjegyzékkel, Virozsil Antal (1792-1868) „Egyetemes természet vagy észjog elemei”⁵⁵ című műve. De a kamarai könyvtár már azt megelőzően, az 1850-es évek elején beszerezte a pesti egyetem jogbölcselet tanárának „Juris publici Regni Hungariae specimen...”⁵⁶ című kis kötetét. A további osztályokba sorolt *Országlászat, Államisme, Váltó- s kereskedelmi jog; csődtörvény* szakokból, s a második főrészben hozott *Közzgazdaszat. Pénzügy. Számvitel* tárgykörökből bőven gyarapítottak a kamarai iroda könyvszekrényébe, a takarékos költés ellenére.

A legelső gyarapodás gyümölcsei közé tartoztak olyan fontos szaktárgy kötetei, mint „A selymészet kézikönyve”⁵⁷ és „A’ selyemtenyésztés módjának előadása...”⁵⁸ – meglehet, hogy az első kamarai elnök, Valero Antal selyemgyarával kapcsolatos információk terjesztésére. S a jól eltemetett rebellis érzelmek emlékére meghúzódtak olyan kicsi kötetek is a kamarai iroda „almáriumában”, mint Deák Ferenc (1803-1876) „Követ jelentése”⁵⁹ – és a magyar királyság első feltérképezésének kötetei Schwartner Márton (1759-1823)⁶⁰ és Lipszky János (1766-1826)⁶¹ tollából.

⁵⁴ A buda-pesti Kereskedelmi és iparkamara Könyvjegyzéke, 1870-től vezették, igen hiányosan. A grádlivásznas régi kamarai leltárkönyv lelőhelye: BCE KK Történeti Kutatókönyvtár

⁵⁵ MÁRKI József: *Egyetemes természet vagy észjog elemei* / T. Virozsil Antal eredeti latin munkája után magyarul előadva Márki József jogtudor és egyetemi könyvtartiszt által. – Pest : Heckenast, 1861. - XII, 210, XII, 306 p. **RM 1490**

⁵⁶ VIROZSIL Antal: *Juris publici Regni Hungariae specimen [...] usque ad revolutionem anni 1848. exhibens.* – Budae : typis Regiae Scientiarum Univer. Hungaricae, 1850. – VI, 64 p. **RM 177**

⁵⁷ KUNOSS Endre: *A selymészet kézikönyve, vagyis Népszerű útmutatás a szederfák ültetése, ápolása és selyemhernyók tenyésztése ügyében.* - Pesten : Nyomatott Trattner – Károlyi betűivel, 1843. - 50 p. **RM 390**

⁵⁸ HOFMANN Emanuel: *A’ selyemtenyésztés módjának előadása a magyar földművelők számára ajándékkul.* - Bétsben : Typis Congregationis Mechitaristicae, 1833. – 36 p. **RM 1177**

⁵⁹ DEÁK Ferenc: *Követ jelentés az 1839-40-iki országgyűlésről.* – Pesten : Landerer és Heckenast, 1842. – 80 p. **RM 128**

⁶⁰ SCHWARTNER Márton: *Statistik des Königreichs Ungern.* – Pest : Trattner, 1798. – XVI, 606 p. **RM 39**

Ugyanakkor az éves gyarapítási keretnek, legalábbis nagy részére szükség lehetett a folyóiratok előfizetésére. Kevés újság, hetilap, vagy annál ritkábban megjelenő periodikum maradt fenn a kezdeti időkből, valószínűleg a napilapok nagy része már a papír minősége miatt is megsemmisülhetett, de időleges aktualitása folytán akár selejtezésre is kerülhetett. Mégis a fennmaradt néhány, az 1850-es években induló időszak kiadvány alapján olyan széles választékra következtethetünk, amely minden bizonnyal komoly előfizetési költséget igényelt. Az egyik osztrák gazdasági hetilap,⁶² amelyet már az első években járatott a kamara Bécsből, 15 pengő forint éves előfizetést kötött le. Azt azonban nem lehet tudni, hogy vajon az egész évfolyamot megkapta a kamarai könyvtár, vagy csak azokat a számokat, amelyek töredékesen fennmaradtak. Lipcséből viszont minden bizonnyal folyamatosan érkeztek a számai annak a német kereskedelmi és váltójogi folyóiratnak, amelynek évfolyamai az 1851. évi első számtól az 1869. évi 18. kötetig fellelhetők a kamarai gyűjteményben,⁶³ ugyan előfizetési ár feltüntetése nélkül. Valószínűleg ajándékba kapta a könyvtár a Tudományos Gyűjtemény⁶⁴ csaknem teljes évfolyamait az 1817-1834. közötti évekből, illetve két évfolyamot a Pesther K. K. Privat Kundschafts- und Auctions-Blatt⁶⁵ című, alapvetően német nyelvű hetilap 1835-1837. évi számaiból, amelyben elvéve magyar nyelvű hirdetések is megjelentek.

Megörökölte a gyarapodó kis kamarai könyvtár az Iparegyesülettől is az 1845. április 1-én, kedden, próbaszámmal induló, a Kossuth Lajos, iparegyesületi aligazgató bevezetőjével közreadott Hetilap⁶⁶ első évfolyamát, keddenkénti és péntekenkénti megjelenéssel. Valamelyik rebellis kamarai tollvivő büszkén pecsételte a bekötött évfolyam címlap verzójára a koronás-címeres hosszú tulajdonbélyegzőt; köztudott volt, hogy Kossuth politikai szócsovének használta fel a széles körbe eljutó újságot.⁶⁷

⁶¹ LIPSZKY János: *Mapa generalis regni Hungariae [...]; Repertorium locorum objectorumque in XII. tabulis [...]*. – Budae : Pesti Kir. Egy. Ny., 1808. – 12 térk., [8], 766, [2], 164, [1] p. **RM 578**

⁶² Austria. – Wien, 1850-1900. **Ff 18**

⁶³ Archiv für deutsches Wechselrecht und Handelsrecht. – Leipzig : Tauchnitz, 1851-1869. ISSN 1866-0991 **Fo 34**

⁶⁴ Tudományos gyűjtemény. - Budapest : Trattner János Tamás, 1817-1841. **Fo 1045**

⁶⁵ Pesther K. K. Privat Kundschafts- und Auctions-Blatt, 1835-1837. **Fo 290**

⁶⁶ Hetilap / Vállas Antal. – Pest : Iparegyesület, 1845-1848. **Fo 149**

⁶⁷ *A magyar sajtó története : 1848-1867 : II/1 / szerkesztette Kosáry Domokos és Német G. Béla.* Budapest : Akadémiai Kiadó, 1985. – p. 63. (A továbbiakban: A magyar sajtó története, 1848-1867.)

1857-ben, amikor a magyar szabadság és a magyar ipar fellendülésének ügyében magát messzemenőig elkötelezett Valero Antalnak le kellett mondania pesti polgárságáról, Fuchs Rudolf kamarai elnökségének évében megjelent a kamarai iroda könyvszekrényében a liberális *Budapesti Szemle* – Csengery Antal (1822-1880) szerkesztésében.⁶⁸ Csengery lapjában már 1859-ben, elsőként adta közre Kautz Gyula (1829-1909), a századvég tudományos, gazdasági, gazdaságpolitikai közéletének legjelentősebb szereplője, a magyar közgazdaságtudomány nagy *homo historica*,⁶⁹ nemzetgazdasági irodalomról szóló közleményeit.⁷⁰ Még ugyanazon évfolyam utolsó kötetében kezdte el Kautz első könyvének, egyetemes, elméleti közgazdaság történeti műve⁷¹ első kötetének, kivonatokban való ismertetését.⁷² A „Theorie und Geschichte” máig idézett, Kautz Gyula számára a világhírt meghozó alapmű magyarul nem jelent meg, így a *Budapesti Szemle* 1859-1860. évi köteteinek igen fontos, hiánypótló szerepe volt, úgy a Kautzi életmű teljességében, mint a kamarai könyvtár nemzetgazdasági gyűjteményében. Arra, hogy a 19. század második felében a hírlapirodalomnak milyen fontos része volt a tudomány fejlődésének előmozdításában, maga Kautz utal globális közgazdaság történeti sorozatának utolsó részében, amikor a már bemutatott, klasszikus angol - francia - német közgazdászok (Adam Smith utódai) után sorra veszi az olaszok, spanyolok, belgák, hollandok és észak amerikaiak gazdaságilag művelt népei után, a magyar nemzetgazdasági viszonyokat. „Nem szabad szem elől tévesztenünk azt sem, hogy magyar tudományos Akadémiánk rövid időre megalapíttatása után, dicséretes felismerésben és méltányolásában magasztos hivatásának, 1835-ben több külföldi szakmunkák magyarra fordítását eszközzésbe venni elhatározta; hogy már több ízben

⁶⁸ Budapesti Szemle / Csengery Antal. – Pest : Csengery Antal, 1857-1869. **Fo 81**

⁶⁹ BEKKER Zsuzsa: *Kautz Gyula, az eszmetörténet-író : hazai és külföldi recepció.* – p. 583-606. In: KAUTZ Gyula: *A nemzetgazdaságtan és irodalmának történeti fejlődése* / [fordította Bródy András, Frenkel Gergely, Hild Márta, Horváth László]. – Budapest : Aula, 2004. – 626 p. (*Magyar közgazdasági klasszikusok* / szerkesztő Bekker Zsuzsa ; ISSN 1587-5636) (A továbbiakban: BEKKER Zsuzsa, 2004.)

⁷⁰ KAUTZ Gyula: *A nemzetgazdasági irodalom újabb mozzanatai* : 1-2. rész
In: Budapesti Szemle, 5. kötet (1859), p. 119-123, 306-310.

⁷¹ KAUTZ Gyula: *Theorie und Geschichte der National-Oekonomik : Propyläen zum volks- und staatswirtschaftlichen Studium.* 1. Theil: *Die National-Oekonomik als Wissenschaft.* – Wien : Gerold, 1858. - 442 p. – 2. Theil: *Die geschichtliche Entwicklung der National-Oekonomik und ihrer Literatur.* – Wien : Gerold, 1860. – 792 p. (A továbbiakban: KAUTZ Gyula, 1860.)

⁷² KAUTZ Gyula: *A nemzetgazdasági eszmék és elméletek története* : 1-6. közlemény
In: Budapesti Szemle. – 7. kötet (1859), p. 3-34, 254-278. – 8. kötet (1860), p. 15-36, 357-388. – 9. kötet (1860), p. 17-49. – 10. kötet (1860), p. 373-382.

néhány jeles tudományművelő körök által a nemzetgazdasági világirodalom jobb termékeinek hazai irodalmunkba átültetése tervbe vétetett, s hogy századunk folytán kifejtett hírlapirodalmunk is mindenkor mutatott fel, mutat fel ma is több szakértőtől értekezéseket, melyek az e tudomány alapos tanulmányozása körül tett fáradozások és munkálkodások fényes bizonyítékai gyanánt tekinthetők!”⁷³ A gazdasági, történeti áttekintés utolsó utáni mozzanataként végjegyzetben hívta fel a figyelmet az e tárggyal kapcsolatban álló társadalmpolitikai sorozatára, amelynek közleményei Csengery lapjának 1861-1862. évi köteteiben jelentek meg.⁷⁴

KOCHMEISTER FRIGYES, 1859-1891

Amikor Fritz Péter kamarai titkár 1896-ban, az ezredéves évfordulós ünnepségekre készülődve, a kamarai intézményrendszer majd félszázados fejlődését reprezentáló monográfiát összeállította, három korszakra osztotta a kamarák alapításától, 1850-től kezdődő, a század utolsó éveig tartó időszakot. „A történeti fejlődés főbb szakaszai: A) Az abszolút korszak (1850-1860), B) A provizórium (1861-1868), C) Az alkotmányos korszak az 1868. évi VI. törvénycikk, vagyis a magyar törvény életbeléptetésétől fogva a mai korig (1868-1896).”⁷⁵

Báró Kochmeister Frigyes (1816-1907) elnöksége 1859-től 1891-ig, több mint három évtizeden keresztül tartott. A kamarai fejlődés első szakaszának utolsó évében választották meg a Pest-budai Kereskedelmi és Iparkamara elnökének, majd a provizórium idején a Kiegyezés közjogi talaján születő új kamarai törvényig vezette a kereskedők és iparosok testületét, s végül az alkotmányos iparfejlődés csúcán vált meg a kamarát vezető tisztségétől. De aktív részvétele a gazdasági élet vezető testületeiben már kamarai elnöksége előtt elkezdődött, s számos közéleti pozícióját az ipar és kereskedelem, a nemzetgazdaság és a pénzügyi kultúra egészének fejlesztése és oktatása terén, kamarai elnökségéről történt lemondása után is megtartotta.

⁷³ KAUTZ Gyula, 1860. – p. 378.

⁷⁴ KAUTZ Gyula: *A socialismus és communismus rendszerei* : 1-5. közlemény
In: Budapesti Szemle, 13. kötet (1861), p. 66-88, 252-270. – 14. kötet (1861), p. 56-71, 373-394. – 16. kötet (1862), p. 88-119.

⁷⁵ FRITZ Péter, 1896. – p. 19.

Kochmeister Frigyes ősei felvidéki szászok voltak, akik a XVII. században telepedtek ott le.⁷⁶ Apja Kochmeister Ede, már jómódú patikus volt Sopronban, akinek módjában állott fiát Bécsben taníttatni, aki a bécsi egyetemen 1833-ban szerzett gyógyszerészi oklevelet, amellelt közgazdaságtant is tanult. Egyetemi éveit után pár évig pénzügyi és kereskedelmi gyakorlatot folytatott Bécsben, majd 1842-ben Pesten gyógyszeru nagykereskedést nyitott,⁷⁷ s ezután minden nagyobb kereskedelmi vállalkozásnak részese volt. Vagyonának nagy részét a gyarmatokról származó áruk kereskedelmének megszervezésével gyarapította.⁷⁸

Kochmeister Frigyes már kamarai elnöksége előtt alapító tagja volt az 1853-ban, a Helytartótanács jóváhagyása mellett alakult Pesti Lloyd Társulatnak. A társulat elsődleges célja az alapszabályok szerint az volt, hogy Pesten, mint Magyarország legfontosabb kereskedelmi helyén, központot állítson fel a kereskedelmi forgalom számára. A cél megvalósítását szem előtt tartva, a következő évben létre is hozta székházában⁷⁹ a Gabonacsarnokot, később pedig hathatósan működött közre a tőzsde létesítésében. Azt követően szakosztályai alakultak, amelyek egyes fontosabb közgazdasági és a kereskedelmet érintő kérdéseket olyan átfogó mélységig tárgyaltak, amely azután a kormányt is arra indította, hogy az azonos tárgyú értekezletre a Pesti Lloyd Társulat képviselőit is meghívja.⁸⁰

⁷⁶ Kochmeister Sámuel, besztercebányai származású orvosdoktor, 1668. júl. 8-án iratkozott be a wittenbergai egyetemre... Lásd: SZINNYEI József, 1899-1914. – 6.kötet. - p. 650.

⁷⁷ SZMODITS László: *Anno ... Neves magyar gyógyszerészek évfordulói*
In: Gyógyszerészet, (2007) p. 45-46.

⁷⁸ Kochmeister Frigyes 1852-ben a budai Svábhegyen telket vásárolt, s favázás, svájci stílusú nyaralót építtetett rá. A Feszli Frigyes (1821-1884) által tervezett villában 1866-ban Erzsébet királynénak és gyermekeinek is szállást adott – a budai Várpalotában állítólag skarlátjárvány dült, Kochmeisternek pedig Bécsben is jó kapcsolatai voltak. – Lásd bővebben: EPERJESSY István: *Zugliget és vidéke*. - 3. reprint kiad. – Budapest : Budapesti-Zugligeti Egyesület, 1992. – 70, [12] p.

⁷⁹ A mai Roosevelt tér déli oldalán álló épület, ahol 1853-tól működött a Pesti Lloyd Társulat, 1854-től a Gabonacsarnoknak adott helyet, majd 1857-től működött ott a Kereskedelmi Akadémia, 1864-től a Tőzsde is. Az 1850-es évek közepétől általában Lloyd Palotának illetve a „Kereskedő karok” épületének nevezték. Az oszlopcsarnokkal díszített, tekintélyes kétemeletű épületet 1827-1830 között Hild József építette. A kamarai iroda két helyisége, az egyikben a könyvtárral, szintén „a Tőzsde épületében” kapott helyet.

⁸⁰ A Pesti Lloyd Társulat az 1870-es években már közel 700 tagot számlált. Elnöke Kohner Zsigmond (megh. 1906.), titkára Falk Miksa (1828-1908) volt, ki egyúttal a társulat lapját, a Pester Lloydot szerkesztette, 1854-1906-ig, a Kiegyezés után főszerkesztőként.

Az 1860. február 20-án kelt uralkodói pátens a Habsburg birodalom nagyobb forgalmú helyein tőzsdék felállítását rendelte el. Erre hivatkozva a Helytartótanács 1860. március 25-én kelt leiratával a pesti kereskedelmi és iparkamarát felhívta, hogy egy tőzsde felállítása iránt javaslatokat terjesszen elő. Tekintettel a pesti gabonakereskedők törekvésére, akik már 1847-ben állandó gyülekezetet tartottak az egyik helybeli kávéházban – szervezet és felügyelet nélkül – a gabonaárak megvitatására, a kamara egyik legelső és legfontosabb követelése éppen gabonatőzsde felállítására vonatkozott. Mégis, a kamarák alapításától egy évtizednek kellett eltelnie, lényegében az abszolutisztikus kormányzásnak kellett enyhülnie ahhoz, hogy az egyoldalú kérés helyett, immár szakmai koncepció készülhessen. A tőzsdét előkészítő bizottságot kamarai elnökként Kochmeister Frigyes vezette, akit megválasztottak a tőzsde első elnökévé is, 1864-1900-ig. „A pesti nyilvános áru- és értéktőzsdét megnyitottnak jelentem ki, és azt a közforgalomnak ezennel átadom.” – e szavakkal nyitotta meg ünnepélyes keretek között 1864. január 18-án az első elnök, Kochmeister Frigyes, Pest város főpolgármestere, Kárászy József, valamint a Lloyd- Társulat és a gabonacsarnok elnökei jelenlétében a Pesti Áru- Értéktőzsdét, a Pesti Lloyd Társulat Duna parti székházában.⁸¹ Az intézmény először értékpapír-tőzsdéként jött létre, de négy évvel később magába olvasztotta a gabonakereskedelem központját, a Gabonacsarnokot is. A tőzsde indulásakor, 1864-ben 17 részvényt, egy záloglevelet, 11 külföldi pénznemet és 9 váltót jegyeztek. Néhány álmos év után az igazi fellendülés 1872-ben jött el. Ebben az évben 15 ipari és 550 pénzintézeti részvénytársaság alapszabályát hagyta jóvá a kereskedelmi miniszter, majd papírjaikat bevezették a tőzsdére. A pesti tőzsde 1873-ban felvette a Budapesti Áru- és Értéktőzsde nevet és ezen a néven 80 éven át Európa egyik vezető tőzsdéjeként működött.⁸² Abban az évben el is költözött a Lloyd-palotából, 1873-tól 1905-ig új székhelyét a Wurm és Mária Valéria utca sarkán (ma: Szende Pál és Apáczai Csere János

⁸¹ KORÁNYI G. Tamás, SZELES Nóra: *Tőzsde születik* : 1864-1990. – Budapest : Budapesti Értéktőzsde, 2005. – 200 p. – p. 13. (A továbbiakban. KORÁNYI – SZELES, 2005.)

⁸² Az első igazi tőzsdekrach 1873 májusában rázta meg a pesti tőzsdét. A tőzsdeválság után másfél évtizednek kellett eltelnie, mire a hazai befektetők újra hajlandóak voltak részvényeket vásárolni. A kilencvenes évek elején ismét látványos hosszperiódus következett, ami egyrészt a millenniumi éveket jellemző általános beruházási lázzal, másrészt a nemzetközi tőzsdei trendekkel függött össze. A magyar tőzsde nemzetközi jelentőségét mutatja, hogy 1889-től a budapesti jegyzéseket Bécsben, Frankfurtban, Londonban és Párizsban is közzölték. Lásd: KORÁNYI – SZELES, 2005. – p. 14-15.

utcák sarkán) található épületbe⁸³ tette át. De a tőzsdeintézmény azt az épületet is, amelyet még mindig a Pesti Lloyd Társulattal közösen használt, már az 1880-as évekre „kinőtte”. A tőzsdei forgalom felélénkülése, a gabonaforgalom megnövekedett helyigénye elkerülhetetlenné tette egy új gabonacsarnok felépítését. A tőzsdetanács tehát, megszerezve a lebontott Újépület⁸⁴ telkét a pesti Lipótvárosban, 1899 májusában nyilvános építési pályázatot hirdetett. A pályázat nyertesét, Alpár Ignác (1855-1928) építészt bízták meg a Tőzsdepalota építésével, amelynek 1905-re kellett elkészülnie (a mai Szabadság téren).

„... Kochmeister ... jellegzetes alakja a régi vágású konzervatív pesti német nagypolgárságnak. Ez a feltörekedett szűk körű csoport vagy már örökösként, vagy valami üzleti monopólium birtokában került bele a forradalmat követő „enrichissez-vous” (önmegvalósító) korszakba. Megvagyonosodván, a kiválóbbjai sem igen tanúsítottak elég érdeklődést közügyek iránt; de ha mégis, akkor hiányzott a képességük, hogy helyi, szakmai érdekeken túlmenő, országos gazdasági ügyekben állást tudtak volna foglalni, utat mutatni, vezetni.”⁸⁵ Varró István sommás ítéletéhez képest Kochmeister Frigyes⁸⁶ nevéhez számos nemzeti intézmény alapítása fűződik, kamarai elnöki pozíciójában sokat tett a kereskedelmi oktatás megszervezéséért is,⁸⁷ és a Budapesti Áru- és Értéktőzsde alapítójának tekintette.⁸⁸

Mindezekhez a „Kochmeister-korszakban”, az 1859-től 1891-ig tartó mintegy három évtizedben a kamarai fejlődés elindul az alkotmányos úton, a kamara irodájában őrzött könyvekből pedig elkezdődött a könyvtárfejlődés csiráinak kibontakozása.

⁸³ Kolbenheyer Ferenc (1840-1881) és Benkó Károly (1837-1893) építészek tervei szerint épült 1872-ben az a neoreneszánsz stílusjegyeket viselő négyemeletes palota, déli oldalának két sarkán egy-egy zömök toronnyal, amely a tőzsdének és a Gabonacsarnoknak 1873-tól 1905-ig adott otthont.

⁸⁴ Az 1812-ben Hild János (1761-1811) tervei szerint, eredetileg kaszárnya céljaira épült Újépületet az 1894. évi XX. t.c. értelmében, a katonai kormányzat kezéből kivéve, a Wekerle-kormány ítélte lebontásra, és a Fővárosi Közmunkák Tanácsa kezelésébe adta. – Lásd: SIKLÓSSY László, 1931. – p. 266.

⁸⁵ VARRÓ István, 1960. – p. 184.

⁸⁶ Kochmeister 1876-ban osztrák bárói rangra emelték, amelyet – állítólag - mintegy fájdalomdíjként kapott a királytól. Ugyanis ő volt a fő szószólója a leégett Pesti Német Színház újjáépítésének, Hüttl Tivadar kamarai alelnök szíves közlése szerint. Lásd: VARRÓ István, 1960. – p. 184.

⁸⁷ A Kereskedelmi Akadémia vezérlő bizottságának 1859-1896-ig volt az elnöke.

⁸⁸ Emlékére az 1989-ben újra induló Budapesti Értéktőzsde keretében, pályázaton elnyerhető Kochmeister-díjat alapítottak, kiemelkedő értékpapír-piaci ismereteket tükröző dolgozatok jutalmazására. Szobra az 1960-as évekig a Tőzsdepalota előcsarnokában állott – Ráday Mihály szíves közlése.

AZ ÚJ KAMARAI TÖRVÉNY HATÁSA A KÖNYVTÁRI FEJLŐDÉSRE

Miután a provizórium enyhülő politikai viszonyai között létrejöttek a kamara régi követeléseinak megfelelően a gazdasági élet legfontosabb orgánumai, a kamarai rendszer is megérett a szervezeti megújulásra. Az uralkodói parancs értelmében működő, névleges autonómiával bíró rendszerben azonban csak a közjogi berendezkedés demokratizálódása indíthatta el a fejlődést.

Az 1867-es kiegyezés után a hazai kereskedelmi érdekképviselőket ügye is hamar terítékre került. A kamarák létét és fontos szerepét a magyar kormányzat a legelső pillanattól elismerte, a kamarai küldöttségek nemcsak a koronázási ünnepségek közjogi aktusára kaptak meghívót, hanem Gorove István (1819-1881), akkor hivatalban lévő kereskedelmi miniszter értekezletet kezdeményezett a kamarák részvételével a kamarai újjászervezés előkészítésére. Nem elhanyagolható szerepe lehetett ebben annak is, hogy a pesti kamara már 1867. április 13-án felterjesztést intézett a miniszterhez, amelyben hangsúlyozta az érdekképviselőket fontosságát és sürgette a kamarai intézmény megújítását. A feliratban a megújítást számos konkrét változtatásban jelölte meg, amelyek közül a legfontosabbak az új kamarák alapításának tiltására, a kamarák egymás közötti szabad érintkezésére - úgy írásban, mint küldöttségek által - vonatkozó szabályozás kidolgozása volt. Emellett rámutatott arra is, hogy a hatékony kamarai működés elősegítésére célszerű lenne egy központi tanácsadó testület felállítása. E központi testületbe minden hazai kamarának, a kereskedelmi miniszter felszólítására, legalább éves rendszerességgel, 2-3 tagot kellene küldenie a pest-budai közös tanácskozásra, s ez az egyetemes kamarai gyűlés egyszersmind a kereskedelmi minisztérium tanácsadó testületét is alkotná. Az azonban érdekes elképzelése a felterjesztésnek, hogy a pesti érdekképviselőt külön kereskedelmi és külön ipari kamarák felállítását szorgalmazta.⁸⁹

A kamarák véleményének meghallgatása mellett, a Gorove István kereskedelmi miniszter által kialakított törvényjavaslatot gróf Andrássy Gyula (1823-1890) miniszterelnök 1868. március 30-án terjesztette a képviselőház elé. A tervezet sok szempontból előrelépést mutatott az 1850-es osztrák kamarai rendelethez képest: liberálisabb alapokra helyezte a kamarákat, biztosította tényleges autonómiájukat és szabad mozgásterüket. A törvényjavaslat tárgyalása alig egy hónap alatt lezajlott. Megvitatták a képviselőház minden osztályában, majd az ezen osztályok előadói által

⁸⁹ FRITZ Péter, 1896. – p. 134.

alakított központi bizottság is tárgyalta. Ez a grémium több változtatást eszközölt az eredeti javaslaton, melyekről Kerkapoly Károly (1824-1891) pénzügyminiszter adott jelentést a képviselőháznak az 1868. április 7-i ülésen. A módosított szöveg érdemleges tárgyalása a képviselőházban 1868. április 18-án zajlott, a végleges szavazás és elfogadás pedig április 20-án történt. A főrendiház április 27-én változtatás nélkül fogadta el a törvényjavaslatot, s az uralkodó már 1868. április 30-án szentesítette a törvényt, amelynek kihirdetésére 1868. május 4-én került sor a képviselőházban, egy nap múlva pedig a főrendiházban.⁹⁰

Az 1868-as kamarai törvény jóval szabadabb mozgást és több önállóságot biztosított ezeknek a szervezeteknek, mint az 1850-es uralkodói pátens. Az általános és kötelező érdekképviselő elve megmaradt, megszűnt azonban a felettes kereskedelmi miniszter azon korábbi joga, miszerint megokolás nélkül, bármikor feloszthatja a kamarát. A közgyűlés tagjainak száma megnőtt, felszámolták a pesti kereskedők eddigi dominanciáját és a vidéki iparosoknak, kereskedőknek is lehetőségük nyílt nagyobb súllyal részt venni az önrendelkezéssel bíró szervezet életében. A tagság által a legszélesebb döntéshozói grémiumba választással delegált közgyűlési tagok, az elnök és az alelnökök mandátuma öt évre szült – az addigi három, illetve egy-egy éves megbízatáshoz képest nagyobb stabilitást, a működésben pedig állandóságot jelentett.⁹¹ A törvény által a kamarák közhatósági jellegű, tanácsadói, jelentéskészítő, véleményező és önállóan kezdeményező, javaslattevő intézmények lettek. A szakminisztériumnak készített éves jelentés és statisztika mellett áruvédjegy-, minta- és mustrajegyzéket voltak kötelesek vezetni, valamint ők ellenőrizték a cégbejegyzéseket, illetve származási bizonyítványokat bocsátottak ki az árukról. Az új rendelkezés nagy erényeként könyvelhető el, hogy nem csupán a fennálló állapotokat rögzítette, hanem a változó társadalmi és gazdasági helyzetet érzékelve számos előremutató elemet is tartalmazott. Ennek köszönhetően a kamarák fejlődését hosszú időre meghatározó 1868. évi VI. törvény színvonala több tekintetben megközelítette a csaknem három évtizeddel később, 1897-ben kiadott porosz kamarai törvényt.⁹²

A kamaráknak működésük során azonban a kiegyezés után is elég sok nehézséggel kellett megküzdeniük. A tagság még mindig eléggé bizalmatlanul viszonyult hozzájuk, ezt

⁹⁰ A kamarai törvény előkészítésének és elfogadásának körülményeire lásd FRITZ Péter, 1896. - p. 104-109. – SÁRKÖZI Zoltán, 1967. – p. 64-65.

⁹¹ FRITZ Péter, 1896. – p. 134.

⁹² SZÁVAY Gyula, 1927. – p. 177-180.

a kamarai választások során tapasztalható érdektelenség is bizonyította. A kormányzat sem volt maradéktalanul elégedett az érdekképviselők munkájával: 1871-ben Szlávy József (1818-1900) kereskedelmi miniszter emiatt kezdeményezte az első egyetemes kamarai gyűlés összehívását, ahol a szervezetek képviselői egyöntetűen felhívták a figyelmet a kereskedelmi törvény létrehozásának sürgető voltára, igényelték az egyetemes gyűlés rendszeres megrendezését, valamint rámutattak az 1868-as törvény hiányosságaira is.⁹³ Emellett pedig azt javasolták, hogy működésük költségeit ne a tagságra hárítsák, hanem azokat az állam vállalja magára. Az érdekképviselők által elindított kamarai reform ügye azonban a kormány viszonylagos együttműködési készsége ellenére – többek között az 1873-as gazdasági válság miatt – lassan elakadt, így még sokat kellett várni az előzőekben felsorolt igényeknek akár csak részleges kielégítésére.⁹⁴

Csaknem egy évtized múltán, 1880-ban került sor a következő egyetemes gyűlésre, ám ezen sem született semmilyen gyakorlati hasznot hozó eredmény. A kamarák inkább saját házuk táján igyekeztek rendet tenni, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara mindenesetre 1881. december 30-i közös ülésén megalkotta szolgálati és fegyelmi szabályzatát.⁹⁵ A szolgálati szabályzat 2.§-ában rögzíti a kamarai tisztviselőket: 1 titkár, 1 tollvivő (az iparosztályé), 2 fogalmazó, 1 irodaigazgató, 2 irodatiszt és alkalmazva van 2 szolga. A 3.§ értelmében elhatározott, hogy „a kamara tisztviselői és szolgálói a jövőben rendszerint csak ideiglenesen egy évi próbaidőre alkalmaztatnak. Az egy évi próbaidő letelte után állandóan alkalmazhatók”. A további paragrafusok intézkedtek a szolgálat mikéntjéről, díjazásról, jutalmazásról és a szabadságokról. A szolgálati szabályzat 24 paragrafust tartalmaz, az utolsó előttiben felsorolva a szolgálati viszony feloldásának eseteit: a) önkéntes kilépés, b) nyugalmába helyezés, c) elbocsátás és d) az illető halála esetén. Végül az önkéntes kilépés esetében négy hét felmondási időt határoztak meg, amely alól azonban „a kamara elnöksége az időtartamon belül is adhat engedélyt a távozásra”. A fegyelmi szabályzat folytatólagosan további 21 paragrafust tartalmaz, meghatározva a fegyelmi vétség eshetőségeit, valamint a 35. §-ában a kamara közös ülése által kiszabható fegyelmi büntetéseket, amelyek: a) megintés, b) megrovás, c) a tisztviselők és szolgálók nyugdíjalapja javára az illetőnek a fizetéséből levonandó bírság, d) a kamara szolgálatából való elbocsátás. A Szolgálati és fegyelmi szabályzatot Báró

⁹³ SÁRKÖZI Zoltán, 1967. – p. 199.

⁹⁴ FRITZ Péter, 1896. – p. 199.

⁹⁵ *Szolgálati és fegyelmi szabályzat a budapesti kereskedelmi és iparkamara tisztviselői és szolgálói számára.* Kézirat. – Budapest, 1882. – 4 p. **Q 3109**

Kochmeister Frigyes elnök és Dr. Szvetenay Miklós titkár s.k. írták alá 1881. december 30-án és Báró Kemény Gábor (1830-1888) földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter 1882. január 20-i jóváhagyása után lépett hatályba.

1884-ben megszületett az új ipartörvény.⁹⁶ Az 1884 októberében életbe lépő törvény teremtette meg az engedélyhez kötött ipar fogalmát, felsorolva a hatósági jóváhagyáshoz kötött szakmákat, valamint ismét törvényerejűre emelte a képesítés elvét, a tanidő kitöltésére, a segédlevél és a kétéves szakmai gyakorlat megszerzésére vonatkozó követelményeket. Ezen törvény eredményeként a kézművesipar magyarországi hegemóniája lejárt, a jövő útját a gyári nagyiparban ismerték fel. Mindezeknek köszönhetően az addig oly éles agitáció a kamarai intézmény ellen az iparosok részéről alábbhagyott, valamint az új választások során az ipar egyre jelentősebb képviselői kaptak helyet a kamarákban. Ezzel párhuzamosan javult a szervezetek anyagi helyzete is, s így jobban tudták teljesíteni feladatukat a szakoktatás támogatása és az érdekérvényesítés, kiállítások szervezése terén. Emellett a minisztérium is egyre több kérdésben kezdte kikérni az érdekképviselők véleményét, így a szervezetek úgy vélték, hogy céljaik többségét a kamarai törvény módosítása nélkül is sikerült elérniük.

Az 1889-ben kereskedelmi, ipari és közlekedésügyi miniszterré kinevezett Baross Gábor (1848-1892) a kamarák ügyét fontosnak, az érdekképviselési reform gondolatát pedig végrehajtandónak gondolta, ezért már hivatalba lépésének kezdetén, 1889. július 6-án kelt körrendeletében október 5-re újabb egyetemes értekezletre hívta a kamarák képviselőit. E találkozó fő témája a törvénymódosítás szükségességének, valamint esetleges végrehajtása mikéntjének megvitatása volt. Baross személyes hozzáállásának köszönhetően a felettes miniszter és a kamarák közt végre véleményazonosság alakult ki a módosítások szükségességéről, így még abban az évben megindult a miniszter részéről azon vállalások teljesítése, amelyeket rendeleti úton lehetett szabályozni.

A KAMARAI KÖNYVTÁR FÖLÚJÍTÁSA

Amikor a kiegyezést követően 1869-ben, az új kamarai törvény szellemében a budapesti kamara újjáalakult, az augusztus 2-án tartott első, alakuló alkotmányos ülést követően, nagy lendülettel fogtak hozzá a könyvtár fölújításához is. A kamarai ügyrend 1. számának 25.§ b) pontjában rögzíti a kamarai titkár mindenkori feladatai között, hogy

⁹⁶ A magyar ipar kereteit az első ipartörvény, az 1872. VIII. tv., majd 12 év elteltével ennek korrekciója, az 1884. XVIII. tv. alkotta meg. Az 1872. évi ipartörvény a céhrendszer végső felszámolását jelentette és lehetővé tette az abszolutizmus időszakát követő ipari törekvéseket, igazi áttörést azonban az 1884-ben létrejött törvény hozott. Lásd: SZÁVAY Gyula, 1927. – p. 267-268, 455.

„felügyel a levéltárra és a könyvtárra.”⁹⁷ A felügyelet keretében megvetették rendszeres katalógusának alapjait és a gyarapítási keretet is lényegesen emelték. A kamara első költségelőirányzata az 1869. év augusztusától 1870. december végéig terjedő költségvetési időszakra, 1275 forintot utalt „Nemzetgazdasági, statisztikai, kereskedelmi és technikai munkák, folyóiratok, röpiratok beszerzése és a könyvtár szükséges kiegészítése” címen. Ez lényegében évi 900 forint beszerzési keretnek felelt meg. Az akkoriban megjelent könyvek áráról keveset tudunk, nem volt szokásban a kötetekre árat írni, de a folyóiratok előfizetési felhívása annál inkább megtalálható a lapok címlapján, vagy a kolofonban. Viszonyítási alapként pedig kínálkozik a Budapesti Közlöny,⁹⁸ amely 1868-tól járt folyamatosan a kamarai könyvtárba, s előfizetési díja – Budapesten házhoz szállítva – 18 pengő forint volt.

A következő években ismét nem vásároltak a gyarapítási keret mértékéig, így azt újjólal szállították és csak majd 1896-ban emelkedett 1000 forintra. Ezekből az összegekből a könyvtárt a tudomány mindenkori színvonalán fönntartani és amellet a kamara gyakorlati céljainak megfelelővé tenni nem lehetett volna, ha a kamara a főhatóságok rendszeres adományaiból és csere útján nem gyarapíthatta volna állományát.

Az 1870-es évek elején készült, de igen hiányosnak tekinthető rendszeres jegyzék⁹⁹ szerint a könyvtári állományt 1200 mű körüli nagyságrendben számlálhatjuk, amely az 1880-as évek elejére 2000 műre gyarapodott. Ez a duplum példányokat is feltételezve, kitehetett 6-7 000 kötetet, ám így is kérdéses, hogy 1885-re milyen módon fejlődött a beszerzés olyan ütemben, hogy György Aladár (1844-1906) könyvtárstatisztikájába¹⁰⁰ 1885-ben már 11 059 kötetel került be a hatósági könyvtárak csoportjába. (Az országos statisztikai jelentésben a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtárának éves gyarapodási kereteként 600 forint szerepel.)

Ezt az állomány-adatot Szabó Ervin is kétségbe vonta,¹⁰¹ mivel 1900-ban a könyvtár kezelésének átvételekor ő éppen ennyit talált ott, s nem tartotta valószínűnek,

⁹⁷ *A kamarai ügyrendek és költségirányzatok* lelőhelye: BCE EK Raktár 12 060/1-15

⁹⁸ Budapesti Közlöny : hivatalos lap / fel. szerk. Salamon Ferenc. – Pest : Emich Gusztáv, 1867-1919. **Fo 152, 153**

⁹⁹ *A buda-pesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvjegyzéke.* – A grádli-vásznas régi kamarai leltárkönyv lelőhelye: BCE EK Történeti Kutatókönyvtár

¹⁰⁰ GYÖRGY Aladár, 1886. – p. - 615.

¹⁰¹ SZABÓ Ervin, 1902. – p. VI.

hogy 15 év alatt a gyűjtemény ne gyarapodott volna. Ezen másfél évtized közben, például Szvetenay Miklós (1833-1894) kamarai titkár ajándékából 950¹⁰² művel gazdagodott a könyvtár. Lehetséges azonban az is, hogy az 1895-ben bekövetkező kényszerű költözködés a Tőzsde-palotából egy bérházba, jelentős állományapasztást oktrojálhatott az intézményre. A feltételezett selejtezésnek lehetett akár valamilyen szakmai koncepciója is, hiszen a költözés után először jutott külön helyiséghez a könyvtár.

Ugyanakkor a kötetek és füzetek statisztikai jellegű számbavételének más-más kritériumai voltak 1884-ben, amikor az országos felmérés értelmében a kamarai irodatiszt kitöltötte az Országos Statisztikai Hivatal kérdőívét, és másként vette számba 1902-ben Szabó Ervin a kamarai állományt katalógusa számára. Ő ugyanis leszögezte, hogy „a katalógusba egyáltalán föl nem vétettek a nyilvános számadásra kötelezett egyesület és társulatok több ezer darabra rugó évi jelentései.”¹⁰³ Meglehet, hogy éppen e több ezer darabot kitevő állomány egység adja a különbséget, amely viszont mégiscsak a kamarai működésnek a kezdetektől felgyűlő, kötelező jellegű gyarapodását képezte. György Aladár könyvtárstatisztikájában ennek megfelelően, a tudományszakok szerinti részletes adatok között¹⁰⁴ meg is található az a mintegy 5 498 db vegyes dokumentum példányadata, amely megfelelhet a különbségnek. Az országos felmérés kilenc tudományszakba és tízedikként egy vegyes fejlécű oszlopba sorolta a műveket és többes példányaikat:

nyelvészet		bölcselet		történelem		állam-tudomány		természet-tudomány		encyclo-paedia		hírlapok		szép-irodalom		tankönyv		vegyes mű	
mű	db	mű	db	mű	db	mű	db	mű	db	mű	db	mű	db	mű	db	mű	db	mű	db
-	-	-	-	25	64	3189	5389	-	-	15	62	30	46	-	-	-	-	1947	5498

Az egyes szakokban lévő darabszámok végösszege pedig 11 059 db, amellyel a kamarai könyvtár Budapest nagykönyvtárainak felsorolásában¹⁰⁵ a 17. helyet foglalta el. A nagykönyvtári besorolás feltétele a 10 000-es kötetszámot elérő állomány nagyság volt.¹⁰⁶ Feltehető, hogy az országos statisztikai felmérés keretében kért darabszámok

¹⁰² Jegyzéke a „Dr. Szvetenay” könyvtárának : Betűrendes katalógus. - Kézirat. [Budapest], 1886. – [63] p. **0205**

¹⁰³ SZABÓ Ervin, 1902. – p. VIII.

¹⁰⁴ GYÖRGY Aladár, 1886. – p. 150-151.

¹⁰⁵ GYÖRGY Aladár, 1886. – p. 80.

¹⁰⁶ GYÖRGY Aladár, 1886. – p. 13.

megállapításánál, a kamara vezetőségének elvárása is lehetett a nagykönyvtári státusz elérése a kamarai könyvtár tekintetében.¹⁰⁷

A könyvtárstatisztika első fejezetének Függelékében a nagyság szerinti rangsorban „a könyvtáraknál alkalmazott könyvtárnokok és könyvtártisztek” neveit is feltüntették. A kamarai könyvtár esetében Heller Ármin irodatiszt neve került e díszes helyre, aki valószínűleg még 1896-ban is viselte a könyvtár gondját.¹⁰⁸ A nyelvi megoszlásból kitűnik, hogy az 1880-as években már a legtöbb iromány magyar nyelvű (2 418 db), igaz a német nyelvű dokumentumok száma sem volt sokkal kevesebb (2 267 db). Már jóval kevesebb francia (267 kötet) és angol (127 kötet) szakirodalom állt a kamarai tagok rendelkezésére, s a latin nyelvű munkák (45 kötet) száma a legkevesebb, de ennek csaknem duplája volt az egyéb nyelvű, illetve kétnyelvű kötet (84 darab) a kamarai könyvtár állományában, az 1884. december 31-i állapotnak megfelelően.¹⁰⁹ Ugyancsak kimutatásra került az 1884. évi gyarapodás is, a kamarai könyvtár esetében ajándék folytán 1 176 kötet, míg vétel által 102 kötet. A könyvvásárlási alap összege 600 forint volt, bekötésre ugyancsak 600 forint, de érdekes módon, az „összesen” rovatban is ugyanez az összeg szerepel.¹¹⁰ Kis túlzással írták a statisztikai kérdőívre, hogy a könyvtár egy helyiséggel rendelkezik (hiszen még évekig nem lesz önálló, funkcionális szobája a könyvtárnak), és a személyzet dolgában is kérdéses a tisztviselőt kérdező rovatban a határozott szám, ugyanis a kamara esetében irodatisztként alkalmazott Heller Árminről nem tudható biztosan, hogy munkaidejét vajon milyen mértékben fordíthatta a könyvtár kezelésére? Arra a kérdésre pedig, hogy „Van-e czédula – jegyzék,” határozott, igenlő válasz érkezett az országos statisztikai felmérés kérdőívére.¹¹¹

Az országos könyvtárstatisztika adatszolgáltatásához rendelkezésre álló nyilvántartásként csak az azokból az időkből fennmaradt, nagy fólió méretű

¹⁰⁷ „A [...] gondolat, amelyet György Aladár munkája bevezetőjében kifejtett, még közelebb állt kortársai lelkiületéhez: a mintegy 2400 könyvtár regisztrálása a nagy kulturnemzetek sorába emelhetné hazánkat.”
Lásd: VOIT Krisztina: *A nyilvános közkönyvtár eszményének alakulása a 20. század fordulóján*. In: *A városi könyvtárnoka* : Konferencia Szabó Ervin születésének 125. évfordulója alkalmából, 2002. október 10. – Budapest : FSZEK, 2003. – 134 p. (*A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Közleményei*, ISSN 1588-421X ; 2.). – p. 108-120.

¹⁰⁸ FRITZ Péter, 1896. – p. 209.

¹⁰⁹ GYÖRGY Aladár, 1886. – p. 145.

¹¹⁰ GYÖRGY Aladár, 1886. – p. 92-93.

¹¹¹ GYÖRGY Aladár, 1886. – p. 144.

könyvjegyzéket lehet számításba venni, amely első darabja annak az öt könyvnek, melyek alapján a kamarai könyvtár története – legalábbis nagy vonalakban – rekonstruálható.

„Öt könyv” – bibliai eredetű, bűvös szám – közülük első tehát a Könyvjegyzék, amelybe az 1870-es évektől az 1890-es évek elejéig írták be a gyűjtemény első évtizedeinek gyarapodását. Három kötet a kamarai könyvtár nyilvános szakkönyvtári szolgáltatásainak idejéből, 1903-tól 1931-ig a Látogatók könyvei. Az ötödik pedig a Kötészeti napló, amelybe a jogfolytonosság zálogaként, 1938-tól 1952-ig vezették be a kamarai könyvkötők munkáit. Az öt könyv mindegyikének fennmaradt a korabeli kötése, amely kifejezetten könyvtári használatra készült, úgy nevezett grádlivásznas (zöld-fekete, vagy szürke-fekete csíkos), igen tartós könyvborító. Kis és nagy fólió méretben gyártották, leltárkönyv, katalógus és minden egyéb könyvtári nyilvántartás vezetésére kiválóan alkalmasnak bizonyult, s megőrizte a kamarai könyvtár működésének főbb területein, azoknak egyedülálló forrásait.¹¹²

Az elsőnek tekinthető, összesítésre törekedő katalógusba 1869-70-ben kezdték el beírni a kamarai iroda könyvszekrényében sorakozó köteteket. Ez a kezdetleges szakrendi csoportosításban vezetett gyarapodási jegyzék valószínűsíthetően a rendszeres katalógus alapja. A könyvek sorszámozva kerültek a jegyzék oldalaira, nagyjából ugyanannyi helyet kihagyva, mint ahány könyvet egy-egy szakba beírtak. Úgy tűnik, hogy 1880-ban folytatták, illetve újra kezdték a naplózást, és valószínűleg ugyanakkor fektettek fel hiányjegyzéket azoknak a tételeknek a rögzítésére, amelyeket már akkor nem találtak az előzőekben felvettek közül.

Az első rész számozatlan belső címlapján csak „*A buda-pesti kereskedelmi és iparkamara könyvjegyzéke*” cím áll, 1-70 számozott oldalán 1 170 tételt tartalmaz, helyenként azonos tételszám alatt vették fel a többkötetes műveket, amelyeket más esetekben kötetenként új tételként szerepeltettek.

Az első bejegyzés a „Statistika” főcsoportcím alatt, az 1a-h sorszámmon „A pestvárosi statisztikai hivatal közleményei. Az 1870 évi népszámlálás eredményei 8 kötetben” került bejegyzésre, valószínűleg az aktuálisan beérkezett évfolyam feldolgozásával veszi kezdetét a könyvállomány feldolgozása. Majd a 2a-b tétellel már a korábbi évek gyarapodását kezdték lajstromba venni: „A pestvárosi statisztikai hivatal

¹¹² A régi leltárkönyv kötéstáblájának belső oldalán, ovális embléma felső fél körében olvasható: Első magyar vonalazó intézet, könyvgyár, könyv és könyomda / Posner Károly Lajos Pesten, az alsó félkörben pedig ugyanez németül. A kétnyelvű szöveg közötti körben a minta szám (24 671), balról a magyar, jobbról a német magyarázattal, miszerint „egy hasonló könyv ujolagi megrendelésénél elegendő a minta szám megjegyzése”. Mindez a többi, 1903 után használatba vett naplókban már nincsen benne.

közleményei. Az 1857 évi népszámlálás eredményei 2 kötetben”. Azután még korábbi kiadású statisztikák következnek, a 3a-t tétele a 18 kötetes „Auswiese über den Handel von Österreich...” 1847-1867-ig megjelenő köteteit sorolja fel. Mindez egyértelműen arra utal, hogy 1870-ben kezdték el a gyarapodási jegyzék vezetését és szándékukban állt a már meglévő állomány beírása is. Ilyen nagyságrendű munkához azonban nyilván nem voltak meg a feltételek, vagyis a megbízott kamarai irodatisztek sem kellő szaktudással, sem elegendő idővel nem rendelkeztek. Ahányszor elkezdték a folyamatos lajstromozást, kihagyták azoknak a dokumentumoknak a helyét, amelyeket még megjelenési ideje, vagy tárgyéve szerint az előző alkalommal fel akartak jegyezni. Közelítőleg felbecsülhették a restanciát és annak megfelelően pár soros, féloldalnyi, esetenként azonban több oldalnyi üres helyet is kihagytak és a nagyjából megfelelő számtartományt átugorva folytatták a naplózást. Betűrend szerinti kis betűkkel jelölték az adott tételhez tartozó kötetek számát, amikor nem önálló tételként vették fel a részköteteket. A régi könyvjegyzék első részében A–D nagy betűkkel jelölték az négy főcsoportot és egyet betű jelölés nélkül:

A) Statistika.....	Kb 296 mű
B) Közgazdaság.....	551 ”
a) Pénzügytaniak.....	54 mű
Nemzetgazdaságtan.....	212 ”
Mezőgazdaság.....	60 ”
Kereskedelmi tankönyvek.....	37 ”
Iparügy.....	173 ”
Közgazdasági folyóiratok.....	15 ”
C) Magyar törvények és jogtudományi művek.....	25 ”
Jogtudományi könyvek.....	29 ”
Országgyűlésiek.....	158 ”
D) Közlekedés.....	108 ”
<u>Kiállításügy.....</u>	<u>3 ”</u>
Összesen.....	kb. 1170 mű

Az első főcsoportban (A) *Statisztika* (296 cím) az első oldalon elkezdődő 1a-h tételtől a már fent említett nyolc kötetes statisztikával egészen a 63. tételig tart, majd kimaradt húsz körüli cím számára hely és 82-138. tételig sorolták a dokumentumokat. A régi leltárkönyv 7. oldalán az utolsóként bejegyzett (138.) tétel azonban kétszer szerepel, valószínűleg kétszer is felvették ugyanazt a művet, teljes címmel csak, húsz sor

kihagyásával, másodjára jegyezték fel.¹¹³ Ezen a részen látszódik némi tanácstalanság, mert a féloldalmi kihagyás után 135. számmal kezdték el a lajstromozást, majd nagyobb kihagyások után, még kétszer is újra elkezdve a statisztikai művek felsorolását, egészen a 241. tételig jutottak. Mind eközben pedig a régi leltárkönyv 9. oldalán (180. tétel) feltűnik a nagy statisztikus, Keleti Károly (1833-1892) neve a kamarai könyvtár állományában és annak - valószínűleg első - nyilvántartásában.¹¹⁴

A második főcsoportban a *(B) Közgazdaság* főcím alá a Pénzügytaniak (54 tétel), a Nemzetgazdaságtan (212 tétel), Mezőgazdaság (60 tétel), Kereskedelmi tankönyvek (37 tétel), Iparügy (173 tétel) és Közgazdasági folyóiratok (15 cím) kerültek felvételre.

A Nemzetgazdaságtan művei között már, a régi leltárkönyv 17. oldalán az európai és a magyar gazdaságtörténet prominensei közül ketten is szerepelnek, a 75. tétel Kautz Gyula,¹¹⁵ a 82. tétel pedig Friedrich List (1789-1846) kötete.¹¹⁶ Bizonyára sok kiegészítenivalót talált e szakcsoportban is a könyvek kezelésével 1880-ban megbízott irodatiszt, mert négy tétel (28. oldalon 308-311. tételig) már az ő kézírásával került a nemzetgazdaságtan műveinél a felsorolás végére.¹¹⁷

A fenti számokból az is kitűnik, az országos statisztikai felmérés kérdőívén a kamarai könyvtár sorában a „tankönyv” rovat üres, a nyilvántartásban pedig szerepel mintegy 37 kötetnyi „Kereskedelmi tankönyv”, és további üres helyek kihagyása utal arra, hogy valószínűleg még jó pár tankönyv várt a leltár-jellegű felvételre.

A harmadik főcsoportban a *(C) Magyar törvények és jogtudományi művek* (25 tétel) főcím alá Jogtudományi könyvek (29 kötet) és Országgyűlésiek (158) kötetei kerültek a régi könyvjegyzékbe. Országgyűlési dokumentumként Magyarország törvényei, rendeletek, országgyűlési naplók, iratok, jegyzőkönyvek maradtak fenn a

¹¹³Könyvjegyzék 7. p., 138. tétel: MAJOR Pál: *A Magyar Birodalom gazdasági viszonyainak statisztikai táblázata vonatkozással több kül-ország párhuzamos adataira.* – S.l. : Major Pál, 1874. **RM 1651**

¹¹⁴Könyvjegyzék 9.p., 180. tétel: KELETI Károly: *A mezőgazdasági termelés.* – Pest : Ráth Mór, 1869. – 70 p. **RM 1311**

¹¹⁵Könyvjegyzék 17. p., 75. tétel: KAUTZ Gyula: *Nemzetgazdaság és pénzügytan.* – Pest : Heckenast, 1863. - XV, 696 p. **RM 1326, 1330**

¹¹⁶ Könyvjegyzék 17. p., 82. tétel: LIST, Friedrich: *Das nationale System der politischen Oekonomie.* – Stuttgart und Tübingen : Cotta, 1844. - LXX, 589 p. **RM 852**

¹¹⁷ Könyvjegyzék 28. p., 308. tétel: MANDELLO, Carol: *Rückblicke auf die Entwicklung der ungarische Volkswirtschaft* 1873. 1875. 1876.. – Ilyen dokumentum azonban nincs a kamarai állományban. De megtalálható egy későbbi tárgyév statisztikai ismertetése a Pester Lloyd különnyomatának fordításaként: MANDELLO Károly: *Visszapillantások a magyar nemzetgazdaság fejlődésére az 1893-ik évben.* – Budapest : Pesti Lloyd Társulat Könyvnyomdája, 1894. **46515**

kamarai gyűjteményben, összesen 22 mű 59 kötetben, az 1790-es Pozsonyi Országgyűlés krónikájától¹¹⁸ kezdődően. (A régi könyvjegyzék 47. oldalától a 61. oldalig, szintén több dokumentum számára kihagyott helyekkel, a címeknél nincs megjelenési vagy tárgyév, így nem hasonlítható be a fennmaradt állomány köteteihez.)

A negyedik főcsoport a *(D) Közlekedés* 108 kötete, amelyekben pontosan tükröződtek a magyar ipar és kereskedelem stratégiai fontosságú területei. A 19. századi nagy hazai vasút fejlesztés egyik kiemelkedő alakja Hollán Ernő (1824-1900), aki hadmérnöki tudását állította a magyarországi vasúthálózat kiépítésének szolgálatába.¹¹⁹ Az 1860-as években még azonban az áruszállításban nagyobb szerepe volt a hajóforgalomnak és ebből a szempontból igen nagy jelentőséggel bírtak a hajózási útvonalak. Másfelől a folyók szabályozásának árvízvédelmi vonatkozása minden egyéb gazdasági rendeltetésnél sürgetőbb szükségszerűséggel esett latba.¹²⁰ A kamarai iroda könyvszekrényeiben fellelhető volt már akkor e fontos ügyek szakirodalma, és a Könyvjegyzék oldalaira felkerültek a vonatkozó kötetek címei közé Reitter Ferenc (1813-1874) mérnök akadémikus művei is. Reitter előbb a Helytartótanács, majd a Budai Építészeti Hatóság főmérnöke volt és a Duna- Gőzhajózási Társaság számára 1853-ban építette ki a dunai rakpartot a Lánchídnál, 1856-ban a Rudolf rakpartot (ma Széchenyi rakpart) a Lánchídtól északra, s 1856–66-ban tervezte és irányította a Gellért-heggyel szembeni pesti rakpart (ma Belgrád rakpart) kiépítését. Fő művében¹²¹ hangsúlyozta a Pest alatti Duna-ág szabályozásának fontosságát a jégtorlaszok keletkezésének elkerülésére, valamint a soroksári Duna-ág bejáratának töltésekkel való védelmét. Elkészítette a mai Nagykörút helyén kialakítandó hajózható csatorna terveit. E nagyszabású műszaki tervekről tartotta akadémiai székfoglalóját is 1867-ben „A pesti

¹¹⁸*Naponkénti való jegyzései az 1790. esztendőben ... felséges II. Leopold...király ... Posony királyi várossába által-téetett ... Magyar Ország gyűlésének, mellyek eredet-képen magyar nyelven irattatik...* - Budán : A' Királyi Akadémia' betűivel, 1791. – XXVI, 431 p. **RM 222**

¹¹⁹ *Könyvjegyzék* 63. p., 2. tétel: HOLLÁN Ernő: *Magyarország forgalmi szükségletei s a vasútügynek újabb kifejlődése* / a skót "railways oeconomics" üzletében nyert eredmények, s a francia kormány részéről kiküldött bizottság mérnöki jelentésének alapján írta Hollán Ernő. – Pest : Lauffer, 1864. – 87 p., [1] fol. **RM 1211**

¹²⁰*Könyvjegyzék* 64. p., 26. tétel: ZICHY Jenő: *A Duna-tiszai vagyis a Pest, Szeged, Szabadka és Kula közti csatorna ügyében* / Gróf Zichy Jenőtől. – Pest : Nyomatott Emich Gusztáv magyar akadémiai nyomdásznál, 1868. – 51 p., 1 térkép **13889**

¹²¹ *Könyvjegyzék* 64. p., 32. tétel: REITTER Ferenc: *Duna-szabályozás Buda és Pest között : Pesti hajózási - csatorna : a Csepel sziget s a soroksári Duna-ág bal partján fekvő ártér ármentesítése* / három javaslat Reitter Ferenc kir. Főmérnöktől. – Pest : Nyomatott Pollák Testvéreknél, 1865. - 85 p., 1 térkép **13817**

Duna-csatorna s a hozzá kapcsolt minden remények valósítására alkalmas utak és módokról”¹²² címmel. Elképzeléseinek jelentős részét később, a Nagykörút kialakításának tervezési munkálataihoz felhasználták.

Az ötödik főcsoportban a *(E) Kiállítás-ügy* mindössze három tétel található, mindhárom egy-egy dokumentum az 1873-ik évi bécsi világkiállításról. A kamara könyvtárának természetesen gyűjtenie kellett a gazdasági élet szereplőinek legfontosabb seregszemléjéről, a kiállításokról szóló, különféle alkalmi kiadványokat, katalógusokat, beszámolókat és ismertetéseket. „A Bécsben, 1873-ban tartandó közkiállításon Magyarország először volt önálló államként megjelenendő” – írta Keleti Károly a kiállítási katalógus előszavában.¹²³ Tehát a bécsi világkiállítás minden addigi kiállításnál fontosabb volt, dokumentumai azért is kerülhettek bele a legelsőnek tekinthető könyvjegyzékbe, az egyéb, már az 1840-es évektől gyűlő kiállítási anyagok számára nyitva hagyott oldalak élére.

A régi könyvjegyzék 71. oldalán pedig szép, kalligrafikus írással következik a fél oldalt is elfoglaló cím: „*A budapesti kereskedelmi és iparkamara könyvtárának kiegészített jegyzéke 1880-ban*”. Kis kiegészítésekkel és apróbb változtatással, ugyanazok a szakcsoportok következnek, mint az első részben:

A) Statistikai könyvek (1ső csoport).....	83 mű
Statistikai könyvek (II. csoport).....	93 ”
Statistikai munkák (III. csoport).....	131 ”
B) Közgazdasági művek, és pedig.....	844 ”
Pénz-, adó és hitelügy.....	385 mű
Mezőgazdaság.....	69 ”
Kereskedelmi kézikönyvek.....	38 ”
Iparügy.....	161 ”

¹²² REITTER Ferenc: A pesti Duna-csatorna s a hozzá kapcsolt remények valósítására alkalmas utak és módokról : közgazdasági és mértani tanulmány / akadémiai székfoglaló-értekezésül írta Reitter Ferencz. – Pest : Emich Gusztáv, 1866, - V, 98 p. **13 887**

¹²³ Könyvjegyzék 70 p., 2. tétel: KELETI Károly: Honsimertető a bécsi 1873-diki közkiállítás magyar katalógusának bevezető része / a bentnevezett szakférfiak közreműködése mellett szerkesztette Keleti Károly. – Budapest : Athenaeum, 1873. – X, 359 p. **2426**

Kisebb közgazdasági röpiratok.....	35 ” ¹²⁴
Közgazdaság.....	156 ”
C) Törvények, rendeletek és jogi munkák.....	304 ”
D) Közlekedés.....	173 ”
E) Kiállításügyi munkák.....	219 ”
Közkereseti társaságok évi jelentései, iskolai értesítők, kereskedelmi és iparegyletek, gyűlések s a. t. jelentései.....	230 ”
F) Társadalom tudományi munkák.....	4 ”
Összesen:.....	kb..2081 mű

A kiegészítés a 73. oldaltól a 217. lapig tart, de még ez a rész is bővelkedik kihagyásokban. Az utolsó, F jelű osztály felvételét 1891-ben megjelent kötetekkel kezdték meg a 217. oldalon, miután az éves jelentések és egyéb tájékoztató kiadványok naplózását a 204. oldalon, 1888-as megjelenésű címmel fejezték be. De úgy látszik négy mű felvétele után már nem folytatták a könyvjegyzék vezetését. Még a 240. oldalon tartalommutató szolgál a főcsoportcím, a csoport (csak a statisztikai művek három csoportja van ebben az oszlopban), betűjelzés (A, B, C, D, E, jelöletlen, F), valamint az oldalszám mutatására.

Az (A) *Statisztikai könyveknek* immáron három nagy csoportja került be a jegyzék 1880 utáni oldalaira, érdekes módon az első hat tételszám (a-h, a-b, a-z alkotetekkel, illetve évenként megjelenő rész-kötetekkel) lényegében ugyanaz, mint amelyekkel az első részben 1870 körül elkezdték a naplót vezetni, de másodjára valamivel pontosabban és több adat közlésével jegyezte fel a kamarai tisztviselő a dokumentumokat. A harmadik statisztikai csoportban már felvételre került György Aladárnak az Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal által közreadott nagy, országos felmérésének eredményeit tartalmazó kötete.¹²⁵

A második főcsoport ismét (B) jelzéssel a *Közgazdasági művek, és pedig Pénz-, adó és hitelügy* címmel szerepel, s a régi leltárkönyv 100. oldalán az első tétel Karl Heinrich Rau (1792-1870) „*Lehrbuch der politischen Oekonomie*” című három kötetes

¹²⁴ A könyvjegyzék 130-131. oldalán felsorolt 35 db dokumentum mindegyikét „füzet”-ként határozták meg, valószínűleg aprónyomtatványok lehettek.

¹²⁵ *Könyvjegyzék* 98. p., 433. tétel: GYÖRGY Aladár: *Magyarország hivatalos statisztikája, történelme és fejlődése.* – Budapest : Athenaeum, 1885. – 103 p. **114, C 4437**
A 99. oldalon, 444. tételszámmal szerepel GYÖRGY Aladár könyvtár statisztikájának első kötete. (Lásd a 89. jegyzetet!)

művének 3. kötete.¹²⁶ Rau művét egy még korábbi, a nemzetek pénzügyeit összefoglalóan tárgyaló könyv követi a naplózás során.¹²⁷ Ezt követően pedig a kamarai könyvjegyzékbe Adolph Wagner (1835-1917) tankönyvét vették fel, amelyet heidelbergi tanárának összefoglaló műve alapján írt.¹²⁸ Tovább lapozva a régi leltárkönyvet, igazi gazdaságtörténeti értékeket tartalmazó oldal következik: Lónyay Menyhért (1822-1884) későbbi pénzügyminiszter és kormányfő kötete,¹²⁹ valamint Deák Farkas (1832-1888), a XIX. század igen termékeny közéleti, gazdasági, történeti és hírlapírójának nemzetgazdasági címtétele¹³⁰ között, Kautz Gyula „Nemzetgazdaság és Pénzügytana”¹³¹ és Wilhelm Roscher (1817-1894) három kötete.¹³² Folytatása a következő oldalon a legnagyobb magyar, Széchenyi Istvánnak és az ő tisztelőinek sokaságából kikerülő szerző egy-egy kötete.¹³³

¹²⁶ *Könyvjegyzék* 100. p., 1. tétel: RAU, Karl Heinrich: *Grundsätze der Finanzwissenschaft*. – Heidelberg : Winter, 1850. - XII, 393, VIII, 413 p. **RM 823**
(113. oldalon 326. tétel: második kiadás megjelenése Leipzig und Heidelberg, 1868. - 330. tétel: 1864. évi kiadása a 3. kötetnek)

¹²⁷ *Könyvjegyzék* 100. p., 3. tétel: TEGOBORSKI, Ludwik von: *Über die Finanzen, den Staatscredit, die Staatsschuld, die finanziellen Hülfquellen und das Steuersystem Österreichs nebst einigen Vergleichen zwischen diesem Lande, Preussen und Frankreich*. - Wien : Gerold, 1845. -XII, 278, [1] p., 1 t., VIII, 416 p., 3 t. **RM 855**

¹²⁸ *Könyvjegyzék* 100. p., 6. tétel : WAGNER, Adolph: *Lehrbuch der Finanzwissenschaft von C. H. Rau*. – Leipzig : Winter, 1871. - 603 p. **1256, 1257**

¹²⁹ *Könyvjegyzék* 103. p., 72. tétel: LÓNYAY Menyhért: *Közügyeinkről : Nemzetgazdasági újabb dolgozatok ; Közügyekről : Nézetek Magyarország pénzügyi állapotáról*. – Budapest : Ráth, 1873. – 360 p. **C 38557**

¹³⁰ *Könyvjegyzék* 103. p., 91. tétel: DEÁK Farkas: *A nemzetgazdaság története Magyarországon : Rövid vázlatban*. – Pest : Stolp, 1866. - VIII, 150 p. **RM 1524**

¹³¹ *Könyvjegyzék* 103. p., 75. tétel: KAUTZ Gyula: *Nemzetgazdaság és pénzügytan*. – Budapest : Franklin-Társulat, 1881. - XIV, 517 p. **RM 1676**

¹³² *Könyvjegyzék* 103. p., 79. tétel: ROSCHER, Wilhelm: *Kolonien, Kolonialpolitik und Auswanderung*. – 3. verbesserte und vermehrte Auflage. – Heidelberg : Winter, 1856. – 455 p. **1694**
80. tétel: ROSCHER, Wilhelm: *Ansichten der Volkswirtschaft aus dem geschichtlichen Standpunkte*. – Leipzig : Winter, 1861. – IV, 495 p. **1669**
81. tétel: ROSCHER, Wilhelm: *Die Grundlagen der Nationalökonomie : Ein Hand- und Lesebuch für Geschäftsmänner und Studierende*. – 11. Auflage. – Stuttgart : Cotta, 1874. – XII, 667 p. **43.433**

¹³³ *Könyvjegyzék* 104.p., 102. tétel: SZÉCHENYI István: *Hunnia*. – Pesten : Heckenast, 1858. - XIV, 246 p. **RM 1213**

103. tétel: SZÉCHENYI István: *Pesti por és sár* – e mű eredeti (első) kiadása sajnos nincsen meg a kamarai állományban. Lásd: Ráday Mihály (előadó): *Pesti por és sár*. – Budapest : Széchenyi Alap. – 1991. – 22 p. (*Gróf Széchenyi István összes művei: Előadássorozat születésének 200. évfordulója alkalmából*; 8.) B 48 712

105. tétel: TÖRÖK János: *Magyar életkérdések, összhangzásban a közbiriodalmi érdekekkel / írta gróf Széchenyi István egyik tanítványa s tisztelője [Török János (1807-1874) (csáfordi és jobbaházi)]*. – Pesten : Lukács, 1852. – 164 p. **RM 1250**

A sorok között olvasva pedig, összefüggéseiben kirajzolódik a magyar közgazdaság történetének egy igen szép fejezete, a nemzetgazdaság irodalmának ünnepi időszaka. Ebben a korszakban Kautz Gyula a tudomány és a közélet magaslatán álló tudós, egyetemi tanár és akadémikus volt. „Elismerés és jólét kísérte munkáját. És bár nem vagyunk még elég culturnép, hogy a tudós neve könnyen népszerűvé váljék, de Kautz Gyula neve széles rétegekben ismeretes és tisztelt volt.”¹³⁴ A régi leltárkönyv lapjain szereplő könyvcímekből, illetve a művek szerzőinek neveiből a XIX. századi közgazdaságtudomány professzorainak és jeles hallgatóiknak, a tudásátadás és az ismeretek továbbfejlesztő befogadási folyamatában betöltött szerepük és annak története bontakozik ki. A nemzetgazdasági eszmék megtermékenyítő hatására születtek meg azok az alapművek, amelyek a közgazdaságtan oktatásában - egészen a XX. század közepéig - az elméleti alapokat adták. Ezt a tudománytörténeti jelentőségű, gyümölcsöző kapcsolati láncot akár egyfajta *családfaként* is ábrázolhatjuk? A *nemzetgazdasági családfa* csúcán Karl Heinrich Rau (1792-1870) állt. Rau a kamarai tudományok professzora volt, 1822-től Heidelbergben tanított haláláig, ahol tanítványa volt Wilhelm Roscher (1817-1894) és Adolf Wagner (1835-1917) is.¹³⁵ Roscher lipcsei katedrájának hallgatója volt az 1850/1851-es tanévben Kautz Gyula,¹³⁶ a *családfa* másik ágán pedig Navratil Ákos (1875-1952), az elméleti közgazdaságtan majdani kiemelkedő magyarországi képviselője, látogatta egy tanéven keresztül Adolf Wagner előadásait,¹³⁷ 1895-ben a berlini egyetemen.¹³⁸ Rau és Roscher is külföldi levelező tagja volt a Magyar Tudományos

¹³⁴ FÖLDES Béla: *Kautz Gyula ig. és r. tag emlékezete* / a Magyar Tudományos Akadémia 1911. április 30-ikán tartott ünnepélyes közülésén felolvasta Földes Béla r. tag . – Budapest : kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, 1911. – 1 t. lap, 53 p. (*A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek* / szerkeszti a Főtitkár) (A továbbiakban: FÖLDES Béla, 1911.)

¹³⁵ MADARÁSZ Aladár: *Karl Heinrich Rau (1792-1870)*. – p. 824-825.
In: BEKKER Zsuzsa (szerk.): *Magyar közgazdasági gondolkodás : (a közgazdasági irodalom kezdetétől a II. világháborúig)*. – Budapest : Aula, 2002. – 856 p. (*Gazdaságelméleti olvasmányok*, ISSN 1586-023X ; 2.) (A továbbiakban: Magyar közgazdasági gondolkodás, 2002.)

¹³⁶ Lipcsében különösen Roscher Vilmost, a történeti iskola nagyhírű mesterét hallgatta, kinek tanai legnagyobb hatást tettek rá és közgazdasági gondolkozását mindvégig legerősebben befolyásolták. Lásd: FÖLDES Béla, 1911. – p. 15.

¹³⁷ Navratil Ákos legfontosabb módszertani kiindulópontjának alapgondolatát egykori tanára, a német közgazdaságtan egyik meghatározó jelentőségű professzora, Adolf Wagner hatására dolgozta ki. Lásd: NAVRATIL Ákos: *Régi igazságok és új elméletek a közgazdaságtanban* / A bevezetőt írta és a szövegeket válogatta Hild Márta. – Budapest : Aula, 2007. – XLVII, 329 p. (Magyar közgazdasági klasszikusok / szerkesztő Bekker Zsuzsa ; ISSN 1587-5636)

¹³⁸ A berlini egyetem neve 1828-tól 1949-ig Friedrich-Wilhelms-Universität volt, 1949-től Humboldt-Universität zu Berlin.

Akadémiának, nem véletlen tehát, hogy a haláluk alkalmából tartott ünnepi ülésen az emlékbeszédet Kautz Gyula, akadémiai rendes tag, ugyanakkor a budapesti egyetem hírneves közgazdaságtanára tartotta.

Karl Heinrich Rau heidelbergi közgazdászt és tanárt 1858. december 16-án választotta meg külföldi levelező tagjának az Akadémia. Az 1872. december 23-án tartott emlékülésen a két évvel azelőtt elhunyt tudóst méltató Kautz Gyula kiemelte Rau legnagyobb jelentőségű művét, az 1826-ban először, s negyvennégy éven át ismételt sok kiadásban megjelent, s több ezer példányban elterjedt: „Lehrbuch der Politischen Oekonomie” című tan- és kézikönyvet.¹³⁹ Első kötete „Grundsätze der Volkswirtschaftslehre”¹⁴⁰ cím alatt a nemzetgazdaságtan általános elveit, a második, a „Grundsätze der Volkswirtschaftspolitik, mit anhaltender Rücksicht auf bestehende Staatseinrichtungen” az ipari- és forgalompolitikát, az utolsó pedig (mely 1832-ben először, s 1865-ben ötödik kiadásban jelent meg, most pedig Raunak szellemdús tanítványa, a berlini tanár Wagner Adolf által 6. kiadásban tétetik közzé), a pénzügytant¹⁴¹ tartalmazza. „Ez az első rendszeres kimerítőbb kézikönyv volt nemcsak a német, hanem az összes európai irodalomban, mely állam- és nemzetgazdaságtan elveit szoros didaktikai módszer szerint fejtette ki, s tanulónak és praktikusnak, államférfiúnak és törvényhozónak, tisztviselőnek és üzletembernek a tudomány széles mezején egyaránt biztosan tájékoztató kalauzul szolgált. Amire nézve e helyen még csak azt tartom kiemelkedőnek, hogy Rau e munkája nemcsak hazájában találkozott a legnagyobb elismeréssel, úgy hogy a főtanodákon majdnem kizárólag követett vezérfonallá vált, hanem a külföldön is oly tekintélyre emelkedett, hogy 1839-ben francia, 1852-ben olasz, majd szerb, svéd, görög és orosz nyelvre is lefordították.”¹⁴² Kautz Gyula külön fejezetben méltatta Raut, mint tanárt, akinek előadásai a „heidelbergi egyetem jogi és

¹³⁹ RAU, Karl Heinrich: *Lehrbuch der politischen Oekonomie*. – Heidelberg : Winter, 1826-. – 3 Bd. **RM 819, 820, 821**

¹⁴⁰ Könyvjegyzék 103. p., 85. tétel: RAU, Karl Heinrich: *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre* . 1. Bd. - 5. vermehrte und verbesserte Ausgabe. - Heidelberg : Winter, 1847. - XVI, 580 p. **RM 822**

¹⁴¹ Könyvjegyzék 100. oldalán pedig az első tétel: RAU, Karl Heinrich: *Grundsätze der Finanzwissenschaft*. 3. Bd. - 3. vermehrte und verbesserte Ausgabe. - Heidelberg : Winter, 1850. - XII, 393, VIII, 413 p. - 1. és 2. Abtheilung egybekötve, a 2. rész megjelenési éve: 1851. **RM 823**

¹⁴² „Annál fájdalmasabb, hogy hazai nyelvünkre való áttételére a jeles műnek senki sem vállalkozott” – jegyzi meg Kautz Gyula lábjegyzetben. Lásd: KAUTZ Gyula: *Emlékbeszéd Rau Károly Henrik akad. külföldi levelező tag felett / Kautz Gyula rendes tagtól*. – Budapest : Eggenberger, 1873. – 16 p. (*Értekezések a társadalmi tudományok köréből*) **2991** (A továbbiakban: KAUTZ Gyula, 1873.)

bölcsészeti karában számos s nagy fontosságú tanszakra terjedtek ki – így tulajdonképpen főszakmáján, a nemzetgazdaság- és pénzügytanon kívül, előadásai felkarolták a statistikát, államtudományok encyclopädiáját, rendészettant, technológiát és a kereskedelem elméletét.”¹⁴³ Nagy népszerűségnek örvendő előadásait hallgatta tehát Wilhelm Roscher is, aki ugyancsak a Magyar Tudományos Akadémia külföldi levelező tagja volt, 1861 decemberében történt megválasztása óta.

Roscher emlékezetét Kautz Gyula volt hallgatóként, mint „rokonirányú szerény pályatárs”, idézte fel emlékbeszédében, az Akadémián 1896-ban.¹⁴⁴ „Roscher felsőbb tanulmányait 1835-től 1839-ig végezte a göttingai és a berlini egyetemen, de már 1838-ban közzé tette „De historicae doctrinae apud Sophistas majores vestigiis” című doktori értekezését, amelyben már egész későbbi tudományos irányultsága jelezve volt. 1840-ben mint privátdocens habilitáltatta magát Göttingában, ahol olyan sikeresen működött, hogy hallgatóinak nagy száma miatt az egyetem legnagyobb termeit kellett rendelkezésére bocsátani, s így 1844-ben rendes tanárnak nevezték ki.”¹⁴⁵ Ez időben adta közre első nagyobb közgazdasági értekezését, Friedrich List (1789-1846) „Das nationale System der politischen Oekonomie”¹⁴⁶ című munkája feletti bírálatát. Az Emlékbeszédben Kautz megjegyzi, hogy a „bíráló által követett úgynevezett hisztoriai methodus szerint List erősen védvámias irányzatát, a többi, inkább smithianistikus és szabadkereskedelmi szempontból kiinduló szigorú bírálatokkal ellentétben, rokonszenves méltatásban részesítette.”¹⁴⁷ A mind szélesebb körökben hírnévre szert tett fiatal tudós 1848 elején az 1409-ben alapított lipcsei egyetemre (Universität Leipzig) nyert meghívást, ahol azután 46 éven át működött a sikerekben és elismerésben gazdag tanári pályán, és fényes tudományos munkásságot fejthetett ki. Ez időtől fogva lett a lipcsei egyetem, amelyen ugyanekkor a jog- és államtudomány számos elsőrangú képviselője is tanárkodott, nemcsak a közgazdaságtudomány legkiválóbb centruma, ahol a két művelt világrész

¹⁴³ KAUTZ Gyula, 1873. – p. 5.

¹⁴⁴ KAUTZ Gyula: *Roscher Vilmos és a történelmi módszer a közgazdaságtudományban* : Emlékbeszédként felolvasatott a Magyar Tud. Akadémia 1896-ki október 26-án tartott összes ülésén / Kautz Gyula igazgató és rendes tag által. – Budapest : Magyar Tudományos Akadémia, 1896. – 561 p. **C 5.973** (A továbbiakban: KAUTZ Gyula, 1896.)

¹⁴⁵ KAUTZ Gyula, 1896. – p. 2.

¹⁴⁶ LIST, Friedrich: *Das nationale System der politischen Oekonomie*. – 1. Band: *Der internationale Handel, die Handelspolitik und der deutsche Zollverein*. – Stuttgart : Cotta, 1844. – LXX, 589 p. **RM 582**

¹⁴⁷ KAUTZ Gyula, 1896. – p. 2-3.

minden országából a tudomány-művelők egész serege gyűlt egybe, hanem egy új iskolának kiindulópontja is, amely Roscher nevét az európai tudományosság történetében elévülhetetlen jelentőségűvé tette, s iránya és módszere szerint a nemzetgazdaság történeti iskolájának nevezték.¹⁴⁸

Alig volt európai nyelv, amelyre műveit le nem fordították, s külső tagja volt a szászországi, a müncheni, a milánói, bécsi, stockholmi, velencei, római (és a budapesti) tudományos akadémiáknak; másfelől a lipcsei „Jablonski-Társulat és alapítvány, a párisi francia intézet és a londoni nemzetközi statisztikai intézet elnöke, nemkülönb tiszteletbeli és címzetes tanára a bolognai, königsbergi, edinbourgi és tübingeni egyetemeknek – jegyzi meg az őt méltató tanítvány.¹⁴⁹

Sokoldalú tanári elfoglaltsága mellett irodalmi munkássága is lenyűgöző, a kamarai könyvtár könyvjegyzékébe is bekerült négy könyve, az 1854-ben megjelent „System der Volkswirtschaft, ein Hand- und Lesebuch für Geschäftsmänner und Studirende”¹⁵⁰ – amely 1906-ban 24. kiadásban látott napvilágot. A korszakban egyedülálló, hogy szakkönyv olyan rendkívüli népszerűséget érjen el, mint a magyarra is lefordított nemzetgazdasági olvasmány, amelynek 2. magyar kiadása 1912-ben jelent meg.¹⁵¹ Roscher igazi újszerűségét azonban nemcsak kézi- és tankönyve jelentette, hanem szociológiai érzékenységéről is bizonyosságot tevő kötete, amely 1894-ben jelent meg.¹⁵² De már az 1850-es évektől erősen foglalkoztatták Roschert a gyarmatügyi és kolonizációs kérdések is, e témák irodalmi gyümölcse is naplózásra került az 1880-as években.¹⁵³ Az 1860-as években pedig a nagyobb munkák mellett, kötetbe¹⁵⁴ gyűjtött kisebb értekezések születtek, amelyek némelyikét Kautz Gyula a tudományos szakirodalom valódi gyöngyei

¹⁴⁸ KAUTZ Gyula, 1986. – p. 2-3.

¹⁴⁹ KAUTZ Gyula, 1896. – p. 59.

¹⁵⁰ *Könyvjegyzék* 103. p., 81. tétel: ROSCHER, Wilhelm: *System der Volkswirtschaft, ein Hand- und Lesebuch für Geschäftsmänner und Studirende*. 1. Bd. *Die Grundlagen der Nationalökonomie*. – Stuttgart – Tübingen : Cotta, 1854. – X, 511 p. **1279**

¹⁵¹ ROSCHER, Wilhelm: *A nemzetgazdaság rendszere : Kézi- és olvasókönyv üzletembereknek és a tanuló ifjúság számára* / fordította Kiss János. – Budapest : Lampel, 1912. – 2 kötet **31.574/1-2**

¹⁵² ROSCHER, Wilhelm: *System der Armenpflege und Armenpolitik*. – Stuttgart – Tübingen : Cotta, 1894. – X, 339 p. **1.289**

¹⁵³ *Könyvjegyzék* 103.p., 79. tétel: ROSCHER, Wilhelm: *Kolonien, Kolonialpolitik und Auswanderung*. – Leipzig – Heidelberg : Winter, 1856. – 455 p. **RM 1694**

¹⁵⁴ *Könyvjegyzék* 103. p., 80. tétel: ROSCHER, Wilhelm: *Ansichten der Volkswirtschaft aus dem geschichtlichen Standpunkte*. – Leipzig – Heidelberg : Winter, 1861. – IV, 495 p. **1.669**

közé sorolta. Ezen érdekes témák között említi „A közgazdaság viszonyáról a klasszikus ókorhoz, a városok keletkezésének és alakulásának törvényeiről, a fényűzésről, a forgalmi krízisekről, az iparvállalatok természetes telepeiről és az erdészet egy újabb főelvéről” címűt.¹⁵⁵

Wilhelm Roscher az 1880-as években olyan népszerű lehetett, hogy a régi leltárkönyvben szereplő kötetein kívül, további 31 művét adták ki hazai kiadók, közülük nyolc kötetet fordítottak le magyarra. Gyulai Pál (1826-1909) Olcsó könyvtár-sorozatában is megjelentette egyik rövidebb írását, amely az eredetileg 1861-ben megjelent, történelmi korszakokat áttekintő kötetből készült fordítás.¹⁵⁶ Roscher életének és tudományos munkásságának vázlatos áttekintéséhez szervesen hozzátartozik, az a már halála után közzétett könyv, amelynek előszavát fia, Karl Roscher írta: „amelyben az egész életén át buzgó vallásosságú, s hitközségi és emberbaráti intézetek ügyeiben elnöki és társtagi minőségben élénk tevékenységet kifejtett tudós, rendkívül érdekes és aforisztikus összefoglalását nyújtja egy hosszú tanári és bölcselői élet folyamán kifejezésre juttatott eszméknek és gondolatoknak.”¹⁵⁷

Roscher műveinek terjesztésében nyilvánvalóan nagy szerepe volt egykori tanítványának, az 1864-től a budapesti egyetemen előbb a közjog és közigazgatás, majd 1868-tól a nemzetgazdaság és pénzügytan rendes tanáráként hallgatók sokaságát oktató Kautz Gyulának.¹⁵⁸ Rau neve pedig része annak a sornak¹⁵⁹ (kánonnak), amelyre Kautz

¹⁵⁵KAUTZ Gyula, 1896, p. 6-7.

¹⁵⁶ ROSCHER Vilmos: *A nemzetgazdaság a klasszikai ókorban* / Németből fordította L. A. – Budapest : Franklin-Társulat, 1884. – 47 p. (Olcsó Könyvtár / szerkeszti Gyulai Pál : 438.) **33.647**

¹⁵⁷ ROSCHER, Wilhelm: *Geistliche Gedanken eines National-Oekonomen* / Vorwort Karl Roscher. – Dresden : V. Zahn & Jaensch, 1894. – XXIX, 187 p. **A 1.428**

¹⁵⁸Jól mutatja azt a mélyen meghatározott kapcsolatot, amely az adott, nagy egyetemi iskolák vezető professzor-személyiségei és tanítványaik között mindenkor fennáll – hogy amikor Kautz „1851-ben Lipcsében az egyetemet látogatván egy ízben a rendőrségi elnök [...] által felkérve, hogy egy akkor Lipcsében megjelent magyar *Hangok a múltból* című költeménygyűjteményt, mely Petőfi, Czuczor stb. szabadságverseit is tartalmazta, a rendőrfőnökségnek fordítsa németre, hogy megítéltesék, hogy e könyvnek az osztrák kormány által való üzőbevétele bír-e belső indoklottsággal? Kautz a felhívást indignatioval visszatartotta, s csak Roscher tanárnak tulajdonítható, hogy szigorú intézkedések Kautz ellen nem alkalmaztattak...” Lásd: FÖLDES Béla, 1911. – p. 4-5.

¹⁵⁹ „... csaknem egyidőben a nemzetgazdaságtan tudományának megalapításával és kifejlésével, a nagy gazdasági elméletalkotók Smith, Ricardo, Malthus, Say, Storch, Mill, Senior, Sismondi, Rau, Hermann és mások működése idején.” Lásd: KAUTZ Gyula, 2004. – p. 548.

Gyula 1860-ban, Bécsben, németül megjelent, első elméleti közgazdaságtörténeti munkájában¹⁶⁰ többször is hivatkozott.

A régi könyvjegyzék tehát a nemzetgazdaság terén a legfontosabb műveket tartalmazta, de nehezen képzelhető el, hogy az országos könyvtárstatisztikai felméréshez elegendő információt nyújtott volna. Mindennek fényében felvetődik a kérdés, hogy a könyvtár felügyeletével megbízott irodatisztnek milyen ismeretei lehettek a könyvtári állományról, amely állítása szerint 1884. december 31-én elérte az 5 206 kötet könyv és folyóirat féleség, mintegy 11 059 példányának nagyságrendjét

Szabó Ervin szerint¹⁶¹ már 5-6000 kötetnyi könyv kezeléséhez valamelyes szakértelem szükséges és nem képzelhető el ilyen nagyságrendű gyűjtemény szakszerű fenntartása mellékshivatalként. Annál dicséretesebbnek találta a könyvtár gondozásával megbízott kamarai tisztviselők azon igyekezetét, hogy a könyvtár rendszeres gyarapítása és leltárba vétele (lajstromozása) iránt mindent tőlük telhetőt megtettek. 1883-ban a kamarai könyvtárnak betűrendes könyvkatalógusa készült, azután kisebb lajstromok az elnöki könyvtárról és a könyvtár ipar- és munkásjogi műveiről. Az említett rendezett, betűrendes katalógus A–E betűkkel jelölt 5 főosztályba és egy jelöletlen (6.) osztályba sorolta az állományt, a régi Könyvjegyzékhez hasonló módon.¹⁶²

A) Statisztika (I-II. csoport).....	kb. 300 mű
B) Közgazdasági művek.....	700 ”
Pénz-, adó és hitelügy.....	kb. 350 mű
Mezőgazdaság.....	70 ”
Kereskedelmi kézikönyvek	40 ”
Iparügy.....	110 ”
Közgazdaság.....	130 ”
C) Törvények, rendeletek és jogi munkák.....	320 ”
D) Közlekedés.....	80 ”
E) Kiállításügyi munkák.....	220 ”
Közkereseti társaságok, iskolák, kereskedelmi és iparegyletek, gyűlések stb. jelentései.....	340 ”

¹⁶⁰ KAUTZ, Gyula: *Die geschichtliche Entwicklung der National-Oekonomik und ihrer Literature.* – Wien : Carl Gerold's Sohn, 1860. - XV, 858 p. **C 96142**

¹⁶¹ SZABÓ Ervin, 1902. – p. VI.

¹⁶² A kb. 1960 tételt tartalmazó betűrendes katalógus nem maradt fenn, csak Szabó Ervin említési katalógusa előszavában. Lásd: SZABÓ Ervin, 1902. – p. VII.

Első megközelítésben is szembeűnő az a tény, hogy az állománynak csak kis része van, kezdetleges rendszerben feltárva. A rendszer elve pedig erősen megkérűdőjelezhető még azon kor könyvtári rendszereinek ismeretében is, a gyakorlati használatra pedig teljesen alkalmatlannak látszik. Feltehető, hogy a kamarai tisztviselők sem látták a feltárás logikus folyamatát, s „a lajstromozást kevés ambícióval végezvén”, a nyilvántartások töredékben maradtak. Összességében azonban a nyilvántartási és katalogizálási törekvésekről elmondható, hogy a kamarai könyvtár legkorábbi időkűl fennmaradt katalógusának 1869-ben vetették meg az alapjait, és egészen az 1890-es évek elejéig teljességre törekedve föl is jegyezték az öt osztályba osztott könyvszaporulatot. Mindent egybevetve csak az következtethető ki a hiányos feljegyzések alapján, hogy 1880-tól 1900-ig viszonylagosan rendszeres volt a régi katalógus szerkesztése.

Mindehhez még az is hozzájárult, hogy a könyvtárnak mindig a lehető legkedvezőtlenebb elhelyezés jutott osztályrésűl, szűk és sötét szobákban, a könyveket pedig túlsűfolt szekrényekben tárolták. Tehát sem idő, sem hely nem volt a korszerű raktározásra és használatra. „Mindenkör hiányzott minden könyvtár szakszerű karbantartásának két alapfűltétele: az idő és a hely. S csupán ez utóbbi tekintetben történt haladás, amikor a kamara a tőzsdeépületben bírt szűk helyiségeiből 1895-ben tágabb bérhelyiségbe költözött, ahol a könyvtárnak is jutott az iratárral együtt nagy külön terme.”¹⁶³

WAHRMANN MÓR, 1891-1892

Báró Kochmeister Frigyes 1891 szeptemberében mondott le három évtizedet is meghaladó, a gazdasági életnek a provizórium idején - és különösen a kiegyezés utáni időszakban - látványos, nagy ívű kereskedelmi és az iparfejlődés csaknem minden területén gyűmölcsöztetett kamarai elnökségéről. A kamarai választmány 1891. október végétől Wahrmann Mór (1832-1892) személyében a XIX. század második felének nem kevésbé jelentős alakját választotta meg elnökének.

Wahrmann Mór 1832 februárjában született Pesten, Wahrmann Mayer Wolf (1795-1879) fiaként, s a család harmadik pesti generációját jelentette. A gondosan iskoláztatott Wahrmann fiú útja a pesti evangélikus gimnáziumból egyenesen az egyetem bölcsészkarára vezetett. Ám apja 1847-ben a még csak 15 éves fiút bevette a családi

¹⁶³ Lásd bővebben: SZABÓ Ervin, 1902. – p. VI-VII.

cégbe, ahol 20 évesen, 1852-ben cégvezető, majd 1858-ban társtulajdonos lett. A cég azonban eközben kinőtte a textilkereskedés kereteit, s 1859-ben, apja halálával Wahrmann Mór a Pesten és Budán egyaránt bejegyzett „Wahrmann és fia” banküzletnek egyedüli tulajdonosává lépett elő. Az 1860-as évek elején Wahrmann már városszerte ismert, sikeres üzletember volt, aki azonban (és sikerének talán éppen ez lehetett a magyarázata) túl is tudott tekinteni a szűkebben vett üzlet határain, és érzékelte az üzletet körülvevő tágabb társadalmi-politikai környezetet, valamint annak hatását minden üzleti tevékenységre. Ott volt a Kereskedelmi Akadémia alapításánál 1857. november elsején, 1869-től az akadémia vezérő testületének tagja lett, majd 1888-ban megválasztották a testület elnökhelyettesévé.¹⁶⁴ Szintén alapításától, 1864-től volt tagja a pesti Lloyd Társulatnak, amelynek igazgatói tisztét is betöltötte 1865-től, 1877-től pedig elnöke volt. Sok a hasonlóság az egymást követő két kamarai elnök életútja között, vagyis lényegében Kochmeister és Wahrmann egymással párban és felváltva töltötték be a kereskedelmi és pénzügyi testületek, bizottságok és elnökségek különféle vezető pozícióit – természetesen az illető intézmények hathatós anyagi támogatása mellett. Azzal a különbséggel, hogy Kochmeister Frigyes *beérte* a bárói címmel, Wahrmann Mór azonban politikai babérokra is aspirált. Nem alaptalanul, 1869-ben Deák Ferenc javaslatára, Csengery Antal maga helyett Wahrmann Mórt ajánlotta képviselőnek, aki – párhívei szerint – „a kereskedelmi érdekképviselő és a zsidó emancipáció” megtestesülése volt. Megválasztása után még nyolc cikluson keresztül volt a pest-lipótvárosi kerület képviselője, szinte mindig közfelkiáltással választották meg. „Míg a Deák-párt fennállt, annak belső zöméhez tartozott, a fusio után a szabadelvű párthoz csatlakozott, de a boszniai occupatio után kilépett és egy ideig pártonkívüli volt; utóbb ismét a párt tagjai közt elfoglalta helyét.”¹⁶⁵ A Szabadelvű Párt képviselőjeként végig tagja volt a magyar delegációnak és a Képviselőház pénzügyi-gazdasági bizottságának. Wahrmann Mór tulajdonképpen bő két évtizeden át látta el a Szabadelvű Párt pénzügyi szakértőjének tisztjes feladatát, a költségvetési tárgyalásokon véleménye mindvégig döntő súllyal esett latba. Lónyay Menyhért (1822-1884) elkötelezettjeként,¹⁶⁶ 1875-ben még pénzügyminiszter-jelöltséget

¹⁶⁴ Wahrmann Mór mindvégig meghatározó szerepet játszott a Kereskedelmi Akadémia történetében. Lásd bővebben: BRICHT Lipót: *A Budapesti Kereskedelmi Akadémia története alapításától 1895-ig*. – Budapest : Singer és Wolfner, 1896. – 296 p. **50.045** (A továbbiakban: BRICHT Lipót, 1896.)

¹⁶⁵ SZINNYEI József, 1891-1914. – 14.kötet. – p. 1398.

¹⁶⁶ A kortársak arról is tudtak, hogy az 1873. évi bécsi tőzsdekrach alkalmával a Wahrmann-bankház is csaknem összeomlott: a céget csupán Lónyay Menyhért pénzügyminiszter, a későbbi gróf és miniszterelnök akciója mentette meg – ami Wahrmannt Lónyay szilárd hívévé tette. Vörös Károly értesüléseit átfogó,

is vállalt. De előbb 1872-ben, egy budai kerületet képviselő követtársával, Házmán Ferencsel (1810-1894)¹⁶⁷ együtt a Képviselőházban javaslatot nyújtott be Pest, Buda és Óbuda egyesítésére. Vagyonához méltóan élt: a mai Akadémia utca 3-ban, az akkori Tánzer ház első emeletén fényűző lakást tartott fenn - itt volt elhelyezve jelentős képgyűjteménye is. Svábhegyi villájában, ahol nevezetes szalont nyitott, vendégül látta 1876-ban a nemzetközi Statisztikai Kongresszus budapesti összejövetelének tagjait. De szalonjának gyakori vendégei voltak az Írók és Művészek Társaságának tagjai is, amelynek pártoló tagjaként szerepelt, és alapító tagjaként tartja számon a Magyar Történelmi Társulat is. 1878-tól segítette az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat és az Iparművészeti Társulat szervezését, valamint szerepet vállalt a főváros Képzőművészeti Bizottságában.¹⁶⁸

Végrendeletében 50 000 forintnyi összeget hagyományozott jótékony és közcélokra. Az összegnek a célok érdekében való fölosztására kijelölt végrehajtó bizottság kétezer forintot hagyott jóvá egy, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulatot támogató alapítvány, tízezer forintot, mint alapítványi tőkét a Kereskedelmi Akadémia, illetve a Magyar Tudományos Akadémia javára. Az utóbbi, nevét viselő alapítvány kamataiból háromévente, felváltva kellett jutalmazni ezer forinttal azt, aki az ipar, illetve a kereskedelem terén „akár a tudomány előbbre vitele, akár a gyakorlati találmányok, szervezetek vagy szervezetek és intézmények fejlesztése és fölvirágoztatása szempontjából az adott évkörben a legnagyobb érdemeket szerezte.” A díjat 1897-1933 között adták ki, kivéve az 1915-tel és 1930-cal zárult ciklust.¹⁶⁹

Wahrman Mór a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara élén, 1891. október végétől történt megválasztásától 1892. november 26-án bekövetkezett haláláig, alig több mint egy évet töltött el. Kamarai elnökként sem, de főleg a kamarai könyvtár ügyében nem sokat tehetett, pedig a gazdasági élet fejlődése szempontjából alapvetően fontosnak tartotta a kellő szakirodalmi tájékozottságot. Valószínűsíthető, hogy ha módjában áll megismerni a kamara könyvtári állományát, annak gyarapítására is gondol

család történeti és Wahrman gazdasági-politikai jelentőségét tárgyaló tanulmányában adta közre. Lásd: VÖRÖS Károly: *Wahrman Mór – egy zsidó politikus a dualizmus korában* In: Budapesti Negyed. – ISSN 1217-5846. – 8. évf. 5.sz. (1995), p. 22-30. (A továbbiakban: VÖRÖS Károly, 1995.)

¹⁶⁷ Házmán Ferenc volt Buda utolsó polgármestere, a három város 1873. október 25-i egyesítéséig.

¹⁶⁸ VÖRÖS Károly, 1995. – p. 25.

¹⁶⁹ Az MTA elnöksége 3/2003. sz. állásfoglalásában a díj felújítása mellett döntött, így 2003-tól ismét kiosztásra kerül, évente a Wahrman Mór-díj.

alapítványainak hagyományozása idején. Amint igen szép összeget hagyott a Kereskedelmi Akadémiára: tanári könyvtárának fejlesztésére 10 000 forintot rendelt örökségül. A *Wahrmann Mór féle könyvtár-alapítvány* alapító oklevelét a budapesti kereskedelmi akadémia vezérő bizottságának 1893. április 10-én tartott ülésén hitelesítették, aláírói Báró Kochmeister Frigyes elnök és Bricht Lipót titkár. Az alapító okiratban megszövegezték az örökhagyó szándékának értelmében, hogy „az alapítvány jövedelmét a budapesti kereskedelmi akadémia vezérő bizottsága kizárólag az intézet tanári könyvtárának gazdagítására fogja fordítani, úgy hogy e könyvtárt – az iskola tanítási tervének szemmel tartása mellett – a hazai és külföldi irodalomban megjelenő szakmunkák és szaklapok megszerzésével évenként és állandóan szaporítani fogja.”¹⁷⁰

Wahrmann Mór egy éves kamarai elnöksége után 1893-ban ismét három évtizednyi ideig regnáló elnök választott a Budapesti kereskedelmi és Iparkamara élére, Lánczy Leó (1852-1921) személyében.

LÁNCZY LEÓ, 1893-1920

„[...] Kochmeister örökébe egy újabban felszínre került életrevaló csoportnak ugyancsak tipikus egyénisége lépett. Viszonylag fiatalon már vezére egy friss szabású nagybanknak, a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknak, amely ha kezdettől nem is volt a legőkeerősebb, de biztosan a legleleményesebb és legvállalkozóbb. Lánczy Leó országgyűlési képviselő is. Nem egy a sok közül, hanem fölötte gyakorlatias üzletember-politikus; céltudatosan szoros kapcsolatban a kormánnyal, pártvezérrel¹⁷¹ – aki a kormánynak a saját üzleteihez szükséges jóindulatát megszolgálni képes volt és hajlandó is.”¹⁷²

Lánczy Leó 1852-ben született, apja sikeres pesti kereskedő volt Lazarovits Wolf néven, majd 1861-ben magyarosította nevét Lánczyra. Tehetős emberként magas szintű képzést tudott biztosítani fiainak, így Lánczy Gyula (1850-1911) a tudományos pályára léphetett, a fiatalabbik fiút, Lánczy Leót pedig reáliskolába íratta. 1866-tól a budapesti

¹⁷⁰ A 129-1892/3. számú (Alapító okirat) Az Ügyirat szövegét közli BRICHT Lipót, 1896. – p. 271-272.

¹⁷¹ Lánczy Leó kamarai elnökségének kezdeti időszakában az első Wekerle-kormány (1892. november 17 – 1895. január 14.) volt hivatalban, a Szabadelvű Párt (1875-1905-ig kormánypárt) elnöke 1889-1906 között Podmaniczky Frigyes báró volt.

¹⁷² VARRÓ István, 1960. – p. 183.

Kereskedelmi Akadémia hallgatója lett. Két év múlva azonban elhagyta tanulmányait, dolgozni kezdett.¹⁷³

A kiegyezés utáni évtizedekben a magyar gazdaság leggyorsabb ütemben fejlődő ágazata a hitelszervezet volt, de megélénkült a polgári fejlődéshez elengedhetetlen bankrendszer is. 1867-ben megalakult a Magyar Általános Hitelbank és a bécsi Creditanstalt, a magyar nagybirtokosok tőkájével. 1868-ban az Angol-Magyar Bank, majd 1869-ben a Franko-Magyar Bank nyitotta meg kapuit a magyar fővárosban.

Lánczy Leót alig húsz évesen felvették az 1868-ban alapított Angol-Magyar Bankhoz, ahol gyorsan lépkedett felfelé a ranglétrán. Egy éven belül már a könyvviteli osztály főnöke volt. Utazgatott a bank budapesti fiókja és a londoni központ között, és többet tanult, mint bármilyen egyetemen. Az 1873-as pénzügyi válság tönkretette az Angol-Magyar Bankot, az anyavállalat bezárta budapesti fiókját. Lánczy a Magyar Általános Földhitel Rt.-hez került, amelynek kisvártatva a vezérigazgatója lett. 1881-ben a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank vezérigazgatója, majd elnöke lett.¹⁷⁴ Itt bontakozott ki teljesen közgazdasági tehetsége. Rendszeresítette külföldön a magyar záloglevélhitelt, a magyar bank- és hiteléletet pedig teljesen függetlenítette a bécsitől, s ezzel nagy lendületet adott a magyar építkezéseknek és vállalkozásoknak. Lánczy igazgatói működésének két évtizede alatt a betétállomány növelése érdekében sorra nyitotta a bankfiókokat. 1916-ban csak a fővárosban 16 helyen működött Kereskedelmi Bank-fiók. A külföldi kötvénykibocsátásokkal bevont tőke finanszírozta a Magyar Helyiérdekű Vasút Rt., a Budapesti Városi Villamos Vasút Rt., a Budapesti Közúti Vaspálya Rt. programjában meghirdetett vasútépítkezéseket. Lánczy biztosította ezen felül a budapesti telefonhálózat pénzügyi feltételeit is: 1886-ban félmillió forint kölcsönrel sietett a halódó Puskás Tivadar és Társai cég segítségére, majd Baross Gábor miniszter kedvéért még 1897-ig finanszírozta a veszteséges céget. A legjelentősebb eredmény azonban az volt, hogy a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank hitelkihelyezések útján olyan tőkét és betéti

¹⁷³ A Latzko és Gomperg cég alkalmazottja lett. Lánczy Leó életrajzi adatairól bővebben lásd: MAKAI Ernő (szerk.): *Huszonöt év a magyar közgazdaság terén : Lánczy Leó munkássága, beszédei és dolgozatai.* – Budapest : Grafikai Intézet Rt., 1907. – 263 p. **2492** (A továbbiakban: MAKAI Ernő, 1907.). – Születésének 150. évfordulóján pedig a napisajtóban jelent meg Lánczy Leót méltató írás SZATUCSEK Zoltán tollából: *Pest fénykorának „legnagyobb közgazdája:” Százötven éve született Lánczy Leó, bankvezér és iparkamarai elnök, szabadelvű képviselő* címmel (A továbbiakban: SZATUCSEK Zoltán, 2002.)

¹⁷⁴ A francia tulajdonosokat rávette, hogy engedélyezzék a részvénytársaság fúzióját a válságból nehezen kilábaló Pesti Magyar Kereskedelmi Bankkal, így egy nagy múltú pénzintézetet szerezhetnének. A jó ötletet a tulajdonosok méltányolták. Lásd: HALMOS Károly: *Lánczy Leó (1852-1921)* In: Valóság. – ISSN 0324-7228. – 31. évf. 1.sz. (1992), p. 49-54. (A továbbiakban: HALMOS Károly, 1992.)

állományt halmozott fel, ami lehetővé tette az ipar és kereskedelem fellendítését Budapest teljes területén. Az I. világháború alatt Lánczy Leó a kamara alelnökével, Heinrich Ferenc (1866-1925) vasáru-nagykereskedővel karöltve, a hadigazdálkodás megszervezője volt.

Közgazdasági tevékenységéből különösen említésre méltó a nagy iparvállalatok megalapításának lehetővé tétele, a Helyiérdekű Vasút létesítése, a községi kötvények megteremtése, a Vámpolitikai Központ alapítása. Közgazdasági helyzetjelentéseit évtizedeken át, folyamatosan tette közzé a Pester Lloydban.

1893-tól 1901-ig országgyűlési képviselő volt a Szabadelvű Párt képviselőjeként. A politikai csatározásoktól távol maradt, mandátumát arra használta, hogy a kereskedelem érdekeit támogassa. Érdemeiért később elnyerte az udvari tanácsosi címet, 1905-től főrendiházi tag, később a delegáció tagja, 1912-ben valóságos belső titkos tanácsos lett.

Ugyancsak 1893 májusában – képviselői mandátumának elnyerésével egyidőben, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara elnökévé választotta. „Munkahelye volt a bank, hivatása az országgyűlés, választott szerelme a kamara.”¹⁷⁵ Kamarai beiktatási beszédében így fogalmazott: "A kamara azzá válik, amivé faragni képesek vagyunk. Báb fog maradni, ha nem fogunk belé életet önteni, de ha értjük a módját, hogy az új aera csillagzata alatt s a nagy társadalmi kérdések közepett is az eszmék felvetése s a felmerülő kérdések alapos, beavatott és mindenekelőtt gyakorlati irányzása által közgazdasági életünk mozgalmának élén maradjunk, akkor kamarai intézményünk fontos tényezővé fog válni államban és társadalomban."¹⁷⁶ A század végén friss erőként életet lehelt a megkövült intézménybe, s tekintélyével megbecsülést szerzett annak. A törvényjavaslatok kidolgozásába és véleményezésébe bevonták, szavát olyannyira méltányolták, hogy a kamara a kereskedelmi kormányzatnak valóságos háttérintézménye lett.

KAMARAI FEJLŐDÉS A XIX. SZÁZAD UTOLSÓ ÉVEIBEN

1896 júniusában, az ezredévi kiállítás alkalmával rendezett országos kereskedelmi kongresszus ismét napirendre tűzte a kamarai törvény reformjának kérdését. Itt Fritz Péternek, a budapesti kamara titkárának és Sugár Ignác (1860-1917) miskolci titkár indítványára a résztvevők határozatban szögezték le, hogy nem szükséges a törvény

¹⁷⁵ SZATUCSEK Zoltán, 2002.

¹⁷⁶ MAKAI Ernő, 1907.

általános revíziója, hanem csupán részleges módosítása lenne kívánatos.¹⁷⁷ Ennek során azonban a két előadó szerint választói csoportokat kellene létrehozni a kamarákon belül, hogy a különböző kereskedő és iparos rétegek mindegyike megfelelően képviselve legyen a szervezetekben. Az 1880-as, 1890-es évek tapasztalata ugyanis az volt, hogy a kiskereskedői és kisiparosi csoportok – nagy létszámukból adódóan – a választásokon kezdték a kamarai gyűlésből a nagyiparosokat és nagykereskedőket kiszorítani, akik pedig magasabb tagdíjuk révén az érdekképviseltek fenntartói voltak. Ezt a javaslatot az 1896-os kereskedelmi kongresszus támogatásáról biztosította ugyan, de a kérdések megoldása egyre csak váratott magára. A csoportok alakítására vonatkozó javaslat azonban nem került le teljesen a napirendről, és a soproni kamara titkárának kezdeményezése nyomán része lett a besztecebényai kamara rendelettervezetének is, amelyet az 1900. szeptember 28-án Szterényi József (1861-1941) miniszteri tanácsos elnöklete alatt megtartott országos kamarai titkári értekezleten mutattak be. Az ez alapján kidolgozott javaslatot 1902-ben az illetékes miniszter meg is küldte a kamaráknak véleményezés végett, de ez a reformkísérlet is elakadt, mert nem lehetett rendeleti úton, törvénymódosítás nélkül megvalósítani.

Az 1890-es évek végétől azonban a budapesti kamarának a saját háza táján, jóval nagyobb volumenű teendője adódott, mint a tagdíjak rendezése: napirendre került saját székházának felépítése.

Az új elnöknek, Lánczy Leónak tehát alapvető ambíciója, hogy a budapesti kamarát, amely addig „bérhelyiségben meghúzódó szerény iroda volt, mutatós, tekintélyes, lehetőleg országos fontosságú, hivatalos érdekképviselési testületté kell kiépíteni. Hiszen ez akkoron csak egy vetülete a már jó ideje mutatkozott törekvésnek, hogy Budapestet valódi nagy- és fővárossá kell tenni – Béccsel versenyzővé. Íme – mondották – Várpalota, Opera, Kúria; mind különb, mint a császárváros megfelelői. A pesti kamarának is palotának kell lennie, hogy verje a bár testes, de bérkaszárnás bécsit!”¹⁷⁸

Lánczy Leó tehát, 1893-tól a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank elnökeként a budapesti kamara első embere, elnöki ciklusait nyitó beszédeiben - 1893-ban és még inkább 1898-ban - rendre sajnálkozott a romló külkereskedelmi és belgazdasági helyzeten, amely a magyar kereskedelmet és ipart a kiegyezést követő lendületes fejlődés

¹⁷⁷ FRITZ Péter, 1896. – p. 254.; RADÓ – DICZIG, 1938. – p. 188.

¹⁷⁸ VARRÓ István, 1960. - p. 183.

után, az 1890-es években megtorpanásra készíti. De már elnökségének első ciklusában, 1895-ben kiköltözteti a Tőzsdepalotából a kamarát egy bérházba, ahol a könyvtárnak az irattárral együtt önálló helyisége van. Az ezredéves ünnepekre készülve a magyar kereskedelem és ipar országos díszalbumának¹⁷⁹ kiadásához is tekintélyes segítséget nyújt a Kereskedelmi Bank. Lánczy Leó 1898-as elnöki ciklusát megnyitó beszédében ki is tér a kamarai feladatokra: „[...] a kamara egészen tárgyilagosan fog ahhoz állást foglalni, mert kötelessége mindenhez hozzájárulni, mindenütt segédkezni, ahol a kamarai intézmény erkölcsi súlya angazsálva van. Ezen szempont vezérelte a megelőző kamarát is abban, midőn a kamara tulajdon hajlékának felépítését kezdeményezte; reméljük, hogy ezt az alkotást, amely örökül fog szállani a jövő nemzedékre, sikerülni fog nekünk, a jelen nemzedéknek szerencsésen felépítenünk!” – idézi az elhatározást a Pesti Magyar Bank élén eltöltött huszonöt év jubileumára kiadott díszalbumban.¹⁸⁰ A kamara területi illetékessége csökkent ugyan a vidéki kamarák szaporodásával (a fővároson kívül ekkoriban is csupán az ország néhány központi megyéjére terjedt ki hatásköre) mégis, központi fekvése, az ipar fővárosi koncentrációja kiemelte a többi – vidéki – kamarák közül. Mindamelllett a budapesti kamara tudatos kamarapolitikával a nem hivatalos érdekképviseleti testületeket is kézben tartotta – ha másként nem, vezetőiket bevásztották a fővárosi kamarai vezetők testületeibe.

NYILVÁNOS SZAKKÖNYVTÁR A KAMARA ÚJ PALOTÁJÁBAN

1898-ban a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank elnöke, Lánczy Leó, 1893 óta kamarai elnök, szorgalmazta, hogy a kamarának székház építtessék. A tervezés feladatait Meinig Artúr (1853-1904) építész¹⁸¹ kapta meg, „a tervező derekas munkát végzett. A komoly kőpalota ízlésben, kivitelben verte a millenniumi építkezések legtöbbjét.”¹⁸² Lánczyt a létesítendő palotának csak a külseje és reprezentatív helyiségei, leginkább a nagy ülésterem érdekelté, a többit az építészre bízta. A hivatal igényeit az építész a

¹⁷⁹GÖMÖRY Lajos (szerk.): *A magyar ipar és kereskedelem országos albuma*. – Budapest : Fischer J.D., 1896. – 340 p., [3] t., [15] t.fol. **RM 1657**

¹⁸⁰ MAKAI Ernő, 1907. – p. – 263.

¹⁸¹ Meinig Arthur a századvég kedvelt kastély építésze volt, számos főúri rezidencia mellett az ő tervei alapján épült 1889-ben a Wenckheim Palota is, amely a Magyar Mérnök és Építész-Egylet pályázatán I. díjat nyert, s a II. díjat a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara székházának terve kapta.

¹⁸² VARRÓ István, 1960. – p. 184-185.

rangidős tisztviselőkkel beszélte meg. A vezető titkár Fritz Pétert Varró István szűkszavú fáradt hivatalnoknak jellemezte, aki eleget vélt tenni kötelességének, amikor az előre iktatott jegyzékben csak a hivatalnokok számára szükséges munkaszobák számát írták elő. Jegyzékének utolsó pontja: „rak- és szertár, irat- és könyvtár” volt. Úgy gondolta el, hogy mind e „tárak” rozoga almáriumi egyszerűen átkerülnek régi helyükről az újba, és minden marad a régiben. Ezzel szemben Krejcsi Rezső (1859-1928), a rangban második tisztviselő komoly tervvel állt elő. Krejcsi lelkes műkedvelő tudós volt, s mint ilyen, otthonában híressé vált könyvtárat gyűjtött. Korának avatott marxistájaként¹⁸³ szoros kapcsolatban állt a maroknyi hazai tudományos rokonérdeklődésűekkel, köztük a legfiatalabb, de legtehetségesebb Szabó Ervinnel. Szabó Ervin (1877-1918) 1899-ben gyakornok volt az Országgyűlési Könyvtárban. Oda korábbi tanára, Pulszky Ágoston (1846-1901) juttatta be, aki 1875-től a jogbölcselet és a nemzetközi jog tanára volt a budapesti egyetemen. Pulszky Ágost a szociologikus jog- és államelméleti iskola megalapítója, az első magyar szociológiai elmélet megalkotója.¹⁸⁴ Pulszky, egyszersmind a Társadalomtudományi Társaság első elnöke, volt kiválóbb tanítványaival szoros kapcsolatot tartott fenn és őszintén érdeklődött Szabó Ervin sorsa iránt is.¹⁸⁵ Krejcsi Rezső nemcsak javaslatot tett az építéssel tartott értekezleten egy modern tudományos könyvtár létesítésére, hanem elgondolását bizalmasan ugyan, de sürgősséggel közölte Szabóval és egyben Pulszkyval is. Pulszky és Lánczy Leó gyakran találkoztak a Képviselőházban, a Szabadelvű Körben, és feltételezhetően Lánczyra nagy hatással voltak a Társadalomtudományi Társaság elnökének érdeklődő kérdései az épülő székházra vonatkozóan. Feltehető az is, hogy a Parlament-folyosói beszélgetések keretében Pulszky részéről pártolólág került szóba egy rangos közgazdasági könyvtár létesítése.¹⁸⁶ Így tehát a kereskedelmi bank vezetőségével elfogadtatták a nyilvános szakkönyvtár létesítését.

¹⁸³ Krejcsi Rezső marxista könyvgyűjteményében számos unikumot őrzött, közöttük egy Marx által dedikált kötetet is. Lásd: KÓHALMI Béla: *Dr. Krejcsi Rezső könyvtára (Könyvtári séták)*
In: *Könyvtári Szemle*. – 2-3. szám (1914), p. 88-91. (A továbbiakban: KÓHALMI Béla, 1914.)

¹⁸⁴ „Ahogy a klasszikus orosz regényirodalom - Dosztojevszkij aforizmája szerint - Gogol nevezetes Köpönyegéből bújt elő, úgy a századelő magyar szociológiája, szociologikus affinitásai közvetlenül vagy közvetve mind Pulszky jogbölcseleti előadásáiban, társadalom- és államelméletében gyökereznek, melyet Pulszky *A jog és állambölcselet alaptanai* című fő művében fejtett ki.” Lásd: SAÁD József: *A magyar szociológia centenáriuma*. In: *Szociológiai Szemle*. – ISSN 1216-2051. – 3. sz. (2001), p. 3-18. (A továbbiakban: SAÁD József, 2001.)

¹⁸⁵ WALLESHAUSEN, 1984. – p. 41.

¹⁸⁶ Varró István még 1960-ban is mesterien tudta felidézni a Parlament folyosóján elhangzó párbeszéd hangulatát és hatását, lásd: VARRÓ István, 1960. – p. 185.

A fővárosi tanács döntése értelmében, az V. kerületi Alkotmány utca és Szemere utca sarkán álló telket díjtalanul engedték át a kamarai székház építésére, amennyiben a kamara a nyilvánosság előtt megnyitja közigazdasági szakkönyvtárát.¹⁸⁷

A feltétel egyezett Lánczy kamara politikájával: a nyilvános szakkönyvtár ugyancsak hozzá fog járulni a budapesti kamara rangjának emeléséhez országos viszonylatban, és a kamarai székház reprezentatív helyiségei között is kuriózum lehet. Most már csupán könyvtárosra volt szükség...

SZABÓ ERVIN, 1900-1904

Pulszky Ágost tehát egyik legjelesebb tanítványát ajánlotta a kamarai gyűjtemény nagyarányú fejlesztési munkálataira. Szabó Ervin elszegényedett polgári családban született, Schlesinger Sámuel Ármin néven 1877-ben. Középiskolai tanulmányait az ungvári katolikus főgimnáziumban végezte, ahol már 17 éves gimnazistaként publikálta az önképzőköri könyvtár anyagáról készített, (utóbb műhelykísérletként elkönyvelt) száz oldalas katalógusát.¹⁸⁸ Egyetemi tanulmányait a budapesti egyetem jogi karán kezdte, Pulszky Ágost hallgatójaként. Két alapvizsga letétele után stúdiumait a bécsi egyetemen folytatta. 1899-ben a budapesti egyetem államtudományi fakultásán doktorált. Már egyetemi hallgató korában nemzetközi hírnévre tett szert statisztikai és könyvtárosi munkáival. Másodéves szemináriumi dolgozatának kivonata – akkor még egyetlen publikációja¹⁸⁹ – máris orosz- és németül, franciául, angolul és olaszul jól beszélt. Mindössze 23 éves volt, amikor „Szabó Ervin jogszigorló,

¹⁸⁷ *Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara. Teljes ülések jegyzőkönyvei.* (17) 1902. 1.sz. p. 6-7. Az ügyirat szövegét nyolc további irat szövegével együtt közli: BERÉNYI Márta – TÓTH Róbert: *Szabó Ervin a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara könyvtárában 1900-1904.* In: *Levéltári Szemle.* – ISSN 1588-1040 . - 27. évf. 2.sz. (1977), p. 325-326. (A továbbiakban: BERÉNYI – TÓTH, 1977.)

¹⁸⁸ REMETE László: *Szabó Ervin erőfeszítései a nemzetközi társadalomtudományi könyvészet megteremtéséért.* In: *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás.* – ISSN 0041-3917. - 24. évf. 10.sz. (1977), p. 438. (A továbbiakban: REMETE László, 1977.)

¹⁸⁹ „*Bericht über die Tätigkeit des statistischen Seminars und der anschliessenden statistischen Uebungen an der Universität Wien in Wintersemester 1898-1899., berichtete Stud. Erwin Szabó (Budapest)*” Idézi: WALLESHAUSEN, 1984. – p. 50.

önkéntes díjtalan gyakornoki szolgálatra jelentkezett [...] 1899. október 27. óta szorgalommal és kiváló hozzáértéssel tesz a könyvtárban szolgálatot.”¹⁹⁰

A jelöltet Lánczy elnök alkalmasnak találta, s javaslatételre szólította fel a kamarai könyvtár-fejlesztés tárgyában.

Szabó Ervin igen gyorsan elkészült az „európai viszonylatban is magas színvonalú, nyilvános közgazdasági szakkönyvtárra” vonatkozó tervével. Kitért az elhelyezésre, a szakrendszerre, a használatra, a berendezésre, aminek a legkorszerűbbnek kell lennie és a kutatók kényelmét szolgálja – ez a könyvtáros dolga. A fenntartó viszont gondoskodik a megfelelő személyzetről, tervszerű gyarapításra és kötetelésre elegendő eszközökről. Lánczynak tetszettek a javaslatok, de egy feltétele volt: állítson össze Szabó Ervin a könyvtár állományáról díszes – e korban divatos – kötetkatalógust, mivel ez, úgymond alkalmas elegáns propagandaeszköznek. Szabó Ervin szabadkozott, hiszen véleménye szerint inkább az állomány gyűjtőkörön belüli kiegészítésére kellett volna a pénzt fordítani, s felhívta a figyelmet arra a várható esetre, hogy a katalógus – rendszeres gyarapodást feltételezve – már megjelenésekor elavult lesz. Lánczy azonban megnyugtatta Szabót: fedezet lesz könyvbeszerzésre annyi, amennyi csak kell, de a kötetkatalógusnak meg kell jelennie. „Legfeljebb később – kiegészítve – újból kiadják”.¹⁹¹

Szabó Ervin a feltételt elfogadta, s így 1900. február 1-én, ideiglenes alkalmazottként, megkezdte kamarai könyvtári életét. Mindenekelőtt átválogatta az állományt, kiselejtezte a gyűjtőköröktől idegen műveket és felesleges másodpéldányokat, s hozzálátott az igen hiányosnak talált gyűjtemény kiegészítéséhez: 1895 és 1900 között az irattárral közösen bérelt helységben a könyvtár nem gyarapodott. (Az 1890-es évek végén új betűrendes katalógus sajtó alá rendezését kezdték meg, amelynek kinyomtatása azonban a könyvtár rendezési szisztémájának teljes átalakítása miatt elmaradt.) 1900. március 9-én kezdte leltárba venni a könyvállományt.¹⁹²

Szabó Ervin széles körű kiadványcserét épített ki, elsősorban a külföldi, hasonló rendeltetésű kamarákkal annak érdekében, hogy a könyvtár hozzájuthasson a kereskedelmi forgalomba nem kerülő kiadványokhoz is. A járulékos munkák – a

¹⁹⁰ 1899. december 22-i ülés jegyzőkönyve. A képviselőház könyvtári bizottságának jegyzőkönyve. Kézirat 1. kötet. – 244.p. Lásd: CSENDES Katalin: *Szabó Ervin a képviselőház könyvtárában*. In: Könyvtáros. – ISSN 1216-6804. - 18. évf. 9.sz. (1968), p. 520-521. (A továbbiakban: CSENDES Katalin, 1968.)

¹⁹¹ Idézi Szabó Ervin emlékeit VARRÓ István, 1960. – p. 186.

¹⁹² A BCE EK leltárkönyvei között az első az 1900. március 9-én, Szabó Ervin által megnyitott idősoros Növedéknapló. Lásd: WALLESHAUSEN Gyula, 1984. – p. 50. – (17. jegyzet)

leltározás és a köttetés irányítása mellett a főfeladatot a teljes állomány katalogizálása, vagyis a művek bibliográfiai leírása és osztályozása jelentette. Mindkét művelet új elvek szerint történt.

POROSZ INSTRUKCIÓK

Akkoriban szinte könyvtáranként változott a cíMLEÍRÁSI gyakorlat, holott a századforduló idején fellendülő bibliográfiai tevékenység egységes megoldást követelt. Ezért volt nagy jelentősége a porosz állami könyvtárak által kidolgozott szabályzatnak. Európa több országában – Németország és Svájc német területei mellett többek között Ausztriában, Magyarországon és 1917-ig az orosz könyvtárakban is – a germán katalogizálási irányzat határozta meg a formai feltárás kereteit; legjelentősebb képviselője az 1899-ben létrejött *Porosz Instrukció*.¹⁹³ A német könyvtárak feldolgozó munkáját 1899 előtt egy-egy nagykönyvtár házi gyakorlatát átvevő szabályzatok határozták meg, amelyek egymással többé-kevésbé összhangban voltak ugyan, de érvényességi körük sokszor nem terjedt túl az adott tartomány határain. A számos szabályzat közül¹⁹⁴ legfontosabb Karl Dziatzko (1842-1903) műve¹⁹⁵ volt, amelyet a breslauer könyvtár számára állított össze 1874-ben, illetve 1886-ban elkészült továbbfejlesztett változata is. Fritz Milkau (1859-1934), akit 1895-ben bíztak meg a porosz könyvtárak központi katalógusának megszervezésével, az ő munkáját vette alapul a központi katalógus és Poroszország könyvtárai számára kidolgozott rendelkezések elkészítésekor.¹⁹⁶ A Porosz Instrukciók bevezetése a szabályzat megjelenését követően viharos gyorsasággal terjedt el a legtöbb német tartományban. Ez az iskola – a szerzőségi közlést nem tartalmazó művek esetében – grammatikai-logikai kritériumok alapján választja meg a cím rendszavát: a „substantivum regens”-hez, az első olyan főnévhez sorolja az anonímákat – és általában a címeket – amelyik a tartalomra legjellemzőbb és nyelvtani (jelzős vagy határozói) szerkezetben nem alárendelt helyzetű. Ez az eljárás már nem sokkal a szabályzat

¹⁹³ *Instruktionen für die alphabetischen Kataloge der preussischen Bibliotheken und für den preussischen Gesamtkatalog vom 10. Mai 1899.* – Berlin : A. Ascher & Co., 1899. – 163 p.

¹⁹⁴ A német katalogizálási gyakorlat szabályzatairól lásd: SZELLE Béla: *Katalogizálástörténet.* – Budapest : Tankönyvkiadó, 1974. – p. 34-38. (A továbbiakban: SZELLE Béla, 1974.)

¹⁹⁵ DIATZKO, Karl: *Instruction für die Ordnung der Titel im Alphabetischen Zettelkatalog der Königlichen und Universitäts-Bibliothek zu Breslau.* – Berlin : Asher, 1886.

¹⁹⁶ A katalogizálástörténet és a Porosz instrukciók összefüggéseinek vizsgálatára lásd: POGÁNYNÉ RÓZSA Gabriella: *A nagy katalogizálási irányzatok kialakulása a XX. század első felében* In: *Könyvtári Figyelő Új folyam* ISSN 0023-3773. – 11. (47.) évf. 2. sz. (2001), p. 263-273. – p. 264. (A továbbiakban: POGÁNYNÉ RÓZSA Gabriella, 2001.)

elkészülte után is, heves vitákat váltott ki.¹⁹⁷ 1908-ban a kritika a Porosz Instrukció azon paragrafusait¹⁹⁸ illette, amelyek a substantivum regens szerinti besorolásról rendelkeznek. A német katalogizálási iskola alapján működő könyvtárak nagy részénél olyan kifogások hangzottak el, hogy a Porosz Instrukció szabályozása „a könyvtárosok és olvasók számára egyaránt túl bonyolult”, „nehezen érthető” – csak azok számára világos, akik a nyelvészetben jártasak – „és mindemellett nem egyértelműen meghatározott” – szubjektív mozzanatot hordoz az a kitétel, hogy csak a lényeges szavakat kell a besorolásnál figyelembe venni.¹⁹⁹

Szabó Ervin a Porosz Instrukciók rendelkezéseit igen jónak találta. A szabályzatról írt részletes ismertetés volt első hazai publikációja, amelyben - nyolc évvel megelőzve a német könyvtárak szakmai orgánumának kritikai reagálását²⁰⁰ - üdvözölte a könyvtári dokumentumok egységes formai feltárásának megvalósítására tett első kezdeményezést. Azonban már itt is felhívta a figyelmet a porosz instrukciók azon hátrányaira, miszerint a tartalomra utaló tárgyi cím illetve az abból választott tárgyi vezérszó (rendszo) "a tárgyi és a betűrendes katalógus elveinek összecserélését" mutatja.²⁰¹

A kamarai könyvtár címléírása – csekély módosítással – a Porosz Instrukciók szerint történt, mégpedig 125 x 75 mm-es katalóguskartonokra. Ilyen – a brüsszeli bibliográfiai intézet (Institut International de Bibliographie) által ajánlott – méretű kartont hazánkban addig még nem alkalmaztak.

Újdonság volt a szakrendszer is: Szabó Ervin a kamarai könyvtárban alkalmazta először a Dewey által kidolgozott tizedes szakrendszert,²⁰² és nem csupán a katalógusban, hanem a könyvek felállítására is. Az 1876-ban publikált tizedes osztályozásnak azonban számos hiányosságát fedezte fel Szabó Ervin, alapvetően abból adódóan, hogy Melvil

¹⁹⁷ POGÁNYNÉ RÓZSA Gabriella, 2001. – p. 265. - Idézi: GRADMANN, R.: *Ueber das Ordnungswort im alphabetischen Katalog*. – In: Zentralblatt für Bibliothekswesen (1908) 7. – p. 289-302.

¹⁹⁸ A Porosz Instrukciók 1899-es kiadásában a 157., 164-174. §. rendelkeznek az anonim művek besorolásáról.

¹⁹⁹ POGÁNYNÉ RÓZSA Gabriella, 2001. – p. 265.

²⁰⁰ GRADMANN, R., 1908. – p. 189-302.

²⁰¹ SZABÓ Ervin: *A porosz állami könyvtárak lajstromozási rendszere*. In: Magyar Könyvszemle Új folyam. – ISSN 0025-0171. – 8. évf. 3. füzet (1900), p. 284-296.

²⁰² DEWEY, Melvil: *Classification and subject index for cataloguing and arranging the books and pamphlets of a library*. – New York, 1876.

Dewey (1851-1931) a New York-i városi könyvtár (New York State Library) igazgatójaként általános gyűjtőkörű könyvtárakra fejlesztette ki tizedes rendszerét. A kamarai könyvtár állományában ezzel szemben nagy többségben kellett a társadalomtudományok köteteivel számolni. Ennek érdekében Szabó Ervin 1900. december 3-án levelet írt a brüsszeli bibliográfiai intézetnek, Paul Otlet-hoz (1868-1944) címezve, amelyben „néhány megjegyzést és javaslatot tett a rendszer 3. osztályának módosítására és kibővítésére vonatkozólag, és kérte ezzel kapcsolatos szíves véleményüket.”²⁰³

Közben nagy igyekezettel folyt a kamarai székház építése; a tervező építész Szabó tanácsokkal látta el. Arra törekedett, hogy a berendezés korszerű, egyben kényelmes, vonzó és tetszetős legyen. A belső berendezésre kapott útmutatás elég fejtörést okozott a tervezőnek és a gyártó cégnek is: teljesen új volt az amerikai rendszerű vasállványzat, amelyet még nem is láttak Magyarországon, de olyan fiókos katalógusszekrényt sem gyártottak még, amilyenre a cédulakatalógus befogadásához szükség volt.

A székház ünnepélyes felavatását 1900. november 11-re tűzték ki, arra az időpontra kellett a mintegy 17 ezer kötetes könyvtárat átköltöztetni és a Dewey-rendszer szerint felállítani az új helyiségben. Szabó Ervin ezt a hatalmas feladatot is példásan megoldotta, már október 13-án keltezett levelében látogatóba hívta Schönherr Gyulát (1864-1908), a Magyar Könyvszemle szerkesztőjét és tisztviselő társait: „a Kereskedelmi Kamara e héten költözött át az Alkotmány és Szemere utca sarkán lévő új palotájába, és könyvtára azon szempontból érdemes a megtekintésre, hogy a Wenker féle állványszerkezet lett alkalmazva benne, tudtommal első ízben Magyarországon. A végleges elrendezés a katalógus kinyomatásával egyidejűleg, csak körülbelül január hóban lesz befejezve.”²⁰⁴

Avatáskor az ünneplő közönség a könyvtárat is megtekintette. A berendezés mutatós volt, de mivel Láczy még nem váltotta be a póthitelre vonatkozó ígértét, az állomány igen nagy hiányosságokkal bírt, így a könyvtár kapuját nem lett volna ajánlatos

²⁰³ Még egy levelet írt Szabó Ervin 1900. december 31-én is megválaszolatlanul, ez utóbbiról lásd: REMETE László: *Új adatok Szabó Ervin és a Nemzetközi Bibliográfiai Intézet kapcsolatáról* In: *Könyvtáros.* –ISSN 1216-6804. – 26. évf. 5. szám (1976), p. 269-273. (A továbbiakban: REMETE László, 1976.)

²⁰⁴ A katalógusra vonatkozó ígértet kicsit korai volt abban a levélben, amelyben a Porosz Instrukciók ismertetésének közzétételét és honoráriumát köszöni meg Szabó Ervin. Lásd: *Szabó Ervin levelezése : 1893-1904.* – 1-2. kötet. – Budapest : Kossuth, 1977-1978. – p. 112.

megnyitni a nyilvánosság előtt. Ezt azonban csak Szabó és Láczy tudta. Kettőjük között folyhatott le az a beszélgetés, amelynek eredménye Szabó kilenc nappal későbbi levele volt. Ebben nem egészen tíz havi könyvtári működését összegezte Szabó Ervin és jelentette a kamara elnökének, hogy „a könyvtár ma teljesen rendezve van”, az állományt katalogizálta és a katalógus kész a nyomtatásra, a könyvtár új helyiségeinek berendezésében részt vett és az átköltözést a „legrövidebb idő alatt minimális költséggel”²⁰⁵ lebonyolította. Mindez bizonyítja: megfelel az állás iránti követelményeknek és így kéri a véglegesítését.

Hihetetlenül magas volt e 192 nap szerény szavakba burkolt teljesítménye: az akkori napi 5 órás munkaidőt feltételezve, 7-8 gyakorlott könyvtáros nyújthatott ennyit. Csakhogy a teljesen új utakat járó Szabó Ervin nem kaphatott ilyen munkatársakat. A rendelkezésre bocsátott alkalmi segítők csupán bizonyos egyszerűbb feladatokra voltak betaníthatók e rövid idő alatt, munkájuk szoros irányításán és ellenőrzésén kívül egész sereg teendőt kellett magának Szabónak ellátnia. Teljesítményével, a könyvtárszervezés terén bevezetett munkamódszerével, amely már jóval meghaladta korát, kivívta a szakmai és a látogató közönség csodálatát.

Jól tudta ezt Láczy is, aki az elnökség nevében az 1900. november 30-i közgyűlésén megszavaztatta Szabó Ervin véglegesítését, s a kamara első főhivatású könyvtárosának illetményét 1800 korona fizetésben, és 800 korona lakbérben²⁰⁶ állapították meg.²⁰⁷ De mindketten tudták azt is, hogy a munka dandárja még hátra van, hiszen a kötetkatalógus nyomdaköltségeire még nincs fedezet. A beígért állománykiegészítéshez szükséges keretet is elő kellett teremteni, mivel a kamara kasszája olyannyira kiürült, hogy az építkezés miatt egy 1342 korona 49 fillérre rúgó könyvszámlát nem is tudtak 1900-ban kiegyenlíteni.²⁰⁸ Ez a bankvezér Láczy-nak nem okozhatott

²⁰⁵ Szabó Ervin levelének fogalmazványát közli: BERÉNYI-TÓTH, 1977.- p. 326.

²⁰⁶ A kamarai tisztviselők fizetése ezek szerint jóval magasabb lehetett a könyvtári tisztviselők fizetésénél, amelyet az 1893. évi IV. tvr. rendezett, annak alapján pl. az Országos Széchényi Könyvtárban 1300 – 1400 korona fizetést és 400 - 500 korona lakpénzt kaptak, 10-12 éves szolgálattal rendelkező könyvtárosok. (Ki is tört a botrány...! Lásd: *Perújrafelvétel Csontos János ügyében* / Szőnyi Éva. – Kézirat, 1996.)

²⁰⁷ BERÉNYI Márta – TÓTH Róbert, 1977.- p. 327.

²⁰⁸ Az idősoros Növendéknapló 18. p. 1901. évi 8. tételszámának Megjegyzés rovata szerint „Katz G. 1342 Kr. 49 f-t kitevő számlájának kifizetése elhalasztván ez az összeg f. 1901. évi terhére fog kiutalványoztatni”. Ugyanakkor az 1901. év első napjaiban beletárolt művek közül 199,95 koronát fizettek ki, vagyis 1900-ban adós maradt a könyvtár 1142,54 koronával, így a gyarapításra valójában csak 40,61 koronát fordított a kamara 1900-ban a leltárkönyv szerint. Lásd: WALLESHAUSEN Gyula, 1984. – p. 50. – (23. jegyzet)

megoldhatatlan nehézséget, a pénzügyi művelet lebonyolításához azonban lélegzetvételnél is időre volt szüksége.

A rendkívüli állománygyarapítási keretet – 10 ezer koronát – az 1901. február 12-i teljes ülés szavazta meg. Az indoklás szerint a kamara „kifogástalanul berendezett” helyiségekről már gondoskodott, az állományt azonban ki kell egészíteni ahhoz, hogy a fővárossal kötött szerződésnek megfelelően a nyilvánosság előtt is megnyissa kapuit. Ez az összeg azonban olyan tetemes volt, hogy a rendes évi költségvetésbe nem lehetett felvenni, ezért úgy határoztak, hogy az a „kamara vagyonából fedeztessék és tíz év alatt [...] törlesztessék.”²⁰⁹

A könyvtár 1901. évi gyarapodása kiugróan magas – 4849 kötet – volt. Könyvvásárlásra több mint 12 ezer koronát költött Szabó Ervin, de megérlelte első gyümölcsét az elmúlt években, általa kiépített cseretevékenység is.

Megkezdődhetett a kötetkatalógus kinyomtatása is, – egyelőre hitelbe. A nyomdába adott első ív még magába foglalta az 1901. októberi gyarapodást is. Az utolsó ív kéziratát 1902 júniusában vette át a nyomda, s a két időpont közötti gyarapodást bedolgozta Szabó, ha az adott rész még nem volt kinyomtatva. Így a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara könyvtárának katalógusa friss volt, de nem lehetett teljes.

Szabó Ervin még 1902. január 17-én ismét írt Otlet-nak, levelében akkor már múlt időben írt a változtatásokról, sőt tudatja, hogy „a katalógus már csaknem készen van.” Paul Otlet január 23-án keltezte válaszát, amelyben sajnálkozott azon, hogy Szabó Ervin franciául írt levelét németül beszélő kollégához irányították, s így elkallódhatott. A továbbiakban a tizedes osztályozás fejlesztésével kapcsolatos közös munkáról váltottak levelet franciául. A levél utóiratában pedig Otlet egyik kérése arra irányult, hogy: „Intézetünk *Bulletin*jében bizonyára ismertetni fogjuk az Önök katalógusát. Tekintve, hogy a katalógust magyar nyelven adják ki, megkönnyítené nekünk ezt a munkát és nagyon örülnénk neki, ha egy francia nyelvű rövid jegyzetet csatolna hozzá.”²¹⁰

A katalógushoz írt „1902. augusztus hó elején” keltezett előszavában Szabó Ervin vázolta a könyvtár addigi történetét s a katalógus létrejöttének körülményeit. A történeti bevezető után a kamara elnökségének könyvtár használati szabályzata, Szterényi miniszteri tanácsos jóváhagyásával,²¹¹ majd a katalógusban való tájékozódást a „beosztás

²⁰⁹ Jegyzőkönyv a BKI 1901. febr. 12-én tartott teljes üléséről. – 1901. 1. szám. – 70 p.

²¹⁰ Szabó Ervin levelezése, 1977-1978. – p. 168-171.

²¹¹ 22.942./1901. sz. A budapesti kereskedelmi és iparkamara könyvtárának használatáról szóló szabályzat.

átnézete” segíti a kötet elején. A katalógus 17 145 kötetet tartalmaz, Magyarországon elsőként alkalmazott tizedes szakrendben. Betűrendes tárgymutató, továbbá szerzői névmutató könnyíti a keresést. A katalógus főleg külföldön keltett nagy visszhangot. „A csinos, világos és áttekinthető nyomással kiválóan előkészített, gondosan szerkesztett, pontos címfelvételeket tartalmazó, a Dewey féle tizedes rendszert követő, név és tárgymutatóval ellátott könyv a német könyvtárak számára is jó bibliográfiai segédeszközül szolgál a társadalomtudományok területén.” – dicsérte a katalógust a mértékadó német szakmai folyóirat szerkesztője.²¹²

Nyilvánvaló, hogy a kamarai könyvtár állományában lévő német nyelvű közgazdasági irodalom magas száma indokolja a katalógus iránti lelkesedést a német könyvtárak részéről és hasonlóan, ha nem is olyan mértékben gyarapodott francia kiadványokból a könyvtár, mégis a francia nyelvterületek könyvtárosai is méltányolták Szabó Ervin katalógusát, nem utolsósorban a brüsszeli bibliográfiai intézet.

Szabó Ervin állománygyarapítása is látványosan megmutatkozott a katalógus lapjain. Az 1870-től vezetett régi leltárkönyv adataival összehasonlítva természetesen a főcsoportok címe is alaposan megváltozott az addig eltel három évtized során: 1870-ben a Könyvjegyzék második főcsoportjában a „(B) Közgazdaság” főcím alá a „Pénzügytaniak” összesen 54 tétele tartozott, az 1880-tól „Pénz-adó és hitelügy” alatt 1-96 és 101-370. tételek alatt, összesen 365 címet tartalmaz. Szabó Ervin katalógusában, Dewey tizedes rendszere alapján, a „332 Bank- pénz-, és hitelügy. Tőzsde” főosztályhoz „Elméleti és általános monográfiák”, „Bankügy és országos jegybankok”, „Takarékpénztárak”, „Pénz és pénzrendszer”, „Valutaügy”, „Papírpénz”, „Tőzsde és tőzsdeügyletek”, „Hitelügy”, „Check, clearing és giro”, „Kamat és uzsora” további országokénti alosztályozásban, 5 350 kötetet regisztrált.²¹³ Nemcsak mennyiségi, hanem minőségi gyarapítást is végzett Szabó Ervin, amint az a kereskedelem és ipar számára oly fontos kiállítási anyag összevetésében nyomon követhető: az 1870-es években elkezdett Könyvjegyzék oldalaira mindössze az 1873-ban tartott bécsi kiállítás katalógusait jegyezték fel;²¹⁴ az 1880-tól naplózott tételek között az első cím az 1862-es Londonban

²¹² A Zentralblatt für Bibliothekswesen szerkesztője, Heinrich Reinhold recenziójából közli: REMETE László, 1977. – p. 439.

²¹³ SZABÓ Ervin, 1902. – p. 175-228.

²¹⁴ Könyvjegyzék 70. p., 1. tétel: *Kitüntetések a magyar mezőgazdaság, ipar, művészet és tudomány számára az 1873-iki bécsi világkiállításon.* – 1 füzet

tartott világkiállításról öt címet²¹⁵ tartalmaz, a korszak egyéb kiállításairól összesen 219 tétel található, amelyeknél az első tárgyév 1845, az utolsó pedig 1887. Szabó Ervin katalógusába csak az 1862. évi londoni világkiállításról hat dokumentumot regisztrált a „30 Társadalomtudomány” főosztály „38.064 Kiállításügy” alosztályába, azon belül megkülönböztetve a nemzetközi, az országos, az általános és szakkiállításokat, valamint az állandó kiállításokat egy csoportban a kereskedelmi múzeumokkal,²¹⁶ de fontosnak tartotta beszerezni Kautz Gyula szakmai beszámolóját²¹⁷ is.

A könyvtár rendezésének befejezéséről és a költségek elszámolásáról szóló jelentést 1902. november 25-én tárgyalta a közgyűlés.²¹⁸ A részletesen felsorolt munkálatokhoz kiegészítő munkaerőre volt szükség. Erre a célra és a kötetkatalógus nyomdaköltségeire a közgyűlés még 8200 koronát hagyott jóvá a „kamarai monográfia céljaira annak idejében megszavazott összegből”.

A könyvtár színvonala az elvégzett munkák eredményeként magasra emelkedett: a kamara és ügyfelei szükségletén túlmenő tudományos igényeket is kielégített és így a „nagy nyilvánosságnak is becses szolgálatot tesz”. A közgyűlés a jelentést jóváhagyta, a póthitelt – utólagosan – megszavazta, és felhatalmazta az elnökséget, hogy a könyvtár kapuját a nyilvánosság előtt megnyissa. A Kereskedelmi és Iparkamara könyvtára 1902. december 1-én már nyilvános könyvtárként fogadhatta látogatóit. A fővárosi tanácsot erről értesítő átirat fogalmazványa – valószínűleg Szabó Ervin kézírása – szerint, az V. kerületi telek átengedése fejében vállalt kötelezettségének a kamara „nemcsak formálisan akart megfelelni, hanem azon volt, hogy a könyvtárát előzőleg olyan színvonalra emelje, hogy az a nyilvánosság előtt becsülettel megállhasson.”²¹⁹

2. tétel: Keleti Károly: *Honismertető a bécsi 1873-iki közkiállítás magyar katalógusának bevezető része.* – 1 füzet

3. tétel: Ugyanaz német kiadásban.

²¹⁵ *Könyvjegyzék* 183. p., 20. tétel: *Amtlicher Bericht über die Industrie und Kunst Ausstellung zu London im Jahre 1862. Von den deutschen Zollvereins-Regierungen.* - 3 kötet

22. tétel: *International Exhibition 1862. Official catalogue fine art department London.* – 1 füzet

23. tétel: *International Exhibition 1862. Official catalogue fine art department London.* – 1 füzet

²¹⁶ SZABÓ Ervin, 1902. – p. 647-671.

²¹⁷ KAUTZ Gyula: *Az 1862-ki londoni világitartárlat különösen közgazdasági és általános iparműveltségi szempontból: „Jelentés” a Nagyméltóságú Magy. Kir. Helytartótanácsához hivatalos kiküldetés folytán.* – Budán : Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1963. – 156 p. **RM 1248.**

²¹⁸ Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara. *Teljes ülések jegyzőkönyvei.* 1902. november 25. **12.039**

²¹⁹ Országos Levéltár. A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara irattára. Z.195.1. tétel 7950/1902. Az ügyirat szövegét nyolc további irat szövegével együtt közli: BERÉNYI-TÓTH, 1977. – p. 325-326.

A megnyitást rövid hírekben közölte a napi sajtó több orgánuma is. Részletesebb bemutatást a gazdasági szaksajtó²²⁰ közölte, a megnyitást követő vasárnapi számában, a Szakirodalom rovatában: „A budapesti kereskedelmi és iparkamara újra rendezette könyvtárát. E munkálat felölelte a könyvtárnak újra lajstromozását, új osztályozását és felállítását, másrészt a könyvtárnak a tudomány színvonalára emelését, úgy hogy a könyvtár ma nemcsak a kamarai hivatalnak és a kereskedelmi és ipari köröknek igényeit elégítheti ki, hanem mint közgazdasági és jogi szakkönyvtár, hézagpótló segédeszköz lesz a tudományos világnak is. A könyvtár használhatóságát a nyilvánosság által a modernül berendezett olvasóterme és nyomtatott katalógusa (amely most kerül ki a sajtó alól), biztosította. A könyvtárban 6 945 mű volt 17 175 kötetben. A leggazdagabb a közgazdaságtan osztálya 5 350 kötettel és a szoros értelemben vett kereskedelem- és közlekedésügy osztálya 6 470 kötetel; a jogtudomány 2 316, a statisztika 1 262, az általános művek és a társadalomtudomány osztálya 1 166 kötetet számlál. Ezeken belül gazdag alosztályok: a bank-, a pénz- és hitelügy, az állami és önkormányzati pénzügy, a munkáskérdés, a kereskedelmi jog, a gazdasági érdekképviselet stb. Nagy értékű darabjai a könyvtárnak számos bel- és külföldi tudományos folyóirat. A ritka teljes sorozatai és a külföldi, különösen a német kereskedelmi és iparkamarák kiadványaiknak Magyarországon hasonló teljességben sehol sem található gyűjteménye. A kamara az ekként kiegészített könyvtárának nyilvános használatra bocsátásával nemcsak az általa képviselt érdekkörnek, hanem a nagy nyilvánosságnak is hasznos szolgálatot tesz. A könyvtár nyilvános olvasóterme nyitva van minden hétköznapi fél 10-től fél 2-ig.” A könyvtár forgalma a megnyitás utáni években nem volt magas, de törzsközönsége már kialakult. Nevüket, foglalkozásukat és lakcímüket megőrizte az 1903-tól vezetett Látogatók könyve, amelynek rovatait belépéskor az olvasónak ki kellett töltenie, tekintettel arra, hogy a mai értelemben vett beiratkozás gyakorlata ekkor még nem élt.

A statisztika szerint az első évben a könyvtárat kb. 400-500 személy vette igénybe. Tíznel többször 166-an keresték fel. Őket tekintette a jelentős állandó látogatóknak. Közülük az egyetemi, és akadémiai hallgatók száma volt a legmagasabb, utánuk az egyetemi, akadémiai, középiskolai tanárok és tanítók következtek. De szép számban megfordultak a tisztviselők is, kiváltképpen magas volt a könyvtárat látogató ügyvédek és ügyvédjelöltek száma. Gyakran érkeztek újságírók is, mérnökök és vegyészek és a legkülönbözőbb foglalkozásúak egy-egy képviselője. Tehát foglalkozását tekintve igen

²²⁰ Új nyilvános könyvtár

In: *Magyar Nemzetgazda. Hetilap a közgazdaság és pénzügy köréből.* – 19. évf. (1902), p. 401.

változatos összetételű látogatókból tevődött össze az első év - még nem nagy - törzsközönsége, annak köszönhetően, hogy a rendelkezésre álló könyv és folyóirat állomány azokban az években igen frissnek és korszerűnek bizonyult.

Az első év statisztikájához Szabó Ervin 1903. január 2-án nyitotta meg a Látogatók könyvét,²²¹ a dátum, sorszám, az olvasó neve, foglalkozása (állása) és lakása rubrikákba, sorszámmal kerültek az olvasók. (Az első sorszámon Baumgarten Zsigmond tanárjelölttel, aki a IX. Üllői út 111. szám alatt lakott.) December 23-án három látogató írta be adatait a Látogatók könyvébe, de az utolsót törölték, így 166 látogató fordult meg a kamarai könyvtárban, abban az évben, amelyet Szabó Ervin még a könyvtár vezetőjeként, ott töltött. Az 1903. év statisztikáját, amelynek adatait a fentiekben, a sajtóközlemény is tartalmazott, a tárgyév utolsó lapjának alsó felében, valószínűleg ő maga készítette el:

Statisztika 1903-ra

<i>Állandó látogatók száma</i>	166
<i>Ebből</i>	
<i>Magánhivatalnok</i>	22
<i>Keresk. Isk. tanár</i>	21
<i>Keresk. Isk. és Keresk. akad. hallgató</i>	20
<i>Hírlapíró</i>	15
<i>Ügyvéd</i>	14
<i>Ügyvédjelölt</i>	12
<i>Joghallgató</i>	12
<i>Mérnök és vegyész</i>	10
<i>Kereskedő</i>	8
<i>Tanár(egyet.jogtud. és Közgazd.)</i>	7
<i>Egyet hallgató</i>	5
<i>Köztisztviselő</i>	4
<i>Magánzó</i>	4
<i>Egyéb(ügynök, utazó, vasúti tisztviselő, gyáros, vállalkozó, szak ügyvivő, tanuló)</i>	12
<i>Ambuláns látogatók</i>	<i>kb. 300</i>
<i>Összesen</i>	<i>kb.450-500</i>
<i>Használt könyvek száma</i>	2152
<i>Kikölcsönzött ” ”</i>	366
<i>Összesen</i>	<i>2518 mű</i>

Könyvtár szaporulata 834 mű 973 kötetben.

²²¹ A Látogatók könyvének első kötete, amelyet Szabó Ervin nyitott meg, kis fólióként nem is tartozik az „öt könyv – öt nagy fólió kötet” bűvös körébe, már abból a szempontból sem, hogy mint a szabályt erősítő kivétel, ez a kötet tartalmazza majd 1914-től, a közgazdasági eszmetörténet nagyjainak könyvtárlátogatását.

A könyvtárhasználat pedig igen egyszerű – kifejezetten felhasználóbarát – volt. Az első használati szabályzat szerint – amelyet a kötetkatalógus is közöl – mindenki látogathatja, akit a könyvtáros ismer, vagy kamarai tag, illetve alkalmazott ajánl. De erre nem volt valójában szükség – sem „kezesre” vagy „jótállóra”, még főbérleti lakásra sem (a korabeli szabályzatok efféle feltételekhez kötötték a könyvtárhasználatot), csupán igazolniuk kellett foglalkozásukat azoknak, akik ismeretlenül keresték fel a könyvtárat.

Presens jellegénél fogva, a könyvtárból csak a kamarai tisztviselők kölcsönözhetek ki műveket. Az állandó olvasók jegyzeteik megőrzésére fiókot kaphattak, s ennek kulcsát maguknál tarthatták. A kamarai könyvtár a sajtóban közölt délelőtti nyitva tartáson túl hetenként egyszer délután 5-től 9-ig is fogadta látogatóit ekkoriban. A bejutás a szó szoros értelmében is igen egyszerű volt, a Szemere utcai kapun belépve, jobbra az első ajtó a könyvtári olvasóterembe, a kisebbik helyiségbe nyílt. A könyvtár két termének alapterülete a karzattal együtt meghaladta a 200 négyzetmétert. A nagyobbik terem a könyvtárosok dolgozószobája volt, s itt a fal mentén körbefutó (féloldalas) állványokon kívül kétoldalasak is voltak. A tervezéskor nagy előrelátással szabták meg a helyszükségletet, a megnyitáskor kongott a terem az ürességtől, ezért egy nagy körpamlagot helyeztek el, hogy az űrt kitöltsék.

Szabó Ervin korszakalkotó könyvészeti alkotása, az 1902-ben megjelentetett kamarai katalógus után még egy kötetkatalógust készített, amelynek szerkesztését egykori tanárának tiszteletére vállalta el. Pulszky Ágost 1901-ben elhunyt, s 1500 kötetnyi, jogi és bölcséleti művekben gazdag társadalomtudományi könyvtárát a Társadalomtudományi Társaságra hagyta. Az értékes gyűjtemény katalógusának összeállítására és sajtó alá rendezésére Szabó Ervin vállalkozott.²²² „A kereskedelmi és Iparkamara elnöksége késznek nyilatkozott a könyvtárat az Alkotmány- és Szemere-utczák sarkán lévő fényes palotájában elhelyezni és a könyvtárossal díjtalanul kezeltetni.”²²³

A Társadalomtudományi Társaság választmánya 1903. december 15-én tárgyalta meg és fogadta el a Pulszky-könyvtár Szabó által összeállított szabályzatát, egy nappal az után, hogy Szabó Ervin megírta azt az önéletrajzát, amelyet a Budapest Székesfőváros Tanácsa

²²² WALLESHAUSEN Gyula, 1984. – p. 48.

²²³ Pulszky Ágost könyvtára azonban nem került a kamarai könyvtárba, sorsa 1904-ig követhető: In: Huszadik Század. – 3. évf. 5. kötet. (1902), p. 163. – 6. kötet. – p. 77. – 4. évf. 7. kötet (1903), p. 176., 8. kötet. – p. 616., p.1009. – 5. évf. 9. kötet (1904), p. 79. – A Pulszky könyvtár 1939-ben az Országgyűlési Könyvtárba került, további történetéről lásd: CSENDES Katalin, 1968. – p. 520-521.

által meghirdetett könyvtárosi állásra benyújtott pályázatához mellékelte.²²⁴ S amint a XIX. század utolsó éveiben mentora, Pulszky Ágost ajánlotta Szabó Ervint a kamarai szolgálatra, úgy vállalta el ő négy év múltán a főváros könyvtári ellátását, egy másik respektált tanára, a budapesti egyetemen statisztikát és demográfiát oktató Kőrösy József (1844-1906) hívására.

Szabó Ervin kapcsolata a kamarai könyvtárral távozása után sem szűnt meg. Szakképzett könyvtárosokról gondoskodott, amikor szorult helyzetben volt a kamara könyvtára, s „állandó testi gyengesége és nyomasztó elfoglaltsága mellett is kézben tartotta”²²⁵ a dolgozók betanítását. Szabó maga is vonzalommal viseltetett felemelkedésének színhelye iránt: később, a Fővárosi Könyvtár vezetői székéből is ajándékokkal gazdagította a kamarai könyvtárat. A kamarai könyvtár 1908-tól megbízott vezetőjével, Varró Istvánnal pedig együtt dolgozott a társadalomtudományi bibliográfia szerkesztésén és megjelentetésén, úgy a *Közgazdasági Szemle* szerkesztőségében, mint a Fővárosi Könyvtár kiadványsorozata keretében. 1918 áprilisában, nem sokkal halála előtt, előszót írt a kamarai könyvtár új típusú gyarapítási jegyzékének első számához: „[...] az első decimális rendszerű magyar katalógusnak én voltam a szerzője: ez a jogcímem arra, hogy üdvözljem a kamara könyvtárát, amikor jelen füzetével tizenöt év múltával újra fölveszi az elejtett fonalat. Ma is azt tartom, amit akkor: minden tökéletlensége mellett a tizedes osztályozás – miként a tudomány és a gyakorlat egyéb terein, úgy a könyvtárban is – a legegyszerűbb és legkönnyebben kezelhető tagoló, differenciáló rendszer; és én, mint könyvtáros különösen örülök, hogy éppen a gyakorlati élet szolgálatában álló kamara tovább is hű maradt hozzá.”²²⁶

VÁGÓ JÓZSEF, 1904-1907

Szabó Ervin tehát 1904-ben távozott a kamarai könyvtárból, helyét a gyűjtemény élén, kamarai titkárként, Vágó József (1877-1948) vette át. Vágó a kamara rangban negyedik tisztviselője volt, aki mellékfoglalkozásként vezette a könyvtárat. Igen tevékeny

²²⁴ Szabó Ervin magyar nyelven megjelent könyvtártudományi, művelődés politikai cikkeinek, tanulmányainak és kritikáinak gyűjteménye 1900-1918. – Budapest, 1959. – 710 p. (*Könyvtárosok kiskönyvtára* ; 1)

²²⁵ VARRÓ István, 1960. – p. 193.

²²⁶ Barcza Imre: *A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtárának 1916-1917. évi gyarapodása / közrebocsátja Barcza Imre : előszó Szabó Ervin.* – Budapest : Pesti Könyvnyomda R.T., [1918]. – 170 p. **0229**

és aktív, nagy munkabírású szakember volt ugyan, de éppen munkaidejének túlterheltsége folytán a könyvtárnak csak a gyarapítását tartotta kézben. A beszerzések feldolgozását és minden egyéb, a nyilvános könyvtári szolgálattal járó feladatot segédhivatali alkalmazottra bízta és nyitvatartási időben csak egy hivataloszolga tartózkodott az olvasói térben.

VARRÓ ISTVÁN, 1908-1938

A kamarai könyvtár vezetését érdemben Varró István (1878-1963) vette át 1908-ban és ő folytatta, egyszersmind kiteljesítette Szabó Ervin könyvtárépítő munkáját. Varró publicista, szociológus, könyvtáros és bibliográfus. A budapesti, bécsi és kolozsvári egyetemeken tanult, államtudományi doktorátust szerzett, e sokirányú képzettsége révén lehetett a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara tükára 1906-ban, majd a könyvtár- és dokumentációs szolgálat szervezője és vezetője. Két év múlva már folytatta a Szabó Ervin által szerkesztett Kamarai Katalógus kiegészítését megjelentető gyarapodási jegyzékek kiadását.²²⁷

Mindeközben Varró István a József Nádor Műegyetem közgazdasági fakultásának az előadója volt. A Műegyetemen 1871-től közgazdasági képzést is nyújtó politechnikum színvonala a századfordulót követő években már nem volt a gazdasági élet igényeinek megfelelő. Ezért 1912. június 21-i ülésükön a műegyetemi oktatók – közöttük Varró István - indítványozták, hogy az egyetem keretein belül, közgazdasági szakosztályt hozzanak létre.²²⁸ Az újonnan létrehozandó közgazdasági szakosztály tantárgyait beillesztették a műegyetem keretei közé és a Királyi József Műegyetem tanárainak érvei meggyőzték a kormányt, így az alapítás kérdését 1914 februárjában a király elé vitték. Ferenc József az új kar megnyitását jóváhagyta. (Az Őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság ideje alatt egyesült a Keleti Kereskedelmi Akadémia a Budapesti Kereskedelmi Akadémiával és a Világkereskedelmi Főiskolai tanfolyammal, és

²²⁷ VARRÓ István: *A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtára* / [összeállította Varró István]. – Budapest : BKI, 1911-1916, 1-15.szám

A kamarai gyűjtemény egybekötött példányából hiányzik: az 1. és a 7. szám. – Valószínűleg az első számban közölték az 1902-ben kiadott katalógus lezáró időpontjától (1902. június közepe) beérkezett gyarapodást egészen 1911. február végéig, így elképzelhető, hogy igen vaskos kötetről lehet szó. A hozzáférhető tárgyévek: 1911. március 1-1912. április, 1912. július 1- 1916-ig. Az 1916-17. évi gyarapodási jegyzék jelent meg 1918-ban Szabó Ervin fent (243. jegyzet) idézett előszavával. – A 13. szám: a 1915. január 1-június 30-ig megjelent gyarapodást tartalmazza, nagyon rossz minőségű (savas) papíron. **0229/2**

²²⁸ *Műegyetemi Tanács Jegyzőkönyvei*; 1912. június 12.

Közgazdasági Főiskola néven szerveződött újra, amelyen Varró István továbbra is oktatott.)

A Társadalomtudományi Társaság köréhez tartozva eleinte munkásvédelemmel kapcsolatos kérdésekkel foglalkozott, beleértve a nők és fiatalok foglalkoztatásának kérdéseit is. Tanulmányait nemcsak magyarul, de német nyelven is megjelentette,²²⁹ később az infláció kérdésével foglalkozó bibliográfiája²³⁰ jelent meg. Gazdasági témájú cikkeiben a lakáskérdésről és az élelmiszerbiztonságról is írt, tanulmányai sok esetben törvényelőkészítő hatással bírtak.²³¹ Sokoldalú tehetségét később irodalmi téren is bemutatta, amikor 1922-ben anekdota-gyűjteményt jelentetett meg²³² két kötetben, miközben munkatársaként tevékenykedett a Világirodalmi Könyvtár sorozatnak és ez idő tájt Nietzsche és Schopenhauer műveiből is fordított.

Publikációs és irodalmi tevékenysége mellett igen aktív könyvtárosi munkát is végzett, 1912-től foglalkozott a kamarai könyvtárban felgyűlő hatalmas irattári, levéltári és kinyomtatvány jellegű anyaggal. Első lépésként összegyűjtötte, rendszerezte és kiadta az 1850-1912 között gyarapodott tételeket, majd kiegészítette az 1913. tárgyév gyarapodásával és az anyaggyűjtést csak 1914. április 1-én zárta le.²³³ Minden tétele után jelezte, hogy megvan-e és hány példányban van az illető dokumentum, illetve jó pár cím után kellett jeleznie, hogy (Elfogyott).

Aktív munkakapcsolat indult 1910-ben Szabó Ervinnel, közösen szerkesztették a társadalomtudományi bibliográfiát, amely az 1909. tárgyévtől a Fővárosi Könyvtár Közleményei sorozatban jelent meg.²³⁴ Szabó Ervin előszavában hírül adta, hogy „Közleményeinknek eddigi füzetek kizárólag a Fővárosi könyvtár anyagának jegyzékeit

²²⁹ VARRÓ István: *A munkásvédelmi törvények végrehajtása Magyarországon.* - Budapest., 1908. – *Die Durchführung der Arbeiterschutzgesetze in Ungarn.* – Jena, 1908. – *Die Regelung der Maximalarbeiterzeit der Frauen und der Jugendlichen in Betrieben mit zehn oder mehr Arbeitern.* – Jena, 1909.

²³⁰ VARRÓ István: *A drágaság bibliográfiája.* – Budapest, 1912.

²³¹ VARRÓ István: *A lakásügy rendezésének előkészületei.* - Budapest, 1913. – *Magyar élelmiszertörvények / Varró István.* –1. kötet. – Budapest, 1913.

²³² LAMBRECHT Kálmán és VARRÓ István (szerk.): *A világirodalom anekdotakincse = Corpus Hungaricum anecdotarum et raritatum.* – 1-2..köt. – Budapest : Világirodalom Könyvkiadóvállalat, 1922-1923. – [3] t. lev., 250 p., 8 t.; [2] t. lev., 251 p., [2] t. lev., 8 t.

²³³ VARRÓ István: *A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara nyomtatványainak időrendi jegyzéke : 1850-1912.* – Budapest : Pesti Könyvnyomda Részvény-Társaság, 1913. **0229**

²³⁴ VARRÓ István: *Magyar társadalomtudományi bibliográfia 1909-ről.* – Budapest : Kilián Frigyes utóda bizottság, 1910. – 75 p. (*A Fővárosi Könyvtár Közleményei ; 5.*) **0250/5**

hozták. Ez az 5. szám első, valóban bibliográfiai, amellel önálló kiadványunk. Könyvtárunknak speciális jellege, azt hisszük, eléggé megokolja, hogy erre a tere is merészkedtünk. Az 1908-ik évi magyar társadalomtudományi bibliográfia Értesítőnk múlt évi számában jelent meg. Ez a gyűjtés és elődei nem voltak oly bőveket, hogy érdemes lett volna tartalmukat valamely tagoltabb rendszerbe szedni, vagy önállóan kiadni. Az itt közölt szedtet már jóval túlhaladja az előzők keretét és úgy véltük hasznavehetőbbé tenni, ha könnyen áttekinthető szisztémába öntjük és külön adjuk ki.

A rendszer tekintetében, némi szükséges eltérésektől eltekintve, ragaszkodtunk egyelőre ahhoz, amelyet a berlini nemzetközi szociálbibliográfiai intézet megbízásából szerkesztett *Bibliographie der Sozialwissenschaften* (Blätter für die gesamten Sozialwissenschaften) követ. Tettük ezt főképpen azért, hogy kiadványunk csatlakozván egy nagyszabású, jól szervezett nemzetközi gyűjtéshez, külföldi kutatók számára is megközelíthetővé és ennél fogva értékesebbé válják.” Ennek érdekében közölték az előszót és a tárgymutatót német és francia nyelven is, a jól szerkesztett névmutató önmagáért beszélt.

„A gyűjtés és elrendezés munkáját ezúttal is kizárólag dr. Varró István úr végezte. Az a körülmény, hogy egyes csoportok nagyon gyér tartalmúak, nem mindenütt abban találja okát, hogy az irodalmi termelés nagyon csekély vagy éppen semmi sem lett volna, hanem, hogy az illető források vagy minden társadalomtudományi vonatkozás nélkül valók, vagy pedig az egyéni gyűjtés gyengesége folytán egyáltalán nem voltak, vagy csak túl nagy nehézségekkel és költséggel lettek volna elérhetőek. Az egyéni munka gyengesége mentheti egyéb hiányait is, amelyek remélhetőleg az idők folyamán mindinkább ki lesznek küszöbölhetőek.”²³⁵

Következő évben jelent meg a társadalomtudományi bibliográfia kötete az 1910. esztendő szakirodalmi termésével.²³⁶ 1912-ben pedig Szabó Ervin adta közre a Dewey féle tizedes rendszer átdolgozott változatát, a Fővárosi Könyvtár számára, amellyel ismét nagyot lépett a tizedes osztályozás hazai elterjesztésének útján.²³⁷ Az is igaz azonban, hogy ez, az ugyancsak nagy munka már túl sok volt számára, így a társadalomtudományi

²³⁵ Lásd: 254. jegyzet!

²³⁶ VARRÓ István: *Magyar társadalomtudományi bibliográfia 1910-ről.* – Budapest : Fővárosi Könyvtár, 1911. – 75, 6 p. (*A Fővárosi Könyvtár Közleményei* ; 8.) **0250/8**

²³⁷ *A Fővárosi Könyvtár osztályozása : (Átdolgozott decimális klasszifikáció) / [Szabó Ervin] ; [közreadja a Fővárosi Könyvtár] – Budapest : Fővárosi Könyvtár, 1912. – 75 p. (*A Fővárosi Könyvtár Közleményei* ; 9.) **0250/9***

bibliográfia következő száma egy kis késéssel jelent meg.²³⁸ Ezért is szólalt meg a kötetben ismét a közreadó: „Túlságosan is nagy késedelemmel adjuk közre a Magyar Társadalomtudományi bibliográfia legújabb füzetét. E késedelem oka legfőképpen az, hogy Varró dr. úr, aki a korábbi évfolyamok anyagát oly nagy szeretettel és hozzáértéssel gyűjtötte volt, egyéb elfoglaltsága miatt lemondott a bibliográfia folytatásáról, a könyvtár viszont az utolsó évek válságos viszonyai között nagyon nehezen tudta munkakörét ezzel is bővíteni.

[...]

A magyar Társadalomtudományi bibliográfia ebben az alakjában egyelőre nem jelenik meg többé. 1913 óta a Fővárosi Könyvtár Értesítőjében a szerzemények időszakos jegyzékébe beledolgozzuk kb. 120 szakfolyóirat cikkeit, ezek között természetesen a magyarokét is, és így az Értesítő vált a magyar társadalomtudományi irodalom válogatott termékeinek könyvészetévé. Az Értesítő tartalmából azon kívül két különnyomat készül, a megfelelő anyaggal. Az egyik a Városügyi bibliográfia, amely a Városi Szemle mellékleteként jelenik meg, a másik a Társadalom gazdaságtani bibliográfia, amelyet a Közgazdasági Szemle ad mellékleteként. Ilyformán ez irodalom publicitása a lehető legjobban biztosítva van és e kiadványunk folytatása fölösleges.” 1914. június 9-én keltezte szavait Szabó Ervin könyvtárigazgatóként, míg Varró István úgy a gyarapítási jegyzékeken, mint a társadalomtudományi bibliográfián kamarai fogalmazóként szerepelt.

A KAMARA KÖNYVTÁRA ÉS KÖZGAZDASÁGI ARCHÍVUMA

„A kamara gazdasági archívuma 1912-ben szűk keretek közt keletkezett. Szervezését a kamara munkakörének kiszélesedése és az iroda személyzetének gyarapodása tette szükségessé. A számtalan gazdasági részletkérdéssel szükségszerűen foglalkozó kamara munkaerői a periodikus sajtó összes figyelemreméltó közleményeit nem olvashatják át, amint azok nap-nap után roppant tömegben beérkeznek. Szükséges volt egy olyan speciális szerv üzembe helyezése, amely kizárólag azzal foglalkozik, hogy a periodikus sajtót (napilapok, heti havi folyóiratok) rendszeresen és gondosan olvassa, mindazt, ami a kamarát érdekelheti, nyilvántartja és szakszerűen beosztva, az egyes

²³⁸ *Magyar társadalomtudományi bibliográfia 1911-1912* / előszó Szabó Ervin ; [közreadja a Fővárosi Könyvtár] – Budapest : Fővárosi Könyvtár, 1914. – 76 p. (*A Fővárosi Könyvtár Közleményei* ; 10.)
0250/10

kamarai ügycsoportoknak napról-napra frissítve, rendelkezésére bocsátja. A napilapokból való kivágások olvasás után rendszerbe osztatnak, a folyóiratokban megjelenő cikkekről mutató cédulák készülnek, és külön kartotékban gyűjtetnek. Az archívumi anyaggyűjtés csoportjainak száma 1926 végén 1 900 volt. Az egyes szakokon belül még szakszerű és geográfiai elosztások is szerepelnek. Az archívum használatának megkönnyítése végett csoportmutató készült. Az archívum külön munkakörét képezi a hatályos magyar törvények és rendeletek szakszerű nyilvántartása is. Ugyancsak a szükség hozta létre a kamara *nyomtatványtárát*, amelyben a kamara működésének történeti bizonylatai gyarapodtak. A kamara kiadványai (jegyzőkönyvek, előterjesztések, jelentések) megfelelő maradékpéldányszámban a legrégebb idők óta őriztetnek.”²³⁹

Ami a nagy kamarai monográfiában tizenöt év távlatából *szűk kereteknek* látszott, az Varró István számára sok-sok munkát jelentett. A kisnyomtatvány jellegű anyagok gyűjtésének számtalan nehézsége közül talán a legnagyobb a gyűjtőkör meghatározása. Az elméleti alapok biztosítása előtt Varró István Nyugat-európai tanulmányútra indult. 1913-ban rangos nemzetközi konferencián²⁴⁰ vett részt a kérdéskör alapos tanulmányozása céljából. Közvetlen az első világháború előtt, 1914-ben állította össze egyik legfontosabb közgazdasági kutatásának eredményeit tartalmazó tanulmányát *Gazdasági archívumok* címmel,²⁴¹ amelyben több, európai országban működő gazdasági archívum bemutatását vetette össze a magyarországi lehetőségekkel. Az üzemek, bankok működése folytán keletkező levéltári, illetve aprónyomtatvány jellegű anyag, prospektusok, újságkivágások, statisztikák, expozék – a később majd szürkeirodalomnak is nevezett könyvtári anyag – gyűjtésére a könyvtáraktól elkülönülő archívumok célszerűségét Németországban és Svájcban tanulmányozott tapasztalatain mutatta be. De alapvetően leszögezte, hogy „Közgazdasági viszonyaink rokonságánál és geográfiai közelségénél fogva is különös érdekessége van reánk nézve a nemrégiben létesített bécsi kereskedelmi és iparkamara hírlaparchívumának. Ez a kamara saját bevallása szerint ’szerény keretek közt’ szerveztetett. Igazgatását illetőleg a kamarai

²³⁹ „Számuk 1926. november 1-én: 1093” – nyugtázta az ünnepi kiadványban: Szávay Gyula, 1927. – p. 599. – (a viszonylagosan alacsony szám oka a gyűjtemény többszöri költöztetésében rejlik, Varró István már 1912-ben több, nyilvántartásába felvett irat címe után jelezte, hogy „elveszett”)

²⁴⁰ *Erster Wirtschaftsarchivtag am 17. und 18. Okt.*, Colonia sul Reno (1913). – *Überreicht vom Archiv für rhein.-westfäl. Wirtschaftsgesch. in Köln a. Rh. und der Gesellschaft wirtschaftl. Ausbildung in Frankfurt a.M.* (Essen-Baedeker 1913). – A rendezvényről további beszámolót közölt: *Wirtschaftliche Archive / Friedrich Dochow. In: Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik.* – 85. (1913). – p. 681. **Fo 5012**

²⁴¹ VARRÓ István, 1915. – p. 501.

könyvtárhoz tartozik.”²⁴² Amikor Varró István a gazdasági archívumok kialakításának és kezelésének kérdéseiről tanácskozó konferenciáról haza felé tartott, néhány napot engedélyezett magának Bécsben, hogy felkeresse egykori egyetemi diáktársát, Wilhelm Knappich (1880-1970) személyében. A bécsi kamara könyvtárigazgatója friss tapasztalatokkal rendelkezett az újság és aprónyomtatványok archívumának kialakításával kapcsolatos teendőkről és a szakmai tapasztalatcsere keretében Varró István megkapta a kéziratát a témából írott útmutatónak, amely akkor éppen a kiadás előtt állott.²⁴³ A legfontosabb szempontok Varró István számára egyértelműen a hírlapi információk minél gyorsabb szolgáltatásában és felhasználásában állottak. Ezért különös figyelmet fordított a bécsi kamara szervező munkájára abban a tekintetben, hogy lehetőleg minden szakirányú újsághír beszerzésére törekedtek. Minden levéltár alapvetően fontos, három közös feladata, hogy az akár csak pár lap terjedelmű, de fontos információtartalmú anyag kezelésének három fő feladata van, a teljesség, gyorsaság és rendezettség.²⁴⁴ Különösen a rendezés terén a bécsi kamara levéltári anyagának feldolgozását tanulmányozva Varró István megszerezte azokat az alapokat, amelyek segítették a levéltári anyagot Budapesten is rendezni, amelynek szép lenyomata és egyben összegzése is az 1938-ban közreadott két kötetes Levéltári Katalógus.²⁴⁵ Ugyanakkor Varró István 1913-ban, az akkor már két éve működő bécsi kamara levéltári szervezetét is nagy figyelemmel rögzítette. „A szerzeményezett hírlapanyag rendezésében szigorúan alkalmazkodnak a kamara irodájának szervezeti beosztásához. Annak érdekében, hogy minden kamarai tisztviselő, úgy az első titkár és a négy csoportfőnök és az egyes előadók minél gyorsabban hozzájussanak a szűkebb, vagy tágabb szolgálati ügykörükbe tartozó hírlapanyaghoz, úgynevezett kamarai napló (Kammer-Journal) készül.”²⁴⁶ Bécsben a kamarai napló számára kemény mappát rendszeresítettek (Springfolio) nagy automata kötésberendezéssel, négy különböző színű füzettartóval, ahol a színek egy-egy ügycsoportot jelölnek. A naplót a használók nagy számára tekintettel, két napig körözték, majd a harmadik napon visszatért a könyvtárba, ahol megkezdődött a tulajdonképpeni

²⁴² VARRÓ István, 1915. – p. 502.

²⁴³ KNAPPICH, Wilhelm: *Führer durch die Bibliothek und Zeitungsarchiv der Wiener Kammer*. Handschrift. Wien, 1913.

²⁴⁴ VARRÓ István, 1915. – p. 494-498.

VARRÓ István: *Gazdasági archívumok* In: *Tanulmányok a közgazdasági szakképzés köréből*. Bp. 1915. – p. 483-525. (A továbbiakban: VARRÓ István, 1915.)

²⁴⁵ A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Archívumának Katalógusa, 2 kötet. – Budapest : BKIK, 1938.

²⁴⁶ VARRÓ István, 1915. – p. 502.

archívumi szolgálat. A hírlapkivágásokat az e célra alkalmazott tisztviselő rendezte, tárgyszóval (Schlagwort) látta el, majd egy segéderő kartotékmappákba osztotta be. A mappákat két címkével szerelték fel, egyiken a mappa száma, másikon a tárgyszó, amelyek szerint a megfelelő szekrényekben a tárgyszavak betűrendjében és a mappák száma szerint kerültek raktározásra.

Ez az archívum nem volt önálló intézmény, hanem a könyvtár része. Mivel azonban a folyó munkálatokkal terhelt könyvtári személyzet munkaidőjébe nem lehetett beilleszteni a gazdasági tárgyú, bel- és külföldi hírlapok gondos olvasását, bevontak ebbe a munkába más, megfelelő nyelvtudással rendelkező tisztviselőket is és az anyagot úgy osztották be, hogy minden újság a megjelenése napján legyen olvasható, majd kivágva és ívekre ragasztva bocsátották szélesebb használatra.

A tárgyszavak megválasztása azonos elvek szerint történt, mint a bécsi kamarai könyvtárkatalogusé, vagyis minden csoportképzés elkerülésével. „Csak az Archívumnak még nagyobb szabadságot hagytak és a Schlagwort-ok egyenlőneműségétől eltekintettek. Olyanformán, hogy egyik igen nagy fogalmi körrel bíró mellett, egészen speciális csoportokat találunk. Arra is tekintettel voltak, hogy minden, akár legjelentéktelenebb, de hirtelen actualissá váló kérdés azonnal fel legyen vehető a Schlagwort-ok sorába. Az Archívum számára szerkesztett mutató annak áttekinthetőségét és hasznavehetőségét lényegesen megkönnyíti. A kivágások rendszeres regisztrálásától Bécsben eltekintenek, mert a végtelen sok apró részekből álló anyag sok időt és munkát igénylő apparátust kívánna, a mely nem állana arányban az anyag ephemer jellegével.”²⁴⁷ Varró István nem véletlenül írta meg sokkal részletesebben kötetében a bécsi tapasztalatokat, a tradicionális együttműködés a bécsi kamara könyvtárával egyértelműen kínálta a levéltár-szervezés mintájának átvételét a budapesti kamara könyvtárának levéltár-alapításához.

Európa főbb városainak gazdasági levéltárait bemutató körképe után Varró István a hazai gazdasági levéltár alapításához szükséges lépéseket vette számba. Elsőként az akkori idők gazdaságpolitikai környezetét érintette, kiindulva az akkori legkorszerűbb gazdasági oktatás színteréről szólva: „A budapesti műegyetemen, 1914 őszén megnyíló közgazdasági szakosztály bizonyára friss csapáson fog járni akarni a közgazdaság művelése terén. A magyar közgazdaságnak maholnap új munkásokat nevel, a kik tanítók vezetése alatt, majd pedig önállósulva az egzakt közgazdasági kutatás terén akarnak munkálkodni.”²⁴⁸ Gyakorlatias oktató lévén, Varró István jelezte az egyetemi hallgatók

²⁴⁷ VARRÓ István, 1915. – p. 503-505.

²⁴⁸ VARRÓ István, 1915. – p. 511-512.

disszertációs témaválasztásait, miszerint a külföldi egyetemeken (német, svájci és francia felsőoktatási intézményeken) diplomázó hallgatók is gyakorta a magyar gazdaság valamely területét érintő kérdésekről írták doktori dolgozataikat. Remélte ugyanakkor, hogy a hazai felsőoktatás terén – abban az időben még csak a Felső Kereskedelmi, a Keleti Akadémia, a gazdasági, erdészeti, bányászati főiskolák – ugyanez várható, vagyis leszögezte, hogy a felsőoktatásnak elengedhetetlen szüksége van az archívumi nyersanyagra. De felsorakoztatta a „nyerészkedésre alapított” honi vállalatokat is, amelyek vezetői számára az „exposé-készítők” többszörös, fáradságos munkáit takaríthatná meg a hírlapok anyagának korszerű szolgáltatása.

Varró István érvei között felsorakoztatta a gazdaságtörténeti kutatást is. „A magyar gazdaságtörténeti kutatás és a gazdaságtörténet iránt való érdeklődés Magyarországon nem újdonság. A milyen csábító volna a magyar gazdaságtörténeti kutatás fejlődésén végigmenni, itt meg kell elégednem a pusztá példázó rámutatással, a mely távol áll a teljesség árnyékától is.”²⁴⁹ Példái között elsőként Földes Béla (1848-1945)²⁵⁰ gazdaságtörténeti alpművét²⁵¹ idézte, amelyben a szerző a gazdaságtörténet és nemzetgazdaság összefüggéseit tárgyalja. E mű ismertetése kapcsán vette számba Varró István idézett tanulmányában a hazai gazdaságtörténeti kutatás első művelőit: a Magyar Közgazdasági Társaság 1895-ben alakult gazdaságtörténeti szakosztályának első ülésén mondott elnöki beszédében Földes Béla saját kutatási eredményeit bemutatva, a gazdaságtörténeti kutatások gyakorlati fontosságára világított rá. Ugyanezen az ülésen tartott előadást Acsády Ignác (1845-1906) *A magyar gazdaságtörténet feladatai* címmel, ahol kiemelte, hogy a történetírás műveiből milyen kevés gazdaságtörténeti értékű adat nyerhető.²⁵² A gazdaságtörténet *modern* művelői közül kiemelte Gaál Jenőt (1846-1934) is, akinek kisebb tanulmányai mellett, legfőbb érdekéért említette, hogy kiadta a

²⁴⁹ VARRÓ István, 1915. – p. 513.

²⁵⁰ Földes Béla tanulmányait a budapesti, bécsi és lipcei egyetemen végezte, ez utóbbin ő is Wilhelm Roscher hallgatója volt.

²⁵¹ FÖLDES Béla: *A socialis kérdéstről : Nemzetgazdasági tanulmányok.* – Pest : Aigner, 1870. – 157 p. **RM 1275**

²⁵² ACSÁDY Ignác már korábban is, a Nemzetgazdasági Szemle 1888. évi számaiban négy részes gazdaságtörténeti cikksorozatot jelentett meg:

Közgazdasági állapotaink a XVI. és XVII. században

1.: *Népességi viszonyok.* In: Nemzetgazdasági Szemle. – 12. évfolyam, 1-2. füzet (1888) p. 16-37.

2.: *Pénzérték és a gabonaárak.* In: Nemzetgazdasági Szemle. – 12. évfolyam, 4-6. füzet (1888) p. 245-264.

3.: *Kereskedelem és kivitel.* In: Nemzetgazdasági Szemle. – 12. évfolyam, 8-9. füzet (1888) p. 621-659.

4.: *A jobbágység és az úrbéri terhek.* In: Nemzetgazdasági Szemle. – 12. évfolyam, 10-12. füzet (1888) p. 809-877. **Fo 5029**

közgazdasági eszmetörténet egyik legelső szerzőjének, Berzeviczy Gergely (1763-1822) munkáit.²⁵³ A gazdaságtörténeti kutatás egyik fontos orgánuma lehetett volna az 1895-ben indult Gazdaságtörténeti Szemle²⁵⁴ is, sajnos azonban csak néhány évfolyama jelent meg. Mandello Gyula (1868-1919) munkabérstatisztikai elméletének újszerűségét szintén nagyfontosságúnak ítélték a szakosztályi ülésen.²⁵⁵ Mindezen kezdeményezéseket számba véve, Varró István egyértelműen rámutatott, hogy a gazdaságtörténeti kutatás legeredményesebb bázisa, amely a gazdasági archívum feladatait is ellátja, nyilvánvalóan a kamarai könyvtár lehet. Hazai viszonyok között, az akkori időkben, az archívum megkívánta tudományos apparátus csak Budapesten volt meg, s így a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtára látszott egyedül alkalmasnak a feladatra.²⁵⁶ Ami az anyagi erejét illeti, a budapesti kamara annak dacára, hogy viszonylag alacsony kulcsú kamarai illetékből tartják fenn, úgy mond, mégis minden nehézség nélkül előteremthetné a tanulmányban tervezett archívum költségeit. Különösen könnyen állíthatna fel nagyszabású intézményt, ha a kereskedelmi kormányzattól és a székesfővárostól pénz- vagy természetbeni segítséget kapna – székházbővítéshez telek, portómentesség, segédszemélyzet, házinyomda rendelkezésre bocsátása esetén lenne mindez megvalósítható. Varró István úgy vélte, hogy a kereskedelemügyi minisztérium támogatását indokoltta az tenné, hogy egy jó gazdaságpolitikai archívum (a Baseli mintára) megkönnyítené a minisztérium törvényelőkészítő munkáját. Másfelől számbavehető volt többrendbeli már meglévő és fejleszthető tárgyi alapja a kamarai könyvtárban az archívális gyűjtésnek, értékes irattára, fejlődőképes és fokozatosan emelkedő dotációjú szakkönyvtára és bár csírájában, de mégis létező újságarchívuma is létezett. A kamara könyvtárában egyébként már akkor sok olyan anyag volt, amely archívumba kívánkozott volna: alapszabályok, jelentések, amely a könyvtár kezelését csak nehezítették, de onnan kiemelve az irattár anyagával együtt alapját képezhette az archívum építésének. „Közgazdasági szakköreink már ismerik és megszokták a kamara szakkönyvtárát és nem volna nehéz különösen a forgalmi, ipari és kereskedelmi érdekeltséget, amellyel a kamara amúgy is állandó érintkezésben van megnyerni, hogy mindazt az anyagot, amire az

²⁵³ GAÁL Jenő: *Berzeviczy Gergely élete és művei*, Budapest : Poltzer Zsigmond és fia, 1902. – 224, 319 p. **2970**

²⁵⁴ *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle* / szerkesztette Paikert Alajos. – Budapest : Országos Magyar Gazdasági Egyesület, 1894-1906. **Fo 218**

²⁵⁵ VARRÓ István, 1915. – p. 514.

²⁵⁶ Varró István, 1915. – p. 521.

archívumnak szüksége van, beszállítsa.”²⁵⁷ A Szabó Ervin széleskörű nemzetközi kapcsolataira alapozott, a század első éveiben indított nemzetközi csere tevékenységet Varró István továbbfejlesztette. Így volt lehetséges, hogy a kamara állományában a külföldi szakkönyveknek igen magas aránya alakult ki. Minderre megvolt a szándék a kamara részéről is, amely sohasem zárkózott el a szakoktatási és általános kulturális célok messze menő támogatásától. A kamara reorganizációja pedig arra törekedett, hogy a kamarai működést intenzívebbé tegye. Tehát a már meglévő intézményeit fejlesztette, így a könyvtárat és a vele kapcsolatos archívumot is, amely az utóbbi időkig a kamara éves jelentéseinek szerkesztését volt hivatva támogatni. Végül pedig a már addig is működő információs szolgáltatás javítása volt a célkitűzés. Varró István 1913-14 folyamán készült nagyszabású Gazdasági Archívum-terve és a Szávay Gyula által 1927-ben bemutatott szerény megvalósulás között elég nagy a különbség – meglehet Varró a gazdasági szakoktatás számára a „legmagasabb szintű információ ellátás” megszervezését szánta Vágó Józseffel közösen szerkesztett tankönyvükbe.²⁵⁸

A KAMARAI INTÉZMÉNY AZ 1919-ES ÖSSZEOMLÁSIG

Ezen közben 1910 októberében született rendelettervezet a kamarai választásokkal kapcsolatban, ebben azonban már nem szerepelt az érdekképviseleteken belül alakítandó választói csoportok ötlete, mivel az a koalíciós Wekerle-kormány szerint a választói jog korlátozása lett volna. Így a tervezet csak a választások bizonyos formai kérdéseit érintette, ez pedig csalódást keltett a kamarák körében. Ezt követően már, az első világháború eseményei következtében, a háborús években megtartott kamarai gyűlések sem tudtak érdemben a kormányzatra hatni, így a törvény reformja és a választások kérdésének rendezése a dualizmus korszakában nem fejeződhetett be.²⁵⁹

²⁵⁷ Lásd: Krejcsi Rezső kamarai titkári előterjesztése. 1912. – Budapest, 1912. **12 068/12**

²⁵⁸ VÁGÓ József – VARRÓ ISTVÁN: *Tanulmányok a közgazdasági szakképzés köréből.* – Budapest : BKI, 1915. – A kötetben található egy újságkivágat: három részre összehajtott papírlap közepére ragasztották az Új Újság 1941. decz. 10- számából a cikket: A kormány rendeletet adott ki a „Gróf Teleki Pál Tudományos Intézet” felállításáról. – A bal felső sarokban pecsételve: Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Archívuma, alatta Kivágás a: Új Újság, alatta kézzel kitöltött dátum, alatta rányomtatva Dossier sz.. – jobb és bal oldalon piros és kék ceruzával betűk és számok. Az archívumi dokumentum szépen visszahajtogatva lapult a könyvben.

²⁵⁹ RADÓ-DICZIG, 1938. – p. 189-195.

A kamarai reformelképzeléseknek volt még egy – a kamarai könyvtár szempontjából is igen fontos – eleme: egy országos joghatóságú kamarai központ létrehozása, amelynek csirái már léteztek a kamarai titkári értekezletek formájában. Ez a központ az egyes kamarák helyett, amelyek elsősorban saját kerületük érdekeinek képviselőire hivatottak, egységes testületként juttatta volna kifejezésre álláspontját a kormánnyal és a közélet bármely fórumával szemben. „Maga a központ nem volna más, mint a kamarák egyesülése a közös feladatok elvégzésére, úgy, hogy ad hoc megállapodások alapján, mindig valamelyik kamara megbízná az éppen napirenden levő kérdés előmunkálataival, a többiek pedig csak a kész elaborátumot bírálnák felül. Tehermentesítése volna ez a hivatalos feladatokkal amúgy is túlterhelt kamaráknak és használna a munka egyöntetűségének is. Intenzívebbé tehetné a kerületben és a közösen végzendő munkát egyaránt.”²⁶⁰

A közös kamarai intézmény létrehozásának irányába mutatott a felettes miniszter azon 1904-es kezdeményezése is, miszerint – az egyes érdekképviselők autonómiájának tiszteletben tartása mellett – hozzanak létre egy havonta összeülő fórumot, amelyen a kereskedelem és az ipar általános kérdéseit vitatnák meg. A még abban az év áprilisában megindult rendszeres titkári értekezletnek szigorúan informális jelleget adtak, emiatt pedig továbbra sem elégült ki a kamarák szorosabb együttműködésre irányuló igénye. Végül az első világháború alatt került sor a kooperáció intézményesítésére. Mivel a vidéki kamarák, illetve a legnagyobb érdekképviselő, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara között korábban is szép számmal adódtak érdekellentétek, a vidéki szervezetek egy külön szerv létrehozására szánták el magukat. Így az 1915. december 15-én Pozsonyban tartott egyetemes kamarai gyűlésen Debrecen kezdeményezésére döntés született a Vidéki Kamarák Központi Irodájának felállításáról. E deklaráltan és a valóságban sem Budapest ellenében létrehozott intézménynek először tíz kamara lett a tagja, majd a soproni és pécsi illetve horvát-szlavón kamarák is csatlakoztak. A működését 1916. január 9-én megkezdő szerv igazgatója a debreceni kamara titkára Szávay Gyula (1861-1935) lett.²⁶¹ Végül hosszas tárgyalások révén a budapesti kamarát is sikerült megnyerni a belépésre, így 1917. június 6-án megszületett a minden érdekképviselőt felölelő szervezet, az országos Közös Iroda.

²⁶⁰ TONELLI Sándor: *A magyar közgazdasági érdekképviselők*. – Budapest : Országos Iparegyesület, 1914. – 238 p. **B 5097**

²⁶¹ Szávay Gyula 1920-tól töltötte be a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara főtitkári posztját.

A Közös Iroda azonban nem vált, nem válhatott a kamarák felett álló csúcsszervvé, jogosítványait ugyanis az egyes érdekképviselésektől kapta, autonómiája pedig egyedül saját belső szervezeti szabályzatának kidolgozására terjedt ki. A külvilág felé is csupán a kamarák kifejezett kérésére és engedélyével nyilvánulhatott meg.²⁶² Mindennek ellenére létrehozásával a dualizmus utolsó előtti esztendejében teljessé vált az a magyar kereskedelmi és ipari érdekképviselési struktúra, amely az 1918-as összeomlást és az azt követő zűrzavaros másfél évet követően működését folytatva újra fajsúlyos szereplője lett az 1920-1944 közötti Magyarország gazdasági és társadalmi életének. A két világháború közötti időszak fontos változásokat hozott a kereskedelmi és iparkamarák számára is, amelyeknek azonban ennek ellenére szinte végig sikerült megőrizniük klasszikus liberális felfogást tükröző szervezetüket és szellemiségüket.

KÖNYVTÁR A KAMARAI INTÉZMÉNY ÖSSZEOMLÁSA IDEJÉN (1919.)

Az 1919. március 21-én kikiáltott Tanácsköztársaság proletárdiktatúrája nyomban osztályellenséget látott a kamarákban. Nem csoda, ha már az 1919. április 4-én megjelent 40/1919. sz. népjóléti népbiztossági határozat a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara, majd az április 17-én kiadott 58.234/1919. sz. rendelet a többi kamara felszámolását rendelte el.²⁶³ Egyes teendőit, amelyeket fontosnak ítélt, a kereskedelemügyi népbiztosság hatáskörébe utalt. A Kamarai Iroda felszámolásával néhány rangidős kamarai tisztviselő volt megbízva, másokat a népbiztosság vett át. A könyvtárról azonban egy ideig nem történt intézkedés, majd 1919. április 5-én a kamarai könyvtár vezetőjét értekezletre hívták – a volt érdekképviselések könyvtárosaival együtt - a közoktatásügyi népbiztosságra. Dienes László (1889-1953) és Kőhalmi Béla (1884-1970), a Tanácskormány könyvtári megbízottai, itt ismertették azt a tervüket, hogy egy létesítendő nagy központi könyvtár körül alakítják ki a szakkönyvtárak és a közművelődési könyvtárhálózat rendszerét. Az értekezlet megállapodott abban, hogy addig is, amíg a volt érdekképviselések könyvtárai a központi könyvtáruktól kijelölt Szabó Ervin Könyvtárban egyesíthetők lesznek, ezek anyaga a volt kamara könyvtárával közgazdasági könyvtárrá és archívummá egyesítendőek. A könyvanyag nagy része át is szállított a megszüntetett

²⁶² Lásd bővebben Szávay Gyula, 1827. – p. 301.

²⁶³ SÁRKÖZI Zoltán, 1977. – p. 71.

kamara épületébe. Az új szakkönyvtár neve Magyar Közgazdasági Könyvtár és Archívum lett.²⁶⁴ A kamara könyvtárának igen jelentős szerepe lett azért, hogy több gazdasági levéltári gyűjtemény került állományába, később alapja lehetett a volt Központi Gazdasági Levéltár, s a Magyar Országos Levéltár IV. osztályának.²⁶⁵

Más nézőpontból írta meg a Tanácsköztársaság könyvtárügyét Gulyás Pál.²⁶⁶ A szocializáló népbiztosság már április 8-án elrendelte, hogy a feloszlott gazdasági érdekképviseltek könyvtárai, archívumai és irattárai a volt budapesti Kereskedelmi és Iparkamara épületében továbbműködő nyilvános közgazdasági szakkönyvtárban egyesítenek. Egyúttal utasította a népbiztosság azon ügyosztályainak vezetőit, akiknek helyiségében ily könyvtárak és archívumok vannak, hogy azokat a közoktatásügyi népbiztosság megbízottjainak haladéktalanul adják át, de megengedte, hogy azokat a kézikönyveket, amelyekre az ügyosztályoknak szükségük van, térítvény ellenében állandó használatra visszatarthassák. Az ekként alakuló Magyar Közgazdasági Könyvtár és Archívum vezetője dr. Varró István lett, akit már április elején megbízott a közoktatásügyi népbiztosság a Kereskedelmi és Iparkamara könyvtárának vezetésével. Ez intézkedés ellen Barcza Imre (1880-1938) a kamara addigi könyvtárosa, a *kommunista igazság* nevében tiltakozott, mert Varró régebbi „könyvtárosi működése alatt egyáltalán érdemleges munkásságot nem fejtett ki”, de tiltakozása nem ért célt. Gulyás Pál nem találta Barcza Imre vádját megalapozottnak, „ami az agilitást illeti, abban Varrót ezúttal igazán nem érheti gáncs. A Szocializáló Népbiztosság április 8-án kelt rendeletét április hó 9-én már végre is hajtotta. Jelenti, hogy a gazdasági érdekképviseltek könyvtárait és archívumait zár alá vette s fuvart és munkaerőt kért az átszállításra.”²⁶⁷

„A Magyar Közgazdasági Könyvtár és Archívum napjai különben születése pillanatától kezdve meg voltak számlálva: mihelyt megfelelő épülethez jut a könyvtárügyi politikai megbízottak szemében legfontosabb könyvtár, a Szabó Ervin-könyvtár, úgy azonnal tényleg beolvasztották volna annak anyagába, addig is be kellett érniük azzal,

²⁶⁴ KÓHALMI Béla: *A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye.* – Budapest : Gondolat, 1959. – 258 p., [12] t. **B 12 834** (A továbbiakban: KÓHALMI Béla, 1959.)

²⁶⁵ SÁRKÖZI Zoltán: *A Magyar Közgazdasági Könyvtár és Archívum.* In: *Levéltári Közlemények.* – 29. évf. 2. sz. (1959), p. 360-367. (A továbbiakban: SÁRKÖZI Zoltán, 1959.)

²⁶⁶ GULYÁS Pál: *Kommunista könyvtárpolitika.* In: *Magyar Könyvszemle Új folyam.* ISSN 0025-0171. – 27. köt. – 1-4. füzet. – (1920/21), p. 1-84. (A továbbiakban: GULYÁS Pál, 1920/21.)

²⁶⁷ GULYÁS Pál, 1920/21. – p. 31.

hogy mint Dienes már többször idézett június 11-i jelentése írja, *elméletileg egyesítsék vele.*²⁶⁸

A könyvtár és archívum a háborús időkben és főleg a Tanácsköztársaság idején, jogfolytonosságát a kamara épületében töltötte be. Az 1920-as évek elején pedig visszaállt az eredeti működési rend, azzal a különbséggel, hogy a kamara önkormányzati jellegénél jobban kezdte hangsúlyozni közhatóság mivoltát. Legalábbis erre utal, hogy 1923. április 5-i keltezéssel, egy fontos iratot vettek állományba, amely a későbbi időkben könyvtári jelzetre került. „*A kereskedelmi és iparkamarák közhatósági jellegéről. Kiegészítő adatok*” című gépiratát, amelyet azután Barcza [Imre], a kamara főkönyvtárosa „1924. nov. 13-án leírva” jelzéssel látott el. A nyolc oldal terjedelmű anyag kiemeli a kamarák közhatósági jellegű feladatait. A visszatekintő anyag fontos közhatósági teendőként említette, hogy a háború idején a kamarák a bizalmi és közhatósági feladatok egész sorozatával bizattak meg, azok között, mint a legjellegzetesebb, kiemelhető a katonai felmentési javaslatok és a névjegyzékek kiállítása körül az a fontos megbízatás, amellyel a kamara kereskedők és iparosok felmentése, vagy fel nem mentése iránt volt köteles, felelősség mellett nyilatkozni, és e vélemény közvetlenül a hadvezetőség tájékoztatására szolgált más közbenső hatóság véleménye mellett.²⁶⁹ Utolsó bekezdésében leírta azt is, hogy „A közbizalmi és közhatósági jelleg a kamrákkal annyira egybeforrt, hogy igen nehéz volna megvonni azt a határvonalat, amelynél az autonómia végződik, és a közhatóság kezdődik.” A közhatóságnak persze számos kedvezménye volt, a kereskedők utazási igazolványától a kamara székházának adómentességéig, valamint ingyenes bélyeg és telefonhasználat. A gépelt szöveg kéziratos kiegészítése és a borító címezése Varró István kézírása, valószínűsíthető, hogy hozzá érkezett a két azonos szövegű mellékletben leírt kérés a győri kereskedelmi és iparkamara részéről, a távbeszélő hálózat kedvezményes előfizetésére vonatkozóan. Ennek megfelelően értesítette az igazgatóságot, nyomatékosan aláhúzva, hogy „a kereskedelmi és iparkamarák közhatóságok”! Varró István írásával „s.k. igazgató” van a szöveg végére írva, az utolsó lap verzóján szignálta Barcza Imre és a dátumot a mellékletre írta, azzal a piros ceruzával, amely majdan a Látogatók könyvében a szigorú felügyelőt jelölik.

Varró István továbbra is a Társadalomtudományi Társaság körének szellemi motorja, egyik szerkesztője a *Századunk* című, polgári radikális társadalomtudományi folyóiratnak.

²⁶⁸ GULYÁS Pál, 1920/21. – p. 32.

²⁶⁹ *Kereskedelmi és iparkamarák története Magyarországon*. Kézirat: 155/923. 8 p. + 2 melléklet **12.074**

A LÁTOGATÓK KÖNYVEI A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI IDŐKBEN

Amint említésre került 1904. április 23-án, közvetlenül Szabó Ervin távozása előtt, még két látogató írta alá a beiratkozási könyvet, de májusban már csak egyetlen kereskedelmi akadémiai hallgató (Durmits József) iratkozott fel. Új lapon kezdődik 1909. december 1-31-ig, majd jelölés nélkül januártól folytatódik június, július, szeptemberben egy, októberben három, novemberben kettő és decemberben három olvasóval. Majd 1911 januárjában pár bejegyzés és legközelebb 1914 márciusától folytatódik, akkortól minden év, minden hónapjában, naponta 1-3 látogatóval. Az első kötet 1926. január 30-ig tart.

A három nagy fólió méretű *Látogatók könyvéből* az első kezdődik 1926. február elsején és 1928. június 12-én történt az utolsó aláírás, öt és fél oldal kockás lapon betoldva, felül pirossal, felkiáltójellel és aláhúzva a kérés: „Olvasható írást (aláírást) kérünk!” Ebben a beírókönyvben már kiegészültek a rovatok egy „Megjegyzés” mezővel, ahová a használt kötetek tárgyi besorolására utalás, esetleg összefoglaló címek (pl. Rendeleték tára), illetve a használt kötetek darabszáma kerültek.

A *Látogatók könyvének* második kötete 1928. június 13-tól 1930. április 9-ig tart, utolsó kötete pedig, a grádli-vásznas, nagy fólió méretű könyvek közül 1930. április 9-től 1931. február 18-ig tartalmazza a kamarai könyvtárat látogatók beírásait. (A gyakori piros felszólítások az olvasható aláírások ügyében – hasztalannak bizonyultak!)

A *Látogatók könyvének* első prominens személyisége 1914. március 19-én Varga Jenő (1879-1964) marxista közgazdász, szociáldemokrata, majd kommunista politikus volt, aki 1912-től egy szabad szellemiségű felsőkereskedelmi iskolában tanított,²⁷⁰ elképzelhető, hogy Varró Istvánnal közös témájuk, a kereskedelmi szakoktatás irodalmának tanulmányozására érkezett a kamarai könyvtárba. Heller Farkas (1877-1955) „1914 februárjában lett a Műegyetem nyilvános rendkívüli tanára,”²⁷¹ első ízben április 6-án írta be magát a *Látogatók könyvébe*, mint „műegyetemi tanár”. 1919. október 28-án Fellner Frigyes (1871-1945) statisztikus, közgazdász egyetemi tanár fordult meg a kamarai könyvtárban, akit a kamara kinevezett a béketárgyalások pénzügyi előkészítését

²⁷⁰ HILD Márta: *Varga Jenő (1879-1964)* In: *Magyar közgazdasági gondolkodás*, 2002. – p 506-509.

²⁷¹ MADARÁSZ Aladár: *Heller Farkas (1877-1955)* In: *Magyar közgazdasági gondolkodás*, 2002. – p. 725-829.

végző bizottság elnökének.²⁷² 1920. március 26. Navratil Ákos²⁷³ és Fellner Frigyes „egyetemi tanár,” míg Bud János (1880-1950) „miniszteri tanácsos” aláírást tettek a megfelelő rubrikába. Mindhárman a *Huszedik Század* köréhez tartoztak, így könnyen lehetett a közös látogatásnak, akár valamilyen irodalmi, vagy közgazdasági indoka is. Még abban az évben látogatást tett április 21-én Matlekovits Sándor (1842-1925), akinek 1921-ben jelent meg liberális, szociális és nemzeti eszméket tartalmazó írása,²⁷⁴ ebben a témában bőséges irodalmat talált a kamarai könyvtárban. 1921-ben Heller Farkas ismét járt a könyvtárban (július 19-én), majd 1922. január 24-én Földes Bélával együtt érkeztek. 1923-ban egyetlen bejegyzés van, bár az igen érdekes, március 24-én Tauffer Ilona angolkisasszony (a IV. Váczi utca 47. szám alatt lévő Intézetből) látogatott a Szemere utcai kamarai könyvtárba. 1924. november 24-én Dr. Bibó István (1877-1935) miniszteri tanácsos, szegedi egyetemi könyvtárigazgató volt a Szemere utcai könyvtár látogatója.²⁷⁵

A Látogatók könyvének második kötetének adatait már nagy fólió alakú könyvbe írták fel és ott már volt mód a név, foglalkozás, lakcím után Megjegyzés rovatot is vezetni. A Megjegyzés rovatba pedig a könyv jelzete, illetve gyakrabban csak a főcsoport-száma (Dewey tizedes rendszerében) látható. Ennek alapján csak a kért kötet tárgyköre azonosítható be Szabó Ervin katalógusa alapján. Így annyit tudhatunk, hogy 1926. február 1-én Diczig Alajos kereskedelmi kamarai elnök Debrecenből, cím és névtárakat használt, valamint a Tőzsde és tőzsdereform kötetei iránt érdeklődött. Bizonyára hasznosan forgatta az adattárakat, igaz majd csak 1938-ban adják közre Radó Dezsővel kamarai monográfiájukat.²⁷⁶ Július 1-én Földes Béla (ny. miniszterként írta alá magát) a 331-es szakban lévő Munkáskérdés témaköréből kért olvasnivalót. 1927 januárjában Heller

²⁷² MELLÁR Tamás: *Fellner Frigyes (1871-1945)* In: Magyar közgazdasági gondolkodás, 2002. – p. 720-722.

²⁷³ Valószínűleg már egyetemi tanárként köttette be a Wagner „*Allgemeine Volkswirtschaftslehre*” címen meghirdetett előadásorozatához megadott, 37 oldalas irodalomjegyzéket, saját jegyzeteivel: *Nationaloekonomie Wagner von Navratil I-VIII.* fejezetet; *Finanzwissenschaft Wagner von Navratil I-X.* fejezetét, a vastag kötet gerincére ráaranyozva: Wagner: *Vorlesungen über Nationaloekonomie und Finanzwissenschaft*, 1895.

²⁷⁴ MATLEKOVITS Sándor: *A liberális, a szociális és a keresztény nemzeti gondolat.* – Budapest : Franklin, 1921. – 26 p.

²⁷⁵ Fájó, hogy a kis fólió kötetben nem volt megjegyzés mező a könyvtár látogatóinál, így a közgazdaság történetének nagyjainál nem jegyezték fel, hogy mit olvastak a kamarai könyvtárban!

²⁷⁶ A 22. jegyzetben megadott kötetüket majdan Gyulay Tivadar kamarai elnöknek dedikálják.

Farkas két ízben is a társadalmi gazdaságtan kötetait tanulmányozta, abban az évben tartotta Akadémiai székfoglalóját a Szent István Akadémián.²⁷⁷

A kamarai könyvtárban sok egyetemi hallgató fordult meg, többnyire közgazdászok és jogászok, közöttük feltűnő volt a későbbi nagy bibliográfus, Szentmihályi János (1908-1981), aki egyetemistaként 1927. november 20-án német és francia szótárért és lexikonokért kereste fel a kamara könyvtárát. A kevésszámú női látogató közül feltűnik 1929. április 5-én Ditrői Edit közgazdasági egyetemi hallgató neve, aki adóelméleti munkákat tanulmányozott. 1930. április 17-22-ig tanult a kamarai könyvtárban egyetemi hallgatóként Antos István (1908-1960), aki majdan az 1950-es évek végén a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára lesz.

A látogatók számszerinti növekedése igen komolynak tekinthető, az 1903. évi első statisztikát alaposan felülmúlta az 1920-as 30-as évek összesítése:

1926-ban	2269 olvasó
1927-ben	3529 ”
1928-ban	3989 ”
1929-ben	3694 ”
1930-ban	6265 ”

Az olvasó forgalom tehát nemcsak az 1903-as látogatói számhoz (450-500 olvasó) mérten nőtt jelentősen, hanem 1926-hoz képest is, négy év alatt csaknem háromszorosára gyarapodott. Ennek egyik fő oka a kamarai könyvtárba járó, külföldi gazdasági és pénzügyi folyóiratok sokasága lehetett.²⁷⁸

Az időközben 40 000 kötetre nőtt könyvtár újabb rendezésére 1925-ben került sor. Ekkor készült a nagy könyvtárterem új állványzata és a modern betűrendes és tárgyi katalógus.

²⁷⁷ HELLER Farkas: *Ethikai tudomány-e a közgazdaságtan?* Akadémiai székfoglaló. Budapest : Szent István Akadémia, 1927.

²⁷⁸ Csak néhány példa a legrégebbeiből:

Annals of the American Academy of political and social science. – Philadelphia, 1896-1954. **Fo 646**

American Journal of Sociology. – Chicago, 1895/1896-1989/1990 **Fo 5197**

The Economist. – London, 1896 **Fq 5001**

Társlapjai: Commercial History and Review, 1902-1940, The Economist Banking Supplement, 1910-1939, The Economist Monthly Trade Supplement. 1887-1940 (1924-től New serie)

Internationale Zeitschrift für Kaufmännisches Unterrichtswesen. – Bern, 1909-1914, 2. Folge 1926-1934, 1936 **Fo 736**

A könyvtár további gyarapodásával a rendelkezésre álló hely jobb kihasználhatósága és a kezelés egyszerűsítése céljából szükségessé vált a könyvtáranyagnak újabb átrendezése raktárrendszerű sorszám szerinti felállításban. Ezzel egyidejűleg elkészült a könyvtáranyagnak leltári felvétele és a kartotékkatalógus kiegészítése.

Az átrendezési és leltározási munkák vezetését dr. Kircz Andorné kamarai tisztviselő kapott megbízást és gondoskodás történt arról, hogy közben a könyvtári szolgálat zavartalan folytatása biztosítva legyen. A munka 1931 márciusában kezdődött és 1932 decemberében fejezték be. A munka egy és háromnegyed évig tartott, amit nem lehet túl hosszú időnek tekinteni ilyen nagyságrendű állomány esetében, mégis fellelhető a levéltári iratok között olyan utalás, miszerint a kamarai elnökség kezdetben elégedetlen lett volna a leltári munkák menetével. Ugyanis Gyulay Tibor (1887-1960), kamarai titkár „Bizalmas jelentés az elnökség részére a könyvtári leltározással kapcsolatban” címen beszámolt néhány zavaró körülményről.”²⁷⁹ Gyulay úgy ítélte meg, hogy három zavaró körülmény okozza a leltári munkálatokat.

Elsőként említette, hogy Kirczné, akit az előzetes tervek szerint a leltározás idejére, a napi munka alól felmenteni készültek, továbbra is dolgozik, úgy az exportirodának, mint a Nemzetközi kamarának. Második okként hozta fel azt, hogy a cédula-katalógus kezelése és a leltározás számára előkészítése sokkal több időt vesz igénybe, mint azt gondolták. A harmadik gátló körülménynek tartja a jelentés Barcza Imre főkönyvtáros magatartását, aki „kezdetől fogva nem túlságosan nagy szimpátiával kísérte a leltározási munkákat és régebben Szávay Gyula főtitkár urat is ismételtelen oly módon informálta, hogy ez az egész munka fölösleges, vagy legalább is a tervbe vett eszközökkel célirányosan végre nem hajtható.” Barcza Imre véleménye akár elfogadható is lehetne komoly szakmai érveként, ha a bizalmas jelentés nem mutatott volna rá arra is: „A május 26-án megtartott könyvtári bizottsági ülésen a főtitkár úr igen komoly formában tett kifogást az ellen, hogy a leltározás lassú tempóban halad és felszólította a könyvtárosokat, hogy minden módon sietessék azt és személyzetüket a lehető legnagyobb mértékben állítsák ennek a munkálatnak a szolgálatába. Ennek ellenére még ugyanaznap, azután a következő napokon az alkalmazottak munkanaplójából is megállapíthatóan magánmunkákat végeztetett, állítólag valamilyen, a kivándorlással foglalkozó

²⁷⁹ Budapesti Kereskedelmi és Iparkamarai. Elnöki iratok. MOL. Z.195.

munkájához szükséges adatokat kerestetett, könyvekből hosszabb részeket kimásoltatott és végül órák hosszát diktált.”

Arra vonatkozóan nincs utalás, hogy a továbbiakban az elnökség milyen módon mozdította előre a leltározás menetét, avagy belátta, hogy gyorsabban nem tudják ezt a nehéz és körülményes munkát végezni. Végül decemberben befejezték a revíziót és a leltári felvétel eredményeképpen a könyvtár állományát a következő kimutatásban tüntették fel:

Tudományos könyvanyag	17 763 mű	28 170 kötet
Bibliográfiák és címtárak	779 mű	1 700 kötet
Kamarák, érdekképviseltek kiadványai	1 949 mű	9 426 kötet
Kézikönyvtár az olvasóteremben	134 mű	890 kötet
Folyóiratok	713 mű	7 380 kötet
Összesen	21 358 mű	47 566 kötet

Az átszámozott kartotéklapok száma 100 000-nél is több, az újonnan készült lapok száma 15 000 körül volt.

A nagyszabású könyvtári munkálatok befejeztével időszerű volt ismét sajtóközleményben tudatni, hogy a kamarai könyvtár felújítva a látogatók rendelkezésére áll. A közlemény megjelentetésére pedig az előző évben indított *Kamarai Közlöny*ben kínálkozott alkalom.²⁸⁰

1932. március 1-én jelent meg a *Közlöny* első száma, amelyben Dr. Éber Antal, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara 1930-1940 között hivatalban lévő elnöke, a következő szavakkal ajánlotta a szakmai közönség figyelmébe az újságot:

„Az érdekképviseltek munka sikerének egyik előfeltétele, hogy az érdekképviseltek és az érdekeltség között a kapcsolat minél közvetlenebb és minél szorosabb legyen. Nyilvánvaló, hogy csak így lehet a kellő gyorsasággal és alaposítással tájékozódni a gazdasági körök kívánságai, sérelmei, vagy konkrét panaszai felől és ehhez képest csak így lehet megfelelő alaposítással és átütő erővel szorgalmazni a kívánságok teljesítését, illetőleg a panaszok orvoslását. Az utolsó esztendő tapasztalata annak felismerésére vezetett, hogy az a kapcsolat, amely a kamara és az érdekeltségek között a teljes ülések, a teljes ülésekhez készített időszakos nyomtatványok, a szakcsoporthi és a bizottsági ülések

²⁸⁰ *A kamarai könyvtár fejlődése és legújabb rendezése.* In: *Kamarai Közlöny.* – 2. évf. 1. sz. január 15. (1933), p. 14.

révén fennáll, a változott viszonyokhoz igazodóan további elmélyítésre szorul. Erre irányuló egyik eszköz kíván lenni a Kamrai Közlöny.

Azt látjuk, hogy az általános gazdasági helyzet állandóan bonyolultabbá válik. Pillanatonként új problémák jelentkeznek. Az ipar és kereskedelem akciószabadsága mindig több oldalról korlátozódik és a gazdasági törvényhozás és kormányzás, amikor a termelés és az értékesítés számára gyorsan igyekszik irányítást adni, valójában kapkodóvá válik. Az egész gazdasági helyzetnek az a gyors változása, ami végeredményben magyarázata a lázas, – főként a tömegesen kiadott rendeletekben jelentkező – ebből következőleg tehát elhamarkodott jogszabályalkotásnak, szinte képtelenné teszi a kereskedelmet és ipart arra, hogy biztos áttekintést, továbbá alapos tájékozottságot szerezzen a mindenkor érvényben levő jogszabály-anyagban.

Az érdeklődéseknek az a tömege, amely ennek következtében a kamara irodájához érkezik, meggyőzött arról, hogy szolgálatot tudnánk tenni az érdekeltségnek, ha rendszeresen megjelenő közleményeink révén állandóan tájékoztatnók a gazdasági köröket a váltakozó jogszabályokról, a mindenkori kereskedelem- és vámpolitikai helyzetről, továbbá a külföld gazdaságpolitikai és pénzügyi törvényhozásáról. Miután különösen a vám- és kereskedelempolitikai helyzetben történik leggyakrabban változás, ami kiviteli esélyeinket elsősorban befolyásolja, az e téren rendszeres tájékoztatás céljából már esztendőnk óta kiadjuk a kamara Külkereskedelmi Közleményeit. Úgy érezzük, hogy ez az informatív munkánk bővítésre szorul. Bővítésre főként olyan irányban, hogy a kamara közleménye segítségével különösen a kis egzisztenciák nagy tömegének eligazodását megkönnyítse az ipari közigazgatás, az adózás, a társadalombiztosítás és a közlekedésügy terén, egyben pedig tiszta és részletes képet adjon a kamara belső munkájáról, amiből visszatükröződhetik a kamara tagjainak az a sokoldalú rendszeres és terhes közreműködése, amelyről az eddig kiadott nyomtatványokban a legjobb akarat mellett sem lehetett a megérdemelt részletességgel beszámolni.

Így jutottunk arra a meggyőződésre, hogy legcélszerűbb, ha lehetőleg sűrűn megjelenő rendszeres Kamarai Közleményünkkel lépünk a nyilvánosság, elsősorban a kamara kebelében egyesített ipar és kereskedelem elé. Ebben ugyanis olyan eszközhöz jutunk, amelynek segítségével kapcsolatunkat a mainál jóval közvetlenebbé és élénkebbé tehetjük. Tágabb keretek között tudunk számot adni a kamara munkájáról, a kamara tagok közérdekű és áldozatos közreműködéséről. rendszeres és alapos tájékoztatással szolgálhatunk minden kérdéstről. Megvitathatjuk legidőszerűbb gazdasági és pénzügyi problémáinkat. Végül hatásos propaganda – agitatorikus eszközhöz jutunk abban a

küzdelmünkben, amelyet pl. a hatósági és állami iparúzés és általában az államnak a magángazdaság tevékenységi körébe való jogosulatlan beavatkozása, vagy a túladóztatás ellen folytatunk.

Méltán felvetődhetik az a kérdés, vajon a Kamarai Közlöny kiadásával nem történik-e részünkről szükségtelen vagy méltánytalan beavatkozás a magyar szaksajtó munkájába. Tudjuk, hogy ez munka annyira teljes, hogy sem kiegészítésre, sem bővítésre nem szorul. Az a vélekedésünk azonban, hogy a Kamarai Közlöny egyáltalán nem érinti a szaksajtó hivatáskörét és célkitűzésénél fogva olyan területen kíván hivatást vállalni, amelyen párhuzamosan és karöltve tud együtt haladni az érdekes magyar szaksajtóval egyetemes érdekek szolgálatában. A szaksajtót is szolgálni akarjuk, amikor módot igyekszünk nyújtani, hogy közleményeink révén hatályosabban tudja közérdekű munkánkat ellenőrizni és termékeny kritikával annak sikerét előmozdítani.

Amikor a Kamarai Közlemények első számát útjára bocsátjuk, reméljük, hogy jó szándékú elgondolásunk megértő visszhangra és támogatásra talál az egész ipar és kereskedelem részéről. Nem kétséges, hogy a munka, amelyet vállaltunk, csak akkor lehet eredményes, ha az érdekeltség hozzásegít a mutatkozó összes sérelmek feltárásához és rendelkezésünkre bocsátja azt az értékes anyagot, amelyet gyakorlati tevékenysége során megszerez, s ami biztosítékul szolgálhat arra, hogy a közlemények minden száma az ipar és kereskedelem valóságos helyzetének, gondjainak, jó és rossz sorsának, panaszainak és kívánságainak hű tükre legyen.”²⁸¹

A *Kamarai Közlöny* cikkében hangsúlyozta, hogy a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara könyvtára Budapest közkönyvtárai között jelentős helyet foglal el, mint gyűjtő és feldolgozó, egyetlen nagyobb nyilvános könyvtár. A könyvtár címanyagával egyszersmind az 1923-ban megszűnt Kereskedelmi Múzeum könyvtárának szerepét is átvette. Az első évfolyamok majd minden számában pedig Varró István rövidebb-hosszabb híradásai találhatók, a szerkesztő által beígért témákban. Minden bizonnyal nagyon sok teendője volt az Archívummal, különösen, hogy 1923-tól a Kereskedelmi Múzeum anyagából is el kellett különíteni a levéltári jellegű dokumentumokat.

Varró István 1937-ben még kiadta a Kamarai Könyvtár Archívumának Katalógusát, amely az archívum jellegű anyagok szakrendjét jelenti, alapvetően a Szabó Ervin által bevezetett – és némileg megreformált – Dewey féle tizedes rendszerből kifejlesztve. Majd 1938-ban – főleg családja miatt – emigrált. Távozása sietős volt,

²⁸¹ Kamarai Közlöny / A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara hivatalos lapja. – Budapest : BKI, 1932-1944. **Fo 1327**

hevenyészett levelet hagyott a Budapesti Kereskedelmi Kamara Elnökségének: „Bocsássatok meg kérlek, nem jutottam búcsúzáshoz és ez jobb is így. Itt van két láda, egy vaspántos és egy barna vászon, őrizzétek meg (nincs benne semmi különös, se szerelem, se Kommunizmus) Ha a rendőr jön, nem kell tudni. Csak el kell tenni egy ideig *javasokotlan* [nincs még javaslatom] mi leszen velük.

A kulcsok nálam

Ölöllek

Benneteket

V[négyzet] Pi”²⁸²

Amerikába érkezvén, Chicagoba költözött, ahol még a kamarai könyvkötőkkel való, érdeklődő kapcsolatát kamatoztatva, könyvkötőként vállalt munkát.²⁸³ Kner Erzsébet (1897-1998) szoros baráti köréhez tartozott már Magyarországon is, a könyvművésznő 1949-től alkotott az Egyesült Államokban, 1952-1982-ig működtette chicagói műhelyét.²⁸⁴ Varró István vele konzultált, amikor könyvrestaurátori tevékenységbe kezdett: „[...] Én végleg specialista lettem régi könyvek restaurálásában, ami igen nagy örömet szerezne, ha minden munka a világon nem volna oly fárasztó és én ne egész életemet lustálkodással töltöttem volna és másra gondolással. Munka közben, amit komoly munkának lehet nevezni, nem adatott másra gondolni, mert különben vagy belevágsz a kezedbe, vagy ami még rosszabb, a bőrbe. Azért kellett a régi könyvekhez fordulni, mert az új könyvek kötéséből nem lehet megélni, nincs aki a gyárnak versenyt tudna támasztani, kivéve, aki afféle remekműt végez /érted berakás drágakövel, meg kígyóbőrt cserez hozzá és a precízió nagymestere ezerféle chican-nal/ gyárak és acélkirályok jubileumára és kap az efféléért 2-3000 \$-t. Ez nem ment ízlésem és képességem szerint és így ráadtam a fejemet a könyvarcheológiára. De furcsa ez Milán. Egy kihalt mesterséget feltámasztani. Mert az említett gyáripar azt eredményezte, hogy az egész ipar átalakult. Bőrt ma savasan csereznek, festenek, a régít alkalikusan. A mai bőr élettartama rövid, a régié hosszú. A papír másként készült, a betű festéke más volt, minden más. Már most visszarándulni 2-300 évvel körülményes dolog, mert mindent

²⁸² PIM. V.4140/530/79.

²⁸³ Elegáns névjegyet csináltatott: „STEPHEN VARRO bookbinder handmade bindings” felirattal, hátoldalán pedig érdekes levélkét találunk: „Tisztelt Vámhivatal! Füst Milán író barátomnak művét – e csomagban – ajándék-ként kötöttem. Kérem, ha kell felbontani, gondosan tessenek. Köszönettel: V.I. chicagói könyvkötő” PIM V.4140/530/23.

²⁸⁴ Ld. bővebben: Erdész Ádám: *Kner Erzsébet : Egy huszadik századi könyvkötő pályája.* – Gyomaendrőd, 1997.

magának kell az embernek csinálnia. Csóválnád a fejedet látván mint pancsolok, marhaepével, ökörvérrel, sörbepácolt vasdarabokkal, hamuzsírral, lópataolajjal, eau de Javelle-lel, elbűdösödött tojásfehérjével /amibe tisztesség ne essék Kner Berci azt állítja belevizelve még jobb/ hogyan csinálók magam csirizt; kétfélét, aszerint hogyan festek nyers báránybőrt pernambukkal, kékfával mimással. És dolgozom a Northwestern University könyvtárának. Csak ne menne a munka oly lassan – ezért nem kell senkinek – és ne volna a csábítás még mindig oly nagy, elolvasni azokat a bűdös szép XVI-XVII. századbeli könyveket el is olvasni [...]”²⁸⁵

Varró István soha nem vált *amerikaivá*. Hazai könyveket olvasott és széles körű levelezést folytatott, elsősorban Füst Milánnal és Weiner Leóval, írta róla nekrológiájában a szintén szoros baráti köréhez tartozó Zádor Anna (1904-1995) művészettörténész.²⁸⁶

A KAMARA MEGSZÜNTETÉSE (1948)

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtárának és Archívumának felügyeletével Mérei Gyulát (1911-2002) kamarai tisztviselőként bízták meg. Mérei 1934-től 1938-ig Bécsben történeti és gazdaságtörténeti tanulmányokat folytatott, négy éves kutatói ösztöndíjjal. A kamarai könyvtár főkönyvtárosa, Barcza Imre is meghalt 1938-ban, s így a II. világháború közeledtével néhány könyvtáros végezte a napi működés során adódó teendőket,²⁸⁷ a könyvtárban és az archívumban is.

A kamara autonóm jellegét azonban 1941-ben, története folyamán először, megszüntették, „mivel ez zavarta volna a [...] kormányzat egyre totálisabb gazdaságpolitikáját.”²⁸⁸ Ezek után csak hivatali tevékenységet folytatott, s a minisztériumok – elsősorban a Kereskedelmi Minisztérium – egyszerű véleményező szerve lett. A választott kamarai tagok helyett, egy újonnan kinevezett, ún. Véleményező Bizottság tagjai intézkedtek. A kamara kormánybiztosa Gyulay Tibor főtitkár lett. A

²⁸⁵ A Varró-házaspár Chicagoba érkezését követő időkből származó, dátum nélküli, sokoldalas gépelt levél: PIM V.4140/530/82. – Varró István már az 1950-es évek végén New York belvárosába költözött az ifjabb Varró Istvánhoz, amint az majd Beöthy Ottó és Miszti László 1959-ben történt levélváltásából kiderül. Ld.: BCE EK Irattár. III. Mappa, 2063/1959.

²⁸⁶ ZÁDOR Anna: *Varró István emléke (1878-1963)* In: Magyar Könyvszemle. – ISSN 0025-0171. – 80. évf. 2.sz. (1964), p. 177-179.

²⁸⁷ Varró István mindazon volt kollégáit, akikre bő húsz év múlva is emlékezett, felsorolja i.m. Lásd: VARRÓ István, 1960. – p. 191-192.

²⁸⁸ SÁRKÖZI, 1967. – p. 77.

háborús gazdálkodás, a fokozódó nyersanyaghiány és a zsidótörvények végrehajtása minden eddiginél jobban megnövelték a kamarai adminisztrációt.²⁸⁹

A II. világháború idején a kamarai székházat komoly bomba károk érték, amelyek azonban a könyvtárat megkímélték. A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara háború utáni időkben legjelentősebb tevékenységének az iparrevízió és a kiskereskedői engedélyek kiadása tekinthető. Szintén a kamara végezte a kisiparosok és kiskereskedők igazolását. Azután került sor az összes ipari és kiskereskedői engedélyek megújítására, illetve új engedélyek kiadására.

Majd 1948-ban a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamarát végleg megszüntették – így ismét a könyvtárra hárult a jogfolytonosság fenntartása. Ebben a helyzetben Mérei Gyulának, aki a könyvtárral kezdetben szorosabban nem foglalkozott, mégis vállalnia kellett a könyvtárigazgató szerepét – különösen a kamara megszüntetése után.

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamarát, két év híján száz esztendő fennállása után, 1948-ban az 5.590/1948 Korm. sz. rendelettel szüntették meg, az aktusról a megalakuló Budapesti Belkereskedelmi Igazgatóság, V. Mérleg-u. 3. sz. alatti főtitkári szobájában készült Jegyzőkönyv tanúskodik.²⁹⁰ Az „1948. június hó 1-től folytatólag” keltezésű jegyzőkönyvet, amelynek a tárgya szerint „A megszűnő Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara hivatalában értékcikkeinek, pénz- és ingóvagyonának, tartozásainak és követeléseinek átadása, illetve átvétele” volt a feladata, a Kereskedelem- és Szövetkezetügyi Minisztérium, a Budapesti Belkereskedelmi Igazgatóság és a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara képviselői írták alá. A jegyzőkönyv negyedik oldalán olvasható: „A könyvtár átadását illetően átadó és átvevő közösen megállapítják, hogy az Országos Tervhivatal részére történő átadása a Budapesti Belkereskedelmi Igazgatóság által 67/a szám alatt 1948. június hó 17-én iktatott 30.744/1948. K. Sz. M. rendelkezésének megfelelően már folyamatban van.”

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Archívumának anyagát, elsősorban a levéltári iratait, az Országos Levéltár II. Osztálya vette át.²⁹¹

Félév múltán pedig 1948 októberében, az 1948. évi LVII. törvény létrehozta a Magyar Közgazdaságtudományi Egyetemet és annak könyvtárát, a könyvtári szolgáltatások ellátására pedig rendelte a megszüntetett kamarai könyvtár, mintegy 70 000

²⁸⁹ SÁRKÖZI, 1967. – p. 77-78.

²⁹⁰ SÁRKÖZI, 1967. – p. 107. (189.jegyzet)

²⁹¹ SÁRKÖZI, 1967. – p. 90.

kötetes állományát. Az új egyetemi könyvtár és könyvtári hálózatának szervezési feladataival Haraszthy Gyulát bízták meg.

A MAGYAR KÖZGAZDASÁGI EGYETEM KÖNYVTÁRÁNAK SZERVEZÉSE (1948-1951)

HARASZTHY GYULA, 1948-1953

Haraszthy Gyula (1910-1990) Sárbogárdon született 1910. február 10-én, művelt értelmiségi, könyveket forgató családban nevelkedett, gimnáziumi tanulmányait is itt kezdte. Budapestre kerülve az 1920-as évek elején a Lónyay utcai református gimnáziumban a tanítási órák mellett az iskola kb. 5000 kötetes könyvtárában is gyarapította ismereteit, sőt ennek a „főkönyvtárnoka” lett, s mint ilyen diáktársainak, „olvasóinak” is könyveket ajánlott, felvilágosítást, tájékoztatást nyújtott. Már ekkor elhatározta, hogy a bölcsészkar elvégzése után valamelyik pesti nagykönyvtár munkatársa lesz. 1928 és 1932 között magyar – német – esztétika szakra járt a pesti bölcsészkaron, s német szakos hallgatóként Heidelbergbe is eljutva (1930) megismerte az ottani híres egyetem könyvtárát, ami csak megerősítette pályaválasztási elhatározásában. Egyetemi tanulmányainak befejezése és doktorátusa után, állástalan diplomásként az egyetem magyar irodalomtörténeti intézetének fizetéstelen tanársegédje lett, ahol ő kezelte az intézet gazdag könyvtárát is. Onnan került 1935-ben a budapesti Egyetemi Könyvtárba, ahol idősebb munkatársai között sok olyan kiváló könyvtártudós volt, akiktől a fiatalok megtanulhatták a könyvtárosi mesterséget.²⁹²

Pályatársai közül már korán kiemelkedett, ezért különleges feladatok elvégzésére választották ki. 1940 őszén a Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőisége keretében létrehozott erdélyi osztály vezetésével bízták meg. Ez az osztály 10 hónapos működése alatt közel 200.000 kötet könyvet gyűjtött össze és osztott szét az észak-erdélyi könyvtárak és intézmények között. Haraszthy Gyula már itt tanújelét adta kiváló szervezőképességének, amelyre későbbi pályája során is számos példa található.

²⁹² Domanovszky Ákos (1902-1982), Moravek Endre (1902-1971), Mátrai László (1909-1983), Prohászka Lajos (1897-1963) nevét említette, s felsorolta több fiatal kollégáját is, akik nyilván nemcsak szakmai ismereteket, de emberi példát is nyújtottak neki. Lásd: BERECZKY László: *Beszélgetés Haraszthy Gyulával*. In: *Könyvtáros*, ISSN 1216-6804. – 28. évf. 7.sz. (1978), – p. 396-401. (A továbbiakban BERECZKY László, 1978.)

A háborút követő orosz hadifogságból való hazatérése után, 1947-től már a katalogizálás és szakozás osztályvezetője volt az Egyetemi Könyvtárban, majd 1949-ben bízták meg az újonnan alapított Közgazdaságtudományi Egyetem új könyvtárának igazgatói teendőivel, ahol az új épület tervezésében és létrehozásában, s az új, Magyarországon addig még nem alkalmazott munkaszervezet, a hálózati rendszer kialakításában és megszervezésében kiemelkedő része és vezető szerepe volt. Két év múlva már megnyílt az új könyvtárépületben a korszerűen szervezett, hálózati központként működő egyetemi könyvtár.

Ebben az időben válik véglegessé számára, hogy az irodalomtörténész pályája helyett – a megváltozott viszonyok közepette – több cselekvési lehetőség nyílik számára a könyvtárosi pályán. Ez tükröződik irodalmi munkásságában is: első, 1931-1944 közé eső korszakának irodalomelméleti, esztétikai, irodalomtörténeti, kritikai témáit az 1951-től nyíló időszakban csaknem kizárólag a könyvtári vonatkozású írások követik. A gyorsan fejlődő hazai könyvtári életnek szüksége volt a vezető posztokon jól képzett szakemberekre, az ezernyi tennivalót áldozatosan vállaló férfiakra. Haraszthy Gyula ettől kezdve ott tevékenykedett valamennyi területen, ahol valamilyen szakmai kihívás adódott.

Ilyen könyvtárosi előzmények után és szakmai ismeretek és tapasztalatok birtokában Haraszthy Gyula egyik első oktatója lett az ekkortájt meginduló egyetemi könyvtáros képzésnek is. Az 1950-es évek elején arra kapott megbízást, hogy félállásban szervezze meg a könyvtártudományi tanszéket, de „1951-ig gyakorlatilag nem beszélhetünk önálló tanszékről és tanszékvezetőt sem neveztek ki.”²⁹³ Az egyetemi könyvtáros képzés megindítása Varjas Béla (1911-1985) nevéhez fűződik az 1948-49-i tanév II. félévében, azaz 1949 tavaszán. Az ő irányításával indult meg az oktatás, amelyet, mint az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója szervezett. Könyvtártudományi Tanszék tehát ekkor még nem volt, egyetemi tanszemélyzet sem, Varjas mellett a budapesti nagykönyvtárak, elsősorban a nemzeti könyvtár, s mellette az Egyetemi Könyvtár és a Fővárosi Könyvtár vezető munkatársai tartották az előadásokat, vezették a szemináriumokat és gyakorlatokat. Haraszthy az elsők közt bekapcsolódva a képzésbe, az osztályozáselméletet oktatta, ezen belül is elsősorban az Egyetemes Tizedes Osztályozás problémáit elemezte. S ezzel úttörő jelentőségű feladatot teljesített, a megújuló magyar könyvtárügy különböző intézményeiben ugyanis ebben az időben hódított tért széles

²⁹³ SEBESTYÉN György: *Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve.* – Budapest : ELTE Eötvös Kiadó, 2001. – 198 p. (A továbbiakban: SEBESTYÉN György, 2001.)

körben az ETO, s Haraszthy oktatói munkájával ehhez készítette fel és nevelt jól képzett fiatal szakembereket. Ő maga már a két világháború között, 1937-ben a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete által rendezett könyvtáros tanfolyamon ismerte meg az ETO történetét és rendszerét, s gyakorlati tapasztalatai és a szakirodalom alapján képezte számos hallgatóját kitűnő szakemberré. Ő készítette el az első magyar nyelvű szakozási tankönyvet is. Néhány fiatal belső munkatárs mellett olyan kitűnő külső szakembereket vont be az oktatótevékenységbe, mint Kőhalmi Béla, Sebestyén Géza (1912-1976), Kéki Béla (1907-1993), vagy Dezsényi Béla (1907-1972).

1953 őszén az Akadémiai Könyvtár igazgatójává nevezték ki. Ott is úttörő munka várt rá: a két világháború között meglehetősen elhanyagolt, s ezért elmaradott állapotban levő könyvtár újjászervezése.²⁹⁴ Amikor az Akadémia könyvtárigazgatói székét elfoglalta, úgy ítélte, hogy két felelősségteljes, egész embert kívánó feladatkört nem tudna ellátni. Ezért tanszékvezetői félállásából kérte felmentését, amelyet meg is kapott, s a későbbiek során, sajnálatos módon nem vett részt az egyetemi könyvtáros képzésben. Példaadó szakmai tevékenységét különböző intézmények vezetőjeként, osztályvezetőjeként azonban tovább folytatta. Tovább igazgatta az Akadémia könyvtárát, ahonnan 1956 után méltatlan és igaztalan vádak alapján eltávolították. 1960-ban került az Országos Széchényi Könyvtárba, ahol a feldolgozó főosztályt, majd a külön gyűjtemények főosztályát vezette, de részt vett az országos könyvtárügy különböző feladatainak az ellátásában, működött pl. az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanácsban, vagy a Magyar Könyvszemle szerkesztőségében. Nyugdíjas éveiben az OSZK főigazgatójától a nemzeti könyvtár 1918/19 utáni történetének a feldolgozására kapott megbízást, s ezen a munkán, amelynek számos értékes részeredményét publikálta is, dolgozott haláláig.²⁹⁵

”Annyi szép, a közösség érdekét szolgáló munka vonzott, hogy a könyvtár mellett kellett döntenem, és ezt nem bántam meg... A könyvtárosi munka a közösség szolgálata” – vallotta.²⁹⁶ Visszaemlékezésében pedig „úgy jelölte meg, ő volt a Könyvtártudományi Tanszék első vezetője, aki 1951-től 1954-ig összesen három és fél éven keresztül látta el

²⁹⁴ SOMKUTI Gabriella: *Haraszthy Gyula 1910-1990*. In: *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1986-1990*. (1990), p. 7-10.

²⁹⁵ FÜLÖP Géza: *Haraszthy Gyula a tanító és példaadó* In: *Könyvtári Figyelő* ISSN 0023-3773. – 36. évf. 1-2.sz (1990), p. 13-16.

²⁹⁶ BERECHKY László, 1978. – p. 400.

ezt a tisztelet, félállásban, miközben a budapesti Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának igazgatója volt.”²⁹⁷

De azokban az időkben sok minden előfordult, ahogyan Haraszthy Gyulának két állása volt, úgy lehetett a kamarai könyvtárnak is két igazgatója: miközben Haraszthyt 1948 októberében bízták meg a Közgazdasági Egyetem könyvtárának vezetésével, egyidejűleg az egyetemi könyvtár feladatainak ellátására rendelték a megszüntetett kamara könyvtárát, mégis, még 1949 júniusában is Mérei Gyula könyvtár igazgatóként írta alá azt a jegyzőkönyvet, amely „Felvétel a M.Közp.Tud. Egy. Könyvtára helységében Bp. V. Szemere u 6. 1949. IV.27-én. Jelen vannak: Mérei Gyula, könyvtárigazgató, Bolyó Ferenc főkönyvtáros, Merluszt Judit s.tisztv.”²⁹⁸

ÁTMENETI IDŐK (1949-1951)

A Budapesti Corvinus Egyetem Központi Könyvtárának Irattárában a legkorábbi időkből – 1948/49-ből – három dosszié őrzi, a meglehetősen vegyes tartalmú, megsárgult iratokat. Fellelhető közöttük még „Igazoló” irat is, amelyet Mérei Gyula könyvtárigazgatóként adott ki, igaz nem kisiparosokról, vagy kiskereskedőkről, hanem mint a könyvtári hivatalozgáról illetve segéd tisztviselőről.

Érdekeség akad a Személyzeti ügyek között is, 1949. február 19-én dr. Ács Magdolna tisztelettel bejelentette Mérei Gyula könyvtárigazgatónak, hogy „a 210.339/1949.-IV-2. szám alatt kinevezett könyvtári seg. tisztviselői állásomról lemondok. Lemondásom oka: teljes óraszámú óraadói megbízást kaptam a XIII. ker. Állami Kereskedelmi Iskolában s sem ottani sem pedig könyvtárosi teendőmet nem tudnám lelkiismeretesen ellátni, ha mindkét megbízásomat, illetve állásomat megtartanám.”²⁹⁹ Külön érdekessége az iratnak, hogy címzése az Országos Tervhivatalba szólt, amikor a Szemere utcai könyvtár már négy hónapja a Közgazdasági Egyetemhez tartozott. Még ennél is érdekesebb az előző fejezet végén már idézett irat, amelyben a „Könyvek elveszését” vették jegyzőkönyvbe, „Mérei Gyula könyvtárigazgató, Bolyó Ferenc főkönyvtáros, Merluszt Judit s.tisztv”. A keltezésben 1949. áprilist, májust és júniust is felsorolták, a címzésben pedig a Magyar Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának címét (Budapest, IV. Szerb u. 23.) vastagon áthúzták. A Jegyzőkönyv

²⁹⁷ SEBESTYÉN György, 2001. – p. 53.

²⁹⁸ BCE EK Irattár. – 1948-1949.

²⁹⁹ BCE EK Irattár. – 1948-1949.

Rudas: Marxizmus és a természettudományok c. 22.353/(6-7-8-9-pl.) helyszámú könyvek elvesztéséről szól:

„Dr. Bolyó Ferenc előadja, hogy Banka András és még egy egyetemi altiszt márc. 23-án kis kézikocsival különböző tanszékekre és a Kari könyvtárba [a Szerb utcai könyvtár] könyveket szállítottak át. Ezek között volt a fent jelzett könyv, megjelölt példányszámban. Mikor a Kari könyvtárban Tolnai Vilma és Krasztina András átvették a szállítmányt, fenti példányok hiányoztak. Minthogy itt a könyveket aznap reggelen dolgozták fel és a meglévő könyvekről állították ki az átvételi elismervényt a könyvtárkezelők, a kari könyvtárban pedig ketten számolták át, a könyvek csak útközben veszthettek el.

Nagy Tamás kurátor úr utasítja a Központi Könyvtárat, hogy jelzett könyveket elvesztés folytán az állományból írja le, ill. a szükség szerint pótolja.”³⁰⁰

1950. június. 28-án készült el az első állománystatisztika, az első tanév (1949/50 tanév, szeptember-június) állománygyarapításáról, amelyet érdekes módon Dr. Ács Magdolna elvtársnőnek, a Tanulmányi Osztály vezetőjének címzett Haraszthy Gyula, (valószínűleg ugyanarról van szó, aki kamarai könyvtárosi állásáról lemondva, 1949 februárjában kereskedelmi iskolába ment tanítani):

„Jelentés a Könyvtárról

Könyvgyarapodás: 10 050 kötet (ebből 3937 kötet szovjet szerzők művei, 1812 kötet marxizmus-leninizmus klasszikusai.)

1. Folyóirat: 302 féle folyóirat összesen 602 példányban járt.
2. Hiányok, szükségletek:
 - a) A VKM – a nélkül, hogy előre közölte volna velünk – a 146. és 346. alrovatokon (folyóiratok és könyvek beszerzése) egyformán 33%-kal leszállította az 1950. év folyamán költségvetésünket. Ez komoly kiesést jelentett beszerzésünkben.
 - b) E kiesés részbeni pótlására már három ízben megismételve kértünk 20 000 ft póthitelt a folyóiratok előfizetésére, 20 000 Ft póthitelt pedig haladó szellemű szépirodalmi művek beszerzésére. A VKM e kéréseinket nem hajlandó teljesíteni.

³⁰⁰ BCE EK Irattár. – 1948-1949.

- c) az új 320 személyes olvasóterem könyvtárának és a tájékoztató szolgálat
kézikönyvtárának beszerzésére kb. 20 000 Ft póthitelt kértünk.

Az új könyvtár funkciójához személyzeti gyarapodás szükséges (3 szellemi 5 raktári
dolgozó). Ezt is kértük a VKM-től

/dr. Haraszthy Gyula/ igazgató”³⁰¹

A kamarai könyvtár jogfolytonosságának – és a Közgazdasági Egyetem Könyvtárába történt beépülésének legjobb példája a Kötészeti napló. Az ötödik grádlivásznas nagy fólió kötetbe 1943. január 15-én írták be az első tételt és az utolsó bejegyzés 1946. február 7-én történt, még a háborús években sem voltak nagyobb hiátusok. 1946 februárjától azonban, csaknem három év kihagyással, 1948. november 20-án folytatták és folyamatosan vezették 1952. december 10-ig. A dátumoknál is fontosabb azonban a *kamarai kötés*, amely pontosan mutatja, hogy még az új egyetemi tananyagokat is és az 1950-es évek elején kiadott friss szakirodalmat is a kamarai könyvtár által foglalkoztatott könyvkötészetben kötötték be. „A könyvkötő munkát régtől az Érczhegyi-féle műhely teljesítette. Később Kner Erzsébet könyvkötőmester is részt vett benne. Nem ment akkoriban fényűzés számba, hogy Szabó [Ervin] rendelkezésére a standard-folyóiratok és lényegesebb könyvek erős félbőr kötést kaptak; minden egyéb, még a röpiratok is, jó egészvásznat.”³⁰² Ez utóbbi inkább félvászon lett már a két világháború közötti időkben és így inkább a jellegzetes fekete – márványos félvászon kötések hirdetik a kamarai kötet meglétét a raktári polcokon, még azokban az állományrészekben is, ahol a legkevésbé lenne helye.

„A Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára 1951. szeptember 8-án, az Egyetem ünnepélyes megnyitása alkalmával a nyilvánosság számára is hozzáférhetővé tette helyiségeit s ilyenformán Budapesten új, szakjellegű könyvtár kezdte meg működését, mely egyúttal s elsősorban a Közgazdaságtudományi Egyetem munkájának támogatására hivatott. Ez a körülmény, továbbá a tény, hogy könyvtárunk az ötéves terv eddigi legnagyobb könyvtári létesítménye, indokolttá teszi, hogy a magyar könyvtárosok

³⁰¹ BCE EK Irattár. – Állománystatisztikák 1950- Kvt.sz.: 338/950

³⁰² Érczhegyi Géza kis könyvkötő címkéje számos régi muzeális kötetben megtalálható. A kamarai könyvkötőkről lásd: VARRÓ István, 1960. – p. 185.

számára folyóiratunk³⁰³ hasábjain röviden ismertessük a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárát.”³⁰⁴

Ekkor a Könyvtárügyi Szemle hasábjain bemutatott új intézmény a legfiatalabb egyetemi könyvtár volt, melynek formális megalakulása egybe esett az 1948 októberében, a 9160/1948. Kormányrendelettel megalapított Magyar Közgazdaságtudományi Egyetem szervezésével. 1948-tól az 1951 őszén történő ünnepélyes megnyitásáig viszontagságos időket élt meg egyetem és könyvtára egyaránt. A könyvtárnak nagyobb jelentőséggel bíró jogelődjét, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtárát, nem kellett megtagadnia – Szabó Ervin neve *szalonképes* volt a szocialista könyvtárügyben – be lehetett vallani, hogy „annak ellenére, hogy a kamarai könyvtár természetesen a tőkés gazdálkodás céljait volt hivatva elősegíteni, szakmai szempontból haladó hagyományokkal is rendelkezett.” Az igazgató tudatában a rendkívül értékes örökségnek, a továbbiakban igyekezett az egyetemi könyvtári funkcióknak az adott korban megkövetelt könyvtári állománnyal megfelelni. Ügyes lavírozással mentette, ami menthető és rávilágított arra a sajnálatos tényre, hogy „Szabó Ervin távozása után a kamarai könyvtár mennyiségi gyarapodásával nem tartott lépést a könyvtár minőségi fejlődése s néhány szakmailag is jól képzett könyvtárosának erőfeszítése ellenére is a hivatali jelleg uralkodóvá vált a könyvtár falain belül.”³⁰⁵

Az állomány ideológiai bizonytalanságán kívül konkrét nehézséget okozott a könyvtár használatában, hogy a Közgazdasági Egyetem (1948 októberében) a Szerb utcában működött, központi könyvtára pedig több kilométernyi távolságra az egyetemtől, még mindig a Szemere utcai házban. Ez a körülmény már egymagában is elegendő volt arra, hogy a könyvtárat éppen saját egyeteme ne tudja használni. De maga a könyvtár is képtelen volt megfelelni az egyetemen meginduló oktatás követelményeinek: sötét, szűk, egészségtelen helyiségeivel, csaknem fél évszázaddal megnyitása után, már nem Budapest legkorszerűbb szakkönyvtárát idézte. Három terme közül kettő raktár – dolgozószoba –

³⁰³ A Könyvtárügyi Szemle 1951-ben második évfolyamának utolsó számában elbúcsúzott olvasóitól, utalva arra az átmeneti, hiánypótló szerepre, amit a két évfolyam erejéig kiadott lap betöltött. „Az első szám teljes egészében szovjet anyagot tartalmazott... a második számtól egyre fokozódó mértékben jelentkeztek cikkeikkel a magyar könyvtárak dolgozói. Ez mindennél jobban bizonyította azt, hogy milyen nagy szükség volt és van egy olyan szaklapra, mely könyvtári szakkérdésekkel, a könyvtári dolgozókat érdeklő politikai kérdésekkel foglalkozik... Kevés szó esett a burzsoá könyvtárügy hanyatló, reakciós voltáról, ennek hazai megnyilatkozásairól, az ellenség leleplezéséről a magyar könyvtárügyben.” – gyakorol önkritikát a szerkesztőség 1951-ben. In: Könyvtárügyi Szemle. – 2. évf. 3-4.sz. (1951), p. 2-6.

³⁰⁴ HARASZTHY Gyula: *A Közgazdasági Egyetem Könyvtára*. In: Könyvtárügyi Szemle, 2. köt. 3–4. sz. (1951). – p. 7-18. (A továbbiakban: HARASZTHY Gyula, 1951.)

³⁰⁵ HARASZTHY Gyula, 1951. – p. 7.

olvasóterem is egyúttal, 10-15 olvasónál több egyszerre nem ülhetett le a századforduló után még oly hangulatos nagy asztalához az olvasóteremben. Megközelítése, hozzáférhetősége pedig – mivel épületében fontos közhivatal, előbb a Külügyminisztérium, majd a Tervhivatal működött – csaknem lehetetlenné vált.

A hivatalosan központi könyvtár fiókja, a Szerb-utcai ódon épületben elhelyezkedő, közhasználatban kari könyvtárnak nevezett, fiókkönyvtár helyzete sem volt sokkal kedvezőbb. Ez a könyvtár a régi Közgazdasági Kar könyvtáraként, 1925-ben kezdte meg működését és 1948-ban mintegy 25.000 kötet könyv volt állományában. A könyvanyag nagy részét az új, önálló egyetem részére mind tanulmányi, mind tudományos szempontból használhatatlannak minősítették akkoriban. Ezzel együtt 1948 októberétől kezdődően egészen a Dimitrov térre való átköltözésig a Szerb utcai kari könyvtár jelentősége és szerepe abban állt, hogy lebonyolította az olvasóforgalmat és kapcsolatot tartott az egyetem tanszéki könyvtáraival. A tanszéki könyvtárak letéti hálózatát is nyomban 1948 októberétől kezdték szervezni, lényegében a központi és kari könyvtár állományaiából, letéti állományok kihelyezésével. Tehát 1948 ősztől a könyvtár vezetésének három hatalmas feladatot kellett megoldania:

1. A Szemere utcában, a kamarai könyvtárban, távol az egyetemtől, igen rossz elhelyezési viszonyok között, a helyszűkétől szinte megbénítva, a nyilvánosságtól elzárva dolgozott az új egyetem központi könyvtára. Feladata nemcsak az volt, hogy önmagát és a Szerb utcai épületben nyilvános szolgálatra berendezett fiókját ellássa a szükséges könyvekkel, hanem az is, hogy az egyetem tanszéki letéti hálózat 17 tagkönyvtárának könyv és folyóirat-beszerezését intézze, a beérkezett könyveket feldolgozza (állományba vétel, leltározás, számlák intézése, szakozás, katalogizálás) és eljuttassa a Szerb utcai egyetemi épületbe.
2. A Szerb utcában a régi kari könyvtár szűk, sötét helyiségeiben dolgozott az egyetem könyvtárának nyilvános olvasószolgálata (olvasóterem és könyvkölcsönzés, egyszerűbb referenz kérdések kielégítése). Feladatához tartozott az is, hogy a központi könyvtár által a tanszéki könyvtárak számára megküldött kiadványokat eljuttassa rendeltetési helyükre, és szakmai vonalon tartsa a kapcsolatot a tanszékekkel.
3. Abban a korban a szakmai jellegű nehézségek eltörpültek az *ideológiai gondok* mellett. A könyvtár vezetése 1951-ben a legnagyobb gátnak a "Szemere utcai könyvtár burzsoá *kamarai* jellegét, elzárkózottságát, a Szerb utcai könyvtár

kezdetlegességét³⁰⁶ – tekintette. Mindezt csak fokozta a *káderhiány*, illetve a költségvetés által megállapított személyzet teljes elégtelensége, amely még hosszú ideig fogja éreztetni negatív hatását az új egyetemi könyvtár működésében.

A Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára (rövidítése KgEK) történetének első éveiben két periódus különböztethető meg: 1948-tól 1951-ig a megalakulás és szervezés két helyszínen, éppen csak elégséges könyvtári szolgáltatások megindításával; azután 1951-től az új épületben, a Dimitrov téren, a decentralizált működés helyett a központosított könyvtári munka megindítása. A két időszak konkrét feladatait pedig, a sajátos helyzetből adódóan, egyaránt nagy szakmai erőfeszítések árán tudták csak megoldani.

Az első periódus jellemzői közé tartozott, hogy a kezdő lépéseit megtevő egyetemnek olyan könyvtárra volt szüksége, mely az előtérben álló oktatási feladatokat szolgálja s a központi könyvtár irányítása és könyvtártechnikai vezetése alá vonja az egyes tanszékek könyvtárait. Abban az időben a hálózati könyvtárak működésének modelljére nem volt példa, – noha az első időkben igen kezdetlegesnek tűnt is a gyakorlatban – magyar viszonyok között merőben új volt és lényegében megfelelt a *szocialista tervgazdálkodás* követelményeinek.³⁰⁷ Ugyanakkor a könyvtári dolgozókra összehasonlíthatatlanul több és nehezebb feladat hárult, mint az akkori időkig hagyományos könyvtárakban. Egyedülállóan óriási feladat volt eleinte két helyen működtetni a könyvtárat, majd egységes központi és tanszéki könyvtári hálózatként, centralizált gyarapítással. Az új központi könyvtár állományának kialakításához leltárba kellett venni az örökölt állományokat és az új gyarapodást is. A tervgazdálkodás és az ideológiai szempontok – tán a használatás szempontjai is – de leginkább a könyvtári személyzet csekély száma azt eredményezte, hogy folyamatosan, lényegében összeosztották az új beszerzésű és a régi könyveket. Egyfelől a kamarai könyvtár új, numerus currens számot kapott, de az automatikus sorrendbe időnként beosztották a folyamatosan beérkező friss dokumentumokat is, másfelől alfanumerikus jelzetre vettek egyes köteteket a még feldolgozatlan hagyatékokból. A Szemere utcai kamarai és a Szerb utcai kari könyvtárak gyűjteményein kívül is több olyan hagyatékot kapott az új szocialista könyvtár, amelyek különféle helyeken vészelték át a háborút. Elsősorban tehát a jogelődök és az egyetemek, valamint azok tanszékeinek könyvtári állományait:

³⁰⁶ HARASZTHY Gyula, 1951. – p. 8.

³⁰⁷ HARASZRHY Gyula, 1951. – p. 11.

- Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtára (1850-)
- József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (1854-)
 - Agrárpolitikai és Gazdaságtörténeti Tanszék
 - Egyetemes Gazdaság- és Társadalomtörténeti Tanszék
 - Kereskedelmi és Politikai Számtani és Biztosításmatematikai Tanszék
 - Közigazgatási Jogi Tanszék
 - Közjog- és Alkotmánytani Tanszék
 - Magyar Gazdaságtörténet és Történeti Segédtudományok Tanszéke
 - Műszaki Mechanikai Tanszéke
 - Vasútépítés és Földművek Tanszéke
- József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (1934-)
 - Közgazdaságtudományi Karának Könyvtára
 - Földrajzi Intézete
 - Közgazdasági Szeminárium
 - Közlekedési Szeminárium
 - Német Nyelvi Tanszék
 - Magángazdaságtan Intézete Budapest
- Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem Közlekedésgazdasági Tanszék
 - Közlekedési-üzemmérnöki Kar Közlekedésgazdasági Tanszék
- Budapesti Királyi Magyar Tudomány Egyetemi Közgazdaságtudományi Kar (1920-) Könyvtára (1925-)
 - Gazdaságföldrajzi Intézet
 - Kereskedelemjogi Szeminárium
 - Közgazdaságtani és Szociálpolitikai Szeminárium
 - Közigazgatási Jogi Tanszék- Közjogi Tanszék
 - Közlekedéspolitikai Szeminárium
 - Magángazdaságtani Intézet
 - Matematikai Szeminárium
- Debreczeni Magyar Királyi Tudományegyetem Közgazdaságtan-statisztikai Szeminárium

- Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Orvosi Karának Klebelsberg Könyvtára (Szeged)

Az egyetemeken kívül számos más, megszüntetett, vagy átalakult oktatási és egyéb kulturális intézmény, minisztérium, múzeumok és társaságok etc. kisebb-nagyobb, többé-kevésbé szakirányú gyűjteményét is megkapta az alakuló egyetemi könyvtár:

- Állami Erzsébet Nőiskola Könyvtára
- Budapest Főváros Statisztikai Hivatala
- Budapest Vas-utcai Községi Felső Kereskedelmi Iskola Tanári Könyvtára
- Erzsébet Népakadémia Könyvtára
- Esztergomi Főgimnáziumi Ifjúsági Könyvtár
- Fővárosi Pedagógiai Szakkönyvtár
- Kereskedelmi Oktatási Szakkönyvtár
- Közgazdaságtudományi Intézet Könyvtára
- Magyar Academia Könyvtára
- Magyar Földhitelintézet Könyvtára
- Magyar Királyi Állami Elemi és Polgári Tanítónő-képezde Budapesten
- Magyar Királyi Kereskedelmi Iskolai Tanárképző Intézet
- Magyar Királyi Kereskedelmi Múzeum könyvtára
- Magyar Királyi Mezőgazdasági Múzeum Könyvtára
- Magyar Királyi Pénzügyminisztérium Könyvtára
- Magyar Közgazdasági Társaság
- Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára
- Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal Könyvtára
- Országos Társadalombiztosító Intézet
- Pécsi Nemzeti Casinó
- Somogy Vármegye Könyvtára
- Székesfővárosi Községi Felsőkereskedelmi Iskola
- Városi Könyvtár Budapest

A megszüntetett egyházi intézmények, iskolák könyvtárai és a háború után elhagyott illetve elkobozott magángyűjtemények az

- Országos Könyvtári Központ budapesti, soproni, debreceni, szegedi raktárából,
- Népkönyvtári Központtól,
- Közkönyvtári Központtól,

kerültek az új egyetem könyvtárába. Ezek többnyire közgazdasági és jogi könyvek, lexikonok és szótárak mellett, sok esetben korabeli és régi szépirodalmi, valamint általános tartamú művek voltak, sokszor egyenesen könyvritkaságok. Tartalmi vagy könyvészeti válogatásra nem volt mód, a feladat nagyságához mérten csekély számú személyzet csak lassan birkózhatott meg a feladattal. 1949-ben hat, majd nyolc alkalmazott látta el mindazt a munkát, amit a 17 fiókkal és tankönyvtárral (Szerb utcai) rendelkező egyetemi könyvtárnak el kellett volna végeznie. A feltételes mód használata szándékos, hiszen történelmi távlatból is egyértelműen mutatja az 1950-ben felfektetett numerus kurrens napló, az 1955-ben elindított, majd abbahagyott szakleltári napló és az 1960-as években elkezdett rekatalogizálási napló, amelynek vezetése a 70-es évek közepén maradt abba – nos mindez azt mutatja, hogy az állományba vétel kezdeti hiányosságait a könyvtár későbbi, esetenként jobban hozzáértő munkatársai többször is megpróbálták pótolni, kijavítani. Ilyen nagyságrendű állomány rekatalogizálására irányuló igyekezet azonban, a főhatóság komoly segítsége nélkül kielégítő eredményre nem vezethetett (egységes nyilvántartást majd a század végén a számítógépes nyilvántartás tesz lehetővé).

1950-ben azonban 12, 14, majd az év végén 17 dolgozóval kellett az Egyetem egyre növekvő igényeit kielégíteni. Ennek érdekében a Szerb utcában kétműszakos olvasótermi nyitva tartás került bevezetésre, helyben használat és kölcsönzés este 10 óráig. A könyvtár dolgozói már 1949. november 1-től csatlakoztak az egyetem intézményei közötti munkaversenyhez, amely azután megelőzte a könyvtári tervezés és a könyvtárközi munkaverseny eredményeit. Az 1949 ősztől lassan meginduló könyvtári tervezés, s a munkaverseny feltételeinek „könyvtáros” szemmel való óvatos vizsgálata mindinkább tudatosították a könyvtár dolgozói előtt, hogy csak szívós munkával, a szervezési viszonyok állandó és fokozatos megváltoztatásával lehet némi eredményt elérni.³⁰⁸ Az eredmények tekintetében tehát a kezdeti káoszt, amikor mindenki mindent csinált (ami a kiindulási helyzetből adódott), a személyzet lassú gyarapodásával 1950 elejétől fokozatosan, valamelyes kezdetleges, de egyre jobban működő szervezettség váltotta fel. A könyvtári szervezet működési területek szerint, szervezeti egységekre kezdett tagozódni, sok megalkuvással és kényszerűséggel.

A könyvtár költözése – a gyűjtemények összeköltöztetése a Fővám palota épületébe – 1950. november 13-án indult meg és kilenc napig tartott, beleértve a

³⁰⁸ HARASZTHY Gyula, 1951. – p. 9.

különböző helyeken (Szemere utca, Szerb utca, Műegyetem) tárolt ömlesztett anyagot is. A költözködés harmadik napján, november 15-én megkezdődött a könyvanyag elrendezése is a raktárban és pontosan egy hónap alatt befejeződött. De továbbra is megemlítik a statisztikák a 85.000 kötetre becsült rendezetlen könyvek állományát („ömlesztett anyag”), nagy valószínűséggel ez a későbbiek során is egységben maradt. Tekintettel arra, hogy sok régi kamarai könyvet tartalmazhatott ez a halmaz, hagyományosan kamarai külön gyűjteménynek kezdték nevezni, Q jelzetet kapott a raktár külön egységeként. Ugyanakkor sok máshonnan származó régi könyv is ott maradt, míg az eredeti kamarai gyűjtemény egy részét mechanikus jelzettel összeosztották, a részint máshonnan származó régi könyvekkel, részint a friss szovjet és szocialista irodalommal. 1953-ban a Kultuszminisztérium megvette a Közgazdasági Egyetem Központi Könyvtára számára Navratil Ákos 3.000 kötetes gyűjteményét, a tudós közgazdász bibliofil könyvgyűjtő is volt, könyvtárának megvétele számos ritkaságot juttatott a könyvtárba.³⁰⁹ A hagyaték feldolgozása szintén azzal a vegyes módszerrel történt, hogy egy részét a numerus currens állományba osztották, de lassan haladtak (nyilván a friss tananyag feldolgozása mindenkor sürgős volt), így más részét pedig ugyancsak az új gyarapodásra rendszeresített alfanumerikus jelzettel különítette el és Navratil Ákos ex libris - bélyegzővel ellátott kötetei sem maradtak együtt, vagy akár közeli számtartományban.

Nemcsak a decentralizált működés, hanem a rendkívül csekély számú személyzet nagy részének szakképzetlenség volt is súlyos gondot jelentett. Közvetlenül a II. világháború után igen kevés, szaktudással és gyakorlattal rendelkező könyvtáros állt rendelkezésre, pontosan öt olyan dolgozót említ a korabeli statisztika, aki már a háború előtt is könyvtárban dolgozott. Így az első ötéves terv ideológiájának megfelelően, de praktikus okokból is fiatalokból kellett szellemi dolgozókat nevelni. Az egyetemi szintű könyvtáros-képzés csak 1951-ban indult meg Budapesten, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán,³¹⁰ így a Közgazdasági Egyetem Könyvtárának saját szervezésben kellett megoldania a könyvtárosok, elsősorban gyakorlati képzését házi tanfolyamokon, illetve kezdetét vette az Országos Képzési Központ keretében is alapszintű könyvtáros-tanfolyamok indítása. Pozitívként említhető, hogy az egyetem gazdasági vezetése költségvetési vonalon erőteljesen támogatta úgy a könyvtár állománygyarapítást, mind pedig a dolgozók szakmai képzését.

³⁰⁹ SZŐNYI Éva, 2008. – p. 6.

³¹⁰ SEBESTYÉN György, 2001. – p. 35.

Az első periódus (1948 – 1951) statisztikai adatai:

Gyarapodás - Központi Könyvtár és Tanszékek együtt

1948	2465
1949	8428
1950	12718
1951	9920

Folyóirat: **1950**-ben **302** féle folyóirat **602** példányban,

1951-ben **314** féle folyóirat **681** példányban járt.

Összességében a könyvtár állománya **1951.** október 31-én:

központi raktárban **121.951** kötet

tanszéki hálózat állományaiban **59.394** kötet

181.345 kötet

Ehhez járult még 85.000 kötet ömlesztett anyag, amelynek feldolgozása hosszú évekig elhúzódott.

Gyarapodásra költött összeg (Ft) – Központi Könyvtár és Tanszékek együtt

Év	Folyóirat	Könyv
1949	60.000	149.000
1950	40.000	110.000
(póthitel)	20.000	30.000
1951	70.000	130.000
1952	78.000	160.000
(előirányzat)		

A tanszéki letéti hálózat számára önálló költségvetési keret nem volt, könyvtári alcímen a központi könyvtár gondoskodott könyv- és folyóirat rendelésükről. A folyamatosan növekvő költségvetési összegek azonban a kettős funkció kielégítésére – egyetemi oktatási célok könyvigénye, tudományos kutatás könyvbeszerzése – nagyjából elégtelennek bizonyul – összegzi az első összefoglaló statisztikai jelentés, rámutatva a forgalom növekedésére is:

Olvasótermek forgalma

	Helyben olvasás	Olvasott kötetek száma	Kölcsönzők száma	Kölcsönzött kötetek száma	Látogatók Összesen	Használt kötetek összesen
1948	7.759	8.179	2.486	3.092	10.245	11.271
1949	19.193	23.155	7.968	10.590	27.161	33.745
1950.	43.901	48.454	14.413	17.610	58.314	66.073
1951.	73.777	89.262	11.045	16.995	84.822	106.257

A Fővám palota olvasószolgálati eredményei látványosak, de már az első időszak (1948-1950) is világosan utal a meredeken emelkedő olvasóforgalomra. A 1950. év második felét értékelő könyvtárközi versenybizottság – „midőn igen sok jóindulattal a 3. hellyel tüntette ki könyvtárunkat – lényegében ezt az olvasóforgalmat (s a könyvtárköltöztetést!) emelte ki, megállapítván, hogy a KgEK, noha állomány tekintetében a legszerényebb, olvasói számával valamennyi magyar könyvtárat felülmúlta s ezt az olvasószolgálat (ezen az egy területen előnyös volt a decentralizált elhelyezés) a költözködés alatt is fennakadás nélkül ellátta.”³¹¹

Míg a Szerb-utcai nyilvános könyvtár az erősnek mondható olvasóforgalmat bonyolította le, addig a Szemere-utcai könyvtárban a következő feladatokat igyekezett a könyvtári kollektíva megoldani:

- a) a katalógusok fokozatos átvizsgálása, a hibák lassú kiküszöbölése, a hiányos helyrajzi katalógus kiegészítése, az 1945 utáni raktári anyag revíziója, a tankönyvkönyvtár kiegészítése megfelelő marxista anyaggal.
- b) A különösen rendezetlen folyóirat szolgálat rendezése és centralizálása a központi könyvtárban, 1949 őszén megnyitott kardex-nyilvántartás folyamatos gondozása a folyóirat nyilvántartása számára.
- c) A legszükségesebb könyvtári statisztikák felfektetése, a leltározás egyszerűsítése.
- d) A költözködés előkészítése, a Szemere utcai könyvanyag (mintegy 100.000 feldolgozott és polcokon elraktározott, 30.000 ömlesztett kötet) menetkész állapotba való csomagolása.

Ez a munka átlépte a szokásos könyvtári munka nagyságrendjét, így fontos néhány idevágó adat ismertetése.

³¹¹ HARASZTHY Gyula, 1951. – p. 13.

A költözködés előkészületei (csomagolás) 1950. június 9-én indultak meg, alapvetően a könyvtár hat dolgozójának részvételével, „a szocialista szellemű, lelkesedésből fakadó munka valódi példáit nyújtva.”³¹² A dolgozók összesítve 725 munkaórát fordítottak csomagolásra, ebből 256 órát napi munkaidejükön túl ajánlottak fel a könyvtár céljaira. Csomagolásra került 1400 folyóméter polc, 50 láda, 500 átkötött csomag. A munkát a szűk tér sokszorosán megnehezítette, s minden négyzetcentiméternyi helyet gazdaságosan kellett beosztani. Az előre megtervezett munkák sikerrel jártak, mert a költözködés kezdeti időpontjára az egész könyvanyag be volt csomagolva anélkül, hogy a kurrens könyvtári feldolgozó munka megbénult volna. A csomagolás a következő módon folyt le:

- a Fővárosi Szabó Ervin könyvtárral folytatott tapasztalatcsere alapján az oktáv anyagot a kiemelhető vaspolcon meghagyva, hosszában és keresztben átkötötték, az egymás után következő polcokat megszámozták, s így az új helyen gyorsan és zavartalanul a helyükre kerülhettek a dokumentumok.
- a quart és fólió anyagot megfelelő sorrendben ládába csomagolták, vagy nagyjából félméterenként védősarokkal ellátva csomagszerűen átkötötték.
- a fólió alakú nehéz hírlapokat külön csomagolás nélkül, átkötve szállították.

Ez a módszer három szempontból volt hatékony és eredményes: a kötözőspárgán kívül egyetlen fillérbe sem került, a szűk tér nem volt akadály a csomagolásnak, a numerus currens sorrendje megmaradt a szállításra és az új raktár berendezésére.³¹³

Maga a költözködés 1950. november 13-án indult meg, s kilenc napon át tartva, november 23-án befejeződött. A jól előkészített anyag gyorsan került kocsikra s 56 fuvar szállította át a Dimitrov térre. A Szemere utcai becsomagolt anyag – alapvetően a kamarai könyvtár állományának – felrakását két dolgozó irányította, az állomány fogadását a Dimitrov téren pedig nyolc munkatárs hajtotta végre. A Szerb utcai nyilvános könyvtár ugyanakkor igen nagy olvasóforgalmat bonyolított le. (Novemberben átlagosan naponta 400 helyben olvasó volt és ugyanannyi kölcsönzés is!)

A DIMITROV TÉRI ÚJ ÉPÜLET (1951)

A Dimitrov téri új könyvtár tervezési munkálatai 1949/50 telén indultak meg. „Pártunk és kormányunk elhatározásaképpen a Közgazdaságtudományi Egyetemnek új, megfelelő, korszerű otthont kellett kapnia, s erre legmegfelelőbbnek mutatkozott a nagy részében üres, háborús rongálások által sújtott, de mégis helyreállítható Fővám palota,

³¹² HARASZTHY Gyula, 1951. – p. 14.

³¹³ HARASZTHY Gyula, 1951. – p. 15.

Ybl Miklós kitűnő alkotása.”³¹⁴ A könyvtár számára is itt jelölték ki az új helységeket, az épület déli szárnyában. Az egyetem vezetősége által adott utasítások szerint arra kellett törekedni, hogy 300 személyes olvasóterem álljon rendelkezésre, s a raktár minimum 200.000 kötet befogadására legyen alkalmas. Az épület belső tereinek nagy befogadó képessége ellenére is bizonyos fokú helyszűkével kellett számolni, s a közvetlenül egyetemi célokra kijelölt helységek nem egyszer keresztezték a könyvtári számításokat és célkitűzéseket. Így bizonyos kompromisszumokat kellett kötni, le kellett mondani többek között a tervezett kutatószobákról, nem rendeztek be külön folyóirat olvasót sem. E hiányosságok ellenére is a Közgazdasági Egyetem Könyvtára (KgEK) igen szép és jól használható könyvtári létesítményként nyitotta meg kapuit 1951-ben, olvasótermét pedig nemcsak a legnagyobb, de egyben a legszebb magyarországi olvasóteremnek tekintették akkoriban. Az új könyvtár több részletben készült el: raktárai 1950. november közepére és 1951 februárjára, olvasóterme 1951. február 10-re, kölcsönző helysége és dolgozói helységei 1951 júliusára. Természetesen ez nem teljes befejezettséget jelent, mert különféle, el nem hárítható nehézségek következtében még jó pár évig voltak hiányok (könyvlift, az olvasóterem szellőző berendezése, kiállítási vitrinek, külön könyvtári ruhatár és egyéb, kisebb hiányosságok).

Az egyes részletek rövid ismertetése:

Olvasóterem – Alapterülete 762 nm, fekvése déli és nyugati. Befogadóképessége 317 olvasó, 27 asztal mellett elhelyezve. Az asztalok egy-egy oldalán – három asztalt kivéve – hat-hat olvasó helyezkedhetett el. Az 52 m hosszú olvasótermet 24 ablakpár világította meg (a napfény elhárítására zöldszínű vászonredőnyökkel szerelték fel.) Az esti világításról a mennyezet-párkányon elrejtett neon-csövek, a márványoszlopokra szerelt bronz égőkarok s az asztalokon végighúzódnó, világító vályúban elhelyezett, egyénileg gyújtható égők gondoskodtak. A terem közlekedő folyosóját ruszicai márvánnyal borított oszlopok szegélyezték, padlózata barna színű gumipadló volt. A vezető tisztviselő emelvénye a bejárat mellett nyert elhelyezést, mögötte átjáró nyílt a katalógusterembe, jobbra tőle volt a raktárból feljövő lift ajtaja. Az emelvény mellső oldalán katalógusdobozok voltak az olvasótermi anyag számára. A terem középső részén volt a második felügyelő asztalkája. A könyvek a 161 folyómétert kitevő nyitott polcokon kaptak elhelyezést (kezdetben 4700 kötet), mindenki számára szabadon hozzáférhetően.

³¹⁴ HARASZTHY Gyula, 1951. – p.16.

Kölcsönző és katalógusterem – Közvetlenül az olvasóterem mellett helyezkedett el, ezáltal a könyvtári személyzet részére összeköttetése is volt. Nyugati fekvésű, másik oldalán a tájékoztató szolgálat szobája nyílt. Lejáró kötötte össze a raktárral és az alsó hivatali helyiségekkel. A raktárral a kezdetben még nem működő lift kapcsolta össze pár év múltán.. Lambériás kiképzésű, bútorzata az olvasóteremhez hasonlóan tölgyfa volt. A rendelkezésre álló katalógusfiókok száma 336 volt. A falakon két üvegtáblára fel volt festve az ETO vázlata.

Raktár – 756 nm alapterületével pontosan az olvasóterem alatt feküdt. A terem kiképzése boltíves, így könyvtári szint nem volt beépíthető, s ennek következtében a felső polcsorok csak létrával vagy hágcsóval voltak használhatóak. Padlózata magnezit, a vaspolcokat a Ganz Hajó gyártotta le és helyezte el. Az egyik raktárrész 3325 folyóméterrel, a másik pedig 1293 folyóméterrel (ez utóbbi a Szemere utcai állványzat áttelepítéséből származott), összesen tehát 4618 folyóméterrel rendelkezett, amely megközelítőleg 200 000 kötet elhelyezésére látszott alkalmasnak.

Szolgálati helyiségek (korabeli szóhasználatban dolgozóhelyiségek)

II. emeleti munkaszobák – a négy dolgozóhelyiség eleje közvetlenül a katalógusteremhez csatlakozott, s a referenz-szolgálat helyiségében volt elhelyezve a kutatók céljait szolgáló belső katalógus is 90 dobozzal (fiókkal). A további szobák a szakozás, katalogizálás és a vezetés helyiségei voltak.

I. emeleti munkaszobák – Szintén kényszermegoldás eredményeként értékelték, hogy nem kerültek egy szintre a II. emeleti dolgozó helyiségekkel. Belső lépcső kötötte össze a kölcsönzön keresztül a II. emelettel. Előnyüknek tekinthető, hogy a raktár mellett voltak. Két helyiség a szerzeményezésé volt, a harmadik nagyobb és egyúttal külön bejáratú szoba pedig a folyóirat-szolgálaté.

A költözködés tehát 9 nap alatt befejeződött, ez köszönhető volt egyrészt a szállítóvállalat teljesítmény után fizetett munkájának, másrészt a könyvtári dolgozók önfeláldozó szorgalmának. Így a 32.000 Ft előiránnyal szemben 16.000 Ft-ba került csupán a könyvtár átköltöztetése és sikerült 16.000 Ft megtakarítást elérni. A könyvanyag elrendezése azonnal megindult a költözködés harmadik napján, november 15-én, s pontosan egy hónap alatt, december 15-re befejeződött, a raktár is teljesen rendezve volt. A munkát az építkezés, és a még teljesen kezdetleges állapotok igen megnehezítették, de

mindennek ellenére november 27-re megindulhatott a kurrens könyvtári munka is és bár a külső körülmények miatt sok akadállyal, de mégis állandóan és egyre rendezettebben folyt.³¹⁵

A soron következő feladat volt az olvasóterem berendezése. Az új tanfélévet – ismét a dolgozók munkaversenyének eredményeképpen – sikerült az új, fényes olvasóteremben megnyitni, s február 12-től kezdve, egyelőre csak az egyetem hallgatói számára az olvasószolgálat már a Dimitrov téren állt rendelkezésre. A közben kissé megszilárdult Dimitrov téri szervezet most már magába tudta olvasztani a Szerb utcai tankönyvtárat is és február 5-től 10-ig a tapasztalatok szerint már előre „becsomagolt” (434 fm polc könyv, 42 láda, 100 kötözött csomag) Szerb utcai anyag átköltözött a Dimitrov térre, s ezzel a könyvtár a decentralizált elhelyezést felszámolva, funkcióit és szervezetét tekintve összeolvadt.

De még ezzel sem szűnt meg a költözködések sorozata, mert a kölcsönző helyiség és a könyvtári dolgozó szobák csak később készültek el, s az ideiglenes helyiségekből a véglegesekbe 1951 nyarának elején, illetve augusztus folyamán költözködött be a könyvtár.

A Dimitrov térre való átköltözködés után, nem egészen egy év alatt a napi munka ellátása mellett, miközben még betegségeket és egyéb személyzeti zavarokat is megemlítettek, a következő munkafeladatokat kellett elvégezni:

- a) Katalógusok szétbontása belső (csak a referenz helyiségben használható) és külső (a kölcsönzőben megtekinthető) katalógusokra.
- b) Olvasók számára külön katalógusok (szépirodalmi, Szovjetunióra vonatkozó) készítése.
- c) Az egyetem vezetőségének utasítására a hallgatóság számára külön szépirodalmi könyvtárrészleg szervezése (kötetszám: 1300).
- d) Az 1951. évre a 25 főre felemelt személyzeti létszám megengedte kereteken belül a munkafolyamatok elkülönítése, a lehetőségekhez viszonyítva a szalagrendszerre való áttérés, az Ormig - típusú sokszorosítógép segítségével a címfelvételezés gépesítése.
- e) Olvasótermi kézikönyvtár összeállítása és katalogizálása.

³¹⁵ HARASZTHY Gyula, 1951. – p. 17.

- f) Szakozás terén a 3K osztály megszervezése, a Dewey-féle tizedes osztályozás használatából adódó különbségek fokozatos kiküszöbölése, s az Egyetemes Tizedes Osztályozás (ETO) szerinti szakszámokra való áttétele.
- g) Az Országos Könyvtárügyi Központ (OKK) által rendezett tanfolyam záróvizsgáin nyolc dolgozó vizsgázott le 1951-ben.
- h) Az egyetemi tanszékekkel való jobb együttműködés érdekében a tanszékek felé a külföldi szakirodalmat (bibliográfiák és folyóiratok) figyelő szolgálatot szerveztek, mely értesítések formájában havonta kétszer hívta fel az illetékes tanszékek figyelmét a fontosabb külföldi szakkiadványokra (szeptemberben 405, októberben 368 értesítés volt).
- i) Ugyancsak a tanszékek tájékoztatására szolgált a valamennyi tanszék számára rendszeresen megküldött, szakok szerint csoportosított beszerzési jegyzék.
- j) Az olvasókkal való élénkebb kapcsolatot valósította meg a „Felel a könyvtár” című, az olvasóterem bejárata előtt hetente „megjelenő” szolgálat, mely egyúttal – a tájékoztatáson kívül – az ideológiai nevelést is szolgálta.³¹⁶
- k) A könyvtári dolgozók szakmai színvonalának emelésére az OKK segítségével, nagyjából a könyvtárügyi központ tanfolyam-anyagával egyező továbbképző előadásokat, s azok megbeszélését rendezték meg. Egy dolgozó a Közgazdaságtudományi Egyetemen, két dolgozó pedig a Könyvtárosi Főiskolán volt esti hallgató.
- l) Megkezdték a folyóiratanyag rekatalogizálását (a beszámoló idejéig rekatalogizálásra került 180 cím 2000 kötetben).
- m) A könyvtárügy nem helyi jellegű feladatainak támogatása céljából a dolgozók közreműködtek a különféle tanfolyamokon, mint előadók; a városi könyvtárakat patronáló mozgalom keretében Szolnok vármegye hat könyvtárával (T[ermelő]Sz[övetkezetek]Cs[oportosulása] – városok) foglalkoztak, és közreműködtek a könyvtárközi munkaverseny kiértékelésében.

Mindezek a feladatok komoly eredményeket jelentettek akkoriban, de ugyanakkor feltárták a hibákat is. Az igazgató tisztában volt azzal is, hogy „sokat kell még tanulnunk és fejlődünk, hogy megnövekedett feladatainkat az ötéves terv nagy céljainak szolgálatában megfelelő módon tudjuk ellátni.”³¹⁷ Erős önkritikával számos hiányosságot – és ennek megfelelően feladatot – sorolt fel Haraszthy, amelyek a könyvtár és újonnan

³¹⁶ HARASZTHY Gyula, 1951. – p. 15.

³¹⁷ HARASZTHY Gyula, 1951. – p. 16.

szervezett hálózatának igen sok területén jelentkeztek. Ezek közül a legfontosabbnak tartották az alábbiakat:

- a) Az egyetem tanszékei felé jobban ki kell építeni a kapcsolatokat, s könyvtári vonalon több segítséget kell nyújtani számukra. Viszont a tanszékeknek is támogatni kellene a könyvtár munkáját (tematikák megküldése).
- b) „Az egyetem vezetőjével és az OKK vezetőjével egyetértésben a tanszéki beszerzések nagyobb tervszerűségének és felelősségének biztosítására ki kell dolgoznunk a könyvtár globális költségvetésén belül a hitelfelbontás módozatait.
- c) A Kulturális Minisztérium és az Országos Könyvtárügyi Központ segítségével meg kell indulni a szakmai alapkönyvtár felé vezető úton; a profilírozás tekintetében ugyan feladataink nagyjából tisztázódtak, de eszközeink igen elégtelenek még ahhoz, hogy jó gazdaságtudományi alapkönyvtárrá váljunk (költségvetésileg nincs még alátámasztva az alapkönyvtár funkciója, a tudományos személyzet megerősítése szükséges). Egyetemi, illetőleg oktatást szolgáló feladataink mellett mindinkább szükséges lenne a szaktudomány céljait elősegítő bibliográfiai szolgálat kiépítése. Ennek személyi és költségvetési alapjait is biztosítani kellene.
- d) Szerzeményezésünk számára alapvető feladatként jelentkezik azoknak az eszközöknek felkutatása és igénybevétele, melyeknek segítségével elsősorban a Szovjetunió, másodsorban a népi demokráciák szakkiadványainak beszerzése nagyobb mértékben válna lehetővé.
- e) Olvasóink felé fokoznunk kell a jó könyv propagandáját. Törekednünk kell arra, hogy kiállítási vitrinek birtokában az ünnepi könyvkiállítások mellett állandóan jelentkező könyvkiállításokat rendezzünk. Ameddig ez lehetségessé válik, addig is a november 7-i kiállítás szellemében az olvasóteremben eszmeileg magas színvonalon álló kiállításokat kell rendeznünk.
- f) Amint idő és munkaerő jut rá, elavult könyvkölcsönzési szisztémánkat korszerűsíteni kell. Olvasótermi szolgálatunk minőségi színvonalát fel kell emelni.
- g) A hasonló funkcióban működő könyvtárakkal (Eötvös Loránd Egyetem Könyvtára, Műszaki Egyetem Könyvtára, Debreceni Egyetem Könyvtára stb.) gyakori és szoros kapcsolatokat kell teremtenünk; az e téren tett kezdő lépéseket a jó tapasztalatok kölcsönös kicserélése érdekében folytatnunk kell. Arra kell törekednünk, hogy az Országos Könyvtárügyi Központ segítségével bizonyos

közös problémákat együttesen oldjunk meg (pl. egyetemi könyvtárak házi könyvkötészete).

- h) Katalógusainkat tovább kell javítanunk. E téren még igen sok tennivaló vár ránk. Ma is követünk el hibákat, több év igen pontatlan gyakorlata pedig elég sok hiányossággal terhelte meg katalógushálózatunkat. A javulás ma már szembetűnő, de egy-két részleg (pl. az olvasótermi katalógus) erősen le van maradva.
- i) Ömlesztett könyvanyagunk (kb. 85.000 kötet) feldolgozását – egyéb munkáink elvégzése mellett – erősebb ütemben kell folytatnunk. Erre a célra költségvetési támogatást kértünk 1952-re.”³¹⁸

Feladataik és hiányosságaik szemrevételezésben elérkeztek a legnagyobb problémához, amely a nyilvános szolgálat terén jelentkezett. Vagyis a még mindig kisszámú személyzet képtelen volt az olvasásra jelentkező nagy tömegeket megfelelően kiszolgálni, ugyanakkor a beszerzésre fordítható források még mindig szűkösen bizonyultak ahhoz, hogy az oktatási könyvanyag volumene a hatalmas érdeklődésnek megfelelően, elégséges szintet érjen el.

Magyar viszonyok között példátlanak mondható a könyvtár igénybevétele azokban az időkben. A szombati nap kivételével az olvasóterem napi forgalma mindig elérte az 1000 főt, többször 1200 fölé emelkedett, sőt volt olyan nap is, amikor 1492 olvasó is fordult meg egyetlen nap alatt az olvasóteremben. Majdnem minden nap kénytelenek voltak 50-80 érdeklődőt, hely hiányában elküldeni az olvasóteremből. A kölcsönzők száma is átlagban napi 100 fő fölé emelkedett, ott pedig a már kikölcsönzött könyvek miatt kellett az olvasókat eltanácsolni.

Egyértelmű, hogy az olvasásra és tanulásra fordított idő növekedésének szinte „forradalmi lendülete” a legoptimistább tervezés irányzásait is felülmúlta. Ez a probléma a következő évben hatványozottan jelentkezett, hiszen az egyetem 1951-ben 2900 fős hallgatói létszáma 1952 őszétől kezdve 3500 főre emelkedett.

Ilyen nyilvános forgalmat az akkori dolgozói létszámmal (25 főnyi személyzet) és pénzügyi eszközökkel, minőségi fokon, felelősséggel lebonyolítani lehetetlen volt. „Személyügyi és pénzügyi tervezésünknek ezen a vonalon is lépést kell tartani a fejlődés ütemével, mert nem szabad előfordulnia annak, hogy Magyarország legnagyobb olvasói forgalmát lebonyolító könyvtára esetleg egyetlen fő dolgozó erősítést se kapjon a

³¹⁸ HARASZTHY Gyula, 1951. – p. 13-16.

megnövekedett feladatok ellátására! Hatóságainknak fel kell ismerniük az e téren rájuk váró feladatokat.”³¹⁹

Haraszthy Gyula majd minden téren számíthatott korábbi közvetlen munkatársainak segítségére, így Telegdi Zsigmond (1909-1994) az Országos Könyvtárügyi Központ Igazgatója volt az, akihez a káderfejlesztés kényes munkájában, levélben fordulhatott már 1949 őszén. Az ügyiratot még a Szemere utca 6. szám alól keltezte, vagyis az átmeneti időkben a megbízott igazgató irodája az egykori kamarai palotában székelt. 1949. szeptember 10-én tehát az volt a kérdés:

„Elnök Úr!

Dr Sebestyén Géza min. Osztálytanácsos, aki az OKK Népkönyvtári osztályán teljesített szolgálatot, felkeresett engem azzal a kérésével, hogy a VKM-től kérheti-e a Közgazdaságtudományi Egyetem könyvtárához való beosztását. Mielőtt ebben az ügyben konkrét lépést tehetnék, azzal a kéréssel fordulok Elnök úrhoz, mint Sebestyén Géza volt hivatali főnökéhez és az OKK elnökéhez, hogy szíveskedjék Sebestyén Géza kérésével kapcsolatban álláspontjáról engem részletesen tájékoztatni.”³²⁰

A részletes válasz bő két hét után érkezett meg, igen érdekes jellemzéssel:

„Kedves Haraszti elvtárs,

Sebestyén Gézát én 1948 decemberében ismertem meg, mikor átvettem az Országos Könyvtári Központ vezetését. Múltjáról, magatartásáról az előző években úgyszólván semmit sem tudok. Állítólag Halleban tanult egy ideig.

Tudomásom szerint szóra érdemes könyvtári gyakorlata nincs, de a könyvtár tudományi irodalomban jártas, különösen a könyvtári technika kérdéseinek irodalmában. Ezek a kérdések erősen érdeklik, ezekhez érzéke van, a gyakorlati technikai problémákat minden részletében és elágazásában jól maga elé tudja állítani és ügyesen megoldani. Külön kiemelem, hogy elgondolásait írásban rendkívül világosan, áttekinthetően tudja előadni. A nyugati nyelveken kívül oroszul is olvas.

Vannak tehát képességei és ismeretei. Ő azonban ezeket túlbecsüli. Amint mondtam, jó szakembere a könyvtári technikának, de ennél nem több, tudományos műveltsége csekély, ideológiai tájékozottsága gyenge. Ezt azonban ő nem látja, azt hiszi, hogy kiváló szakembere a könyvtári kérdéseknek általában. Nálunk, ahol a Népkönyvtári Központ helyettes vezetője volt, úgy érezte, hogy méltatlanul háttérbe szorítják, nem tudta

³¹⁹ HARASZTHY Gyula, 1851. – p. 17.

³²⁰ BCE EK Irattár, H.sz. 199/1949.

eltitkolni sértődöttségét és ezért nem is tudta sem velem, sem az osztályvezetővel szemben a helyes magatartást megtalálni.

Általában rossz a viszonya az emberekhez és – nem rendőri értelemben gondolom – a társadalomhoz. A maga világában él, saját gondolatmeneteibe gubózva, úgy viselkedik, mint aki nagyothall és csak hiányosan és részben elferdítve fogja fel azt, amit mások mondanak. Ez elszigeteli és egész magatartásának egy bizonyos ferdeséget ad.

Én a mondottak alapján bomlasztó elemnek tartom a hivatalban. Ismeretei, képességei szükségszerűen súlyt adnak neki, attól tartok viszont, hogy egészséges, sértődés és hátsó gondolat nélküli együttműködésre, különösen alárendelt pozícióban, nem képes. Az osztályvezető konkrét panaszain túl ezért kértem eltávolítását, ezért nem is javaslom, hogy beállítsad a vezetésed alatt álló könyvtárba. [...] Egy van csak, amit Sebestyén Géza javára kell figyelembe venni: könnyelműség lenne lemondani arról, hogy képességeit és tudását az építő munkában felhasználjuk.”

Dr. Telegdi Zsigmond elvtársi üdvözlettel írta alá levelét 1949. szeptember 28-án.³²¹

(Valószínűleg a többé-kevésbé negatív jellemzés következtében nem erősítette a Közgazdasági Egyetem könyvtárának munkatársi gárdáját Sebestyén Géza (1912-1976), aki a Duna túlsó partjára kerülvén, a Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtárának igazgatója lett 1958-ig. Azután 1958-tól haláláig az Országos Széchényi Könyvtár főigazgató-helyettesi posztját töltötte be, e minőségében ő lett Haraszthy Gyula főnöke. Meglehet, Haraszthyt a Széchényi Könyvtár főigazgatója, Jóború Magda (1918-1982) fogadta be 1960-tól, amikor az 1956-os forradalom idején való kiállásáért az Akadémiai Könyvtár főigazgatói székéből fel kellett állnia...)

Haraszthy többször is hangsúlyozta, hogy milyen fontos lenne a kutatómunkával foglalkozó egyetemi oktatók, tudósok számára kutató helyiségek (legalább két szoba, dolgozó asztalokkal és a legszükségesebb segédkönyvekkel) biztosítása. Felvetette, hogy a mikrofilmolvasó készüléket is ott lehetne elhelyezni, de mindezen fejlesztések akkor elmaradtak.

Megoldódott azonban 1952 őszén a saját könyvkötészet kérdése. Haraszthy Gyula a könyvtárszervezés nehéz és többszörösen összetett munkájában tanácsért legtöbbször korábbi munkatársaihoz fordult, s előző munkahelyére, az Egyetemi Könyvtár igazgatójához írt jónéhány kérdésben levelet.³²² Mátrai László (1909-1983) a patinás

³²¹ BCE EK Iratt, OKK iratok/1949.

³²² Kérdéseit levélmásolatok és fogalmazványok őrzik: BCE EK Irattár. – 1948-1952.

egyetemi könyvtár vezetésének számos műhelytitkát osztotta meg Haraszthyval, rendelkezésére bocsátotta többek között annak a Tervezetnek is egy példányát, amelyben az Egyetemi Könyvtár Kötészete számára kötöttek szerződést egy könyvkötő-restaurátor mesterrel:

„Tervezet.

Szerződés, megkötött egyfelől az Eötvös Loránd Tudományegyetem, másfelől Vörös Gyula könyvkötőmester, budapesti lakos (IX, Gát utca 5.) között az alábbiakban:

1. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtára, (a továbbiakban: Egyetemi Könyvtár) Vörös Gyula könyvkötő mestert üzemvezető könyvkötő-restaurátorként alkalmazza, rendszeres állásra besorolja s részére 1,100. – (egyezer-egyszáz) forint fizetést s a besorolt állással járó mellékjárandóságokat biztosítja.
2. Vörös Gyula a jelen szerződéshez mellékletként csatolt leltár szerint szakfelszerelését alkalmaztatása idejére – a tulajdonjog fenntartásával – az Egyetemi Könyvtár használatába bocsátja, az alkalmaztatás tartama alatt meg nem terhelheti, el nem idegenítheti s felőle a jelen szerződéssel ellentétben nem rendelkezhetik. A könyvtári használatban kerülő könyvkötőipari felszerelésnek a könyvtárépületbe való beszállítási és – a szerződés megszűnte esetén – kiszállítási költségei (Budapest területén belül) az Egyetemi Könyvtárat terhelik.
3. Vörös Gyula büntetőjogi felelőssége tudatában kijelenti, hogy a jelen szerződéssel az Egyetem Könyvtár használatába kerülő felszerelési ingóságait zálogjog, vagy harmadik személy más joga nem terheli. Nevezett tudományul veszi, hogy az Egyetemi Könyvtár ilyen fennálló vagy keletkező tartozásért anyagi felelősséget a használatban lévő ingóságok értékéig sem vállal: tudomásul veszi továbbá azt, hogy iparúzése idejéből eredő, vagy a jelen szerződés hatálya idején keletkezett tartozásainak kiegyenlítésére illetménye a szolgálati jogviszonyban szokásos módon terhelhető.
4. Vörös Gyula a jelen szerződés alapján az Egyetemi Könyvtár által használatban veendő szakfelszerelés normális üzemképességét a használatba vétel időpontjára garantálja: a továbbiakban a felszerelés szokásos és szükséges karbantartásának költségei az Egyetemi Könyvtárat terhelik.
5. Vörös Gyula a jelen szerződés mellékletében felsorolt fogyóanyagkészletét az Egyetemi Könyvtárnak hatósági áron eladja.

6. Amennyiben üzembővítés, vagy bármely ok folytán további szakfelszerelés beszerzése válnék szükségessé, úgy e kiadások az Egyetemi Könyvtárat terhelik, s az így beszerzett felszerelés nem tartozik e szerződés hatálya alá. Ugyancsak az Egyetemi Könyvtárat terheli természetesen a fogyó anyagok beszerzésének költsége.

7. Vörös Gyula könyvkötőmester a jelen szerződés életbe lépte utáni három napon belül köteles bejelenteni az illetékes iparhatóságoknál könyvkötői iparendelvénye szüneteltetését, majd pedig – a háromhónapos szüneteltetési idő lejártával – köteles iparendelvényét további felújítás nélkül az illetékes hatóságnak visszaadni.

8. A jelen szerződés semmiképpen sem érinti Vörös Gyulának az Egyetemi Könyvtárral létesülő szolgálati jogviszonya tartalmát: e szolgálati jogviszonyra minden vonatkozásban a közszolgálati alkalmazottakra vonatkozó jogszabályok hatályosak.

9. A jelen szerződés a Közoktatásügyi Minisztérium mint főfelügyeleti hatóság által jóváhagyása napján lép hatályba és határozatlan időre szól: az alapját képező szolgálati jogviszonnyal együtt mindkét fél részéről – a közszolgálati jogviszonyra vonatkozó szabályok szerint – felszámolható, és a szolgálati viszony megszűntével automatikusan hatálytalanná válik.

Amennyiben a szolgálati viszonyok az 1. pontban körülírt tartalma megváltoznék, úgy a felek a szerződést megszüntnek nyilvánítják, vagy újra szerződnek.”³²³

A minden fontos körülményre kitérő szerződés tervezet nagy segítség volt Haraszthy Gyula számára, a „Könyvkötés” mappa tartalmazza a könyvek, folyóiratok kötetésének részletes kalkulációit és a *Felterjesztés házi könyvkötőüzem létesítése tárgyában* című géppel írott piszkozatot:

„A Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára át kíván térni a könyvkötési munkák házi üzemben való végzésére s ehhez kéri az alább felhozandó indokok alapján a K.M. jóváhagyását.

A könyvkötés területén a Kvt. előtt álló feladatok igen nagyok. 1. Könyvtárunk törzsállományát képező volt Bp. Kereskedelmi és Iparkamara könyvtárának könyvei nagy százalékban fűzöttek és rongyolódnak. 2. A különböző felszámolt, hozzánk utalt s jelenleg feldolgozás alatt álló könyvtári állagok megtartandó könyvei között is sok a sérült és fűzött könyv. 3. Könyvtárunk át kíván térni kölcsönzési rendszerében a Fővárosi Szabó Ervin Kvt. kölcsönzési rendszerére, melyhez az állomány összes könyveinek bekötésén

³²³ A szerződés tervezet keltezése: Budapest, 1951. november 17., aláírásához pedig géppelve: Mátrai László, a könyvtár vezetője. BCE EK Irattár. – 1948-1952. / „Könyvkötés” mappa

túl tasakozása is szükséges. 4. A folyóiratok rekatalogizálása megkezdődött, ami a folyóiratok három nagyságrendbe osztása folytán a teljes folyóiratállomány átszámozását jelenti. 5. E feladathoz járulnak a folyamatos könyv- és folyóiratszaporulat köttetési. 6. A tanszéki könyvtárak könyveinek, különösen folyóiratainak köttetése egészen szűkre méretezett, s házi könyvkötőüzemünk létesítése itt is jelenthetne. Mit jelentenek e feladatok számokban?”³²⁴

A közgazdasági egyetem könyvtárának 1952 őszére már tarthatatlanná vált a sokasodó kötetési munkát külső könyvkötéssel elvégeztetni, így az igazgató október 20-án levelet írt a Közoktatási Minisztérium VI/2. ügyosztályának:

„Az Országos Létszámbizottság 12-171/ 952. számú határozatával a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtárának létszámába több új állást engedélyezett. Az új állásokra előterjesztésemet az alábbiakban teszem meg:

711/2 tud. főmunkaerői állásra Németh Jenő könyvkötőt. Indok: Nevezett teljes műhelyberendezését átengedve lép be. Régi, kipróbált könyvkötő, aki szakmai szempontból is megfelelő.

265/3 szakmunkási állásra Németh Jenőét. Régi szakmunkás, aki legutóbb a pénzjegynyomdában, majd a Szikránál dolgozott. MNDSZ tag.”³²⁵

A kötetés ilyen módon történő beüzemelése tehát szokásos eljárás volt az 1950-es évek elején a nagykönyvtárak gyakorlatában, vagy talán inkább úgy fogalmazhatnánk, hogy az 1949-ben történt államosítások már a kisebb, egy-két munkást foglalkoztató, vagy önálló kisiparosokat is, félelmükben arra sarkallták, hogy állami vállalatoknál keressenek menedéket.

Haraszthy tehát teljes nyugalommal zárhatta beszámolóját a Fővám téri patinás épületbe költözés befejezésekor: „A Közgazdaságtudományi Egyetem és új könyvtára ötéves tervünk egyik nagy kulturális alkotása, ezt az ötéves tervet kell szolgálnia könyvtárunknak és minden dolgozójának.”³²⁶

³²⁴ A kérdés megválaszolásához külön papíron végzett számításokra támaszkodhatott Haraszthy Gyula, a gépelt szövegbe tintával van beírva a számozás és a kötésre, tasakozásra szoruló állományrész százalékos megoszlását is megadja: BCE EK Irattár. – 1948-1952. / „Könyvkötés” mappa

³²⁵ BCE EK Irattár. Kvt.: 257/952.

³²⁶ E sorokkal zárta beszámolóját a Közgazdasági Egyetem könyvtára első éveinek egyedüli krónikása: HARASZTHY Gyula, 1851. – p. 18.

A kamarai könyvek tehát valamelyest megtartva eredeti felállítási rendjüket, hosszú időre külön gyűjteményként, bekerültek a Fővám palota könyvtári raktárába. Némelyik szak kicsit elkeveredett a helyéről, inkább csak egy-egy könyv maradt el a többiektől, azokat máshová – méretes jelzetekre is akár – osztották be, helyüket friss szépirodalommal töltötték fel. Voltak olyan félévek is a könyvtár életében, amikor minden addiginál sürgősebben kellett az új tananyagot feldolgozni és máris a hallgatók rendelkezésére bocsátani, akkor nem volt mód koncepcionális gondolkodásra, ott folytatták a címfelvételt az új jegyzetekkel, ahol éppen a feldolgozás menete tartott, így ismételtlen összeosztották a régi köteteket a friss szakirodalommal. Tehát a kamarai gyűjtemény testén itt-ott foltokkal ugyan, de nagyjából túlélte, nemhogy a II. világháborút, de a Fővám palotába költözést is!

Az archívumi anyag egy része valószínűleg a 85 000 kötetnyi ömlesztett anyag között várta az enyészetet, az aprónyomtatványok és újságkivágatok (tartalmi aktualitásukat el is veszítették az 1950-es években) nyilván gyenge megtartású, könyvtári raktározásra kevésbé alkalmas anyagok voltak, elképzelhető, hogy a többségét selejtezték.

AZ UN. KAMARAI KÖNYVTÁR – KÜLÖNGYŰJTEMÉNYKÉNT

A kamarai különgyűjtemény a kamarák 1948-ban történt megszüntetésétől kezdődően a könyvtárnak, amely 1953-tól Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára volt, 1983-ban bekövetkező költözéséig, bő negyed századig szunnyadt a központi raktár mélyén. Némely kötetét persze használták, de a 35 éves időszak elején egyre ritkábban, míg a vége felé fokozatosan elindult az érdeklődés a közgazdaságtudomány klasszikus művei iránt is.

Amikor Haraszthy Gyulát 1953 őszén kinevezték az Akadémiai Könyvtár főigazgatójának, utódként a Közgazdasági Egyetem Könyvtárának igazgatói székébe, Szekeres Pál (1904-1969) személyében igazi munkáskáder került. Becsületes jó szándékú munkásember volt, 1953 – 1957-ig vezette a Könyvtárat. Nem akadályozta meg a Könyvtár munkatársainak csatlakozását 1956. október 23-án az egyetemi hallgatókhoz és a forradalmat követő időszakban kifejezetten emberségesen viselkedett. Nem úgy az őt, 1957 nyarától 1958. augusztus 31-ig követő Beöthy Ottó (1904-1985), akinek szerepét az 1956-os forradalmat követő első fizetésrendezésben, bizony jónéhány könyvtáros vette

zokon.³²⁷ Mindamellert Beöthy Ottó nem végzettsége alapján került nagykönyvtár élére – csak három évig volt hallgató a Budapesti Műszaki Egyetemen, – de többször volt munkaszolgálaton és az 1950-es évek elején börtönben is. Lényegében jóvátételként kapta az igazgatói állást, majd pedig 1958. szeptember 1-től a külügyminiszter a Magyarok Világszövetségének főtitkárává nevezte ki. A Közgazdasági Egyetem Könyvtárában Beöthy távozása után, ismét tudós könyvtáros került az igazgatói székbe, Miszti László (1915-1986) személyében, aki 1958 – 1971-ig vezette a Könyvtárat, oktatott a gyorstalpaló könyvtáros-képző tanfolyamon, a képzést róla nevezték el „Misztiánum”-nak.³²⁸

Misztit kereste fel levelével a Magyarok Világszövetségének Bem téri székházából Beöthy Ottó levelével, 1958. november 4-én:

„Tisztelt barátom!

Talán emlékszel még rá, hogy felkértem volt igen koros barátomat, dr. Varró Istvánt, hogy írna meg emlékeit a volt Kereskedelmi és Iparkamarai Könyvtárról. Ez a kézirat most megérkezett.

Mielőtt lemásolta[t]nám az ízes, színes, gazdag kis emlékező írást, amelyből alig hiányzik más, mint egy-két évszám itt-ott, kérlek, hogy tájékoztass engem arról, hogy az Egyetem kiadná-e, esetleg, mint adalékot a Központi Könyvtár őstörténetéhez?

Mit tanácsolsz, hová való inkább? A Könyvszemlébe?

Kérem szíves tanácsodat.”³²⁹

A tanácsot Miszti László már november 11-én postázta, úgy tűnik azonban, hogy akkoriban postafordultával illet válaszolni:

„Kedves Beöthy elvtárs,

szíves elnézésedet kérem, amiért leveledre kissé megkésve válaszolok, de múlt héten betegeskedtem s távollétem néhány napja alatt az elintézni valók kissé megtorlódtak.

Köszönöm értesítésedet Varró István kéziratának megérkezéséről. Kérésem az volna, hogy az eredeti kéziratot engedd át az EK-gyűjteményében való elhelyezés céljából,

³²⁷ Somkuti Gabriella 1956 júliusában friss diplomás könyvtárosként került a Közgazdasági Egyetem Könyvtárába, ahol pályafutásának első öt évét töltötte el. Neki köszönöm az 1950-es évek könyvtárigazgatóiról szóló, érzékletes jellemzéseket: „Beöthy Ottó csak a csinos titkárnőjének juttatott érdemi fizetésemelést...”

³²⁸ Berkes Sándorné Aranka szíves közlése

³²⁹ Beöthy Ottó és Miszti László levelezése: BCE EK Irattár. III. Mappa, 2063/1959.

miután lemásoltattad. Közzétételét az Egyetem következő évkönyvében vélem biztosítottak /az ezévi már sajtó alatt van/.”³³⁰

Az eredeti kézirat – gépirat formájában – csaknem egy évvel később 1959. október elején érkezett meg a Marx Károly Közgazdaságtudomány Egyetem Központi Könyvtárába, a vaskos borítékon Miszti jellegzetes kézírásával szól az instrukció: „Bolyónak átadva elolvasásra 59.X.3.”³³¹ A levél ugyanakkor azt is elárulja, hogy Beöthy Ottó nem feltétlenül bízta a történet megjelentetését az Egyetemi Kiadóra, de azt is csak e sorokból tudjuk, hogy Varró István idős korára már nem a „Chicagói könyvkötő”, hanem fiához költözött New York-ba.

„Tisztelt Barátom!

Ide mellékelten átadom az Egyetemi Gyűjteményetek számára, beszélgetésünk értelmében, dr. Varró István eredeti gép-kéziratát a volt Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara könyvtáráról. Arra kérek, hogy okozz örömet az idős szerzőnek azzal, hogy a kézirat átvételét levélben nyugtázod. Címe jelenleg:

dr. Stephen VARRÓ
c/o Mr. St. Varró Jun.
64-21 Booth Street
NEW YORK City 74. N.Y:
U.S.A.

A cikket közlésre felajánlottam a Könyvszemlének, Köhalmi Béla kezeihez. Örülnék, ha elfogadná közlésre. [...]”³³²

E küldemény tartalmazta tehát azt a gépelt kéziratot, amely a kamarai könyvtár történetének első igényes összeállításaként, kisebb pontosításokkal *Szabó Ervin és a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara könyvtára* címen került a Magyar Könyvszemle 1960-as évfolyamába.³³³

Annak ellenére, hogy a Könyvtár vezetősége 1958-tól elkezdett foglalkozni a könyvtár „őstörténetével”, a kamarai könyvtárat rejtő raktár rendjét az 1983-ban

³³⁰ BCE EK Raktár, EK ???

³³¹ Bolyó Ferenc a Katalogizáló és Irodalomkutató Osztály vezetője volt az 1950-es évek végétől, de már főkönyvtárosként vett részt a kamarai könyvvállomány átvételében 1949-ben. (Ld. a 313-314. jegyzetet!) Az 1960-as évek végén ment nyugdíjba, gyakorta publikált a Könyvtári Figyelőben és hozzá tartozott az egyetemi kiadványok szerkesztése is.

³³² A három levél összetűzve azonos számon: BCE EK Irratár. III. Mappa, 2063/1959.

³³³ Ld. az 5. sz. jegyzetet!

bekövetkező költözésig csak két ízben zavarták meg: először, amikor az 1960-as évek elejétől, a főhatóság által egyre sürgetve, 1964-től 1966-ig a könyvtári állomány teljes körű leltári ellenőrzését végezték; másodjára pedig, amikor 1980-ban belsőellenőrzést rendelt el az egyetem a könyvtár működését illetően.

A könyvtári állomány teljes körű leltári ellenőrzését 1964-ben kezdték meg, és 1966-ban készült el a leltári jegyzőkönyv.³³⁴ A jegyzőkönyv megállapította, hogy a könyvtár alapításától kezdve először került sor állományellenőrzésre, a Könyvtárügyről szóló 1955. évi 5. sz. törvényerejű rendelet alapján, az 1964. és 1965. évben, két szakaszban. Az ellenőrzés kiterjedt a törzsraktárra, a külön gyűjteményekre és a tankönyvraktárra, a helyrajzi katalógusokat (raktárkönyveket), valamint a kölcsönzési nyilvántartást alapul véve. Ellenőrzésre került az 1963. évi december 30-ig beszerzett könyvállomány, összesen 224 636 kötet, 4 428 378,- Ft értékben.

Az állományellenőrzés munkáját egy bizottság irányította és ellenőrizte, elnöke az olvasószolgálati osztályvezető, tagjai egy főkönyvtáros és egy könyvtáros voltak. Az ellenőrzést 12 könyvtárszakos egyetemi hallgató (6 munkapár) hajtotta végre, felügyelet mellett. A leltári jegyzőkönyv a következő megállapításokat tartalmazta:

A törzsraktár és a különgyűjtemények:

Az ellenőrzésre került állomány 213 636 kötet volt. A megállapított hiány 2 900 kötet, 62 705 Ft 14 fillér értékben. A hiány 1,35%-os.

A hiány megoszlása:

a) tankönyvek, tankönyvjellegű kiadványok, broszúrák, jegyzetek kötet és darabszáma:	988	34,06%
b) szépirodalom kötetszáma	439	15,15%
c) <u>c/ tudományos művek kötetszáma</u>	<u>1 473</u>	<u>50,79%</u>
Összes hiány kötet, illetve darabszáma	2 900	100%

Magyarázatul pedig a tetemes hiányra leírták, hogy az 1958. évig a törzsraktárba kerültek a tankönyvek, a tankönyvjellegű kiadványok, broszúrák, jegyzetek és a szépirodalom is. Ez a körülmény megnehezítette a könyvek raktári kezelését, ellenőrzését. A tudományos szakkönyvtári funkció is megköveteli a belföldi és külföldi szakirodalom elválasztását az egyetemi oktatást nevelést szolgáló tankönyveiktől, tankönyvjellegű kiadványoktól, jegyzetektől. Ezért az 1958. évtől a tankönyvek, tankönyvjellegű kiadványok, jegyzetek, broszúrák, szépirodalmi művek külön nyilvántartásba és

³³⁴ BCE EK Irattár. Kvt. szám: 65/1-1966

raktárrészbe kerültek. Ezáltal ez a nagy elhasználódásnak kitett és nagy példányszámú állományrész könnyebben kezelhető, ellenőrizhető.

1. Tankönyvtár és olvasótermi szabadpolcos kézikönyvtár:

Az ellenőrzött állomány 11 000kötet volt.

A megállapított hiány 2 100 kötet, 45 665 Ft 70 fillér értékben. A hiány 19%-os.

A hiány megoszlása:

a) tankönyvek, tankönyvjellegű kiadványok, brosrák kötetszáma	1 240	59,05%
b) <u>jegyzetek darabszáma</u>	860	40,95%
Összes hiány kötet, illetve darabszáma	2 100	100%

Ennek az 1958. év óta beszerzett állományrésznek ellenőrzése, mivel leltárilag teljesen külön van választva, egyszerű volt, nem keveredett a törzsraktári állománnyal és egyedi jelzettel is rendelkezik. Ezt használták a legtöbbet az olvasóteremben és a kölcsönzőben.

2. A törzsraktárban és tankönyvraktárban, illetve a szabadpolcon olvasótermi kézikönyvtárban a fenti elemzés szerinti hiány: 5 000 kötet, 108 370 Ft 84 fillér értékben. Mindez az ellenőrzött 224 636 kötetnek 2,22%-a.

A hiány okait alapos elemzésben tárta fel a bizottság, és megállapította, hogy a hiány 61,76%-a tankönyv, tankönyvjellegű kiadvány, brosrák és jegyzet, míg a törzsállomány és a különgyűjtemények hiánya 38, 24%.

A tankönyvek, tankönyvjellegű kiadványok, brosrák igénybevétele – kötelező és ajánlott irodalom jellegükénél fogva – volt elsősorban az okozója a keletkezett hiánynak. Az 1963. évben az olvasóteremben használt kötetek száma összesen 422 184 volt. Ebből egy nyitvatartási napra eső használat száma 1460 kötet. Ilyen forgalom mellett elkerülhetetlen, hogy a szabadpolcos kézikönyvtárból könyvek, jegyzetek eltűnjenek. Jóllehet, az olvasótermi állományt külön jelzésekkel is ellátták. Figyelembe véve még azt a tényt is, hogy a keletkezett hiány 1948 óta keletkezett, ez az elkallódás, elveszés nem nagyarányú, ez a nagy forgalom egyenes következménye. A hiány másik oka az, hogy a szépirodalom több éven át, 1960-ig szabadpolcon volt. Ellenőrzése, megőrzése így nehézségekbe ütközött. Felismerve ennek tarthatatlanságát, ezt megszüntették – és a leltározás befejezésétől kezdve különgyűjteményként kezelték a szépirodalmat – és csak kéri lappal adták ki.

Az összes hiányban szerepeltek még behajthatatlan követelések is. Többszöri felszólítás és gondos utánjárás után – mivel az érintettek ismeretlen helyre távoztak – nem sikerült a kötetek jelentős részét visszaszerezni. E hiány zömének okául a bizottság az 1956. évi események következményeit jelölte meg.

A talált rendellenességeket a bizottság a történelmi időkre hárította: „A Könyvtár megalakulásakor, 1948-ban a kis létszámú munkaerő (1948-ban 3, 1949-ben 10, 1950-ben 17, 1951-ben 25 munkatársa volt a könyvtárnak), a megfelelő tapasztalat hiánya, a nagy forgalom nem tette lehetővé az állományok az egyetemi és tudományos szakkönyvtári funkcióknak megfelelő szétválasztását, pontosabban nyilvántartását. Erre csak az 1955. és 1958. évtől kerülhetett sor, amikor a törzsraktár, a különgyűjtemények és a tankönyvraktár megszervezése lehetővé vált. Az azóta beszerzett állomány célszerű csoportosításban van, nyilvántartása (leltározása) egyedi és pontos. Ellenőrzése így egyszerű. Nem mondható el mindez az 1955 előtti állományra és annak nyilvántartásaira (leltárkönyvek és helyszám naplók). A bizottság ezért javaslatot tett arra, hogy a sorra kerülő rekatalogizálással egyidejűleg ez az állományrész is újrafelvételt nyerjen.”³³⁵

Azokban az időkben a felelősség kérdését is (látszólag) nagyon komolyan vették. A kérdést vizsgálva bizottság megállapította a hiánnyal kapcsolatban, hogy a Könyvtár idejében foganatosított megfelelő intézkedéseket a felmerült hiányosságok kiküszöbölésére. Így a szépirodalmi szabadpolcos gyűjtemény megszüntetése, a tankönyvraktár létesítése, az 1955. évtől a bonyolult csoportos raktári jelzet helyébe az egyedi, félreérthetetlen jelzet bevezetése, a kikölcsönzött és hátralékban lévő könyvek felkutatása, gyakori felszólítások megtétele a térítések területén. A keletkezett hiányokért ezért a Könyvtárat nem terheli felelősség, azok a szolgálat természetéből adódtak.

A bizottság javaslatokat is tett az állomány jövőbeni fokozottabb védelme érdekében, s ennek keretében az 1955 előtti állomány rekatalogizálásának megkezdésével egyidejűleg az állomány egyedi nyilvántartásának újrafelvételét. Javasolták továbbá az olvasótermi szabadpolcos kézikönyvtár teljesen önálló, leltári vezetését – külön választva a tankönyvraktártól és a törzsraktártól. Ennek kezelésére és ellenőrzésére az olvasótermi szolgálatot jelölték ki, amely minden évben – a nyári időszakban – ellenőrizni fogja állományát.

A behajthatatlan könyvek esetében – az eddigi felszólításokon, térítéseken felül – bírósági eljárás foganatosítását tartották szükségesnek.

³³⁵ BCE EK Irattár. Kvt. szám: 65/1-1966

Az állományból elhasználódás, eltűnés, kivonás, térítés folytán kivont kiadványok törlését a készülő állományvédelmi utasításnak megfelelően szándékoztak megtenni.

A Jegyzőkönyvet 1966. május 13-i keltezéssel írta alá a bizottság elnöke és két tagja, az irattárban csatolva van az 1964. december 31-i állapotnak megfelelő állományi adatok – érték és kötet, illetve darabszám – a központi könyvtár és letéti hálózata, tanszéki és kollégiumi könyvtárak állományai vonatkozásában, az éves gyarapodás hozzáadásával 1965. január 8-án, az igazgató aláírásával. Majd utólagos megjegyzést írt a dokumentum irattári példányára az későbbi időkben állománygazdálkodási osztályvezető, 1988. január 25-én, miszerint "Az 1964-65. évi részleges állományellenőrzés hiányjegyzékei nem voltak fellelhetőek. Állítólag a jelen jegyzőkönyv eredeti példányának mellékleteként beküldték a Művelődési Minisztérium Könyvtári osztályára, s onnan nem került vissza, a Könyvtár választ sem kapott. Ezért nem is tekinthető az 1964-65. évi leltári ellenőrzés érvényes revízióknak. Ennek megfelelően az 1983-87. évi teljes körű állományellenőrzésnél a kálót 1948-tól számítottuk."³³⁶

A készülő állományvédelmi utasítás, amelyre az 1966-os jegyzőkönyv utal, majdan csaknem egy évtized múltán lát napvilágot és a 3/1975. KM—PM. sz. Állományvédelmi utasítás néven vonul be a könyvtártörténetbe. (Akkor azután igen gyakran hivatkozott passzusként szerepelt az MKKE KK tanszéki hálózati könyvtárainak gyakori ellenőrzési munkálataiban.)

Az 1970-es évek vége felé kezdte az egyetem és a könyvtár is igen szűknek találni a Fővám palotát. Elkezdődtek az új könyvtári épület tervezési és a könyvtár költöztetésének szervezési munkálatai. Ezen időszak történéseire tekintett vissza a könyvtár vezetősége, már az új helyszínen berendezkedve, 1985-ben.³³⁷ Mint írták, a munkatársak közül sokaknak nehezebbé esett megválni a Fővám palotában 1951-ben birtokba vett, oly reprezentatív olvasóteremtől.

A visszaemlékezés megengedett magának egy kis múltidézt, annál is inkább, mert 1984-1985-ben első alkalommal adódott arra lehetőség, hogy a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem rangos közleményeiben történeti jellegű tanulmány lásson napvilágot, még akkor is, ha az némileg az egyetem múltjának része volt.

³³⁶ BCE EK Irattár/ 1988.

³³⁷ WALLESHAUSEN Gyula – HUSZÁR Ernőné – HEGEDŰS Péter: *A MKKE Központi Könyvtára: Jelen és jövő* In: Egyetemi Szemle, ISSN 0139-4045 (1985) 1. szám. – p. 133-149. (A továbbiakban: WALLESHAUSEN-HUSZÁR-HEGEDŰS, 1985.)

Minden nagyobb épületrekonstrukció, fejlesztés indukálni szokta valamilyen szinten az intézmény múltjának felidézését, egyszersmind összegezve az indulástól megtett utat. A szervezeti rekonstrukció keretében új otthonba költöző könyvtárnak minden oka megvolt rá, hogy a jogelőd kamarai könyvtár történetének folytatásaként emlékezzen az 1950/51-es időkre vissza. Ezek szerint a könyvtár otthona az első években a Fővám palotában tágas volt, sokan gyönyörködtek a második emeleti 762 négyzetméteres napfényes olvasóteremben, ahol 317 látogató olvashatott egyszerre. Emlékeztettek rá, hogy akkoriban az volt az ország legszebb és legnagyobb olvasóterme.³³⁸ Az olvasóterem alatt, az első emeleten, ugyanannyi alapterületen helyezkedett el a raktár, amelynek átlagosan 4 m magas állványait 300 ezer kötet befogadására tervezték.

Egyedi tervezésű bútorzatával, a Dunára néző világos katalógustermével, hét dolgozószobájával akkoriban a könyvtár vonzó, tetszetős és kényelmes volt, s minden feltétellel rendelkezett ahhoz, hogy lendületes fejlődésnek induljon és már az első néhány év után a legrangosabb könyvtárak között tartsák nyilván. 1954-ben kapta meg a két kutatószobát, amelyről Haraszthy Gyulának oly nehéz szívvel kellett lemondania.³³⁹

Az éppen kibontakozó bibliográfiai munkát 1955 márciusában új feladatkör lendítette előre: az akkor megszüntetett Közgazdasági Dokumentációs Központ tevékenységét kellett folytatnia.

A könyvtár rohamosan növekedett állománya 1977-ben meghaladta a félmillió könyvtári egységet, s a zsúfolttá vált, egyébként is igen száraz raktárban az értékes állomány lassan, de megállíthatatlanul pusztult

A könyvtár olvasótábora is megnőtt. Az 1951. évi 2611-ről 1977-re 7909-re emelkedett a beiratkozott olvasók száma. Az egyre intenzívebb használattól az olvasóterem levegője – különösen a forgalmas időszakokban – már délben az elviselhetetlenségig elhasználódott, az amúgy is elavult szellőző berendezés pedig nem működött. A negyedszázad alatt megduplázódott állomány, a megemelkedett forgalom, a kibővült feladatkör ellátásához a létszám az 1951. évi 25 főről 1977-ben 63-ra növekedett. Mindez azt eredményezte, hogy a dolgozószobák zsúfoltakká váltak, a nyugodt munkavégzéshez nem voltak meg a megfelelő feltételek.

A fejlődésben a megtorpanás jelei más a hatvanas években megmutatkoztak. Elmaradt a könyvtár korszerűsítése, műszaki fejlesztése, ugyanakkor több munkaterület

³³⁸ HARASZTHY Gyula, 1951. – p. 18

³³⁹ HARASZTHY Gyula, 1951. – p. 18.

ellátatlan maradt, nem volt kizárólag tájékoztatással foglalkozó könyvtáros, e munkát csupán egyéb teendői mellett, ügyeletben látták el a feldolgozó osztály munkatársai. Az egyoldalú növekedés – az állomány és a forgalom az egyetemi könyvtári funkciókból adódóan folyamatosan nőtt, az ennek függvényében megszorított könyvtárosi feladatokat ellátó dolgozók létszámgyarapodása pedig anomáliákat okozott. Az 1977-es egyetemi tanácsülésre készített előterjesztés megállapította, hogy a dolgozók 65%-1972 után került a könyvtárba. A helyszűke és az ebből adódó gondok, a tudatos fejlesztés elmaradása az erős fluktuáció egyik oka, amelyet nem volt tanácsos lebecsülni.

Ugyanakkor komoly eredményeket értek el a dokumentációs munka területén dolgozók, a dokumentációs munka színvonala emelkedett, kialakult és megszilárdult a szétsugárzó tájékoztató kiadványok rendszere. Ennek tudható be, hogy még 1974-ben az országos társadalomtudományi szakirodalmi információs rendszer kiépítése idején, a könyvtár addigi dokumentációs teljesítményének elismeréseként a tudománypolitikai bizottság jóváhagyta, hogy a könyvtár a közgazdaságtudományok területén információs szakközpontként működjék.

A „dokumentáció” kifejezés „információra” váltása több volt az elnevezés egyszerű cseréjénél, bár a kezdeti években 1980-ig lényegében hagyományos eszközökkel folyt a szakemberek szakirodalmi ellátása, tájékoztatása.

A bajok sűrűsödését jelezte, hogy a hetvenes évek közepén évente napirendre tűzték az egyetem fórumai a könyvtár tevékenységét. Mindig megállapították, hogy elhelyezése rendkívül szűkös és ez más egyéb belső gondokkal egyre bénítóbban hat a könyvtár mindennapi tevékenységére, feladatkörének bővülése elé pedig gátat szab, és a szükséges fejlesztéseket, mint legelsőként a fotó laboratórium felszerelése, teljesen kizár. A fotózás hiánya miatt a könyvtár sok olyan folyóirat kiselejtezésére kényszerült, amelyet mikro formátumban megőrizhetett volna. Szükségesnek látta a könyvtár bővítését még az 1977. április 18-i egyetemi tanácsülés³⁴⁰ is, a helyhiány megoldására azonban csak a távoli jövőben (10-15 év távlatában) látott reményt.

Az események azonban felgyorsultak, 1978 tavaszán életveszélyessé nyilvánították a Fővám palota épületét. Az közvetlen életveszély elhárítása után lázas sietséggel készültek a rekonstrukciós tervek, amelyekből hamarosan kiderült, hogy a

³⁴⁰ *Beszámoló a Könyvtár helyzetéről, a fejlesztés iránya*, 1977. április 18. Lásd: BCE Egyetemi Levéltár *Vezető testületek napirendi pontjai 1948-1999. – Egyetemi tanácsülések napirendi pontjai* : 1949. január 19. - 1999. november 24. (A továbbiakban: BCE Levéltár. – *Vezető testületek napirendi pontjai 1948-1999.*)

könyvtár bővítését az egyetem főépületében csak túlságosan nagy költséggel és sok szakmai megalkuvással³⁴¹ lehetett volna megoldani. Szerencsés fordulatnak tekinthető, hogy a rekonstrukcióhoz kapcsolódó fejlesztéshez az egyetem megkapta a Fővám palotához pár percnyi közelségben elhelyezkedő, volt Lónyay Utcai Református Gimnázium épületét és a két oldalt három-három, középen négyemeletes, u - alakú épület beépíthető udvarát. Az 1952-ben államosított református gimnázium épületéből akkor kezdett kiköltözni a Budapesti Műszaki Egyetem Közlekedésmérnöki Kara, így a könyvtár szükségleteinek, az udvar beépítésének tervével, éppen megfelelőnek látszott. A könyvtárosok szolgálati helyiségei számára alkalmasnak kínálkozott a Zsil utcai régi épületrész, az u alakú épületszárnyak közötti, Közraktár utcára néző telekre tervezték az olvasói tereket és a raktárt. Az épület Kinizsi és Szamuely utcai³⁴² szárnyait az egyetem egyes tanszékei számára alakították ki.

Az építkezési és átköltözési javaslatot a Pártbizottság és az Egyetemi Tanács 1978. június 12-13-i együttes ülése³⁴³ helyesléssel fogadta és azzal a javaslattal is egyetértett, hogy a könyvtár építésével, illetve átköltöztetésével kezdődjék az egyetemi rekonstrukció, amikor már az értékes állomány biztonságban van. A főhatóság döntése is példátlan gyorsasággal megtörtént, az MM június 26-i, 58520/1978./XII. számú átiratában értesítette a Művelődésügyi Beruházási Vállalatot, hogy a Zsil és a Kinizsi utcai épületek közti, Közraktár utcai üres telken, az egyetemi rekonstrukció keretében új könyvtári terek építését hagyta jóvá. A tervezést pedig a Középület Tervező Vállalat (KÖZTI) végezte.³⁴⁴

A könyvtárnak is haladéktalanul el kellett kezdenie a részletes szakmai tervek készítését. Ehhez olyan számításokat kellett végezni, amely 25 évre előre betervezi a növekedést is. Abban az időben a feladatok erőteljes gyarapodással, a szolgáltatások terén komoly bővüléssel, a könyvtári munkatársak létszámának növekedésével és új könyvtári technológia körvonalazódásával kellett számolni. Az új könyvtár teljes alapterületét 7 000 négyzetméterre tervezték, összesen ötszintes épületben. Noha a könyvtár semmilyen külső

³⁴¹ Felmerült a raktár bővítésének megoldására az épület tetőterének beépítése, de ez esetben igen messze lettek volna a könyvek a felhasználás helyétől. Az információs központ kiépítéséhez szükséges új dolgozók csupán valamelyik másik emeleten kaphattak volna munkaszobát, mert az első és a második emeleten a könyvtárhoz kapcsolódó terek foglaltak voltak. A fotólabor számára a tervezők egyáltalán nem találtak helyet. – Walleshausen Gyula szíves közlése.

³⁴² A Lónyay utcát 1953-1990-ig Szamuely utcának nevezték.

³⁴³ BCE Levéltár. – *Vezető testületek napirendi pontjai 1948-1999.* – 1978. június 13. – de csak a 13-i ülés jegyzőkönyve található a Levéltárban, címe: *Beszámoló a rekonstrukció előkészítéséről.*

³⁴⁴ WALLESHAUSEN-HUSZÁR-HEGEDŰS, 1985. – p. 135.

segítséget nem kapott, 1978 októberére elkészült az új épület szakmai tervezési programja, így az építésztervezők munkához láthattak, és az év decemberében már az előtervek munkahelyi vitájára is sor kerülhetett.

A Fővám palotából való kiköltözés gondolatával – főleg érzelmi, de egyéb okokból is – a munkatársak közül nehezen barátkoztak meg. Végül azonban győztek a szakmai érvek és a végleges tervek kialakításához sokan járultak hozzá konstruktív észrevételekkel. Komoly segítséget kapott a könyvtár a Könyvtártudományi és Módszertani Központtól is.

A KÖZTI tervezői nehéz feladatot kaptak, a mintegy 1000 négyzetméter alapterületű telekre kellett a 7000 négyzetméternyi könyvtárat megtervezni. Ugyanakkor a környező épületek párkánymagassága a föld felett legfeljebb négy szint beépítését engedte meg. Az első terv ezért öt szintre készült oly módon, hogy alagsori szintet is kialakítottak volna.

A tervet felülbíráló főhatóság azonban magasnak tartotta a költségeket és húsz százalékos csökkentést tartott szükségesnek. Ennek következtében az öt szintből az alagsori tér építésének terve elmaradt. Fel kellett áldozni a tágas előteret, kissé csökkentették a raktári férőhelyek tervét, a műhelyek pedig a régi Zsil utcai épületrészbe kerültek.³⁴⁵

1978 májusában fogadta el a Művelődési Minisztérium az egyetemi rekonstrukció és új könyvtári épület végső terveit, a könyvtári munkatársakra pedig az állományok átköltöztetésére, és az új épületben a szolgáltatások lehetőség szerint nagyobb fennakadásoktól mentes biztosítására való felkészülés, nem könnyű időszaka várt. Úgy tűnik azonban, hogy ezekben az években már kezdetét vette az egyetemi rekonstrukció, legalábbis egyes előkészítő munkálatai: az olvasótermet és a raktárt áttörő kazánkémény építése, a megismételt vakolatleverések és egyéb, a nyugodt olvasást, tanulást és kutatást zavaró apróbb, de annál nagyobb zajjal és piszokkal járó építkezések. A rekonstrukciós munkálatok miatt 1979-ben 26, 1980-ban pedig 51 napot volt zárva valamelyik olvasószolgálati helyiség.³⁴⁶ 1979-ben a beszerzési keretek – hirtelen és minden indoklás nélküli – zárlata súlyosbította a könyvtár helyzetét, és az olvasókat is kellemetlenül

³⁴⁵ WALLESHAUSEN-HUSZÁR-HEGEDŰS, 1985. – p. 136.

³⁴⁶ Az Egyetemi Tanács 1979-ben csak október 22-én és december 17-én ülésezett, az 1980. október 13-án került ismét (1978. június 12. óta) napirendjére „Beszámoló a rekonstrukcióról” és legközelebb 1981. március 2-án, amikor „A rekonstrukcióval kapcsolatban szükséges döntéseket” kellett hozni. Lásd: BCE Levéltár. – *Vezető testületek napirendi pontjai 1948-1999.*

érintette. A könyvtár vezetősége úgy vélte, hogy ezekben az időkben sok olvasó hagyott fel az olvasóterem látogatásával.

Amikor az MKKE KK könyvtárosainak legnehezebbek voltak a munkakörülményei – szinte mindennapos tárgyalások az új épület tervezőivel, miközben az egyetemi rekonstrukció fent vázolt előkészületei megkezdődtek, valamint számtalan esetben kellett sajnálkozva nemet mondani a gyarapítási keret zárolásának következményeiből adódóan az új tananyag-kérésére, vagy az aktuálisan be nem érkezett folyóiratszám miatt, – az 1980/81-es tanév szeptemberi Egyetemi Tanácsülésének első napirendi pontja³⁴⁷ belső ellenőrzést rendelt el a könyvtárban.

A belső ellenőrzést 1980. szeptember 22-től december 31-ig megszakításokkal, 40 napig tartotta az egyetem által kijelölt belső ellenőr,³⁴⁸ aki az 1975-1980 közötti időszak átfogó ellenőrzését végezte el. Az ellenőrzésről záró dokumentum készült, amely elsőként rögzítette az ellenőrzés szempontjait:

- a Könyvtár helye az egyetemi szervezeten belül,
- a könyvtári állomány értéke és mennyisége, állomány-nyilvántartások,
- a könyvtár működése, hálózati könyvtárak felügyelete,
- állománygyarapítás, könyv- és folyóirat beszerzés,
- a könyvtári állomány védelme, leltár,
- a költségvetési keretből való gazdálkodás,
- létszám- és bérgazdálkodás,
- könyvtári szolgáltatások és bevételei,
- muzeális könyvtári dokumentumok,
- a Könyvtár szervezeti és működési szabályzata.

A fenti szempontok alapján az ellenőr tíz pontban elemezte a könyvtár működését:

1. Könyvtári állomány értéke

Egy könyvtár állományának tényleges értéke időről időre változik, tehát egy-egy könyv értékét nem minden esetben a beszerzési ára határozza meg. Egyetemünk könyvtára 1948. október 1-én alakult, részben az un. Kamarai Könyvtár és a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Közgazdasági karának könyvtári állományából.

³⁴⁷ Az 1980/81 tanévi munkaprogram. Lásd: BCE Levéltár. – *Vezető testületek napirendi pontjai 1948-1999.* – 1980. szeptember 8.

³⁴⁸ 8. sz. ellenőri jelentés. – 1981. január 13. – BCE KK Irattár (A továbbiakban: (8.sz. jelentés, 1981.)

1950-ig két különböző helyen működött (Szemere utca, Szerb utca) amikor a jelenlegi helyére költöztették.

A könyvtári állomány tényleges értékének a megállapítása jelenleg lehetetlen, mivel a kamarai könyvtári anyagban számos muzeális értékű könyv található és ennek felmérése, számbavétele sohasem történt meg, de a törzsállomány számbavétele is hiányos alapokon, nyilvántartásokon nyugszik.

Éppen ezért csak hozzávetőleges állományértéknek fogadható el az a vagyoni érték, melyet utoljára az 1976. évi mérlegbeszámoló tartalmaz a könyvtári állományértékről (a könyvek értékbeli nyilvántartási kötelezettségét a főkönyvi könyvelésben a 710/10/1976. PM XII.sz. számveteli közlemény megszüntette).

Az 1976. évi mérlegbeszámoló adatai szerint december 31-én az Egyetem összes vagyoni értéke	492 984 ezer Ft
ebből: ingatlanok bruttó értéke	<u>37 892 ezer Ft</u>
ingatlan nélküli vagyonérték	55 092 ezer Ft
melyből a <u>könyvtári állományérték</u>	<u>20 949 ezer Ft</u>
<u>vagyis 38% volt.</u>	

Ugyanezen időszakra vonatkozóan a Könyvtár állomány-nyilvántartása (leltára)

alapján 19 779 ezer Ft állományérték mutatható ki az alábbi részletezéssel:

Központi Könyvtár könyvállomány értéke	12 497 868 Ft
Folyóirat állomány értéke	3 441 744 Ft
Tanszéki, hivatali könyvtárak könyvállományértéke	<u>3 839 363 Ft</u>
Összesen	19 778 975 Ft

Az ellenőrnek feltűnt a kétféle adat közti eltérés és feltétlenül meg akarta állapítani a jelenlegi állomány értékét. Ennek érdekében elkezdte az állomány-nyilvántartások (leltárkönyvek) felülvizsgálatát. Megállapította, hogy „1950-ig visszamenőleg 132 db állomány-nyilvántartási napló található és ezek vezetése helyenként hézagos, nem pontos és főleg más és más szisztéma szerint vezették. A jelenleg is érvényben lévő egyedi nyilvántartási naplókat 1955. évtől vezetik folyamatosan, de előzmények nélkül, mindig az adott évre vonatkozó állománygyarapítási adatok figyelembe vételével. Az 1950. január 1 – 1954. december 31-ig vezetett állomány-nyilvántartási naplók legfőbb hibája, hogy nincs meg bennük a folyamatosság:

- 1950-ben elkezdték az átszállított és több forrásból származó törzsállomány feldolgozását, de azt szelektálás nélkül végezték, figyelmen kívül hagyva, hogy az tanszéki állomány, vagy központi könyvtár, szépirodalom vagy szakirodalom, folyóirat vagy könyv stb.
- Ugyanazon leltári számon 20-25 példányszám szerepel ugyanabból a könyvből, függetlenül attól, hogy az olvasóterembe vagy 15 különféle tanszéki könyvtárba lett elosztva;
- A nyilvántartási naplók közül több kötetet tesz ki azok száma, melyekben értékfeltüntetés egyáltalán nincs;
- Az igaz, hogy az előzőek az állományértéket csak részben befolyásolják, de 1-45 000 leltári számig feldolgoztak 989 963,76 Ft állományértéket, de a 45 001 leltári szám induló állományértéke (X. kötet napló) 929 960,76 Ft lett, differencia 60 003 Ft. Az eltérés okát nem sikerült tisztázni, mivel semmilyen megjegyzést vagy magyarázatot nem fűztek a tényhez. Tehát a folytonosság már 1950-ben megszakadt.
- Ezen „eltévesztett” állományértékkel folytatták a feldolgozást 83 264-es leltári számig (XX. Kötet napló), amikor 1 927 437, 56 Ft-ig jutottak el 1953 márciusában, attól kezdve csal oldalanként összesítettek, illetve az egyik naplóban mégis az található, hogy 1954. december 31-én az állomány értéke 2 117 853 Ft – de erről sem állapítható meg, hogy csak a központi állományra vonatkozik az adat, vagy a letéti állományértéket is magában foglalja.”³⁴⁹

Mindezek alapján az ellenőr nehezményezte, hogy 1950 és 1980 között, tehát 30 évig egyetlen alkalommal sem végeztek a könyvtár állományának egészére kiterjedő, teljes körű ellenőrző leltárt, holott ezt minisztertanácsi határozat írja elő, kötelező érvénnyel. Nem tekintette kielégítő mértékű leltározásnak az 1964-1966 között végzett leltározást, amelynek bélyegzői megtalálhatóak ugyan a leltárkönyvek legtöbbszörében, de a leltári ellenőrzés záró jegyzőkönyvét nem találta. (Elképzelhető, hogy meglehetősen hiányos volta miatt meg sem mutatták az ellenőrnek.)

Az ellenőrzés javasolta tehát az állomány-nyilvántartó naplók (leltárkönyvek) mielőbbi pontosítását és naprakészségét, az előírásoknak megfelelő rendbe tételét. Nyomatékosan felhívta a figyelmet arra is, hogy ez a munka a soron következő teljes körű

³⁴⁹ 8.sz. jelentés, 1981. – p. 3.

leltározás előkészületeinek fontos alapeleme, ezen kívül pedig a társadalmi tulajdon védelme szempontjából elengedhetetlen.

2. Könyvtári állomány mennyisége

A könyvtár éves statisztikai jelentéseit a szakmai irányító és felügyeleti minisztérium (MM) feldolgozva, éves tájékoztató formájában jelenteti meg. Az éves statisztikai tájékoztatók alapján 1975-79. év között az Egyetem könyvtári állományának a mennyisége a következő képen alakult:

Év	Összesen	Könyv	Időszaki kiadvány	Kézirat	Egyéb dokumentum
1975	398 253	348 891	33 104	15 863	396
1976	490 094	430 289	33 812	25 117	876
1977	493 890	437 418	29 388	26 023	1 061
1978	502 995	443 754	31 182	26 984	1 075
1979	509 516	446 888	32 601	27 925	2 102

A fenti táblázat szerint a könyvtári állomány 1975. évről 1976-ra 91 841 kötettel nőtt volna, miközben az egyedi nyilvántartási naplóból az állapítható meg, hogy az 1976. évben az állománygyarapodás folyóirattal együtt 10 614 kötet volt. Tehát a könyvtári adatszolgáltatás téves volt, valószínűleg azért, mert a tanszéki állományok gyarapodása kimaradt az 1975. évi adatokból.

Az ellenőri jelentés további számítási és nyilvántartási anomáliákra hívta fel a figyelmet, amelyeknek egyik oka abban gyökerezett, hogy akkor már csaknem 30 éve göngyölítették az 1951. október 31-én még 85 000 kötetet kitevő feldolgozatlan, ömlesztett anyagot.

„Szükségesnek tartom a helyes és tényleges állomány mennyiségének mielőbbi megállapítását, az előzőekben írtak alapján, vagyis a meglévő nyilvántartási naplók – főleg az 1950-55-ig tartó időszak alatti bejegyzések – tételes összegzése útján. Azután a statisztikai jelentések módosítása is szükségessé válik, mivel a téves adatok helyesbítésével nyert összesítés alapján a könyvtár állománya (a folyóiratok állományi

adataival együtt) 530 970 kötetet tett ki, szemben a minisztériumi statisztika 509 516 könyvtári egységével szemben.”³⁵⁰

Az ellenőrzés során felderítették a pincében tárolt, „duplum raktár”-nak nevezett, mintegy 15 000 kötetet kitevő állományt is, amely több éve kiselejtezett felesleges anyagokat tartalmaz, főleg tanszéki könyvtárakból, illetve ismeretlen helyekről, de hogy milyen könyvek azok, arról sem nyilvántartás, sem jegyzőkönyv nincs, kivezetésük sem történt meg az állomány nyilvántartásból, de voltak ott olyan könyvek is, amelyek sohasem voltak a Közgazdasági Egyetem Könyvtárának állományában.”³⁵¹

Szükségesnek tartotta a jelentés a „duplum raktár” köteteinek mielőbbi feldolgozását és hasznosítását, egyrészt a kérdéses állomány nagy helyfoglalása miatt, másrészt pedig tartalmazhatott olyan anyagokat, amelyeket az egyes tanszéki, hivatali vagy kollégiumi könyvtárak évek óta nélkülözhettek, de lehetett akár az ömlesztett anyagban olyan kötet is, amelyből a Központi Könyvtárnak sem volt akkor példánya.

Az ellenőri jelentés hasonlóan aprólékosan vizsgálta a könyvtár további működési területeit,³⁵² majd az utolsó pontban sort kerített a muzeális értékű kiadványokkal kapcsolatos előírásokra is:

A muzeális emlékek védelméről szóló 1963. évi 9. sz. törvényerejű rendelet értelmében a művelődésügyi miniszter 5/1971. /X.23./ MM sz. rendeletében úgy intézkedett, hogy a könyvtár köteles a tulajdonában lévő, a törvény védelme alatt álló muzeális könyveket, könyvgyűjteményeket az Országos Széchényi Könyvtárnak 1971. december 31-ig bejelenteni.

A Könyvtár iratanyagai között azonban nem volt található nyoma annak, hogy a bejelentési kötelezettségnek eleget tettek volna, holott a Könyvtár rendelkezett muzeális dokumentumokkal, amely az ellenőr becslése alapján (és nyilván valamilyen listák is voltak) hozzávetőlegesen 1300 egységet tesz ki:

- 1850 előtt kiadott művek
- Tanácsköztársaság dokumentumai
- Az országban egyedülálló kereskedelmi és ipari Compasszokat (címtár jellegű gazdasági kézikönyv) tartalmazó külön gyűjtemény a Kereskedelmi és Iparkamara idejéből,
- 1800 előtti hungarikumok

³⁵⁰ 8.sz. jelentés, 1981. – p. 5.

³⁵¹ 8.sz. jelentés, 1981. – p. 6.

³⁵² 8.sz. jelentés, 1981. – p. 7-20.

A muzeális értékű dokumentumok külön gyűjteményének felállítása 1978 óta tervben van, azonban számbavételük, elkülönítésük, rendezésük, nyilvántartásba vételük a mai napig nem történt meg.”

Javasolta az ellenőri jegyzőkönyv a muzeális emlékek védelméről szóló törvényerejű rendelet által előírtak érvényre jutását, vagyis a muzeális értékű dokumentumok külön gyűjteményének mielőbbi létrehozását, „annál is inkább, mert ez a könyvtár állományának az értékét indokoltan emeli.”³⁵³

A belső ellenőr megállapításai ugyan valós problémákra hívták fel a figyelmet, de ezek mindegyikének megoldását a könyvtár vezetése akkor már az új épületben tervezte.

MUZEÁLIS KÜLÖNGYŰJTEMÉNY AZ MKKE KK ÚJ ÉPÜLETÉBEN (1983)

A Marx Károly Közgazdasági Egyetem Központi Könyvtárának (MKKE KK) új épületének építkezése 1981 februárjában kezdődött, és a könyvtárépítészeti történetében páratlanul rövid idő alatt készült el: az eredeti határidő 1983. december 31. volt, de már 1982 augusztusában elkezdődhetett az új campus műszaki átvétele. A költözés is példásan rövid idő – 7 hét alatt – 1982. december 16-tól 1983. február 9-ig lezajlott, s az olvasókat mindössze két hétig nem fogadta a könyvtár.

Március 11-én volt a hivatalos megnyitó, addigra elkészültek a Marx életét, a könyvtár történetének rövid áttekintését és az olvasótermek névadóinak munkásságát bemutató kiállítások, és elkészült a könyvtár tájékoztató füzet is.³⁵⁴

A 6726 négyzetméter alapterületű könyvtár két utcára nézett, a Zsil utcai fronton volt a szolgálati rész három szinten, a földszinten a kötészet és a reprográfiai laboratóriumok. A Közraktár utcai rész – az új könyvtári épületrész – földszinti, 1. és 2. emeleti része az olvasói terek, a 3. emeleten és részben a 2. emeleten is a raktári részek. Mindkét raktári szintre kerültek kamara állományok, a harmadik emeletre a nagyméretű (Q és Fq jelzeten lévő) dokumentumok, a numerus currens jelzetű régi könyvek pedig a második emeleten kaptak raktári elhelyezést.

³⁵³ 8.sz. jelentés, 1981. – p. 21.

³⁵⁴ (A 34x12 cm nagyságú, díszes rézkulcsot, amelyet a könyvtár főigazgatója kapott a rektortól (Csizmadia Ernő, 1980-1984) a „könyvtárhoz” az ünnepélyes megnyitón, a Történeti Kutatókönyvtárat látogató hallgatók megannyiszor középkori relikviának nézik.)

Újszerű volt az olvasótermek elnevezése, amelyet a három szinten történt elhelyezés indokolt, a Fővám palotában lévő egyetlen, ám gyönyörű nagy olvasóteremmel szemben. A földszinti *Háy László* teremben a kölcsönző szolgálat működött, mellette a *Karvasy* teremben helyezték el a legkeresettebb kikölcsönözhető műveket a szabadpolcokon. Az első emeleten az *Antos* teremben is szabadpolcon helyezték el az egyetemi tanulmányokhoz szükséges tananyagot és folyóiratokat, ott működött a tervezett három gyorsmásoló közül az egyik. A második emeleti *Erdei* teremben helyezték el a külföldi folyóiratokat és a jobbra szintén idegen nyelvű segédkönyveket. Onnan nyílt a *Berzeviczy* terem, amelyet a különösen becses anyagot és fokozott védelem biztosítását igénylő kéziratokat használni kívánó kutatók kereshettek fel.³⁵⁵

Az új könyvtári épület még újabb olvasószolgálati modelljét a könyvtár igazgatója Walleshausen Gyula (1923-2010) mutatta be a szakmai közönségnek.³⁵⁶

A Közgazdasági Egyetem új könyvtárában az olvasói szintek tagoltságából eredően is a hazai gyakorlattól teljesen eltérő új típusú olvasószolgálati modellt kellett kidolgozni. Tekintettel arra, hogy sem hazai, sem külföldi tapasztalatokat nem lehetett egy az egyben átvenni, több saját kísérleti megoldást kellett alkalmazni, amelyeknek a gyakorlat állta ki azután a próbáját. A katalógusok és szakrendszerek bemutatásánál szóba került az ETO problémája szakkönyvtárak esetében³⁵⁷ (akkor már a Közgazdasági Egyetem könyvtárában elkezdődött a tárgyszó rendszer kialakítása). Walleshausen szerint azonban „az ETO-nak vannak előnyei is. Óriási előnye például, hogy „kéznél van” és továbbfejlesztéséről a FID gondoskodik. Ennek megfelelően – kísérletképpen – az egyik teremben (a *Karvasy* teremben) az ETO szerint helyezték el megfelelő jelzetekkel ellátva a könyveket.

Az *Antos* teremben – szintén kísérletképpen – csupán a könyvek gerincére ragasztott színcsík jelezte a szakot, szakon belül a művek sorrendje a szerzői betűrendet

³⁵⁵ Az olvasótermek névadói közül Berzeviczy Gergely (1763-1822) és Karvasy Ágoston (1809-1896) műveivel már az 1870-től vezetett régi *Könyvjegyzék* lapjain talákoztunk, Antos István (1906-1960) egyetemi hallgatóként a kamarai könyvtár látogatója volt, Háty László (1890-1975) közgazdász az egyetem díszdoktora volt, hasonló képen Erdei Ferenc (1910-1971) is.

³⁵⁶ Walleshausen Gyula 1978-1985-ig volt a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtár igazgatója illetve főigazgatója.

³⁵⁷ Már Szabó Ervin is sok módosítást és javítást küldött a Dewey féle tizedes osztályozás kiegészítésére Brüsszelbe és tisztában volt a tizedes rendszerek azon gyengéjével, amely szakgyűjteményeknél egyetlen szakot duzzaszt fel és ezzel éppen a katalógus használatát és a gyors informálódást gátolja.

követte.”³⁵⁸ Nem tett azonban említést a földszinti olvasóteremben elhelyezett ún. kamarai betűrendes és szakkatalógusokról. Szintén nincs szó – a ma már csak elbeszélésekből ismert – Szabó Ervin kör alakú szakkatalógusáról!³⁵⁹

„Figyelembe véve a könyvtár jelenlegi állománynagyságát (félmillió egység), az évi tízezres gyarapodást, a szabadpolcos terek befogadóképességét, s a könyvtár vezetésének azt a rokonszenves politikáját, mely az egyre bővülő állomány okozta raktározási problémára nem csak azt a választ ismeri, hogy új meg új raktári szárnyakat kell emelni a régi mellé, hanem vállalja a felelősség teli, de radikális állománykivonást is, tudatosan tervezi egyes dokumentumtípusok mikro formátumban való megőrzését is, s számol a ritkán keresett anyag külső elhelyezésével is, nyugodtan nézhetnek az elkövetkező évtizedek elébe. [...] Nincs zsúfoltság a munkahelyeken, egyelőre, bár ahogy erősödik az MKKE KK országos szakkönyvtári szerepe, egyre inkább indokolt, hogy visszakapja az egyetem más részlegeitől a számukra ideiglenesen átengedett szobákat.”³⁶⁰

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ vezetőinek módszertani segítségét az új könyvtári épület tervezése idején kiemelkedőnek ítélte meg a könyvtár vezetése,³⁶¹ a fenti jóslatnak azonban éppen az ellenkezője következik majdan be.

A MUZEÁLIS KÖNYVEK LEVÁLOGATÁSA ÉS FELTÁRÁSA

A költözés utáni idők első teendője az állomány teljes körű leltári ellenőrzése volt, amely 1984-1987 között zajlott le.

Amint azt a belső ellenőr is jegyzőkönyvbe vette, 1950 és 1980 között, tehát 30 évig egyetlen alkalommal sem végeztek a könyvtár állományának egészére kiterjedő, teljes körű leltári ellenőrzést. Ennek megfelelően a 1983-87. évi teljes körű állományellenőrzést tényfeltáró jellegű leltárnak tekintették.³⁶²

³⁵⁸ WALLESHAUSEN Gyula: *A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára új olvasószolgálati modellje*. In: Könyvtári Figyelő. – ISSN 0023-3773. – 30.évf. 1.sz. (1984), p. 29-33.

³⁵⁹ Szabó Ervin legendás körkatalógusát – amelyben a módosított Dewey rendszerben lehetett keresni – többen állítják, hogy a Fővám palota épületéből még átköltöztették és a Zsil utcai épület raktárának egyik kis kamrájában helyezték el, sajnos a következő könyvtári költözéskor már nem volt sehol! Huszár Ernőné dr. szíves közlése.

³⁶⁰ PAPP István: *A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárának új épületéről*. In: Könyvtári Figyelő. – ISSN 0023-3773. – 30.évf. 1.sz. (1984), p. 34-43.

³⁶¹ WALLESHAUSEN-HUSZÁR-HEGEDŰS, 1985. – p. 135-136.

³⁶² BCE EK Irattár. – Kvt. F. /*Állományrevízió dokumentumai*. – 1983-1987/I-V., 1988./Záró jegyzőkönyv

A muzeális kötetek kigyűjtése azonban megkezdődött már a Fővám palotában, a költözés előtt, lényegében csomagolás közben. Nem készült azonban semmilyen koncepció, ütemterv és ennek megfelelően lista sem a kigyűjtött példányokról.

Az első dátum a muzeális dokumentumokkal kapcsolatosan 1983. február 7., amely a Muzeális Értékű Dokumentumok (MÉD) leltárnaplót megnyitó keltezés. A leltárkönyvbe régi muzeális (RM) numerus currens jelzetre vették a köteteket, a kigyűjtés időrendjének megfelelően. Az első oldalakon később, az 1985-ben történt rekatalogizálás során több számot törölni kellett, mert azok már nem voltak meg a MÉD gyűjteményben.³⁶³

Az új (Zsil utcai) könyvtári épületben már megszülettek az irányelvek a muzeális dokumentumok kigyűjtéséhez:

„A Muzeális Értékű Dokumentumok (MÉD) az 1850 előtti magyar vagy külföldi kiadványok különgyűjteménye. Ezt az időhatárt nem lehet egészen mereven értelmezni, a magyar anyagnál a könyvtár gyűjtőkörébe tartozó művek időhatárát Pest és Buda 1873. január 1-i hatállyal történt egyesülésének évéig tolták ki és a külföldi anyagnál is átlépték az 1850-es határvet tudománytörténeti értékkel bíró művek, neves szerzők első kiadásai esetében.”³⁶⁴ Ide tartoztak a vonatkozó rendeletek³⁶⁵ értelmében a Tanácsköztársaság idejéből származó dokumentumok is, de ezeket a későbbiek során külön, úgy nevezett Tanácsköztársaság gyűjteménybe rendezték.

1984-ben még fontos, de vitatott feladatként, hátra volt a tanszéki könyvtárak állományaiából a muzeális anyag bekérése. Erre a kényes feladatra csak az 1985. január 1-én hatályba lépő szabályzatok³⁶⁶ és a rektori utasítás³⁶⁷ értelmében, állománynagyságtól függően két-három évenként sorra kerülő tanszéki leltári ellenőrzések során kerülhetett sor.

³⁶³ A régi dokumentumok csonkításáról Lásd: SZÖNYI Éva, 2008. – p. 90. (12.sz. jegyzet)

³⁶⁴ RITTERNÉ KUBINYI Mária: *A muzeális különgyűjtemény*. Kézirat, 1984.

³⁶⁵ 1/1967. (VI.18.) MM sz. rendelet a muzeális értékű könyvek, zeneművek, térképek és egyéb nyomtatványok, valamint kéziratok bejelentéséről,

³⁶⁶ Szervezeti és Működési Szabályzat. 4.sz. melléklete: A Muzeális Értékű Dokumentumok Kezelési Szabályzat. - 3. sz. melléklete: A Hálózati Tagkönyvtárak Ellenőrzésének Szabályzata

³⁶⁷ 7/1976. sz. rektori utasítás a kulturális miniszter és a pénzügyminiszter 3/1975. (VIII.17.) KM-PM sz. együttes rendeletével a könyvtári állomány védelméről, ellenőrzéséről (leltározásáról) és az állományból törlésről a BKE EK és hálózati könyvtárainál történő alkalmazásáról

A muzeális különgyűjtemény fentiekben idézett koncepcióját 1984. szeptember 3-i dátummal iktatták. A kézirat a MÉD anyag provenientiájának meghatározásán túl meghatározta a muzeális dokumentumok feldolgozását is: a) leltárba vétel, b) kísérőlapok kiemelése a helyrajzi katalógusból, c) további MÉD anyag kiemelése (amelyekről még a leltározás folyamán kiderül, hogy kiadási évük 1850 előtt volt, d) Címleírás, e) kapcsolatfelvétel a tanszékekkel, f) elrendezés, a muzeális gyűjteménynek a feldolgozás után később kidolgozandó szempontok szerinti elrendezése, valamint a profil idegen művek leválogatása és más intézményeknek csere képen való felajánlása.

(A feljegyzés nyomán készültek listák az olyan szépirodalmi és egyéb, általános tartalmú muzeális művekről, amelyeket esetleg felajánlottak volna más intézményeknek, de leválogatásukra nem került sor.)

1984. szeptember 26-án címleírási értekezletet tartottak és az ott elhangzottakat, valamint a feldolgozók egyéb szóbeli megállapodásait összegezve, megszületett a feljegyzés a MÉD anyag címleírására vonatkozóan.³⁶⁸

Az első pontban leszögezték, hogy „Elsősorban az MSZ 3424-60³⁶⁹ sz. (Domanovszky – féle) címleírási szabályzat követése, összehangolva meglévő katalógusaink formájával.” A „meglévő” katalógusok között pedig a régi anyag vonatkozásában a kamarai katalógusokra kell gondolni, amelyek közül a betűrendes még a Porosz Instrukciók alapján a készült. Ugyanakkor e látszólag három féle katalógus-megjelölés szerves egységben van, mivel Magyarországon a XX. század első felében a katalógizálás szabályozásában a német iskola hatása volt a döntő. Nemcsak a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtára és a Fővárosi Könyvtár katalógusa készült a Porosz Instrukciók alapján, hanem a többi nagykönyvtárban is úgyszintén német mintára létrehozott katalógusokat építettek, eleinte csak ösztönösen követve e példát, majd az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ 1924-ben megjelent szabályzata a szabványi keretet is megadta a katalógizálás megkezdett formában történő folytatásához. Az OKBK szabályzat legnagyobb része ugyanis lényegében a Porosz Instrukciók lefordításával jött létre.

Domanovszky Ákos (1902-1984) könyvtárosi pályafutása kezdetén az OKBK 1924-ben elkészített szabályzatával ismerkedett meg, az első országosan kötelező

³⁶⁸ RITTERNÉ KUBINYI Mária: *A MÉD-anyag címleírásának alapelvei*. Kézirat, 1984.

³⁶⁹ MSZ 3424-60. In: *A könyvtári munka szabványai*. 2. bővített kiadás. – Budapest : Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1960. – p. 173-163.

érvénnyel bevezetett magyar katalogizálási szabvány (MNOSZ 3424/52) megalkotásában már fontos szerepe volt a szabványalkotó bizottságban, mint az Egyetemi Könyvtár képviselő szakértőnek. Az 1952-es címléírási szabályzat elkészítése és az ahhoz kapcsolódó elméleti munka fordította Domanovszky érdeklődését a katalogizálás elvi alapjainak kidolgozása felé.³⁷⁰ A katalógusok az egészen korai hagyományokat követve a szerző alatti regisztrálást részesítik előnyben, annak ellenére, hogy a gyakorlat egységes logikájában ez törést jelent, mivel a könyveknek szerzőjük nem mindig, de címük minden esetben van. Azonban a szerző neve jobban megjegyezhető ismérv és pontosabb elsődleges meghatározást, azonosítást tesz lehetővé, mint a cím; így első látásra elfogadhatónak és indokoltnak tűnik az angol-amerikai szabályzat törekvése, hogy a személyi szerzővel nem rendelkező kiadványokat - a német elgondolással ellentétben – inkább a közreadó testület, mint szerző neve alatt tartsák nyilván. Ugyanakkor Domanovszky rámutatott a testületi szerzőség problémáira, érvényességi körének, alkalmazásának nehezen körülhatárolható és nemcsak a könyv formai jegyeit figyelembe vevő voltára. A cím szerinti regisztrálást illetően a mechanikus besorolás és a "substantivum regens" elve feszül egymásnak: egyrészt a címkezdő névelők és prepozíciók figyelmen kívül hagyása után az első szó szerinti; másrészt a könyvre legjellemzőbb főnév alatti, de sok esetben a nyelvtani függőséghez, nyelvtani szerkezetek felépítéséhez a továbbiakban is igazodó besorolási rend preferálása.³⁷¹

Az MSZ 3424-60 sz. szabályzat lényegében az 1952-es szabvány nyomdokain haladt és ezen a ponton összecsendült az MKKE könyvtárában, a kamarai katalógusok hagyományain épített „meglévő” katalógusokkal.

S mintha a MÉD-anyagok címléírását a katalogizálás elméleti alapjainak hasonlóan, a fentiek gondolatmenetével fogalmazták volna meg, az 1984-es Feljegyzés leszögezte, hogy „testületi szerző a muzeális anyagban általában nem szokott előfordulni”. (Ez nagy általánosságban igaz, kivéve a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamarát és az Országgyűlési dokumentumokat!)

Szükségesnek tartották a régi könyvek esetében a kiadó, illetve nyomdász keresztnevének, vagy legalábbis annak kezdőbetűjének feltüntetését, különösen olyan nyomdászdynasztiák esetében, mint a Landerer család, ahol több generáción keresztül

³⁷⁰ DOMANOVSZKY Ákos: *A címléírás irányelvei és a testületi szerző*. – Budapest : Országos Könyvtárügyi Tanács : Budapesti Egyetemi Könyvtár, 1959. – 89 p.

³⁷¹ POGÁNYNÉ RÓZSA Gabriella: *Domanovszky Ákos katalogizáláselméleti munkássága : Tisztelegés születésének 100. évfordulója alkalmából*. In: *Könyvtári Figyelő*. – ISSN 0023-3773. – 48. évf. 3.sz. (2002), p. 441-456. (A továbbiakban: POGÁNYNÉ RÓZSA Gabriella, 2002/2)

öröklődött a nyomda vezetése. További fontos szempont volt, hogy muzeális kötetek esetén a példányadatokat is fel kell tüntetni, akkor még a cédulán (ahol sajnos kevés hely volt ahhoz is, hogy a régi könyvek sajátosságának megfelelő, hosszabb címeket leírják!) Rögzítésre került az is, hogy a muzeális könyvek leírásakor külön figyelmet kell fordítani a csonkított, sérült, rongált etc. állapot jelzésére.

1984 októberében megkezdődött a MÉD-gyűjtemény bibliográfiai feltárása, tárgyi feltárára nem gondoltak, így a munkát 1985 nyarára befejezték. A muzeális gyűjtemény elhelyezésének szempontjai – különösen a költözködés és a leválogatás első időszakának rossz tapasztalatai után – a szigorú őrzés volt. Pontosabban, a második emeleti zárt raktárban létesített, lakattal zárható tömörpolcos elhelyezés és a Muzeális Értékű Dokumentumok Kezelési Szabályzatának hatályba léptetése 1985-ben. Mintegy négy év múltán, 1989-ben köszöntött be a könyvtári rendszerváltás, amelynek során a Könyvtár összes használt kötete, vagyis az olvasók által bármely katalógusból kiválasztott könyv bekerült az online katalógusba, ezáltal az integrált könyvtári rendszerbe. Tehát elsődlegesen az Egyetemen folyó oktatás-kutatás keretében megadott irodalom, mintegy automatikusan került az online szolgáltatás körébe, majd meghatározott állományrészek között először az 1850 előtti muzeális kötetek és végül a teljes kamarai könyvtár hozzáférhetővé vált az online katalógusban.

BEFEJEZÉSÜL A KAMARAI KÖNYVTÁR VIRTUÁLIS REKONSTRUKCIÓJA

A Közgazdasági Egyetem új könyvtári épületével kapcsolatosan az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiumának elnöke fogalmazta meg – az 1994-ben Debrecenben tartott, könyvtárépítési szemináriumon elfogadott záródokumentum egyik ajánlásaként –, hogy „a ma működő egyetemek közül csak négy számára épült önálló épület, beleértve az ELTE Könyvtára múlt századi építését is. Az európai egyetemi könyvtári építkezések az 1960-as 1970-es években mentek végbe, így nagy léptékű több évtizedes lemaradásunk felszámolása erőteljes fejlesztési programmal valósítható meg.”³⁷² Az Egyetemi Könyvtárak Kollégiumának első elnöke, egyben a Budapesti Közgazdasági Egyetem

³⁷² HUSZÁR Ernőné: *Ajánlások az egyetemi könyvtárak elhelyezésének javítására*. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztató. – ISSN 0041-3917. – 42. évf. 8-9.sz. (1995), p. 328.

Központi Könyvtárának akkori főigazgatója³⁷³ a debreceni szeminárium előtt már többrendbeli tanulmányokat folytatott a könyvtári építkezések hazai és nemzetközi trendjeit illetően – nem minden célzat nélkül, hiszen a könyvtár számára az 1990-es évek elejétől egyértelmű volt, hogy új könyvtári költözés került a horizontra. Az évezred utolsó évtizedében tehát ismét a könyvtári költözés volt az egyik sarkalatos szakmai kérdés a BCE KK vezetőségének munkájában.

A másik fontos feladat a retrospektív konverzió volt, amelyet a könyvtár életében, 1989-ben bekövetkezett rendszerváltás – az integrált könyvtári rendszerben való munkavégzés – egyszersmind kikényszerített. A kölcsönzési modul ugyanis csak az online katalógusban meglévő könyveket engedte kikölcsönözni. Tehát, amennyiben az olvasók a hagyományos papíralapú katalógusokból választottak ki könyveket – azokat be kellett vinni az online katalógusba ahhoz, hogy kikölcsönözhesék.³⁷⁴

Ehhez járult hozzá 1996-ban egy nagyobb volumenű feldolgozás, amely 8 000 könyv visszamenőleges adatbázisba vitelét tűzte ki célul. Míg azonban ez utóbbi a BCE KK állományában lévő külföldi, elsősorban angol, német és francia közgazdasági irodalom 1980-tól 1989-ig (a könyvtár online katalógusának kezdeti dátumáig) megjelent könyveket választotta ki, addig az olvasók a katalógusban kifejezetten a régi, 1945 előtti, de még inkább a két világháború közötti, sőt az 1900 előtt kiadott könyvek közül válogattak. Ezzel meglepően sok régi könyvet és a kamarai köteteknek komoly hányadát jutatták az online hozzáférhetőséghez már 1989-től kezdődően.

A harmadik évezred beköszöntével a BCE Központi Könyvtára számára elérhető közelségbe került az új egyetemi épületbe költözés. Kezdetét vette a komplex tervezés, amely az új épületben való könyvtár kialakítása mellett, az új szervezeti felállás³⁷⁵ és új szolgáltatási stratégia³⁷⁶ megvalósítását célozta meg. A könyvtár vezetőségében megérlelődött az elhatározás a muzeális gyűjtemény a *zárt ajtajának kitérítésére*, vagyis a gyűjtemény kutatókönyvtárban való bemutatására és a köteteknek az online katalógusban

³⁷³ Huszár Ernőné dr. 1985-2005 között volt a BCE KK főigazgatója.

³⁷⁴ SZÖNYI Éva: *A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára (Retrospektív konverzió a nagykönyvtárak gyakorlatában)*. In: *Könyvtári Figyelő*. – ISSN 0023-3773. – 9.évf. 3.sz. (1999), p. 577-579.

³⁷⁵ ALFÖLDINÉ DÁN Gabriella: *Egy lehetséges válasz az alkalmazkodásra: A Budapesti Corvinus Egyetem Központi Könyvtárának új szervezete*. In: *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*. – ISSN 0041-3917. – 55. évf. 2. sz. (2008), p. 57-64.

³⁷⁶ NAGY Zsuzsanna: *Új épület, új szolgáltatások a Budapesti Corvinus Egyetem Központi Könyvtárában*. In: *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*. – ISSN 0041-3917. – 55. évf. 2.sz. (2008), p. 78-83.

való szolgáltatására is. Ennek megvalósítására 2006-ban koncepció készült az új könyvtári épületben kialakításra kerülő közgazdaság történeti könyvtár tervével. Fenn maradt az egyetem történetének állomásairól egy-egy könyvtári bútor, amelyek megfelelő keretet biztosítottak a muzeális könyvgyűjtemény bemutató raktározására (üveg mögött), és a kutatókönyvtári szolgáltatás megindítására.³⁷⁷

A koncepció készítésekor még olyan nagyságrendben történt a gyűjtemények felmérése, hogy a szigorúan üveg mögött tárolt 1850 előtti köteteken kívül a kutató könyvtárba kerülhetnek 1850-1948 közötti kamarai kötetek is, szabadpolcos elhelyezéssel. Ennek érdekében került felmérésre a MÉD-gyűjtemény értéke és a kamarai könyvtár állaga.

(A koncepció megállapította, hogy a MÉD Gyűjtemény 2005-re közel 2 000 dokumentumot tartalmazott, 2006 első negyedévének antikvár forgalmi értéke szerint (10 000,- Ft átlagárral számolva, a jó néhány 50-60 000, akár 80-90 000,- Ft egyedi értékű ritkaságot is beszámítva) 20 000 000,- Ft vagyont képez.

A Kamarai Könyvtár külön gyűjteményének nagy része igen rossz állapotban, kötetlenül, tékában és tönkrement kötésben található. Lényegében az induló 70 000 kötetes állományból csak kb. 6 000 olyan kötet emelhető ki, amelyet muzeális kutatóteremben a szabadpolcon be lehet mutatni. A teljes gyűjtemény összértéke még így is megközelítette a 180 000 000,- Ft értéket.

Tehát a NKÖM 22/2005.sz. tvr. alapján kezelt MÉD-gyűjtemény és a kulturális miniszter 1997/140 tvr. A kulturális javak védelméről rendelkezései alapján – amely az 50 évnél régebbi dokumentumok fokozott védelmét rendeli el – védelem alá tartozó Kamarai Könyvtár állományának összértéke elérte a 200 000 000,- Ft nagyságrendet. Nem beszélve arról az eszmei értékről, amelyet a régi könyvállomány (2006-ban) a 155 éve folyamatos közgazdasági szakkönyvtári ellátásban képviselt.)

A harmadik ezredforduló tájékán a nagykönyvtárak katalógusai egyre másra kezdték meg régi és muzeális köteteik online feltárását, nyilvánossá téve ezzel az addig féltve őrzött kincsek adatainak szolgáltatását. Mindehhez a hazai kulturális törvénykezés 2005-ben csatlakozott, és a Budapesti Corvinus Egyetem Központi Könyvtára, a MOKKA-R tagjaként 2006-ban rekatalogizálta muzeális könyveit online katalógusába.³⁷⁸

³⁷⁷ SZŐNYI Éva: *Közgazdaság történeti könyvtár kialakítása az új könyvtári épületben. Koncepció.* Elektronikus dokumentum, 2006.

³⁷⁸ SZŐNYI Éva: *Hagyomány és új szolgáltatás.* In: Tudományos és műszaki tájékoztatás. – ISSN 0041-3917. – 55. évf. 2.sz. (2008), p. 84-90.

A hazai kulturális törvénykezés a 22/2005. NKÖM rendelet értelmében kötelezte a nyilvános könyvtárakat, hogy hozzáférhetővé kell tenniük régi nyomtatványaik körét, értve ez alatt a kötetek feldolgozását és leltári nyilvántartását, illetve bejelentését az Országos Széchényi Könyvtárnak. Ezzel nagymértékben elősegítette a muzeális értékű kulturális javak összegyűjtését. Mindennek intézményes összefogására szerveződött a Magyar Országos Közös Katalógus (MOKKA) mellett a régi könyves tagozat (MOKKA-R).

A Budapesti Corvinus Egyetem Központi Könyvtára a MOKKA tagjaként 2005-ben csatlakozott a Régi Nyomtatványok Tagozathoz is. Ehhez járult egy sikeres pályázat a Nemzeti Kulturális Alap Könyvtári Szakmai Kollégiumához, amely segítséget nyújtott a muzeális könyvek rekatalogizálásának nem kis feladatához. Így 2006-ban a könyvtár munkatársai megkezdhették a régi muzeális könyvek bibliográfiai leírását és tartalmi feltárását az online katalógusban.

Az ezredfordulóra a könyvtári szakirodalomban is nyomon követhetővé vált az a tendencia, amely a könyvnyomtatás korai századainak termését³⁷⁹ igyekszik összegyűjteni és feltárni a virtuális világkönyvtár online katalógusában. Számos nemzetközi konferencia³⁸⁰ foglalkozott a régi könyvek bevonásával az új szolgáltatásokba, muzeális könyvtárak számítógépes rekonstrukciójának lehetőségeivel.³⁸¹ A BCE Központi Könyvtára számára is igen hasznos volt 2002 nyarán a Bayerische Staatsbibliothek (München) meghívása, amely a könyvtár két munkatársát invitálta kéthetes hospitációra, a bajor nemzeti könyvtár egyes részlegeinek megismertetésére. Ennek keretében adódott a lehetőség a régi nyomtatványok közös katalógusban szolgáltatásának iskolapéldáját tanulmányozni, a bajor könyvtárosok nem kis büszkeséggel mutatták be a VD 16 néven ismert adatbázist, amelyet 1999 óta építettek együttműködésben Németország nagyobb

³⁷⁹ Az 1501. január 1. és 1600. december 31. között szedéssel és nyomással előállított kiadványok a *régi nyomtatványok*. A régi könyvek leírásának szabályait lásd: http://www.ki.oszk.hu/107/e107_files/downloads/ksz6.pdf

³⁸⁰ A régi könyves rendezvények sorában az egyik legelső volt az 1998. április 3-4-én, a Beinecke Könyvtár és a Yale Egyetem Reneszánsz Tanulmányok Programja által „*Régi könyvek és új tudás: Középkori kéziratok a Beinecke Könyvtárban*” címmel rendezett kétnapos konferencia, amelynek előadásait kötetben jelentették meg. Lásd: BABCOCK, Robert G.–PATTERSON, Lee: *Old books, new learning: Essays on medieval and renaissance books at Yale*. – New Haven : Beinecke Rare Book and Manuscript Library, 2001. (The Yale University Library Gazette, Occasional Supplement, 4.)

³⁸¹ WHOBREY, William: *The Carthusian Library at Buxheim: A Virtual Reconstruction*. In: *Old books, new learning: Essays on medieval and renaissance books at Yale* / Robert G. Babcock, Lee Patterson. – New Haven : Beinecke Rare Book and Manuscript Library, 2001. – p. 67-79.p.

muzeális gyűjteményei, és a címfelvételek száma 2002-ben már megközelítette a 100 000 rekordot. (A német közös katalógus 17. századi nyomtatványokat tartalmazó projektje - VD 17 - 2007 szeptemberében ca. 246 000 címfelvételt tartalmaz, és a közreműködőkhöz időközben felzárkóztak Weimar, Dresda, Halle, Regensburg, Gotha, Zwickau muzeális gyűjteményei is.)³⁸²

A BCE Központi Könyvtárban a munka kiegészült a régi könyvek feldolgozásánál adódó, olyan többlet feladatokkal, mint gót betűs címek transliterálása, tulajdonbélyegzők azonosítása, possessor-bejegyzések rögzítése, ex librisek regisztrálása. A korai nyomtatványok azonosításának megbízhatóbb módja, ha a címlapok, vagy a könyv egyéb részleteinek digitalizálására van mód és azokat mellékletként, a bibliográfiai tétel rekordjához lehet csatolni. Ily módon a Régi Muzeális (RM) téma címre kattintva a teljes, feldolgozott régi állomány végig böngészhető.

A muzeális gyűjtemény rekatalogizálása során 1668 kötet 2430 rekordja került az online katalógusba. Elsődleges szolgáltatási igény a könyvtár, illetve jogelődai történetének kutatása számára a possessor-bélyegzők visszakereshetősége. A feldolgozás során a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtárának címeres és egyszerű tulajdonbélyegzőjén kívül öt egyetemi kar huszonegy tanszékének, további nyolc közép- és felsőfokú oktatási intézmény könyvtárának, tizenhárom egyházi és miniszteriális intézmény, múzeum, főúri könyvtár gyűjteményeiből származó tulajdonpecsétet sikerült elkülöníteni, mindezek történeti variánsainak feljegyzésével. Harminc muzeális kötet ex librise került azonosításra, de ennél lényegesen fontosabb a könyvtár számára, hogy sok kéziratos bejegyzés között a közgazdasági eszmetörténet olyan nagyságainak is napvilágra került possessor-bejegyzése, illetve dedikációja, mint Kautz Gyula és Matlekovits Sándor.

Az európai kutatókönyvtárak egyesülésének (CERL - Consortium of European Research Libraries) 2006. évi, az Országos Széchényi Könyvtárban megtartott éves szemináriumán két előadás is a possessor-bejegyzések megfelelő kezeléséről, a kialakult gyakorlatról és a keresési igényekről szólt. Mindkettő a MARC 21 szabvány ajánlásaival

³⁸² *Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts* (VD 16). – A Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG), alapító tagjai: Bayerische Staatsbibliothek (München), Herzog August Bibliothek (Wolfenbüttel), Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek (Göttingen), Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg (Frankfurt am Main), Staatsbibliothek zu Berlin, Deutsche Nationalbibliothek (Leipzig-Berlin)
In: Jahresbericht der Bibliotheks-Verbund Bayern : 2000. – München : BSB, 2001., 2007.

feldolgozott régi könyves tapasztalatokat ismertette.³⁸³ A konferencia összes előadója egyetértett abban a kérdésben, hogy a régi könyvek feldolgozásának és online katalógusban szolgáltatásának egyik kulcsa a példányadatok pontos rögzítése.

A BCE KK könyvtári állományának 2010-ben befejezett teljes körű állományleltára során beigazolódott, hogy a kamarai különgyűjtemény nagyjából 60 %-a az eredeti, Szabó Ervin által bevezetett tizedes rendszerben van a központi raktár polcain elhelyezve. A 40% összetevői: egyes köteteket az 1950-ben elkezdett leltárba vétel során más, adott esetben alfanumerikus jelzetre vettek (ugyanígy egyéb, az 50-es években gyarápított kötetek is keveredtek a kamarai állományba); valószínűleg a kamara épületéből történt átszállításkor (1950/1951-es tanév őszen) az 1912-től külön gyűjtött Archivum anyaga összekeveredett a könyvekkel; valamint az 1850 előtti, régi muzeális kötetek a Történeti Kutatókönyvtár állományában vannak. Ez utóbbi állományrész hozzáférhető az online katalógusban, némelyek digitalizált mellékletekkel, illetve néhány teljes szöveges változattal is - és ez által a régi könyves gyűjtemény a tudományos kutatás egyik elsődleges forrása lehet. Ily módon a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtárának, a kamara könyvtári állományának rekonstrukciója fizikai értelemben befejeződött, a virtuális rekonstrukciója pedig érdemben megtörtént.³⁸⁴

A DISSZERTÁCIÓ ÖSSZEGZÉSE

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtára és Archivumának történetét alapítási évétől, 1850-től az 1990-es évekig, csaknem másfél évszázadon keresztül követtük nyomon, amelynek során három nagy periódusról beszélhetünk.

Az **első félévszázadot** kitevő fejlődési időszak a kamarai alapításoktól, a pár kötetes „kis, hivatali almáriumban elférő” könyvkészlettől az *Országos Könyvtárstatisztikában* 1885-ben már 11 000 kötetesként aposztrofált hatósági könyvtárig, illetve a 19. század végének általános gazdasági fellendülésében, a kamarai székházépítési felbuzdulásig tart.

³⁸³ JONSSON, Gunilla (Kungliga Biblioteket, Stockholm) - CURWEN, Tony (Aberystwyth): *Provenance and the itinerary of the book: recording provenance data in on-line catalogues*. JENSEN, Kristian (British Library): *Crossing the continent, crossing disciplines : Old books in new libraries*. Papers presented on 10 November 2006 at the CERL Seminar hosted by the National Széchényi Library, Budapest. London, Consortium of European Research Libraries, 2007.

³⁸⁴ Az online hozzáférhető régi muzeális (RM) kamarai kötetek listáját Ld. az 1. sz. Mellékletben!

Majd a **második, szintén közel félévszázad** kamarai könyvtártörténete a múlt századfordulótól – mintegy varázsütésre – színre lépő, korát jóval megelőzően magas színvonalú információ-szolgáltatást kínáló, nyilvános közgazdasági / társadalomtudományi szakkönyvtár, amely a huszadik század közepére 70 000 kötetet számlált. Társadalomtudósok, szociológusok, filozófusok, közgazdászok kedvelt találkozóhelyéül szolgált a kamarai könyvtár kényelmes olvasóterme, a friss nyugati lapokkal, a két világháború közötti időszak haladó szakirodalmával ellátva olvasóit, még a második világháború idején is – amint az a Látogatók könyveiben nyomon követhető. A második világháború vége, illetve a lezárását követő időszak a kamara és könyvtára, archívuma megszüntetését jelentette, de a továbbiakban mindkettőnek, úgy a könyvtári-, mint a levéltári állománynak fontos szerep jutott közgyűjtemény részeként is.

Végül **harmadik periódusnak** tekinthetjük a kamarai könyvgyűjtemény utótörténetének, inkább csak bő négy évtizedét, 1948-tól az 1990-ben bekövetkező (könyvtári) rendszerváltásig. A kapuit 1948-1951-ben megnyitó egyetemi könyvtár tudományos örökségként, az új egyetem könyvtári szolgáltatásainak indításához kapta a kamarai könyvtár 70 000 kötetes közgazdasági szakkönyv-anyagát, amely a könyvtári állomány fundamentumát jelentette, magával hozva egyebek mellett a közgazdasági eszmetörténet fő műveit. Az örökséget a közgazdasági elmélettörténeti oktatás-kutatás legbiztosabb zálogaként őrizték négy évtizeden keresztül, amíg az 1990-es változások után az egykori kamarai könyvtár szaktudományi értékei minden egyetemi polgár számára hozzáférhetővé, s a hallgatók oktatására tananyaggá válhattak.

Az 1990-es évek elejétől a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárában nemcsak a raktár mélyén rejtett tudományos művek kerültek a nyilvános könyvtári szolgálat részévé, hanem az akkortól megszüntetett „zártanyagtarban”³⁸⁵ őrzött kötetek is. Kikerültek továbbá a lakat mögül a személyi anyagokat rejtő dossziék, s a kutatás számára hozzáférhető Irattárban helyezték el az 1948-tól az 1950-es évek végéig keletkezett levelezéseket, szerződéseket, a külkapcsolatok szervezésével, nemzetközi cserével és a könyvtár mindennemű működésével kapcsolatos iratokat is.³⁸⁶

³⁸⁵ A zártraktárban helyezték el a valuta-keretből vásárolt nyugati szakkönyveket is, amelyekből fordítások készültek az egyetemi oktatás számára.

³⁸⁶ A legtitkosabb iratok a könyvtárszervezés legelső idejéből, valamint a könyvtár dolgozóinak 1956-os kivonulásáról és a Szakszervezeti Bizottság 1957 elején hozott határozatával, valamint az azt követő fegyelmi eljárások anyagai, három dobozban elhelyezve a könyvtári főigazgató szobájába kerültek, továbbra is szigorú őrzésre. Itt köszönöm meg Huszár Ernőné dr. szíves hozzájárulását a három doboz tartalmának kutatásához!

Mindezen gazdag forrásanyag közreadásával a kamarai könyvtár örökségét birtokló egyetemi könyvtár történetének vonatkozó része is kirajzolódik, annak igénye nélkül, hogy a Magyar – 1953-1990 között Marx Károly nevét viselő – Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárának teljes története összeállításra került volna.³⁸⁷ A történet szempontjából kulcsfontosságú időszaknak tekinthetjük a kamarai könyv-gyűjtemény beillesztését, egyben átmentését 1948-1951-ben az új egyetem központi könyvtárába és tanszéki hálózati könyvtáraiba. A könyvtárszervezés során keletkezett, majd hosszú időkre gondosan elzárt és csak a (könyvtári) rendszerváltás után hozzáférhető levelek, iratok és egyéb aprónyomtatvány, mind-mind fontos lenyomata az 1950-es évek szocialista könyvtárügyének.

A **kamarai elnökök arcélei** nemcsak ipartörténeti adalékként járulnak hozzá a kamarai könyvtár történetének jobb megismeréséhez, hanem érdeklődésük, tevékenységi körük, személyes kapcsolataik révén a könyvtári állományt is gyarapították. A régi könyvekben oly gyakori ex librisek, ajánlások és possessor-bejegyzések felderítése során a 19. század nagy részének és a 20. század elejének gazdasági-társadalmi kapcsolatrendszeréről kaphatunk így árnyaltabb képet. Ugyancsak az is kirajzolódik e könyvtörténeti elemzések folyamán (Nyugat-Európa történeti térképén), amint a távoli egyetemeken tanult, nagy elméleti közgazdászok, a hajdani legendás professzoraiktól kapott útravalóval, megírták első köteteiket, amelyeket azután a közgazdasági elmélettörténeti kutatást megalapozó fő műveknek tekinthetünk.

Szabó Ervin 1900-1904 közötti működésével hosszú távra biztosította a kamarai könyvtár élvonalbeli szolgáltatásait, úgy az állomány minőségi gyarapítása, mint az információszolgálat terén. **Varró István** pedig érdemben folytatva Szabó Ervin könyvtárépítését az 1908-1938 közötti bő három évtizedben, megalapította a kamara archívumát, leválasztva ezzel a kamarai könyvtár állományából a levéltári jellegű dokumentumok tömegét. A kamarai archívum anyagát 1948-ban a Magyar Országos Levéltár örökölte meg, a gazdag levéltári gyűjteményből már 1967-ben megjelent *A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara hivataltörténete*,³⁸⁸ majd a 2005. évben kiadott összefoglaló munkában³⁸⁹ közreadták a teljes dokumentum anyagot, amelyet utóbb digitalizálva szolgáltat a Magyar Nemzeti Levéltár. Mindkét kamarai könyvtárigazgató aktív nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezett, Szabó Ervin levelezését elsősorban az

³⁸⁷ A kamarai könyvtárigazgatókat és a közgazdasági egyetem könyvtárának egykori igazgatóit és főigazgatóit lásd az Igazgatói Arcképcsarnokban! Ld. 2. sz. Melléklet!

³⁸⁸ Ld. a 1. sz. jegyzetet!

³⁸⁹ Ld. a 2. sz. jegyzetet!

amerikai és a Nemzetközi Bibliográfiai Intézet (IIB) Brüsszelben székelő archívumai őrzik, míg Varró István Nyugat-Európa gazdasági levéltáraiban és könyvtáraiban járt tanulmányúton és gyümölcsöző, kollegiális kapcsolatot ápolt a bécsi kamara könyvtári, utóbb levéltári igazgatójával. Szakmai tapasztalatait kötetben adta közre.³⁹⁰ Ugyanakkor a hazai nagykönyvtárakkal is szakmai kapcsolatban volt a kamarai könyvtár, különösen a nemzeti bibliográfiai szolgáltatások terén. Szabó Ervin és Varró István hosszú éveig adta ki közösen a *Társadalom Tudományi Bibliográfiát*, amely utóbb a *Magyar Közgazdasági Szakirodalom* címmel látta el a nemzeti bibliográfiai szolgáltatásban a társadalomtudományi tájékoztatás feladatát. Barcza Imre kamarai főkönyvtáros pedig a *Nemzeti Bibliográfia Petrik-ciklusainak* szerkesztésében működött közre, az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának *Analecta* katalógusa őrzi Fitz Józsefhez, e tárgyban írott leveleit.

Haraszthy Gyula érdeme a kamarai örökség átvétele, beintegrálása az 1948-ban alapított Közgazdaságtudományi Egyetem könyvtárába, miközben 1948-1951-ig három helyen kellett működtetni az egyetemi oktatást és az oktatók - hallgatók könyvtári ellátását. Aktív közreműködője volt a háborús károkat szenvedett Fővám palota újjáépítésének, egyetem és központi könyvtára, valamint tanszéki hálózati könyvtárai számára. Megszervezte a könyvtár feldolgozó és olvasószolgálati munkájához nélkülözhetetlen kötészeti (a kamarai könyvtár természetesen a kamara kötelékébe tartozó iparosokkal, ismert budapesti könyvkötő üzemekben köttette a könyveket, folyóiratokat), mindebben támaszkodhatott az Egyetemi Könyvtár főigazgatójára, **Mátrai László** korábbi munkatársát sokrétű, hasznos tanácsokkal látta el.

A korabeli kapcsolatrendszer tanúi azok a megsárgult iratok, hivatalos és magánlevelek, amelyeknek közreadása minden eddiginél árnyaltabb és teljesebb történetét adta a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtárának és Archívumának. A kamarai könyvtár közgazdasági gyűjteményének utótörténetéről pedig az 1948-ban alapított Közgazdasági Egyetem Könyvtára keretén belül beszélhetünk, amely az 1950-es évek történetétől egészen az 1990-es könyvtári rendszerváltásig, egyszersmind kamarai külön gyűjteménytörténet. Azon (könyvtár) történelmi dátum után kerülhetett sor arra a könyvtártechnikai fejlődésre, amely a könyvtörténeti kutatást olyan nagymértékben segítette, hogy a kamarai könyvtár muzeális kötetei – az 1488-as kiadású

³⁹⁰ Ld. a 8. sz. jegyzetet!

ősnymtatványtól kezdődően a XVI-XVIII. századokban nyomtatott kötetekig – a kutatók számára hozzáférhetővé válhattak.

Ilyen módon összességében a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtárának és Archívumának története intézménytörténet, gyűjteménytörténet és könyvtörténet szerves egysége, amelyeknek a fentiekben történt bemutatása minden korábban közreadott tanulmánynál teljesebb.

RÖVIDÍTÉS JEGYZÉK

BCE – Budapesti Corvinus Egyetem
BCE EK – Budapesti Corvinus Egyetem Egyetemi Könyvtár
BKIK – Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara
BKIKK – Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtára
EKK – Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma
KgEK – Közgazdasági Egyetem Könyvtára
MKKEKK – Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára
OKBK – Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ
OKK – Országos Könyvtárügyi Központ
MÉD – Muzeális Értékű Dokumentumok
MNOSZ – Magyar Népköztársaság Országos Szabályzat
MSZ – Magyar Szabvány
RM – Régi Muzeális

Könyvek jelzetei

RM 4 - 1732

Numerus currens 1- 45830 (95%-ban kamarai állomány 28 435-ig, a köteteken a három számjegyenkénti tagolás térközzel, ponttal és egybe írva is előfordul)

01 – 01125

XX 3890 – XX4885

Q 2 – 5984

Folyóiratok jelzetei

Fo 1 – 5939

Ff 3 - 5070

Fq 1 - 8550

1948 utáni kurrens gyarapodás alfanumerikus jelzetei

A 1 – 6301

B 1 – 69610

C 1 – 116200

D 1 – 50007

E 1 – 1310

BIBLIOGRÁFIA

FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

1. FORRÁSOK

1.1 LEVÉLTÁRI ÁLLAGOK

MOL – Magyar Országos Levéltár, Budapest

MOL Z 193 – Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara, általános iratok

MOL Z 195 – Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara, általános iratok

MOL Z 198 – Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara, általános iratok

BCE Levéltár – Budapesti Corvinus Egyetem, Egyetemi Levéltár

BCE Egyetemi Levéltár - Vezető testületek napirendi pontjai 1948-1999

1.2 KIADOTT FORRÁSOK

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara állandó szabályzatai. Budapest, 1922.

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara állandó szabályzatai. Budapest, 1926.

1.3 KÉZIRATOS FORRÁSOK

Könyvjegyzék – A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtárának leltárkönyve, 1870–

BCE EK Irattár – A BCE Központi Könyvtár Irattára 1948-1949

BCE EK Irattár – A BCE Központi Könyvtár Irattára 1981.

BCE EK Irattár – A BCE Központi Könyvtár Irattára 1983-1987.

BCE EK Irattár – A BCE Központi Könyvtár Irattára 1988.

OSZK Kézirattár – Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Analecta

PIM Levéltár – Petőfi Irodalmi Múzeum, Füst Milán hagyaték

2. SZAKIRODALOM

2.1 ÖSSZEFOGLALÓ MŰVEK

BABCOCK, Robert G. - PATTERSON, Lee: Old books, new learning: Essays on medieval and renaissance books at Yale. - New Haven : Beinecke Rare Book and Manuscript Library, 2001. (The Yale University Library Gazette, Occasional Supplement, 4.)

BEKKER Zsuzsa: Magyar közgazdasági gondolkodás : (a közgazdasági irodalom kezdeteitől a II. világháborúig). – Budapest : Aula, 2002. – 856 p. (Gazdaságtudományi tanulmányok, ISSN 1586-023X ; 2.)

FRITZ Péter: A magyar kereskedelmi és iparkamarák keletkezésének, fejlődésének és működésének története 1850-1896. – Budapest : Pesti Könyvnyomda RT., 1896. – 226 p.

GERGELY Jenő: Autonómiák Magyarországon 1848-2000 / szerk. Gergely Jenő. – Bp. : ELTE, 2005. - 1. kötet.

KAUTZ Gyula: Theorie und Geschichte der National-Oekonomik : Propyläen zum volks- und staatswirtschaftlichen Studium. 1. Theil: Die National-Oekonomik als Wissenschaft.

- Wien : Gerold, 1858. – 442 p. – 2. Theil: Die geschichtliche Entwicklung der National-Oekonomik und ihrer Literatur. – Wien : Gerold, 1860. – 792 p.
- KAUTZ, Gyula: Die geschichtliche Entwicklung der National-Oekonomik und ihrer Literatur. – Wien : Carl Gerold's Sohn, 1860. – XV, 858 p.
- KOVÁCS Máté: A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében 1849-től 1945-ig. – Budapest : Gondolat, 1963. – 757 p.
- LIPSZKY János: Mappa generalis regni Hungariae [...] ; Repertorium locorum objectorumque in XII. tabulis [...]. - Budae : Pesti Kir. Egy. Ny., 1808. – 12 térk., [8], 766, [2], 164, [1] p.
- LIST, Friedrich: Das nationale System der politischen Oekonomie. – Stuttgart und Tübingen : Cotta, 1844. – LXX, 589 p.
- SZINNYEI József: Magyar írók élete és munkái. I–XIV. kötet. – Budapest: Hornyánszky, 1891–1914.

2.2 ÖNÁLLÓ MONOGRÁFIÁK

- BRICHT Lipót: A Budapesti Kereskedelmi Akadémia története alapításától 1895-ig . – Budapest : Singer és Wolfner, 1896. – 296 p.
- BUD Melitta: A Valero Selyemgyár : Az első pesti gyár története. – Budapest : Kellner, 1941. – 79 p.
- CAREY, Henry Charles: A társadalmi tudomány kézikönyve : Carey Henrik "Principles of social science" című munkájának átdolgozata / angolból fordította Halász Imre. – Pest : Heckenast, 1867. – 575 p.
- CAREY, Henry Charles: Essay on the rate of wages : With an examination of the causes of the differences in the condition of labouring population throughout the world. – Philadelphia : Carey, 1835. – 255 p.
- DEÁK Farkas: A nemzetgazdaság története Magyarországon : Rövid vázlatban. – Pest : Stolp, 1866. - VIII, 150 p.
- EPERJESSY István: Zugliget és vidéke. – 3. reprint kiad. – Budapest : Budapesti-Zugligeti Egyesület, 1992. – 70, [12] p.
- FÖLDES Béla: A socialis kérdésről : Nemzetgazdasági tanulmányok. – Pest : Aigner, 1870. – 157 p.
- GAÁL Jenő: Berzeviczy Gergely élete és művei. – Budapest : Politzer Zsigmond és fia, 1902. – 224, 319 p.
- GYÖRGY Aladár: Magyarország hivatalos statisztikája, történelme és fejlődése. – Budapest : Athenaeum, 1885. – 103 p.
- GYÖRGY Aladár: Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben. 1. kötet. – Budapest : Athenaeum, 1886. – 401 p.
- HOFMANN Emanuel: A' selyemtenyésztetés módjának előadása a magyar földművelők számára ajándékol. – Bétsben : Typis Congregationis Mechitaristicae, 1833. - 36 p.
- HOLLÁN Ernő: Magyarország forgalmi szükségletei s a vasútügynek újabb kifejlődése . – Pest : Lauffer, 1864. - 87 p., [1] fol.
- KAUTZ Gyula: Az 1862-ki londoni világiipartárlat különösen közgazdasági és általános iparműveltségi szempontból: „Jelentés” a Nagyméltóságú Magy. Kir. Helytartótanácsához – Budán : Egyetemi Nyomda, 1963. – 156 p.
- KAUTZ Gyula: Nemzetgazdaság és pénzügytan. – Pest : Heckenast, 1863. – XV, 696 p
- KAUTZ Gyula: Nemzetgazdaság és pénzügytan. – Budapest : Franklin-Társulat, 1881. – XIV, 517 p.
- KELETI Károly: A mezőgazdasági termelés. – Pest : Ráth Mór, 1869. – 70 p.

- KELETI Károly: Honsimertető a bécsi 1873-diki közkiállítás magyar katalógusának bevezető része / a bentnevezett szakférfiak közreműködése mellett szerkesztette Keleti Károly. – Budapest : Athenaeum, 1873. – X, 359 p.
- KORÁNYI G. Tamás - SZELES Nóra: Tőzsde születik : 1864-1990. – Budapest : Budapesti Értéktőzsde, 2005. – 200 p. – p. 13.
- KÓHALMI Béla: A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye. – Budapest : Gondolat, 1959. – 258 p., [12] t.
- KUNOSS Endre: A selymészet kézikönyve, vagyis Népszerű útmutatás a szederfák ültetése, ápolása és selyemhernyók tenyésztése ügyében. – Pesten : Nyomatott Trattner – Károlyi betűivel, 1843. – 50 p.
- LAMBRECHT Kálmán - VARRÓ István: A világirodalom anekdotakincse = Corpus Hungaricum anecdotarum et raritatum. – 1-2.köt. – Budapest : Vlágirodalom Könyvkiadóvállalat, 1922-1923. – [3] t.lev., 250 p., 8 t.; [2] t.lev., 251 p., [2] t.lev., 8 t.
- LITVÁN György: Szabó Ervin, a szocializmus moralistája. – Budapest : Századvég, 1993. – 281 p. (Századvég biográfiák, ISSN 1217-2103)
- LÓNYAY Menyhért: Közügyeinkről : Nemzetgazdasági újabb dolgozatok ; Közügyekről : Nézetek Magyarország pénzügyi állapotáról. – Budapest : Ráth, 1873. – 360 p
- MAKAI Ernő: Huszonöt év a magyar közgazdaság terén. Láczy Leó munkássága, beszédei és dolgozatai. – Budapest : Grafikai Intézet Rt., 1907. - 263 p.
- MANDELLO Károly: Visszapillantások a magyar nemzetgazdaság fejlődésére az 1893-ik évben. – Budapest : Pesti Lloyd Társulat Könyvnyomdája, 1894. – 205 p.
- MÁRKI József: Címmutató a m. kir. egyetem s Pest város könyvtárainak magyar, német, latin s francia nyelven írott jogi s államtani összes műveihez / egybeírta s rendezte Márki József Tudor. – Pest : Egyetemi Nyomdából, 1865. – 191 p.
- NAVRATIL Ákos: Régi igazságok és új elméletek a közgazdaságtanban / A bevezetőt írta és a szövegeket válogatta Hild Márta. – Budapest : Aula, 2007. – XLVII, 329 p. (Magyar közgazdasági klasszikusok / szerkesztő Bekker Zsuzsa ; ISSN 1587-5636)
- PÓLYA Jakab: A pesti polgári kereskedelmi testület és a budapesti nagykereskedők és nagyiparosok társulata története/. – Budapest : Franklin-Társulat Ny., 1896. – 526 p.
- RADÓ Rezső - DICZIG Alajos: A kereskedelmi és iparkamarák hazánkban és külföldön. – Debrecen : Nagy Károly Grafikai Műintézetében, 1938. – 637 p.
- Rau, Karl Heinrich: Grundsätze der Finanzwissenschaft. – Heidelberg : Winter, 1850. - XII, 393, VIII, 413 p.
- RAU, Karl Heinrich: Grundsätze der Finanzwissenschaft. 3. Bd. – 3. vermehrte und verbesserte Ausgabe. – Heidelberg : Winter, 1850. – XII, 393, VIII, 413 p. – 1. és 2. Abtheilung egybekötve, a 2. rész megjelenési éve: 1851.
- RAU, Karl Heinrich: Grundsätze der Volkswirtschaftslehre . 1. Bd. – 5. vermehrte und verbesserte Ausgabe. – Heidelberg : Winter, 1847. – XVI, 580 p.
- REITTER Ferenc: A pesti Duna-csatorna s a hozzá kapcsolt remények valószínűsítésére alkalmas utak és módokról : közgazdasági és mértani tanulmány / akadémiai székfoglaló-értekezésül írta Reitter Ferencz. – Pest : Emich Gusztáv, 1866. – 98 p.
- REITTER Ferenc: Duna-szabályozás Buda és Pest között : Pesti hajózási - csatorna : a Csepel sziget s a soroksári Duna-ág bal partján fekvő ártér ármentesítése . – Pest : Pollák, 1865. – 85 p., 1 térkép
- ROSCHER Vilmos: A nemzetgazdaság a klasszikai ókorban / Németből fordította L. A. – Budapest : Franklin-Társulat, 1884. – 47 p. (Olcsó Könyvtár / szerkeszti Gyulai Pál : 438.)
- ROSCHER, Wilhelm: A nemzetgazdaság rendszere : Kézi- és olvasókönyv üzletembereknek és a tanuló ifjúság számára / fordította Kiss János. – Budapest : Lampel, 1912. – 2 kötet

- ROSCHER, Wilhelm: Ansichten der Volkswirtschaft aus dem geschichtlichen Standpunkte. – Leipzig : Winter, 1861. – IV, 495 p.
- ROSCHER, Wilhelm: Die Grundlagen der Nationalökonomie : Ein Hand- und Lesebuch für Geschäftsmänner und Studierende. – 11. Auflage. – Stuttgart : Cotta, 1874. – XII, 667 p.
- ROSCHER, Wilhelm: Geistliche Gedanken eines National-Ökonomen / Vorwort Karl Roscher. – Dresden : V. Zahn & Jaensch, 1894. – XXIX, 187 p.
- ROSCHER, Wilhelm: Kolonien, Kolonialpolitik und Auswanderung. – 3. verbesserte und vermehrte Auflage. – Heidelberg : Winter, 1856. – 455 p.
- ROSCHER, Wilhelm: System der Armenpflege und Armenpolitik. – Stuttgart – Tübingen : Cotta, 1894. – X, 339 p.
- ROSCHER, Wilhelm: System der Volkswirtschaft, ein Hand- und Lesebuch für Geschäftsmänner und Studierende. 1. Bd. Die Grundlagen der Nationalökonomie.- Stuttgart - Tübingen : Cotta, 1854. – X, 511 p.
- SCHWARTNER Márton: Statistik des Königreichs Ungern. - Pest : Trattner, 1798. – XVI, 606 p.
- SEBESTYÉN György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve. – Budapest : ELTE Eötvös Kiadó, 2001. – 198 p.
- SIKLÓSSY László: A Fővárosi Közmunkák Tanácsa története : Hogyan épült Budapest (1870-1930). – Budapest : Fővárosi közmunkák Tanácsa, 1931. – 623 p.
- STRAUSZ Péter: Kamarák a két világháború közötti Magyarországon. – Budapest : L' Harmattan, 2008. – 202 p.
- SZABÓ Ervin levelezése : 1893-1904. – 1. köt. – Budapest : Kossuth, 1977. – 694 p.
- SZABÓ Ervin magyar nyelven megjelent könyvtártudományi, művelődés politikai cikkeinek, tanulmányainak és kritikáinak gyűjteménye 1900-1918. – Budapest, 1959. – 710 p. (Könyvtárosok kiskönyvtára ; 1)
- SZABÓ Ervin: A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara könyvtárának katalógusa. – Budapest : Pesti Könyvnyomda Rt., 1902. – XIII, 625 p.
- SZÁVAY Gyula: A magyar kamarai intézmény és a budapesti kamara története. – Budapest : BKI, 1927. – 648 p.
- SZÉCHENYI István: Hunnia. – Pesten : Heckenast, 1858. – XIV, 246 p.
- SZÉCHENYI István: Selyemről / [előadó] Endrei Walter. – Budapest : Széchenyi Alap, 1991. – 13 p. (Gróf Széchenyi István összes művei : Előadássorozat születésének 200. évfordulója alkalmából; 12.)
- SZÉCHENYI István: Selyemről. - Pesten : Trattner és Károlyi betűivel, 1840. – 56 p.
- SZELLE Béla: Katalógizálástörténet. – Budapest : Tankönyvkiadó, 1974. – 112 p.
- SZŐNYI Éva: Liber oeconomicus... – Budapest : BCE KK, 2008. – 69 p.
- SZUPPÁN Vilmos: A Budapesti Kereskedelmi Akadémia : 1857-1907. – Budapest : Pesti Könyvnyomda Rt., 1907. – 248 p.
- TEGOBORSKI, Ludwik von: Über die Finanzen, den Staatscredit, die Staatsschuld, die finanziellen Hülfquellen und das Steuersystem Österreichs nebst einigen Vergleichen zwischen diesem Lande, Preussen und Frankreich. – Wien : Gerold, 1845. –XII, 278, [1] p., 1 t., VIII, 416 p., 3 t.
- TONELLI Sándor: A magyar közgazdasági érdekképviseletek. – Budapest : Országos Iparegyesület, 1914. – 238 p.
- TÖRÖK János: Magyar életkérdések, összhangzásban a közbirodalmi érdekekkel / írta gróf Széchenyi István egyik tanítványa s tisztelője [Török János (1807-1874)]. – Pesten : Lukács, 1852. – 164 p.
- VARRÓ István: A munkásvédelmi törvények végrehajtása Magyarországon. – Budapest., 1908. – 46 p.

VARRÓ István: A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara nyomtatványainak időrendi jegyzéke : 1850-1912 / összeállította Varró István. – Budapest : Pesti Könyvnyomda Részvény-Társaság, 1913. – 44 p.

VIROZSIL Antal: Juris publici Regni Hungariae specimen [...] usque ad revolutionem anni 1848. exhibens. – Budae : typis Regiae Scientiarum Univer. Hungaricae, 1850. – VI, 64 p.

WAGNER, Adolph: Lehrbuch der Finanzwissenschaft von C. H. Rau. – Leipzig : Winter, 1871. – 603 p.

ZICHY Jenő: A Duna-tiszai vagyis a Pest, Szeged, Szabadka és Kula közti csatorna ügyében / Gróf Zichy Jenőtől. – Pest : Emich Gusztáv, 1868. – 51 p., 1 térkép

2.3 TANULMÁNYOK

ACSÁDY Ignác: Közgazdasági állapotaink a XVI. és XVII. században. In: *Nemzetgazdasági Szemle*. – 12. évfolyam, 1-2, 4-6, 8-9, 10-12. füzet (1888)

ALFÖLDINÉ DÁN Gabriella: Egy lehetséges válasz az alkalmazkodásra: A Budapesti Corvinus Egyetem Központi Könyvtárának új szervezete. In: *Tudományos és Műszaki Tájékoztató*. – ISSN 0041-3917. – 55. évf. 2. sz. (2008), p. 57-64.

BEKKER Zsuzsa: Kautz Gyula, az eszmetörténet-író : hazai és külföldi recepció. – p. 583-606. In: Kautz Gyula: *A nemzetgazdaságtan és irodalmának történeti fejlődése*. – Budapest : Aula, 2004. - 626 p.

BERÉNYI Márta – TÓTH Róbert: Szabó Ervin a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara könyvtárában 1900-1904. In: *Levéltári Szemle*. – ISSN 1588-1040 . - 27. évf. 2.sz. (1977), p. 325-326.

CSENDES Katalin: Szabó Ervin a képviselőház könyvtárában In: *Könyvtáros*. – ISSN 1216-6804. - 18. évf. 9.sz. (1968), p. 520-521.

DEÁK Ferenc: Követ jelentés az 1839-40-iki országgyűlésről. – Pesten : Landerer és Heckenast, 1842. – 80 p.

FÖLDES Béla: Kautz Gyula ig. és r. tag emlékezete . – Budapest : kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, 1911. – 1 t. lap, 53 p. (A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek / szerkeszti a Főtitkár)

Fuchs Rudolf (1808-1892). In: *Egyetértés*, 325. sz. – (1892.), november 24. november 24. – p. 4.

FUCHS Rudolf: Rechnung über den allgemeinen Kirchenfond für das Jahr 1854 / Rudolf Fuchs. – Pest : Evang. Gemeinde A.B., 1855.

FÜLÖP Géza: Haraszthy Gyula a tanító és példaadó. In: *Könyvtári Figyelő* ISSN 0023-3773. – 36. évfolyam, (1990) 1-2. sz.

GRADMANN, R.: Ueber das Ordnungswort im alphabetischen Katalog. In: *Zentralblatt für Bibliothekswesen* (1908) 7. – p. 289-302.

GULYÁS Pál: Kommunista könyvtárpolitika. In: *Magyar Könyvszemle* Új folyam. ISSN 0025-0171. – 27. köt. 1-4. füzet (1920/21), p. 1-84.

HALMOS Károly: Lánczy Leó (1852-1921). In: *Valóság*. – ISSN 0324-7228. – 31. évf. 1.sz. (1992), p. 49-54.

HÁMORI Péter: Egy dicső bukás története : Másfél százada szűnt meg Valero Antal pesti selyemgyára. In: *Népszabadság* . – (2001), május 24. – p. 8.

HARASZTHY Gyula: A Közgazdasági Egyetem Könyvtára. In: *Könyvtárügyi Szemle*, 2. köt. 3-4. sz. (1951). – p. 7-18.

- HILD Márta: Varga Jenő (1879-1964). In: Magyar közgazdasági gondolkodás, 2002. – p 506-509.
- HUSZÁR Ernőné: Ajánlások az egyetemi könyvtárak elhelyezésének javítására. In: *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*. – ISSN 0041-3917. – 42. évf. 8-9.sz. (1995), p. 328
- KATSÁNYI Sándor Vonások Szabó Ervin könyvtár politikusi arcképéhez. In: *Könyvtári Figyelő*. – ISSN 0023-3773. – 47. évf. 4. sz. (2001), p. 633-645.
- KAUTZ Gyula: A nemzetgazdasági eszmék és elméletek története : 1-6. közlemény In: *Budapesti Szemle*. – 7. kötet (1859), p. 3-34, 254-278. – 8. kötet (1860), p. 15-36, 357-388. – 9. kötet (1860), p. 17-49. – 10. kötet (1860), p. 373-382.
- KAUTZ Gyula: A nemzetgazdasági irodalom újabb mozzanatai : 1-2. rész. In: *Budapesti Szemle*, 5. kötet (1859), p. 119-123, 306-310.
- KAUTZ Gyula: A nemzetgazdaságtan és irodalmának történeti fejlődése / [fordította Bródy András, Frenkel Gergely, Hild Márta, Horváth László]. – Budapest : Aula, 2004. – 626 p.
- KAUTZ Gyula: A socialismus és communismus rendszerei : 1-5. közlemény. In: *Budapesti Szemle*, 13. kötet (1861), p. 66-88, 252-270. – 14. kötet (1861), p. 56-71, 373-394. – 16. kötet (1862), p. 88-119.
- KAUTZ Gyula: Emlékbeszéd Rau Károly Henrik akad. külföldi levelező tag felett. – Budapest : Eggenberger, 1873. – 16 p. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből)
- KAUTZ Gyula: Roscher Vilmos és a történelmi módszer a közgazdaságtudományban : Emlékbeszédként felolvasatott a Magyar Tud. Akadémia 1896-ki október 26-án tartott összes ülésén. – Budapest : Magyar Tudományos Akadémia, 1896. –79 p.
- KOSSUTH Lajos: Jelentés az első magyar iparműkiállításról 1842 / A' magyar iparegyesület igazgató-választmánya megbízásából szerkeszté Kossuth Lajos, választmányi aligazgató. – Pesten : Nyomatott Landerer és Heckenast Könyvnyomó-intézetében, 1843. – 76 p.
- KOVÁCS Máté: Szabó Ervin a magyar szocialista művelődéspolitikában és a könyvtári kultúrában. In: *Könyvtáros*. – ISSN 1216-6804. – 18. évf. 9. sz. (1968), p. 507-521.
- KŐHALMI Béla: Dr. Krejcsi Rezső könyvtára (Könyvtári séták). In: *Könyvtári Szemle*. – 2-3. szám (1914), p. 88-91.
- MADARÁSZ Aladár: Karl Heinrich Rau (1792-1870). – p. 824-825. In: Bekker Zsuzsa (szerk.): Magyar közgazdasági gondolkodás : (a közgazdasági irodalom kezdeteitől a II. világháborúig). – Budapest : Aula, 2002. – 856 p. (Gazdaságelméleti olvasmányok, ISSN 1586-023X ; 2.)
- MADARÁSZ Aladár: Heller Farkas (1877-1955). In: Magyar közgazdasági gondolkodás, 2002. – p. 725-829.
- MELLÁR Tamás: Fellner Frigyes (1871-1945). In: Magyar közgazdasági gondolkodás, 2002. – p. 720-722.
- NAGY Zsuzsanna: Új épület, új szolgáltatások a Budapesti Corvinus Egyetem Központi Könyvtárában. In: *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*. – ISSN 0041-3917. – 55. évf. 2.sz. (2008), p. 78-83.
- PAPP István: A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárának új épületéről In: *Könyvtári Figyelő*. – ISSN 0023-3773. – 30.évf. 1.sz. (1984), p. 34-43.
- POGÁNYNÉ RÓZSA Gabriella: A nagy katalogizálási irányzatok kialakulása a XX. század első felében. In: *Könyvtári Figyelő Új folyam* ISSN 0023-3773. – 11. (47.) évf. 2. sz. (2001), p. 263-273. – p. 264.
- POGÁNYNÉ RÓZSA Gabriella: Domanovszky Ákos katalogizáláselméleti munkássága : Tisztelgés születésének 100. évfordulója alkalmából. In: *Könyvtári Figyelő*. – ISSN 0023-3773. – 48. évf. 3.sz. (2002), p. 441-456.

- RÁDAY Mihály (előadó): Pesti por és sár. – Budapest : Széchenyi Alap. – 1991. – 22 p. (Gróf Széchenyi István összes művei: Előadássorozat születésének 200. évfordulója alkalmából; 8.)
- REMETE László: Szabó Ervin erőfeszítései a nemzetközi társadalomtudományi könyvészet megteremtéséért. In: *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*. – ISSN 0041-3917. – 24. évf. 10.sz. (1977), p. 438.
- REMETE László: Új adatok Szabó Ervin és a Nemzetközi Bibliográfiai Intézet kapcsolatáról. In: *Könyvtáros*. –ISSN 1216-6804. – 26. évf. 5. szám (1976), p. 269-273.
- SAÁD József: A magyar szociológia centenáriuma. In: *Szociológiai Szemle*. – ISSN 1216-2051. – 3. sz. (2001), p. 3-18.
- SAÁD József: A természeti törvény társadalma és a társadalom természeti törvénye : Somló Bódog és Szabó Ervin vitája 1903-ban. In: *A város könyvtárnoka 2003*. – p. 40-58.
- SÁRKÖZI Zoltán: A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara hivataltörténete. In: *Levéltári Szemle*. – 1. sz. (1967), p. 55-109.
- SÁRKÖZI Zoltán: A Magyar Közgazdasági Könyvtár és Archivum. In: *Levéltári Közlemények*. - 29. évf. 2. sz. (1959), p. 360-367.
- SOMKUTI Gabriella: Haraszthy Gyula 1910-1990. In: *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1986-1990*. (1990), p. 7-10.
- SOMLÓ Bódog: Természet és társadalom. Válasz Szabó Ervin ily című bírálatára. In: *Huszedik Század*. – 8. sz. (1903), p. 992-994., 994-995.
- SZABÓ Ervin: A porosz állami könyvtárak lajstromozási rendszere. In: *Magyar Könyvszemle Új folyam*. – ISSN 0025-0171. – 8. évf. 3. füzet (1900), p. 284-296.
- SZMODITS László: Anno ... Neves magyar gyógyszerészek évfordulóí. In: *Gyógyszerészet* (2007) p. 45-46.
- SZÖNYI Éva: A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára In: *Könyvtári Figyelő*. – ISSN 9.évf. 3.sz. (1999), p. 577-579.
- SZÖNYI Éva: Hagyomány és új szolgáltatás. In: *Tudományos és műszaki tájékoztatás*. – ISSN 0041-3917. – 55. évf. 2.sz. (2008), p. 84-90.
- VARRÓ István: Gazdasági archívumok. In: *Tanulmányok a közgazdasági szakképzés köréből*. Bp. 1915. – p. 483-525.
- VARRÓ István: Szabó Ervin és a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara Könyvtára In: *Magyar Könyvszemle*. – ISSN 0025-0171. – 76. évf. 2. sz. (1960), p. 183-193.
- VOIT Krisztina: A nyilvános közkönyvtár eszményének alakulása a 20. század fordulóján. In: *A város könyvtárnoka : Konferencia Szabó Ervin születésének 125. évfordulója alkalmából, 2002. október 10.* – Budapest : FSZEK, 2003. – 134 p. (A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Közleményei, ISSN 1588-421X ; 2.). – p. 108-120.
- VÖRÖS Károly: Wahrmann Mór – egy zsidó politikus a dualizmus korában In: *Budapesti Negyed*. – ISSN 1217-5846. – 8. évf. 5.sz. (1995), p. 22-30.
- WALLESHAUSEN Gyula: A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem központi Könyvtára : Múlt, jelen és jövő. 1. rész. In: *Egyetemi Szemle*. – ISSN 0139-4045. – 6. évf. 4. sz. (1984), p. 40-52.
- WALLESHAUSEN Gyula – Huszár Ernőné – Hegedűs Péter: A MKKE Központi Könyvtára: Jelen és jövő. 2. rész. In: *Egyetemi Szemle*. – ISSN 0139-4045. – 7. évf. 1. sz. (1985) 1. szám. – p. 133-149.
- WALLESHAUSEN Gyula: A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára új olvasószolgálati modellje. In: *Könyvtári Figyelő*. – ISSN 0023-3773. – 30.évf. 1.sz. (1984), p. 29-33.
- WHOBREY, William: The Carthusian Library at Buxheim: A Virtual Reconstruction. In: *Old books, new learning: Essays on medieval and renaissance books at Yale / Robert G.*

Babcock, Lee Patterson. - New Haven : Beinecke Rare Book and Manuscript Library, 2001. – p. 67-79.

ZACHAR Péter Krisztián: A szakmai önkormányzatok létrejötte és fejlődése 1850-1918. In: Autonómiák Magyarországon 1848-2000 / szerkesztette Gergely Jenő. – Budapest : L'Harmattan, 2005. – 797 p.

2.4 KÉZIRATOK

JENSEN, Kristian: Crossing the continent, crossing disciplines : Old books in new libraries. Kézirat, 2006.

JONSSON, Gunilla - CURWEN, Tony: Provenance and the itinerary of the book: recording provenance data in on-line catalogues. Kézirat, 2006.

Kereskedelmi és iparkamarák története Magyarországon. Kézirat: 155/923. sz.

RITTERNÉ KUBINYI Mária: A muzeális különgyűjtemény. Kézirat, 1984.

RITTERNÉ KUBINYI Mária: A MÉD-anyag címleírásának alapelvei. Kézirat, 1984.

SZŐNYI Éva: Perújrafelvétel Csontos János ügyében. Kézirat, 1996.

SZŐNYI ÉVA: Közgazdaság történeti könyvtár kialakítása az új könyvtári épületben. Konceptió. Elektronikus dokumentum, 2006.

2.5 SZABVÁNYIRODALOM

DEWEY, Melvil: Classification and subject index for cataloguing and arranging the books and pamphlets of a library. – New York, 1876.

DIATZKO, Karl: Instruction für die Ordnung der Titel im Alphabetischen Zettelkatalog der Königlichen und Universitäts-Bibliothek zu Breslau. – Berlin : Asher, 1886.

DOMANOVSKY Ákos: A címleírás irányelvei és a testületi szerző. – Budapest : Országos Könyvtárügyi Tanács : Budapesti Egyetemi Könyvtár, 1959. – 89 p.

MSZ 3424-60 In: A könyvtári munka szabványai. 2. bőv. kiad. – Budapest : Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1960.

SZABÓ Ervin: A Fővárosi Könyvtár osztályozása : (Átdolgozott decimális klasszifikáció) / [közreadja a Fővárosi Könyvtár]. – Budapest : Fővárosi Könyvtár, 1912. – 75 p. (A Fővárosi Könyvtár Közleményei ; 9.)

MELLÉKLET. 1.sz.

A KAMARAI KÖNYVTÁR HAJLÉKAI

KERESKEDELMI KAROK ÉPÜLETE - TŐZDESZÉKHÁZ 1864

AZ ÚJ TŐZSDEPALOTA 1873

A BUDAPESTI KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA SZÉKHÁZA 1900-BAN

... ÉS 2018-BAN

MELLÉKLET. 2.sz.

A BUDAPESTI KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA KÖNYVTÁRÁNAK MUZEÁLIS KÖTETEI

RM 39

Schwartner Márton (1759-1823): Statistik des Königreichs Ungern. - Pest : Trattner, 1798.

RM 76

Meissner, Johann Karl: Codex der europäischen Wechsel-Rechte oder Sammlung der heutzutage in Europa geltenden Wechsel-Gesetze. - Nürnberg : Schrag, 1836-1837.

RM 78

Dedekind, Julius Levin Ulrich: Vergangenheit und Gegenwart des Deutschen Wechselrechts mit Wünschen für seine Zukunft, für seine gleichförmige Codification in ganz. - Braunschweig : Oehme und Müller, 1844.

RM 80

Opinio excelsae regnicolaris deputationis pro pertractandis in consequentiam articuli 67: 1790/1 elaboratis systematicis operibus articulo 8. 1827. exmissae, de objectis ad deputationem contributionalem-commissariaticam relatis, depromta. - Pestini : Trattner-Károlyi, 1831.

RM 102

Einert, Carl: Das Wechselrecht nach dem Bedürfniss des Wechselgeschäfts im neunzehnten Jahrhundert. - Leipzig : Vogel, 1839.

RM 103

Dedekind, Julius Levin Ulrich: Grundriss zur Darstellung des positiven Wechselrechts mit besonderer Rücksicht auf Deutschland und einer Auswahl der Wechselrechts-Literatur. - Braunschweig : Oehme und Müller, 1843.

RM 104

Gelpcke, W.: Beiträge zur Kenntniss des Handels- und Wechsel-Rechts / von W. Gelpcke. - Berlin : Nicolaische Verlagsbuchhandlung, 1848.

RM 105

Wachtler, Bernard von: Freymüthige Bemerkungen zu dem Entwurfe einer Wechsel- und Prozess-Ordnung für das Königreich Ungarn, und zu einigen damit verwandten Gegenständen. - Pressburg : Landerer, 1831.

RM 106

Die von dem Vereine der ersten österr. Sparkasse in Ausführung gebrachte Allgemeine Versorgungs-Anstalt in ihren rechtlichen Verhältnissen und ihrem Wirken. - Wien : Gerold' & Sohn, 1850.

RM 107

Considerations sur le commerce, et en particulier sur les compagnies, sociétés et maitrises. - Amsterdam, NL : [s.n.], 1758.

RM 108

Witsch, Rudolph: Praktischer Vorschlag : Wie das auf dem Reichstage 1807 zu Ofen im zwanzigsten Artikel sanctionirte Gesetz, betreffend die Urbarmachung des Flugsandes in Ungarn, auf die leichteste Art realisirt werden könne. - Ofen : Königl. ungar. Univ.-Schriften, 1809.

RM 109

Essays written in the intervals of business. - 3. ed. - London, GB : Pickering, 1843.

RM 110

Masius, E.A.: Lehre der Versicherung und statistische Nachweisung aller Versicherungs-Anstalten in Deutschland; nebst Hinweisung auf den hohen Einfluss dieser Institute auf Nationalwohlstand, und die Gesetze darüber in den verschiedenen Staaten. - Leipzig : Fest'sche Verlagsbuchhandlung, 1846.

RM 111

Lewald, Otto: Das Handelsgericht als Staatsinstitut und als Schiedsgericht : Praktisch dargestellt für Kaufleute. - Berlin : Trautwein, 1845

RM 112

Sommaruga, Franz von (1780-1860): Ueber Errichtung von Handelsgerichten in Oesterreich. - Wien : C. Gerold, 1849.

RM 113

Gózonyi György (1804-1871): Egyházi törvénykezés Magyar-Országban : Papok, ügyvédek, 's perlekedők használatára. - Pesten : Beimel, 1844.

RM 114

Biener, Friedrich August (1787-1861): Abhandlungen aus dem Gebiete der Rechtsgeschichte. - Leipzig : Tauchnitz, 1846.

RM 115

Sigmund, Carl Ludwig: Füred's Mineralquellen und der Plattensee für Aerzte und Badegäste nach den vorhandenen Hilfsmitteln und eigenen Untersuchungen dargestellt. - Pest : Hartleben, 1837.

RM 116

Protocolle der zur Berathung einer Allgemeinen Deutschen Wechsel-Ordnung in der Zeit vom 20. October bis zum 9. December 1847 in Leipzig abgehaltenen Conferenz nebst dem Entwurfe einer Wechsel-Ordnung für die Preussischen Staaten, den Motiven zu demselben und dem aus den Beschlüssen der Conferenz hervorgegangenen Entwurfe. - Leipzig : Hirschfeld, 1848.

RM 117

Kilényi János (1805-1889): Der ungarische Wechsel-Codex nebst den gesetzlichen Vorschriften über Handels- und Fabrikswesen, Erwerbsgesellschaften, Sensale, Frachter, Intabulation und Concursordnung : Nach der Gesetzgebung des ungarischen Reichstages von 1840 übersetzt und mit Erläuterungen, Anmerkungen, deutschen und ungarischen Wechselformulen, so wie mit einem vollständigen alphabetischen Register versehen. - Pesth : Heckenast, 1841.

RM 120

Opinio excelsae regnicolaris deputationis motivis suffulta, pro pertractandis in consequentiam articuli 67: 1790/1 elaboratis systematicis operatis articulo 8. 1827. exmissae, circa objecta ad deputationem commercialem relata. - Pestini : Trattner-Károlyi, 1831.

RM 121

Opinio excelsae regnicolaris deputationis pro pertractandis in consequentiam articuli 67: 1790/1 elaboratis systematicis operibus articulo 8. 1827. exmissae, de objectis ad deputationem contributionalem-commissariaticam relatis, deprompta. - Pestini : Trattner-Károlyi, 1831.

RM 122

Justi, Johann Heinrich Gottlob von (1717-1771): Die Chimäre des Gleichgewichts von Europa, eine Abhandlung, worinnen die Richtigkeit und Ungerechtigkeit dieses zeitherigen Lehrgebäudes des Staatskunst deutlich vor Augen geleyet, und dabey allenthalben neue und rührende Betrachtungen über die Ursachen der Kriege und dem wesentlichen Grunde, worauf die Macht eines Staates ankommt, beygebracht werden ; Die Chimäre des Gleichgewichts der Handlung und Schiffahrt, oder : Ungrund und Richtigkeit einiger neuerlich geäußerten Meynungen von denen Maassregeln der freyen Mächte gegen die zu befürchtende Herrschaft und Obermacht zur See, wobey zugleich neue und wichtige Betrachtungen über die Handlung und Schiffahrt der Völker, und über den höchsten Punkt der daraus entstehenden Macht und Glückseligkeit beygebracht werden. - Altona : Iversen, 1758, 1759.

RM 123

Dupont-White, Charles Brook (1807-1878): Essai sur les relations du travail avec le capital. - Paris : Guillaumin, 1846.

RM 127

Opinio excelsae regnicolaris deputationis motivis suffulta, pro pertractandis in consequentiam articuli 67: 1790/1 elaboratis systematicis operatis articulo 8. 1827. exmissae, circa objecta ad deputationem juridicam relata. - Pestini : Trattner-Károlyi, 1831

RM 128

Deák Ferenc (1803-1876): Követ jelentés az 1839-40-iki országgyűlésről. - Pesten : Landerer és Heckenast, 1842.

RM 129

Articuli comitorum anni 1832/6 = 1832/6-dik évi országgyűlésén alkotott törvény cikkelyek. - Posonii : Editores comitialium articulorum, 1832

RM 131

Szapáry János (1757-1815): Der unthätige Reichthum Hungarns wie zu gebrauchen : Mit einer kurzen historisch-phisikalischen Beschreibung der Oesterreichischen und Hungarischen Seeküste. - Nürnberg : Zeh, 1784.

RM 152

Zollikofer, Ruprecht (1787-1872): Das Hungerjahr 1817 : Schilderung unseres Elendes. - St. Gallen : Zollikofer u. Züblin, 1818.

RM 156

Benigni József H. (1782-1849): Handbuch der Statistik und Geographie des Grossfürstenthums Siebenbürgen. - Hermannstadt : Thierry, 1837.

RM 173

Srányi János: Status-adósságok és status-papírosok érdekesebb viszonzatokban, és ujjabb adatok szerént, különös tekintettel az austriai finantiára. - Pesten : Trattner-Károlyi, 1834.

RM 174

Császár Ferencz: A' magyar csödtörvénykezés. - Pesten : Kilián Gy., 1847.

RM 177

Virozil Antal: Juris publici Regni Hungariae specimen singulare constitutionis avitae hujus regni vices, defectus et naevos, nec non relationes externas ejusdem regni a principio usque ad revolutionem anni 1848. - Budae : typis Reg. Scientiarum Univer. Hungaricae, 1850.

RM 185

Kassics Ignác: Extractus benignarum resolutionum regiarum, pro magistris opificibus, eorundem sodalibus et tyronibus, caehalibusque Regni Hungariae contuberniis praescriptarum = A' Magyar országai mester-embereket, ezeknek legényeit, és tanítványait, nem különben a' mester-czéheket illető kegyelmes királyi rendeléseknek kivonatai. - Viennae : Haykul, 1835.

RM 198

Articuli comitorum anni 1840 = 1840dik évi törvénycikkelyek. - Pozsonyban : Weber és Wigand, [1840].

RM 200

1847/8-ik évi országgyűlési törvénycikkelyek : Hiteles kiadás. - Bp. : Pfeiffer, 1861.

RM 234

Kossuth Lajos: Jelentés az első magyar iparműkiállításról, 1842. - Pesten : Landerer és Heckenast, 1843.

RM 239

Soproni iparműkiállítás, 1847 = Ödenburger Gewerbe-Produkten-Ausstellung, 1847. - Ödenburg : Kultschar, 1847.

RM 258

Quodlibet. - Lipcse : Wigand Ottó, 1845.

RM 270-271

A' Buda 's Pest közt építendő álló-híd' tárgyában kinevezett országos-küldöttség' munkálatai. - Pest : Heckenast, 1837-1838.

1. közlemény, A' Buda 's Pest közt építendő álló-híd' tárgyában kinevezett országos-küldöttség' munkálatai. - 1837.

2. közlemény, A' Buda 's Pest Közt építendő álló-híd' tárgyában kinevezett országos-küldöttség' munkálatai. - 1838.

RM 274

Dessewffy József: A "Hitel" című munka taglalata. - Kassán : Werfer, 1831. - 260 p.

RM 337

Szilágyi Sándor: Forradalmi mozgalmak Bécs-Pest-Kolosvárt, 1848-ban. - Kolosvárt : Tilts, 1848.

RM 342

Sammlung der für Ungarn erlassenen Allerhöchsten Manifeste und Proklamationen, dann der Kundmachungen der Oberbefehlshaber der kaiserlichen Armee in Ungarn : Amtliche Ausgabe. - Ofen : Univ.-Buchdruck., 1849-.

RM 348

Császár Ferencz: A fiumei kikötő. - Pesten [etc.] : Eggenberger [etc.], 1842.

RM 350

Magyar szözetek : Adatok az országos Védegyülethez. - Hamburg : Voigt H. G., 1847.

RM 365

Dessewffy Emil: Alföldi levelek (1839-1840) és néhány toldalék (1841). - Budán : M. Kir. Egy., 1842.

RM 370

Wagner Daniel : Magyarország közgazdaságilag nevezetes termékeiről. – 1844.

RM 372

Stein, Lorenz von: Die socialistischen und communistischen Bewegungen seit der dritten französischen Revolution : Angang zu Steins Socialismus und Communismus des heutigen Frankreichs- Leipzig [etc.] : Wigand, 1848.

RM 382

Csaplovics János: Ungern's Industrie und Cultur. – Leipzig : Wigand, 1843.

RM 387

Horváth Mihály: Notitiae commercialis rei praeliminares. – Posonii [etc.] : Landerer, 1806.

RM 400

Tractatus plurimi iuris. – Strassburg : [typogr. Operis Jordani de Quedlinburg], 1487, Finitus altera die post festum Sancti Matthiae apostoli 1488. – 28 cm. – [CI = Sajó-Soltész né 3336.]

RM 403

Ottmayer, D. A. : Handels- und Gewerbs-Almanach für das Königreich Ungarn und die mit demselben gesetzlich verbundenen Nebenländer, 1842 : Erster Jahrgang / verfasst und hrsg. von D. A. Ottmayer. - Ofen : Gyurián és Bagó, 1842.

RM 404

Balásházy János: Politikai és statusgazdasági nézetek. - Debreczenben : Tóth E., 1847.

RM 407**Möller, Johann C.**

Die wichtigsten Kunstprodukte der Fabriken und Manufakturen vorzüglich in Europa
Az európai manufaktúrák' és fábrikák mesterség míveik / Készítette kézikönyv gyanánt, a'
nevelőknek, és kisebb rangú közönséges tanítótársaiknak . - Mokri Beniamin. - Pesten : Trattner,
1818.

RM 413**Der Ungarsche Schutzverein. – Leipzig: Wigand, 1845.****RM 415****Paleocapa, Pietro: Parere sulla regolazione del Tibisco. - Pest : Trattner-Károlyi, 1847.****RM 416****Paleocapa, Pietro: Gutachten über die Regulirung der Theiss; aus dem Italienischen übersetzt von
Joh. Veber. - Pest : Beimel, 1847.****RM 417****Paleocapa, Pietro: Vélemény a Tiszavölgy rendezéséről. - Pesten : Trattner-Károlyi, 1846.****RM 430****Vaisz József: Elmékedések Magyarország hitel- és földbirtok-viszonyai felett. - Pozsony :
Schmid, 1844.****RM 433****Dessewffy Emil: Fizessünk! : Mennyit becsülettel elbírunk, magunknak, magunkért. - Pesten :
Landerer és Heckenast, 1847.****RM 473****Kassics Ignác (1792-1854): Laurea virtutis seu tractatus de praerogativis nobilium incltyi Regni
Hungariae modis item acquirendae, et legitimandae nobilitatis. - Pestini : Trattner, 1826.****RM 566****Bölöni Farkas Sándor (1795-1842): Útazás Észak Amerikában. - 2. kiad. - Kolozsvártt : Tilsch,
1835.****RM 587****Lipszky János (1766-1826): Mappa generalis regni Hungariae ... ; Repertorium locorum
objectorumque in XII. tabulis mappae Regnorum Hungariae, Slavoniae, Croatiae, et Confiniorum
Militarium Magni item Principatus Transylvaniae occurrentium = Repertorium aller Oerter und
Gegenstände, die in der von Johann von Lipsky ... in zwölf Blättern herausgegebenen Charte der
Königreiche Ungarn, Kroatien, Slawonien, samt der Militär-Gränze, wie auch des
Grossfürstentums Siebenbürgen vorkommen. - Budae : Pesti Kir. Egy. Ny., 1808.****RM 603****Nagy Károly (1797-1868): Daguerréotyp. - Pozsony : Schmid, 1841.****RM 627-628****Savary des Bruslons, Jaques (1657-1716): Dictionnaire universel de commerce : Contenant tout
cequi concerne le commerce qui se fait dans les quatre parties du monde ... : L'explication de tous
les termes qui ont rapport au négoce ... : Les monnoyes reeles d'or, d'argent de billon, de cuivre,
d'etain ... : Le detail du commerce ce de la France en général ... : Les édits, déclarations,
ordonnances, arrests, et reglemens donnéz en matiere de commerce. - Amsterdam, NL : Jansons a
Waesberge, 1726.****T. 1., A-E. - 1726. – [8], XXXVIII p., 2031 col. – T. 2., F-Z. - 1726. - 2000 col.**

RM 629-630

Formaleoni, Vincenzio Antonio: Storia filosofica, e politica della navigazione, del commercio e delle colonie degli antichi nel Mar Nero. - Venezia : V.A. Formaleoni, 1788-1789.

Vol. 1., Storia filosofica, e politica della navigazione, del commercio e delle colonie degli antichi nel Mar Nero. - 1788.

Vol. 2., Storia filosofica, e politica della navigazione, del commercio e delle colonie degli antichi nel Mar Nero. - 1789.

RM 634

Beier, Adrian (1634-1698): Tyro opificiarus der Lehr-Jung. - Jena : Ehrten, 1688-1692.

RM 637

Broggia, Carlo Antonio (1698-1767): Trattato de tributi, delle monete, e del governo politico della sanita : Opera di stato, e di commercio, di polizia, e di finanza. - Napoli : P. Palombo, 1743.

RM 710

Wilda, Wilhelm Eduard (1800-1856): Das Gildenwesen im Mittelalter : Eine von der Königlich Dänischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Kopenhagen. - Berlin : Heymann, [1831].

RM 754

Hoffmann, Johann Gottfried (1765-1847): Die Befugniss zum Gewerbbetriebe zur Berichtigung der Urtheile über Gewerbefreiheit und Gewerbezwang mit besonderer Rücksicht auf den Preussischen Staat dargestellt. - Berlin : Nicolaische Verlagsbuchhandlung, 1841.

RM 755

Die Kehrseite der Gewerbsfreiheit oder über die Folgen des neuen Gewerbsgesetzes in Bayern / von J. A. P.. - 2. Aufl. - Passau : Ambrosi, 1828.

RM 758

Tegoborski, Ludwig von (1792-1857): Uebersicht des österreichischen Handels in dem eilfjährigen Zeitraume von 1831-1841, sowohl im Verkehre mit dem Auslande, alsim Zwischen-Verkehre mit Ungarn und Siebenbürgen : Sammt einer vergleichenden Zusammenstellung mit dem Handels-Verkehre Frankreichs und des deutschen Zollvereins : Als Anhang zu dem Werke Über Österreichs finanzen. - Wien : C. Gerold, 1844.

RM 759

Bibanco Gyula Imre: Vorträge über die Handelswissenschaften. - Pest : Kilian et Comp., 1836-. 1. T., Stilistik. - 2. durch., umgearb. u. verm. Aufl. - 1838. 2. T., Das Gesetzliche im Handel. - 1836.

RM 761

Gysi-Schinz, Heinrich: Das Zunft- und Innungswesen gegenüber der Gewerbsfreyheit mit besonderer Beziehung auf den Canton Zürich. - Zürich : Schulthess, 1831.

RM 766

Hörnigk, Philipp Wilhelm von (1640-1714): Oesterreich über Alles, wann es nur vill : Das ist: Wohlmeynender Fürschlag, wie, mittelst einer wohlbestellten Landes-Oeconomie, die Kayserl. Königl. Erb-Lande in kurzem über alle andere Staaten von Europa zu erheben, und mehr als einige derselben von denen andern independent zu machen : Zu welchem noch ein Anhang, von unpartheyischen Gedancken über die Österreichische Landes-Oeconomie, und leichteste Vermehrung der Cammer-Gefälle, beygefügt worden. - Neueste Aufl. - Frankfurt [etc.] : [s.n.], 1750.

RM 771

Rau, Karl Heinrich (1792-1870): Ueber das Zunftwesen und die Folgen seiner Aufhebung : Eine von der Königl. Grossbritannischen Sozietät der Wissenschaften zu Göttingen gekrönte Preisschrift. - Leipzig : Göschen'sche Verl., 1816.

RM 793-794

Schlözer, Christian von: Anfangsgründe der Staatswirthschaft oder der Lehre von dem Nationalreichthume. - Riga : Hartmann, 1805-1807.

1. Bd., Anfangsgründe der Staatswirthschaft oder der Lehre von dem Nationalreichthume. - 1805.
2. Bd., Anfangsgründe der Staatswirthschaft oder der Lehre von dem Nationalreichthume. - 1807.

RM 795

Kleinschrod, Carl Theodor: Grossbritanniens Gesetzgebung über Gewerbe, Handel und innere Communicationsmittel statistisch und staatswirtschaftlich erläutert. - Stuttgart [etc.]: Cotta, 1836.

RM 799

Plumard de Dangeuil, Louis Joseph: Anmerkungen über die Vortheile und Nachtheile von Frankreich und Grossbritannien in Ansehung des Handels und der übrigen Quellen von der Macht der Staaten : Auszug eines Werks über die Wiederherstellung der Manufacturen und des Handels in Spanien.

RM 800

Dithmar, Justus Christoph (1677-1737): Einleitung in die Oeconomische Policy- und Cameral-Wissenschaften : nebst Verzeichniss eines zu solchen Wissenschaften dienlichen Bücher-Vorrahts... - Franckfurth an der Oder : Conradi, 1731.

RM 802

Les progres du commerce. - Amsterdam, NL : Aux dépens de la Compagnie, 1761.

RM 810

Say, Jean-Baptiste (1767-1832): Catéchisme d'Economie Politique ou Instruction Familie`re qui montre de quelle façon les Richesses sont produites, distribuées et consommées dans la Société. - Paris : Crapelet, 1815.

RM 822-823

Rau, Karl Heinrich (1792-1870): Lehrbuch der politischen Oekonomie. - Heidelberg : Winter, 1847-1851.

1. B., Grundsätze der Volkswirtschaftslehre. - 5. vermehrte u. verb. Ausg. - 1847.
3. B., Grundsätze der Finanzwissenschaft. - 1850.

RM 841-846

Fourier, Charles (1772-1837): Oeuvres completes de Ch. Fourier. - Paris : Libr. Sociétaire, 1841-1848.

T. 1., Théorie des quatre mouvements et des destinées générales : Prospectus et annonce de la découverte. - 3. éd. - 1846.

T. 2. 1. vol., Théorie de l'unité universelle. - 2. éd. - 1843.

T. 3. 2. vol., Théorie de l'unité universelle. - 2. éd. - 1841.

T. 4. 3. vol., Théorie de l'unité universelle. - 2. éd. - 1841.

T. 5. 4. vol., Théorie de l'unité universelle. - 2. éd. - 1841.

T. 6., Le nouveau monde industriel et sociétaire, ou Invention du procédé d'industrie attrayante et naturelle distribuée en séries passionnées. - 3. éd. - 1848.

RM 851

List, Friedrich (1789-1846): Das nationale System der politischen Oekonomie. - Neuer, unveränd. Aufl. - Stuttgart [etc.] : Cotta, 1844-.

RM 853-854

Turgot, Anne-Jacques-Robert (1727-1781): Oeuvres de Turgot : Classée par ordre de matieres avec les notes de Dupont de Nemours augmentée de letters inédites, des questions sur le

commerce, et d'observations et de notes nouvelles par Eugene Daire et Hippolyte Dussard et précédée d'une notice sur la vie et les ouvrages de Turgot par Eugene Daire. - Paris : Guillaumin, 1844.

1. t., Oeuvres de Turgot. - 1844.

2. t., Oeuvres de Turgot. - 1844.

RM 855

Tegoborski, Ludwig von (1792-1857): Über die Finanzen, den Staatscredit, die Staatsschuld, die finanziellen Hilfsquellen und das Steuersystem Österreichs nebst einigen Vergleichen zwischen diesem Lande, Preussen und Frankreich. - Wien : C. Gerold, 1845.

RM 856-857

Kopetz, Wenzl Gustav (1781-1857): Allgemeine österreichische Gewerbs-Gesetzkunde, oder systematische Darstellung der gesetzlichen Verfassung der Manufacturs- und Handelsgewerbe in den deutschen, böhmischen, galizischen, italienischen und ungarischen Provinzen des österreichischen Kaiserstaates. - Wien : F. Volke, 1829-1830.

1. Bd., Allgemeine österreichische Gewerbs-Gesetzkunde, oder systematische Darstellung der gesetzlichen Verfassung der Manufacturs- und Handelsgewerbe in den deutschen, böhmischen, galizischen, italienischen und ungarischen Provinzen des österreichischen Kaiserstaates. - 1829.

2. Bd., Allgemeine österreichische Gewerbs-Gesetzkunde, oder systematische Darstellung der gesetzlichen Verfassung der Manufacturs- und Handelsgewerbe in den deutschen, böhmischen, galizischen, italienischen und ungarischen Provinzen des österreichischen Kaiserstaates. - 1830.

RM 858-866

Barth-Barthenheim, Johann Ludwig Ehrenreich von (1784-1846): Allgemeine oesterreichische Gewerbs- und Handelsgesetzkunde mit vorzüglicher Rücksicht auf das Erzherzogthum Oesterreich unter der Ens. - Wien : Möslle, 1819.

1. Th. 1. Bd., Von den allgemeinen Gewerbs- und Handelsrechten. - 1819.

1. Th. 2. Bd., Von den allgemeinen Gewerbs- und Handelsrechten. - 1819.

2. Th., Von dem politischen Verfahren in Gewerbs- und Handelssachen. - 1819.

RM 869

McCulloch, John Ramsay (1789-1864): Über Handel und Handelsfreiheit. - Nürnberg : Fr. Campe, 1843.

RM 870

Lubienski, Joseph: Der freie Handel und der Finanz-Etat. - Berlin : F. Schneider, 1848.

RM 871-875

Darstellung des Fabriks- und Gewerbswesens im österreichischen Kaiserstaate : Vorzüglich in technischer Beziehung. - Wien : Strauss, 1819-.

1. T., Die Beschreibung der rohen Materialien, welche in den Fabriken, Manufacturen und Gewerben des österreichischen Kaiserstaates verarbeitet werden. - 1819.

2. T. 1. Bd. 2. Lfg., [Die Beschreibung der Fabricate welche in den Fabriken, Manufacturen und Gewerben des österreichischen Kaiserstaates erzeugt werden]. - 1821.

2. T. 1. Bd. [1. Lfg.], Die Beschreibung der Fabricate welche in den Fabriken, Manufacturen und Werkstätten des österreichischen Kaiserstaates erzeugt werden. Mit einem vollständigen Grundrisse der Technologie. - 1820.

2. T. 2. Bd. [1. Lfg.], Die Beschreibung der Fabricate welche in den Fabriken, Manufacturen und Werkstätten des österreichischen Kaiserstaates erzeugt werden. Mit einem vollständigen Grundrisse der Technologie. - 1822.

[2. T. 2. Bd. 2. Lfg.], [Die Beschreibung der Fabricate welche in den Fabriken, Manufacturen und Gewerben des österreichischen Kaiserstaates erzeugt werden]. - [1822?].

RM 876

Fraenzl, Moritz Julius: Über Zölle, Handelsfreyheit und Handels-Vereine, mit Berücksichtigung von Mac Culloch's Abhandlung über Handel und Handelsfreyheit. - Wien : C. Gerold, 1834.

RM 877

May, Martin: Ueber das Innungswesen und die Verhältnisse der städtischen Handwerke überhaupt. - Giessen : Ricker'sche, 1843.

RM 878

Hüllmann, Karl Dietrich (1765-1846): Ursprünge der Besteuerung. - Cöln : Bachem, 1813.

RM 881

Holländisches Handels-Gesetzbuch von 1838. - Hamburg : Hoffmann und Campe, 1840.

RM 882

Junghanns, Carl: Erster Unterricht in der Volkswirtschaftslehre im Sinne der Handelsfreiheit : Keine Schutz- nur Finanzzölle. - Leipzig : Mayer, 1849.

RM 886

Bericht der zur Begutachtung des Entwurfs der ersten Abtheilung des bürgerlichen Gesetzbuchs für das Grossherzogthum Hessen gewählten Ausschüsse erster und zweiter Kammer. - Darmstadt : Leske, 1846.

RM 889

Rheinisches Handels-Gesetzbuch nach der bei der Entstehung desselben von dem französischen Gouvernement angeordneten officiellen deutschen Übersetzung, nebst den, einige Artikel dieses Gesetzbuch abändernden und ergänzenden Gesetzen und Verordnungen des Königl. Preuss. Gouvernemets. - Crefeld : Schüller, 1836.

RM 891

Allgemeines Handlungsrecht für die preussischen Staaten : Ein geordneter Auszug aus dem allgemeinen Landrecht und der allgemeinen Gerichtsordnung : In Verbindung mit den dieselben ergänzenden, abändernden und erläuternden Gesetzen, Verordnungen und Reskripten. - 4. verm. Ausg. - Hamm : Schulz, 1839.

RM 892

Entwurf eines Handelsgesetzbuches für das Königreich Württemberg mit Motiven. - Stuttgart : Metzler, 1839.

RM 893

Hermann, Benedikt Franz (1755-1815): Herrn Johann von Horneks Bemerkungen über die österreichische Staatsökonomie. - Berlin [etc.] : Nikolai, 1784.

RM 897-898

Hantschl, Franz: Kaufmännisches Rechenbuch, mit gelegentlicher Hinweisung auf merkantilbuchhalterische Darstellung bearbeitet als Grundlage für seine. - Wien : J. Gasse, 1841.

1. T., Kaufmännisches Rechenbuch, mit gelegentlicher Hinweisung auf merkantilbuchhalterische Darstellung bearbeitet als Grundlage für seine Vorlesungen. - 1841.

2. T., Kaufmännisches Rechenbuch, mit gelegentlicher Hinweisung auf merkantilbuchhalterische Darstellung bearbeitet als Grundlage für seine Vorlesungen. - 1841.

RM 909

Engelhart, Andreas: Allgemeiner Oesterreichischer oder neuester Wiener Secretär, für alle im Geschäfts- und gemeinen Leben, so wie in freundschaftlichen Verhältnissen vorkommenden Fälle : Ein unentbehrliches Hand- und Hilfsbuch für Jedermann : Enthaltend: Eine theoretisch-

praktische Anleitung zur Verfassung aller Arten von Aufsätzen zu Geschäfts-, Handlungs- und freundschaftlichen Briefen ... : Endlich eine kurzgefasste deutsche Sprachlehre mit kritischem Wörterbuche. - 12. ... Aufl. - Wien : Mörschner [etc.], 1845.

RM 915

Hoffmann, Johann Gottfried (1765-1847): Die Lehre vom Gelde : Als Anleitung zu gründlichen Urtheilen über das Geldwesen. Mit besonderer Beziehung auf den preussischen Staat. - Berlin : Nicolaische Verlagsbuchhandlung, 1838.

RM 944

Engels, Friedrich (1820-1895): Die Lage der arbeitenden Klasse in England. - 2. Ausg. - Leipzig : Wigand, 1848.

RM 945

Enfantin, Barthélemy Prosper (1796-1864): Morale. - Paris : Libr. Saint-Simonienne, 1832.

RM 947-948

Mirabeau, Victor Riqueti (1715-1789): Hommes a célébrer : Pour avoir, en ces derniers ages, mérité de leur siecle & de l'humanité, relativement a instruction politique, & économique. - [S.l.] : [s.n.], 1789.

T. 1., Hommes a célébrer. - 1789.

T. 2., Hommes a célébrer. - 1789.

RM 949-950

Necker, Jacques (1732-1804): De l'administration des finances de la France / par Necker. - Petite ed. - Lausanne : Heubach, 1785.

1. t., De l'administration des finances de la France. - 1785.

2. t., De l'administration des finances de la France. - 1785.

RM 953

Mercier de la Riviere, Pierre-Paul le (1719-1801): L'ordre naturel et essentiel des sociétés politiques. - London, GB [etc.] : Nourse [etc.], 1767.

RM 957

Staatswirtschaftliche Aufsätze in strenger Beziehung auf Zeitumstände, und besonderer Rücksicht auf Böhmen. - [S.l.] : [s.n.], 1801.

RM 969

Kleinschrod, Carl Theodor: Beiträge zu einer deutschen Gewerbeordnung mit Rücksicht auf die bayerische Gewerbsgesetzgebung. - Augsburg : Kollmann, 1840.

RM 970

Elsner, Johann Gottfried: Die Zukunft von Deutschlands Wollerzeugung und Wollhandel : Ein Buch für Landwirthe, Kameralisten und Kaufleute. - Stuttgart [etc.] : Cotta, 1845.

RM 971

Savigny, Friedrich Carl von (1779-1861): Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft. - 3. Aufl. - Heidelberg : Mohr, 1840.

RM 972

Code de commerce, suivi d'une table alphabétique et des matieres. - ed. conforme. - Dessau [etc.] : Voss, 1808.

RM 973

Code de commerce. - Paris : Impr. Royale, 1841.

RM 974

Faucher, Léon (1803-1854): Du droit au travail. - Paris : Guillaumin, 1848.

RM 975

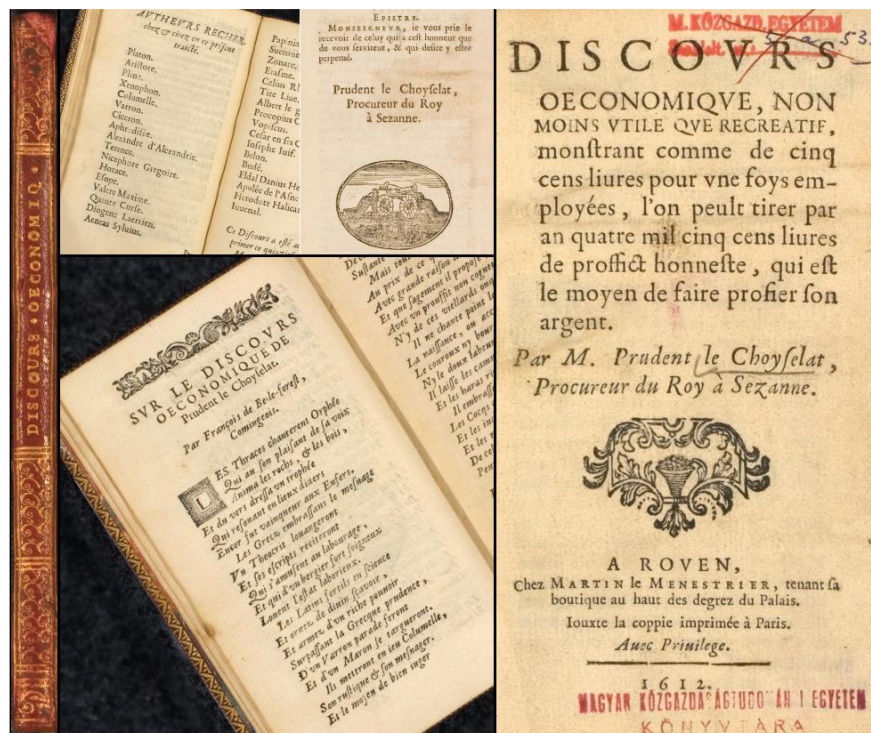
Le droit au travail l'assemblée nationale : Recueil complet de tous les discours prononcés dans cette mémorable discussion. - Paris : Guillaumin, 1848.

RM 977

Berzeviczy Gergely (1763-1822): De commercio & industria Hungariae. - Leutschoviae : Podhoránszki, 1797.

RM 979

Choyselat, Prudent le: Discours oeconomique, non moins utile que recreatif, montrant comme de cinq cens liures pour une foys employées, l'on peut tirer par an quatre mil cinq cens liures de proffict honneste, qui est le moyen de faire profier son argent. - Rouen : Menestrier, 1612.

RM 983

Allgemeine Gewerbe-Ordnung nebst dem Entschädigungs-Gesetz zu derselben Vom 17. Januar 1845. - Berlin : Decker, 1845.

RM 984

Meissner, Heinrich August: Vier Gesetze für das deutsche Gewerbewesen. - Leipzig : Tauchnitz, 1848.

RM 985

Meissner, Heinrich August: Eine Gewerbeordnung für Deutschland entworfen und mit Rücksicht auf den Entwurf des deutschen Handwerkercongresses in Frankfurt motivirt. - Leipzig : Tauchnitz, 1848.

RM 986-988**Pöhls, Meno**

Darstellung des gemeinen Deutschen und des Hamburgischen Handelsrechts für Juristen und Kaufleute. - Hamburg : Hoffmann und Campe, 1828-1829

1. Bd., Allgemeine Theil. - 1828.

2. Bd. 1. T., Darstellung des Wechselrechts nach gemeinem und Hamburgischen Rechte und nach den Gesetzen der vortzüglichsten handelnden Staaten Europa's. - 1829.

2. Bd. 2. T., Darstellung des Wechselrechts nach gemeinem und Hamburgischen Rechte und nach den Gesetzen der vortzüglichsten handelnden Staaten Europa's. - 1829.

RM 989-990

Kelemen Imre: Darstellung des Ungarischen Privat-Rechtes : Nach dem in seiner Art als classisch allgemein anerkannten Werke Institutiones Juris privati Hungarici des Emerich von Kelemen. - 2. Aufl. - Wien : C. F. Beck, 1827.

RM 991

Spanisches Handels-Gesetzbuch / nach der amtlichen Madrider Ausgabe übersetzt von F. C. Schumacher. - Hamburg : Hoffmann und Campe, 1832.

RM 992

Hestermann, J. L.: Eine Akzie der österreichischen Nazional-Bank : Betrachtungen über die Vortheile, welche die Theilnehmer an diesem Institute von ihrer Einlage erwarten dürfen. - Wien : Strauss, 1818.

RM 993

Aschner József (1765-): Kurze Übersicht der sämtlichen Berg- Poch- Hütten- und Münz-Manipulationen in der königl. freien Haupt-Bergstadt Kremnitz. - Ofen : Königl. ungar. Univ.-Schriften, 1828.

RM 994

Paltauf Károly: Die Kunst aus Nichts Geld zu machen : Gesetzvorschlag zur Gründung eines Geld- und Bankwesens - Tirnau : Wachter, 1847.

RM 995

Die Oesterreichische Nationalbank und ihre Zukunft. - Frankfurt am Main : Sauerländer, 1850.

RM 996

Füger, Maximilian Aloys: Neues Banksystem, begründet durch neue Kreditpapiere von unveränderlichem Gleichwerte mit dem Golde und Silber. - Wien : Gerold, 1816.

RM 999

Ortloff, Johann Andreas (1769-1828): Das Recht der Handwerker nach den allgemeinen in den deutschen Staaten geltenden Gesetzen und Zunft- und Innungsverordnungen : Ein nützliches Handbuch für den Rechtsbefliessenen wie für jeden Handwerker. - 2. Ausg. - Erlangen : Heyder, 1818.

RM 1000

Reyer, Carl: Ansichten der neuesten Französischen und Sächsischen Handelsverhältnisse. - Dresden : Arnold, 1811.

RM 1007

Reinbold, Paul Friedrich Carl: Ueber das Postwesen und die Art der Einrichtung desselben in Hinsicht auf das allgemeine Beste, den Nutzen und die Bequemlichkeit des Publicums. - Göttingen : Dieterich, 1805.

RM 1008

Diez, Franz Maximilian: Allgemeines Postbuch und Postkarte von Teutschland und einigen angränzenden Ländern. - Frankfurt am Main : Selbstverlage, [1795].

RM 1015

Hoffmann, Johann Gottfried (1765-1847): Sammlung kleiner Schriften staatswirtschaftlichen Inhalts. - Berlin : Nicolaische Verlagsbuchhandlung, 1843.

RM 1020

Hensoldt, H.Chr.: Das Zunftwesen wie es war, wie es jetzt ist, und wie es werden muss : ingleichen dessen hohe Wichtigkeit für die Staatspolizei und Volkswohlfahrt, sowie sein natürliches Verhältniss zu Gewerbs-, Industrie-, Politechnischen- und Kunstvereinen. - Coburg [etc.] : Riemann, 1840.

RM 1030

Dessáry, Alois: Die österreichische Post-Verfassung. - Wien : Gerold, 1848.

RM 1031

Reden, Friedrich Wilhelm von: Eisenbahn-Jahrbuch für Bahn-Beamte und Staats-Behörden. - Berlin [etc.] : Mittler, 1846-1847.

RM 1034

Sieyes Emmanuel Joseph (1748-1836): Collection des ecrits d'Emmanuel Sieyes. - Ed. rev. et augm. - Paris [etc.] : Cramer [etc.], 1796-.

RM 1038

Bibanco Gyula Imre: Vorträge über die Handelswissenschaften. - Pest : Kilian et Comp., 1836-. - 1- db ; 20 cm
1. T., Stilistik. - 2. durch., umgearb. u. verm. Aufl. - 1838.
2. T., Das Gesetzliche im Handel. - 1836.

RM 1039

Bruck, Karl Ludwig von: Die Denkschriften des österreichischen Handelsministers über die österreichisch-deutsche Zoll- und Handelseinigung beleuchtet mit Rücksicht auf die Neugestaltung des deutschen Bundes. - Wien : Gerold, 1850.

RM 1040

Norrmann, Gerhard Philipp Heinrich (1753-1837): Die Freiheit des Getreidehandels. - Hamburg : Hoffmann, 1802.

RM 1041

Faucher, Léon (1803-1854): L'union du midi : Association de douanes entre la France, la Belgique, la Suisse et l'Espagne avec une introduction sur l'union commerciale de la France et de la Belgique. - Paris : Paulin, 1842.

RM 1045

Congres des économistes réuni a Bruxelles : Par les soins de l'Association Belge pour la Liberté Commerciale : Session de 1847 - Séances des 16, 17 et 18 septembre. - Bruxelles : Impr. Deltombe, 1847.

RM 1052

Chatelier, Louis Le (1815-1873): Chemins de fer d'Allemagne : Description statistique systeme d'exécution, tracé, voie de fer, stations matériel, frais d'établissement, exploitation produit de l'exploitation. - Paris : Mathias, 1845.

RM 1053

Bineau, Jean-Martial: Chemins de fer d'Angleterre : Leur état actuel, législation qui les régit, conditions d'art de leur tracé, leur mode et leurs frais d'établissement, leur système et leurs frais d'exploitation, leur circulation, leurs tarifs et leurs produits. – Paris: Carilian-Goeury et V. Dalmont, 1840.

RM 1059

Necker, Jacques (1732-1804): Compte rendu au roi. - Vienne : Trattner, 1781.

RM 1078-1079

Topographisch-statistisches Archiv des Königreichs Ungern. - Wien : Doll, 1821.

RM 1081

Orosz József (1790-1851): Ungarns gesetzgebender Körper auf dem Reichstage zu Pressburg im Jahr 1830 : Sammt Actenstücken und Anmerkungen. - Leipzig : Kummer, 1831-1832.

RM 1082-1083

Csaplovics János (1809-1878): Gemälde von Ungern. - Pesth : Hartleben, 1829.

1. Th., I. Ungern ist Europa im Kleinen ; II. Eintheilung, Comitete, Bezirke, Städte, Märkte, Dörfer, Prädien ; III. Bewohner ; IV. Religionen ; V. Literatur, Wissenschaftliche Aufklärung, Künste. - 1829.

2. Th., VI. Industrie ; VII. Ungern als Staat ; VIII. National-Gebräuche, Feste, Lebensweise. - 1829.

RM 1100

McCulloch, John Ramsay (1789-1864): The principles of political economy : With some inquiries respecting their application, and a sketch of the rise and progress of the science. - New. ed., enl. and corr. throughout. - Edinburgh [etc.] : Tait [etc.], 1843.

RM 1101

Del commercio dell'Italia colle Indie : Cenni storici e statistici ora per la prima volta publicati. - Livorno : Gamba, 1843.

RM 1102

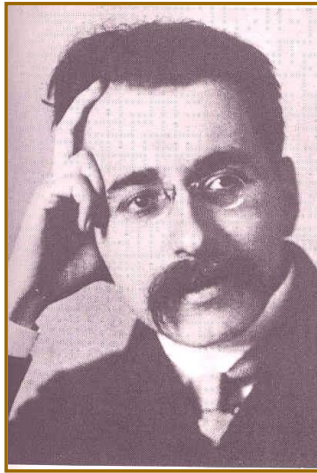
A concise history of steam carriages on common turnpike roads, and the progress of their improvement. - London, GB : Simpkin and Marshall, 1834.

RM 1105

Maire, Francois Joseph: Mémoire raisonné sur la circulation intérieure du commerce dans les états de la maison d'Autriche : Pour fervir d'explication aux cartes Hydrographiques générales et particulières de ces états : Plan général de navigation par des routes d'eau de toutes les mers de l'Europe à la ville de Vienne. - Strasbourg : Gay, 1786.

RM 1181

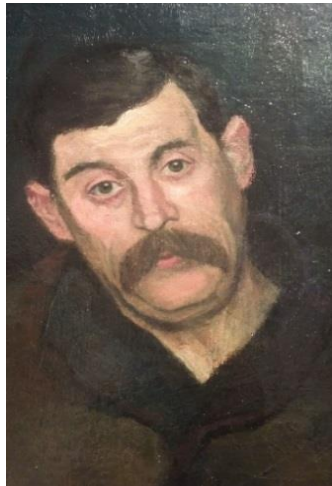
Schmerling, Anton von (1805-1893): Ideiglenes törvényszéki szerkezet és perlekedési rend Magyarországon. - Pesten : Landerer és Heckenast, 1850.

Szabó Ervin
1900-1904

Vágó József
1904-1907

Varró István
1908-1938

Mérei Gyula
1938-1948

Haraszty Gyula
1948-1952

Szekeres Pál
1953-1957

Beöthy Ottó
1957

MISZTI LÁSZLÓ

Miszti László
1958-1971

GYENGE ERZSÉBET

Gyenge Erzsébet
1972

NEMÉNYI ISTVÁN

Neményi István
1973-1077

WALLESHAUSEN GYULA

Walleshausen Gyula
1978-1985

HUSZÁR ERNŐNÉ

Huszár Ernőné
1985-2005